

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗАДОРЖНЯ ЛІНА АДАМІВНА

УДК 336.226.11

ДИСЕРТАЦІЯ

**РЕГУЛЯТИВНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕРСОНАЛЬНОГО
ПРИБУТКОВОГО ПОДАТКУ: ПРИКЛАД УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит
08 „Економічні науки”

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Л. А. Задорожня

Науковий керівник

Швабій Костянтин Іванович,
доктор економічних наук, професор

Ірпінь – 2017

АНОТАЦІЯ

Задорожня Л. А. Регулятивна ефективність персонального прибуткового податку: приклад України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 „Гроші, фінанси і кредит”. – Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2017.

Дисертація присвячена поглибленню теоретичних основ регулятивної ефективності персонального прибуткового податку та розробці науково-практичних рекомендацій щодо модернізації податку на доходи фізичних осіб в Україні. Досліджено сутність оподатковуваного доходу для цілей персонального прибуткового оподаткування та визначено основні фактори регулятивної ефективності персонального прибуткового податку. Здійснено порівняльний аналіз баз оподаткування персонального прибуткового податку в державах-членах ЄС та Україні, що дозволило оцінити його стан та визначити перспективи вдосконалення податкової бази податку на доходи фізичних осіб в Україні. Наукова новизна результатів – поглиблення розуміння економічного змісту та методичних підходів до концепції регулятивної ефективності ПДФО та шляхів її реалізації в Україні.

Основні положення дисертаційного дослідження, що містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат шляхом: (1) авторського визначення поняття „регулятивна ефективність податку на доходи фізичних осіб”, під якою розуміється спроможність цього податку гармонізувати інтереси членів суспільства. Її запропоновано розглядати окремо для держави та платників такого податку; (2) розкрито трактування економічного змісту понять „податкова реформа” та „податкова зміна” та визначено, що друге поняття є

складовою частиною першого і, незважаючи на те, що вони часто ототожнюються, саме поняття „податкова реформа” є комплексним, тоді як поняття „податкові зміни” свідчить про точкові модифікації. Запропоновані розмежування понять забезпечують логіку та комплексність дослідження персонального прибуткового оподаткування і формують адекватну основу для визначення подальших перспектив удосконалення податкової політики;

– методичний підхід до розрахунку податкового клину платників податків з різним соціальним статусом шляхом адаптації методології ОЕСР до умов України через розрахунок (1) показника податкового клину для різних груп платників податків і (2) коефіцієнта податкової участі. На основі цього доведено, що регулятивна ефективність ПДФО є недостатньою, оскільки диференціація податкових клинів за статусом платника податків незначна, а коефіцієнт податкової участі засвідчує, що в умовах отримання соціальних виплат можуть бути відсутні стимули до праці. Це дозволяє отримувати статичні і динамічні оцінки податкового навантаження на заробітну плату та формує інформаційно-аналітичну базу для прийняття оптимальних рішень у сфері податкової політики;

– періодизацію розвитку персонального прибуткового оподаткування в Україні з огляду на трансформації, що їх зазнавали ставки податку під впливом політичних, соціальних та економічних факторів, і виділено основні етапи розвитку РІТ в незалежній Україні, що забезпечує логіку ретроспективного дослідження;

набули подальшого розвитку:

– аналітичні підходи щодо дослідження структури доходів домогосподарств, які, на відміну від існуючих, розглядають питання стратифікації населення через призму доходів домогосподарств, одним з членів яких є член парламенту, на основі чого показано, що існує значна відмінність у структурі та розмірах доходів середньостатистичного домогосподарства і домогосподарства, членом якого є народний депутат. Це дозволяє стверджувати про наявність конфлікту інтересів у процесі розробки

податкового законодавства та порушення принципу інституційної конгруентності при формуванні податкової політики в Україні;

– підходи до удосконалення контролю за декларуванням доходів фізичних осіб і перевірки правильності нарахування та повноти сплаченого податку за рахунок об'єднання в єдину форму (розширену для окремих категорії осіб) декларації про майновий стан і доходи таких форм звітності фізичних осіб щодо отриманих доходів: декларації про майновий стан і доходи; декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; декларації про доходи сім'ї пільговика; декларації про доходи і витрати осіб, які звернулися за призначенням житлової субсидії;

– узагальнення та систематизація зарубіжного досвіду застосування граничних ставок персонального прибуткового податку та кількості шкал. Це дало змогу обґрунтувати пропозиції щодо подальшого розвитку персонального прибуткового оподаткування в Україні у контексті стимулювання добровільності сплати податку на доходи фізичних осіб.

Окремі результати дисертаційного дослідження знайшли своє використання в діяльності: Міністерства фінансів України щодо необхідності запровадження неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб (лист № 3–11180–16-17/28108 від 07.09.2015); Міжнародного центру перспективних досліджень щодо оцінки податкового навантаження на доходи фізичних осіб (№ 01/17–1 від 12.01.2017). Окремі положення використовуються у навчальному процесі Університету державної фіскальної служби України при викладанні дисциплін „Податкова система”, „Адміністрування податків” та „Агресивне податкове планування” (№ 2279/01–23 від 21.09.2017).

Ключові слова: податок, дохід, податкова реформа, персональний прибутковий податок, регулятивна ефективність, податкова декларація.

ANNOTATION

Zadorozhnia L. A. Regulatory Efficiency of Personal Income Tax: the Case of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics: specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – University of State Fiscal Service of Ukraine. – Irpin, 2017.

Dissertation is devoted to the broadening of the theoretical base of the study of the regulatory efficiency of personal income tax and the development of scientific and practical recommendations for the modernization of the personal income tax in Ukraine.

The essence of taxable income for the purposes of personal income taxation and the main factors that affect the regulatory effectiveness of the personal income tax were scrutinized. Also the comparative analysis of tax bases of personal income tax in the EU Member States and Ukraine was conducted, allowing to assess its situation and prospects of improvement of tax base of personal income tax in Ukraine. The scientific novelty of the results is to deepen understanding of the economic content and methodological approaches to the concept of regulatory effectiveness of the PIT and the ways of its implementation in Ukraine. The most significant scientific results of the dissertation research, which are noted novelty are the following:

improved:

– conceptual-categorical apparatus by: (1) author's definition of the concept of „regulatory effectiveness of the tax on personal incomes”, which refers to the ability of this tax to harmonize the interests of members of society. It is proposed to consider it separately for the state and payers of such a tax; (2) the interpretation of the economic meaning of concepts „tax reform” and „tax change” is disclosed, and it is determined that the second concept is an integral part of the former and, despite the fact that it is frequently refer to the concept of „tax reform” is complex, whereas the concept of „tax changes” indicates minor modifications. The proposed

delineation of concepts ensures the logic and complexity of personal income tax research and forms an adequate basis for identifying further prospects for improving tax policy;

- methodical approach to calculating the tax wedge of taxpayers with different social status by adapting the OECD methodology to the conditions of Ukraine through the calculation of (1) the tax wedge for different groups of taxpayers and (2) the coefficient of tax participation. On the basis of this, it is proved that the regulatory efficiency of the PIT is insufficient, since the tax wedge differentiation by the status of the taxpayer is insignificant, and the coefficient of tax participation shows that in the conditions of receiving social benefits there may be no incentives for work. It allows obtaining static and dynamic estimates of the tax burden on wages and forms an informational and analytical basis for making the best decisions in the field of tax policy;

- the periodization of the development of personal income tax in Ukraine due to the transformations of tax rates in accordance with the influence of political, social and economic factors, and highlighted the main stages of the development of PIT in independent Ukraine, which provides the logic of a retrospective study;

got further development:

- analytical approaches to the study of the structure of household incomes, which, unlike the existing ones, consider stratification of the population through the prism of household incomes, one of which members is a member of parliament, and it is shown that there is a significant difference in the structure and size of incomes of the average household and household, whose member is a deputy. This suggests that there is a conflict of interest in the development of tax legislation and a violation of the principle of institutional congruence in the tax policy formation in Ukraine;

- approaches to improving the control over the declaration of individuals' income and verification of the correctness of the accrual and completeness of the tax paid due to unification in a uniform format (expanded for certain categories of persons) declaration of property status and income of such forms of reporting of

individuals on income received: declarations of property status and income; a declaration of the person authorized to perform the functions of the state or local self-government; declarations on the income of the family of a privileged person; declarations on income and expenses of persons who applied for the appointment of a housing subsidy;

– generalization and systematization of foreign experience of the application of personal income tax rates and the number of scales. This provided an opportunity to substantiate proposals for the further development of personal income taxation in Ukraine in the context of encouraging the voluntary payment of personal income tax.

Some conclusions and suggestions received by the author during the research have found their use in the activity of the Ministry of Finance of Ukraine, namely, in regard to the necessity of introducing a non-taxable minimum for individuals (№. 31–11180–16–17/28108, dated 07.09.2015), and also in the work of the International Center for Policy Studies on practical approaches to assessing the tax expenditures on individuals' income (№. 01/17–1 dated 12.01.2017). Some provisions are used in the educational process of University of State Fiscal Service of Ukraine in the teaching of such disciplines as „Tax System”, „Tax Administration” and „Aggressive Tax Planning” (№2279/01–23 dated 21.09.2017).

Keywords: tax, income, tax reform, personal income tax, regulatory efficiency, tax declaration.

Список опублікованих праць за темою дисертації

У колективних монографіях

1. Задорожня Л. А. Загальнобов'язкове декларування доходів громадян України: переваги і ризики / К. І. Швабій, Л. А. Задорожня // Актуальні проблеми теорії та практики оподаткування: монографія / [за ред. Новицького А. М., Лисенка В. В., Швабія К. І.]. – Ірпінь: Видавництво Національного університету ДПС України, 2013. – С. 255–270. – 1 д. а.

(особистий внесок автора 0,2 д. а. – здійснено аналіз міжнародного досвіду електронного декларування доходів фізичними особами).

У наукових фахових виданнях

2. Задорожня Л. А. Фінансові інструменти реалізації реформи обов'язкового медичного страхування в Україні / Л. А. Задорожня // Вісник Хмельницького університету. – 2013. – № 4. – С. 180–186. – 0,6 д. а.

3. Задорожня Л. А. Оцінка ефективності пільг з податку на доходи фізичних осіб в Україні / Л. А. Задорожня // Економіст. – 2015. – № 9. – С. 29–33. – 0,75 д. а.

4. Задорожня Л. А. Рейтингова оцінка України у міжнародному середовищі / Л. А. Задорожня, Т. М. Паянок // Фінанси України. – 2014. – № 5. – С. 48–60. – 0,8 д. а. *(особистий внесок автора 0,4 д. а. – здійснено порівняльний аналіз України та держав пострадянського простору за індексом міжнародної конкурентоспроможності).*

5. Задорожня Л. А. Тенденції оподаткування доходів населення в умовах глобалізації / Л. А. Задорожня // Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць. – 2015. – № 3 (166). – С. 37–43. – 0,7 д. а.

6. Задорожня Л. А. Тенденції розвитку системи оподаткування персональних доходів в Україні / Л. А. Задорожня // Формування ринкових відносин в Україні : Збірник наукових праць. – 2015. – № 5 (168). – С. 53–58. – 0,9 д. а.

7. Задорожня Л. А. Компаративний аналіз баз оподаткування персонального прибуткового податку у ЄС та Україні / Л. А. Задорожня // Економіст. – 2016. – № 11 (361). – С. 26–32. – 0,9 д. а.

8. Задорожня Л. А. Поведінкові аспекти низької ефективності податкових реформ в Україні / Л. А. Задорожня, А. А. Капелюш // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 4. – С. 166–171. – 0,4 д. а. *(особистий внесок автора 0,2 д. а. – здійснено порівняння доходів середньостатистичних домогосподарств та домогосподарств, членом яких є народний депутат, а також визначено перспективність запровадження референдуму із податкових питань).*

У зарубіжних виданнях та виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз

9. Задорожня Л. А. Международный опыт реформирования персонального подоходного налога / Л. А. Задорожня // Уральский научный вестник. – 2014. – № 15 (94). – С. 91–102. – 0,54 д. а.

10. Задорожня Л. А. Міжнародна практика трансфертного ціноутворення в контексті оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб України / Л. А. Задорожня // Економіка і фінанси. – 2014. – № 10. – С. 62–70. – 0,88 д. а. (бази цитування – Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), *Index Copernicus International*).

11. Задорожня Л. А. Перспективи застосування ПДФО і ЄСВ до доходів особистих селянських господарств / Л. А. Задорожня // Sharing the Results of Research Towards Closer Global Convergence of Scientists : collection of Research Papers I International Conference, March 7, 2014. – Monreal, 2014. – P. 31–36. – 0,21 д. а.

В інших виданнях

12. Задорожня Л. А. Вплив оподаткування фізичних осіб в контексті розбудови фінансового ринку / Л. А. Задорожня // Концепції та механізми сучасних трансформацій на фінансовому ринку : матер. VII Міжн. наук.-практ. конференції, м. Ірпінь, 20–21 вересня 2012 р. / Держ. податкова служба України, Нац. ун-т державної податкової служби України [та ін.]. – Ірпінь, 2012. – С. 50–52. – 0,13 д. а.

13. Задорожня Л. А. Попереднє заповнення декларацій з податку на доходи фізичних осіб як прогресивний сервіс забезпечення декларування доходів громадян: міжнародний досвід / Л. А. Задорожня // Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів : зб. матер. наук.-практ. конф., 31 жовтня 2013 р. / Мін-во доходів і зборів України, Нац. ун-т. ДПС України, НДЦ з проблем оподатк. – Ірпінь, 2013. – С. 207–210. – 0,2 д. а.

14. Задорожня Л. А. Перспективи загальнообов'язкового декларування доходів громадян як ризик збільшень ухилень від сплати ПДФО / Л. А. Задорожня // Проблеми застосування відповідальності за ухилення від сплати податків : матер. наук.-практ. круглого столу, 12–13 грудня 2013 р. / Мін-во доходів і зборів України, Нац. ун-т ДПС України. – Ірпінь, 2013. – С. 66–69. – 0,18 д. а.

15. Задорожня Л. А. Системні елементи загального декларування доходів в оподаткуванні фізичних осіб // Загальне декларування доходів громадян. Деталізація доходів громадян – основа соціальної стабільності територіальних громад : матер. наук.-практ. конференції (12–13 грудня 2013 р.). – Сімферополь : ДІАЙПІ, 2013. – С. 26–28. – 0,2 д. а.

16. Задорожня Л. А. Практика прогнозування податку на доходи фізичних осіб в Україні / Л. А. Задорожня // Прогнозування податкових надходжень: теорія, методологія, практика : зб. наук. пр. за результатами наук.-комунікат. заходів у межах виконання н.-д. роботи „Методи прогнозування доходів бюджету : зарубіжний досвід та можливість його адаптації в Україні та в роботі Міністерства доходів і зборів України” [редкол. : Тарангул Л. Л. та ін.] / М-во доходів і зборів України, Нац. ун-т держ. податк. служби України, НДІ фінансового права. – К. : Алерта, 2014. – С. 38–41. – 0,2 д. а.

17. Задорожня Л. А. Аналіз пільг з податку на доходи фізичних осіб в Україні / Л. А. Задорожня // Україна в нових реаліях : економічні проблеми та перспективи розвитку : матер. наук.-практ. інтернет-конф., 17–19 березня 2015 р. – Ірпінь, 2015. – С. 113–116. – 0,16 д. а.

18. Задорожня Л. А. Декларування як індикатор податкової культури / Л. А. Задорожня // Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України : матер. міжн. наук.-практ. конференції, 22 травня 2015 р. / Мін-во освіти і науки України, Нац. ун-т державної податкової служби України. – Ірпінь, 2015. – С. 159–161. – 0,14 д. а.

19. Задорожня Л. А. Зарубіжний досвід протидії агресивному податковому плануванню / Л. А. Задорожня // Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів : зб. матер. VII Міжн. наук.-практ. конф., 22 грудня 2015 р. / Нац. ун-т ДПС України, НДЦ з проблем оподаткування. – Ірпінь, 2015. – С. 217–220. – 0,18 д. а.

20. Задорожня Л. А. Персональне прибуткове оподаткування резидентів в державах з доходом нижче середнього / Л. А. Задорожня // Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності : зб. матер. Міжн. наук.-практ. конф., 25 березня 2016 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. фіскальна служба України, Нац. ун-т ДПС України, Навч.-наук. ін-т фінансів, банківської справи. – Ірпінь, 2016. – С. 68–69. – (До 20-річчя створення Навч.-наук. ін-т фінансів, банківської справи). – 0,1 д. а.

21. Задорожня Л. А. Оцінка зміни утримань із трудового доходу працівників в Україні / Л. А. Задорожня, К. І. Швабій // Економічні перспективи підприємництва в Україні : збірник матеріалів Всеукраїнської інтернет-конференції, 27–28 жовтня 2016 р., Ірпінь. – Ірпінь : УДФСУ, 2016. –Т. 1. – С. 255–258.– 0,2 д. а. *(особистий внесок автора 0,1 д. а. – оцінка навантаження на трудові доходи фізичних осіб).*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЯТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛЬНОГО ПРИБУТКОВОГО ПОДАТКУ	23
1.1. Зміст та призначення персонального прибуткового податку	23
1.2. Податок на доходи фізичних осіб як модель персонального прибуткового податку в Україні.....	42
1.3. Концепції оподаткування доходів фізичних осіб в контексті реалізації регулятивної ефективності персонального прибуткового податку	55
Висновки до розділу 1.....	76
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГУЛЯТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	79
2.1. Дескриптивний аналіз бази оподаткування доходів фізичних осіб.....	79
2.2. Аналіз регулятивних властивостей податку на доходи фізичних осіб	99
2.3. Оцінка реалізації регулятивної ефективності шляхом визначення податкового навантаження на доходи фізичних осіб та податкового клину	125
Висновки до розділу 2.....	140
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ РЕГУЛЯТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	143

3.1. Детінізація доходів населення як фактор підвищення податкової культури в Україні.....	143
3.2. Пріоритетні напрями модернізації податку на доходи фізичних осіб.....	166
3.3. Удосконалення моделі персонального прибуткового податку в Україні в умовах податкової конкуренції.....	179
Висновки до розділу 3.....	193
ВИСНОВКИ.....	196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200
ДОДАТКИ.....	225

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВВП – валовий внутрішній продукт;

ДФС – Державна фіскальна служба;

ЄС – Європейський Союз;

ЄСВ – єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування ;

МВФ – Міжнародний валютний фонд;

МЗП – мінімальна заробітна плата;

НБУ – Національний банк України;

ОЕСР – Організація економічного співробітництва і розвитку;

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб;

ПКУ – Податковий кодекс України ;

ПСП – податкова соціальна пільга;

ФОП – фонд оплати праці;

АЕТР – середня ставка податків з заробітної плати;

МЕТР – маржинальна ставка податків із заробітної плати;

РАУЕ – система сплати податку у джерела доходу;

РАУГ – система сплати податку за деклараційним методом;

РІТ – персональний прибутковий податок;

РТР – коефіцієнт податкової участі.

ВСТУП

Актуальність теми. Персональний прибутковий податок¹ (далі – РІТ) займає особливе місце в податковій системі будь-якої держави. Це зумовлено декількома факторами. По-перше, визнаною його фіскальною значущістю в більшості розвинених держав. Частка РІТ у ВВП може досягати 10 % і більше. По-друге, здатністю бути ефективним фіскальним інструментом регулювання соціально-економічних процесів. По-третє, підвищенням ефективності адміністрування цього податку, що пов'язано із запровадженням електронних сервісів.

В Україні аналогом РІТ є податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), який з початку свого запровадження став вагомим фіскальним інструментом. Так, частка ПДФО у ВВП збільшилася з 3,2 % у 1996 р. до 5,8 % у 2016 р. Але упродовж цього періоду елементи та механізм ПДФО зазнавали значних змін, що спричинило ряд проблем, серед яких: ухилення від сплати податку, труднощі оподаткування доходів, відмінних від трудових, штучна маніпуляція податковим статусом держави-джерела доходу та ін., що актуалізувало вибрану тему дослідження.

Не можна не зважати й на те, що в сучасних умовах глобалізаційних процесів також змінюються підходи до оподаткування в контексті посилення податкової конкуренції між державами. Це зумовлює значний інтерес до вивчення регулятивної ефективності ПДФО як складного фіскального механізму в системі публічних фінансів.

Вагомий внесок у дослідження питань персонального прибуткового оподаткування зробили такі зарубіжні науковці, як Е. Аткінсон, Дж. Б'юкенен, Р. Масгрейв, Дж. Стігліц (аналіз публічних фінансів та податкових реформ); Е. Селігман, Дж. Міррліс (дизайн персонального

¹ Personal income tax – назва прямого податку, що сплачується з доходів фізичних осіб (відповідно до статистичних баз даних ЄС та ОЕСР).

прибуткового податку), Т. Пікетті, Е. Саєз (визначення оптимального оподаткування трудових доходів та оцінка поведінкових реакцій при зміні ставки податку); М. Фельдштейн, Г. Аарон (вплив інфляції на персональне прибуткове оподаткування), К. Памерло (податкова конкурентоспроможність держав-членів ОЕСР).

Значущими є результати розвідок вітчизняних науковців, а саме О. Гордей та Т. Кізими (аналіз доходів домогосподарств України), Є. Слущького (формалізація ефектів доходу і заміщення), В. Андрущенко, Г. Василевської, А. Данілова, Л. Демиденко, Ю. Іванова, В. Мельника, Т. Паєнтко, Л. Сідельнікової, А. Соколовської, В. Тропіної, Т. Тучак, В. Федосова, Н. Фролової, К. Швабія, І. Шевчука, С. Юрія (оцінка розвитку персонального прибуткового оподаткування).

Разом з тим у роботах вітчизняних науковців основна увага приділяється фіскальній ефективності ПДФО, тоді як комплексного дослідження потребують його регулятивні властивості та комплексна оцінка їхньої ефективності. Це питання подальшого розвитку персонального прибуткового оподаткування в Україні в умовах нарощування масштабів глобалізації, коли наявні факти недоброзичливої податкової конкуренції, агресивного податкового планування. Подолання зазначених недоліків повинно відбуватися шляхом удосконалення механізму ПДФО через забезпечення його належної регулятивної ефективності. Це також узгоджується зі Стратегією сталого розвитку „Україна – 2020”, чільне місце в якій відводиться податковій реформі, а основними орієнтирами є простота, економічна справедливість та мінімальні витрати часу на дотримання податкового законодавства. Значущість розв’язання означених питань визначили вибір теми дисертаційної роботи, її мету і завдання.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту фінансового права, Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету державної

податкової служби України в рамках тем науково-дослідних робіт: „Науково-методичні засади оцінки податкового потенціалу” (номер держреєстрації: 0112U005559), де автором розроблено методологічні підходи до оцінки податкового потенціалу у зарубіжних країнах, зокрема з податку на доходи фізичних осіб, на основі прогнозування податків; „Проблеми запровадження загальнообов’язкового декларування доходів та майнового стану громадян в Україні” (номер держреєстрації: 0113U000280), у межах якої було визначено переваги та перспективи використання попередньо заповнених декларацій з податку на доходи фізичних осіб.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних основ регулятивної ефективності персонального прибуткового податку та розробка науково-практичних рекомендацій щодо модернізації елементів податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретичні основи оподаткування доходів фізичних осіб і ефекти оподаткування;
- систематизувати особливості процесу розвитку системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні;
- розкрити концепції оподаткування доходів фізичних осіб у контексті реалізації регулятивної ефективності РІТ;
- визначити базу оподаткування доходів фізичних осіб в Україні;
- виявити специфіку регулятивних властивостей ПДФО в Україні;
- оцінити реалізацію регулятивної ефективності шляхом визначення податкового навантаження на доходи фізичних осіб та податкового клину;
- обґрунтувати можливості детінізації доходів населення в контексті підвищення податкової культури в Україні;
- визначити перспективи модернізації ПДФО та розробити напрями удосконалення моделі РІТ в Україні в умовах податкової конкуренції.

Об’єктом дослідження є регулятивні властивості механізму функціонування персонального прибуткового податку.

Предмет дослідження – теоретичні засади та практичні аспекти регулятивної ефективності податку на доходи фізичних осіб як моделі персонального прибуткового податку в Україні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у дисертаційній роботі було використано загальнонаукові методи та прийоми аналізу. Зокрема, це методи наукової абстракції, системний та структурний (для визначення сутності поняття „регулятивна ефективність податку на доходи фізичних осіб”); методи наукового узагальнення, аналізу та порівняння (при аналізі зарубіжних і вітчизняної практик оподаткування персональних доходів, та регулятивної ефективності ПДФО в Україні), статистичні та економетричні методи (при дослідженні тенденцій оподаткування доходів фізичних осіб), а також фіскально-соціологічний метод (при здійсненні міжнародних порівнянь).

Для реалізації статистичних та економетричних методів використано прикладні програми Microsoft Excel та IBM SPSS Statistics 20.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, ДФС України, Державної служби статистики України, НБУ, Державної казначейської служби України, Пенсійного фонду України, ОЕСР, МВФ, Євростату, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дисертаційного дослідження, що містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат шляхом: (1) авторського визначення поняття „регулятивна ефективність податку на доходи фізичних осіб”, під якою розуміється спроможність цього податку гармонізувати інтереси членів суспільства. Її запропоновано розглядати окремо для держави та платників такого податку; (2) розкрито трактування економічного змісту понять „податкова реформа” та „податкова зміна” та визначено, що друге поняття є

складовою частиною першого і, незважаючи на те, що вони часто ототожнюються, саме поняття „податкова реформа” є комплексним, тоді як поняття „податкові зміни” свідчить про точкові модифікації. Запропоновані розмежування понять забезпечують логіку та комплексність дослідження персонального прибуткового оподаткування і формують адекватну основу для визначення подальших перспектив удосконалення податкової політики;

– методичний підхід до розрахунку податкового клину платників податків з різним соціальним статусом шляхом адаптації методології ОЕСР до умов України через розрахунок (1) показника податкового клину для різних груп платників податків і (2) коефіцієнта податкової участі. На основі цього доведено, що регулятивна ефективність ПДФО є недостатньою, оскільки диференціація податкових клинів за статусом платника податків незначна, а коефіцієнт податкової участі засвідчує, що в умовах отримання соціальних виплат можуть бути відсутні стимули до праці. Це дозволяє отримувати статичні і динамічні оцінки податкового навантаження на заробітну плату та формує інформаційно-аналітичну базу для прийняття оптимальних рішень у сфері податкової політики;

– періодизацію розвитку персонального прибуткового оподаткування в Україні з огляду на трансформації, що їх зазнавали ставки податку під впливом політичних, соціальних та економічних факторів, і виділено основні етапи розвитку РІТ в незалежній Україні, що забезпечує логіку ретроспективного дослідження;

набули подальшого розвитку:

– аналітичні підходи щодо дослідження структури доходів домогосподарств, які, на відміну від існуючих, розглядають питання стратифікації населення через призму доходів домогосподарств, одним з членів яких є член парламенту, на основі чого показано, що існує значна відмінність у структурі та розмірах доходів середньостатистичного домогосподарства і домогосподарства, членом якого є народний депутат. Це дозволяє стверджувати про наявність конфлікту інтересів у процесі розробки

податкового законодавства та порушення принципу інституційної конгруентності при формуванні податкової політики в Україні;

– підходи до удосконалення контролю за декларуванням доходів фізичних осіб і перевірки правильності нарахування та повноти сплаченого податку за рахунок об'єднання в єдину форму (розширену для окремих категорії осіб) декларації про майновий стан і доходи таких форм звітності фізичних осіб щодо отриманих доходів: декларації про майновий стан і доходи; декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; декларації про доходи сім'ї пільговика; декларації про доходи і витрати осіб, які звернулися за призначенням житлової субсидії;

– узагальнення та систематизація зарубіжного досвіду застосування граничних ставок персонального прибуткового податку та кількості шкал. Це дало змогу обґрунтувати пропозиції щодо подальшого розвитку персонального прибуткового оподаткування в Україні у контексті стимулювання добровільності сплати податку на доходи фізичних осіб.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади при підготовці проектів змін і доповнень до податкового законодавства щодо удосконалення нормативно-методичного забезпечення персонального прибуткового оподаткування у процесі реформування податкової системи України.

Окремі результати дисертаційного дослідження знайшли своє використання в діяльності: Міністерства фінансів України щодо необхідності запровадження неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб (лист №3–11180–16–17/28108 від 07.09.2015); Міжнародного центру перспективних досліджень щодо оцінки податкового навантаження на доходи фізичних осіб (№ 01/17–1 від 12.01.2017). Окремі положення використовуються у навчальному процесі Університету державної фіскальної служби України при викладанні дисциплін „Податкова система”,

„Адміністрування податків” та „Агресивне податкове планування” (№ 2279/0123 від 21.09.2017).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, розробки, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором особисто і відображені в наукових працях. Внесок автора у співавторстві відображено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи пройшли апробацію на 11 міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях та круглих столах, серед яких: „Концепція та механізми сучасних трансформацій на фінансовому ринку” (2012, м. Ірпінь), „Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів” (2012–2014, м. Ірпінь), „Проблеми застосування відповідальності за ухилення від сплати податків” (2013, м. Ірпінь), „Загальне декларування доходів громадян. Детінізація доходів громадян – основа соціальної стабільності територіальних громад” (2013, м. Сімферополь), „Практика прогнозування бюджетних надходжень: нормативно-правові основи та методологія” (2014, м. Ірпінь), „Наукова еліта у розвитку держав” (2014, м. Київ), „Sharing the Results of Research Towards Closer Global Convergence of Scientists” (2014, м. Монреаль), „Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України” (2015, м. Ірпінь), „Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності” (2016, м. Ірпінь).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано в 21 публікації загальним обсягом 9,37 д. а. (7,87 д. а. належать автору особисто), з них: 1 колективна монографія (у співавторстві); 7 статей у наукових фахових виданнях обсягом 5,05 д. а., з яких 4,45 д. а. належать автору особисто; 3 публікації у зарубіжних виданнях й виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз; 10 публікацій у інших виданнях.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 266 сторінок комп'ютерного тексту. Основний зміст роботи викладено на 199 сторінках. Робота містить 32 таблиці, 28 рисунків та 21 додаток, які розміщені на 42 сторінках. Список використаних джерел налічує 225 найменувань і займає 25 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЯТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛЬНОГО ПРИБУТКОВОГО ПОДАТКУ

1.1. Зміст та призначення персонального прибуткового податку

Доходи фізичних осіб на сьогоднішній день є загальноприйнятою категорією для оподаткування. Вони є об'єктом оподаткування РІТ, функціонування якого в кожній державі має свої особливості, проте спільним є його зростаюча регулятивна ефективність.

Уперше РІТ був запроваджений у Великобританії у 1842 р. за ставкою 2,9 % [112], що було зумовлено фіскальною необхідністю та достатністю обґрунтування його запровадження (у повній мірі він був запроваджений лише з 3 – ї спроби, до того він вводився у 1779 р., 1805 р., після чого його скасовували). Це дозволило оподатковувати дохід у джерела (перед видачею трудових доходів працівнику) та за шедулярною системою (коли могли застосовуватись різні ставки для різних видів доходу). Одним із найбільш дискусійних питань при цьому було саме визначення доходу для цілей оподаткування. Компромісний варіант містив розподіл оподатковуваних доходів за шедулами, а все, що було поза їхніми межами – не оподатковувалося. Це виявилось набагато об'єктивнішим і перспективнішим підходом оподаткування (до того застосовувались податки на промисел і акцизи).

Таким чином, у Великобританії повне запровадження РІТ, незважаючи на його більшу справедливість порівняно з іншими видами податків (наприклад тих, що не мали зв'язку з реальним фінансовим станом платника податку, як-от податок на бороду, вікна, карти, каміни тощо), стало

можливим більш, ніж через півстоліття після першого прийняття відповідного закону, що підтверджує складність не лише законодавчого процесу, а й впровадження механізму ефективної дії нормативно-правових актів.

Ключовим елементом РІТ є поняття „оподатковуваний дохід”. Воно є вужчим за „дохід”, „сукупний дохід”, тому що з нього виключено величини доходу, що не враховуються при визначенні бази оподаткування. Оподатковуваний дохід або база оподаткування може варіюватися, що залежить від норм законів. Сукупний дохід крім доходу у вигляді заробітної плати, інших видів доходу може включати трансферти та інші допомоги, що, як правило, не включаються до бази оподаткування.

Е. Селігман [204, с. 19–21] зазначав, що дохід фізичної особи – це потік багатства, а тому він завжди повинен оцінюватись за визначений період, і, коли мова йде про дохід для цілей оподаткування, ми маємо на увазі річний дохід. Він використовується власником для цілей споживання і, таким чином, зберігає капітал. З огляду на те, що деякі доходи є непридатними для персонального прибуткового оподаткування (спадщина чи подарунки), сформувалася ідея необхідності регулярності доходів. Це означає, що несподівані чи непередбачувані одноразові доходи не доцільно включати до бази оподаткування. Крім того, для цілей оподаткування доцільніше використовувати грошові доходи (при цьому не застосовуючи оцінку психологічних доходів: якщо два власники будинків здають їх в оренду, то доцільно оподатковувати тільки того, що отримує за це грошову винагороду, і відповідно, не оподатковувати власника, який надає житло на безоплатній основі близькій особі), тому що їх можна легко обчислити. При цьому розмір оподаткованого доходу повинен бути дещо вищим від чистого доходу. Для забезпечення принципів однаковості (рівності) та універсальності при справедливому оподаткуванні потрібно враховувати диференціацію доходів (у залежності від джерел доходів) та градацію (в залежності від сум доходів).

А. Соколов запропонував під доходом (з податкової точки зору) розглядати всі надходження, що виникають на основі процесу ціноутворення, за виключенням надходжень від продажу майна [117, с. 132]. А тому і в контексті персонального прибуткового оподаткування логічно було б розглядати дохід до оподаткування лише з урахуванням певних витрат на проживання (наприклад, прожиткового мінімуму). Інший підхід може полягати у застосування ставки) 0 % до доходів, що є нижчими певного мінімально необхідного рівня доходів. Це забезпечує справедливість оподаткування, а також дозволяє зберегти стимули до праці (зокрема, низькооплачуваної та низько кваліфікованої) та уникнути трансакційних витрат, які могли б виникнути спочатку при оподаткуванні, а потім при наданні соціальної допомоги.

До оподаткованого доходу можуть включатися різні категорії доходів (трудові, підприємницькі, інвестиційні доходи, доходи від власності, державні соціальні трансферти та родинна допомога). При цьому найчастіше соціальні трансферти від держави не оподатковуються. Також певні види доходів можуть не входити до бази оподаткування через обраний вектор державної політики, а також складність включення певних доходів до бази оподаткування (з огляду на складність адміністрування) та, як наслідок, підвищення витрат на адміністрування.

Як зазначав А. Соколов, прибутковому оподаткуванню (враховуючи те, що РІТ достатньо еластичний податок і його ставки можна порівняно легко змінювати) повинен підлягати лише чистий дохід, тому що в протилежному випадку це створювало б перешкоди не лише простому, а й розширеному відтворенню капіталу. Дохід виникає в результаті зіставлення надходжень і витрат, а тому спадщина, що отримана задарма, страхова сума або виграш в лотереї, в якій білет був отриманий безоплатно, не може вважатися оподаткованим доходом з теоретичної точки зору. А тому вважається, що РІТ не є достатнім інструментом для оподаткування доходів від приросту майна (спадщини, виграшу тощо) [117, с. 135–136, 139, 145]. Саме концепція

оподаткованого доходу визначає базу оподаткування, яка закріплюється нормативно-правовими актами.

Таким чином, при визначенні оподаткованого доходу важливим є зв'язок між доходами та діяльністю, в результаті яких вони були отримані. Але, у контексті забезпечення справедливості оподаткування навіть непередбачувані та непрогнозовані доходи можуть бути оподатковані.

Розглянувши поняття оподаткованого доходу як об'єкту оподаткування, варто зазначити, що на теоретичному рівні розмежовуються дві моделі до визначення об'єкта оподаткування [12]: роздільна (наприклад, шедулярний) і глобальна. Роздільна модель РІТ передбачає оподаткування окремо кожної категорії доходів, тобто визначальним є джерело доходу. При цьому для кожної категорії доходу можуть застосовуватись різні ставки, вирахування тощо. Проте на сьогоднішній день більш поширеними є зміни в напрямку запровадження моделі глобального податку, що базується на оподаткуванні сукупного доходу сумарно з усіх категорій доходу. При цьому найбільш розповсюдженою є модель комбінованого податку, відповідно до якої до більшої частини оподаткованого доходу застосовується модель глобального податку, а до певних категорій та видів доходів – роздільна.

У загальному, сплата РІТ відбувається за однією з двох систем: РАУЕ (*pay as you earn*) – сплата податку за мірою отримання доходу, та РАУГ (*pay as you go*) – сплата податку залежить від законодавчо визначеного обов'язку щодо сплати податку. Система РАУЕ найчастіше застосовується до трудових доходів (наприклад, у США – *withholding income tax*), а також він може застосовуватись до інших видів доходів, обов'язок утримання та сплати яких покладено на податкових агентів (табл. 1.1).

Сплата податку можлива через утримання суми РІТ податковим агентом (найчастіше, роботодавцем) або за результатами річного декларування платником податку. Утримання РІТ набуло найбільшого поширення відносно заробітної плати як джерела доходу.

Крім того, заробітна плата є основною складовою грошових доходів населення. Карл Маркс у своїй роботі зазначав, що капітал – прибуток (підприємницький дохід плюс відсоток), земля – земельна рента, праця – заробітна плата являють собою триєдину формулу [78, с. 886]. Незважаючи на те, що ціна праці є ірраціональною [78, с. 891], вона є одним із базових індикаторів, що враховується при оцінці якості життя і часто виступає основою для персонального прибуткового оподаткування.

Таблиця 1.1

Системи сплати персонального прибуткового податку

	Відповідальний за сплату та перерахування до бюджету РІТ	Спосіб сплати податку	Основні види доходів
PAYE	Податковий агент	У джерела	Трудові доходи
PAYG	Фізична особа	Деклараційний	Доходи від самозайнятості, пасивні доходи, спадщина та інші доходи, що отримані не на постійній основі (виграші, призи, подарунки тощо)
		Деклараційний і кадастровий	Доходи від здачі в оренду майна

Джерело: власна розробка.

Утримання РІТ дозволяє звужити коло осіб, що підпадають під більш детальний контроль, та уніфікувати їх аудит. Також застосування цього підходу дозволяє забезпечити високу прогнозованість надходжень РІТ.

Сплата РІТ за результатами річного декларування може бути єдиним або допоміжним методом виконання податкових зобов'язань фізичною особою. Основною його перевагою є врахування всіх обставин при

визначенні податкових зобов'язань: податкового статусу, всіх видів доходів, збитків минулих періодів, можливості застосування пільг та знижок тощо. Недоліками для платників податків є необхідність підготовки і подачі декларації, а для держави – надходження від податку відбуваються лише раз в рік, а також складність перевірки правильності та достовірності інформації, що зазначена платником податку у декларації.

Досліджуючи зміст та призначення РІТ, варто зазначити, що оподаткування доходів фізичних осіб є дуже складним і дієвим інструментом регулювання ряду процесів на рівні держави та фізичної особи. Через оподаткування певних видів доходів забезпечується регулятивна ефективність РІТ, що проявляється через ряд ефектів, які він зумовлює шляхом застосування пропорційної чи прогресивної шкал.

Як відомо, усі податки впливають на заощадження. Більше того, як констатував Д. Рікардо, відсутні податки, які не мають тенденцію зменшувати заощадження, безпосередньо впливаючи на капітал чи дохід [108, с. 88]. При цьому РІТ є специфічним, оскільки окремі його елементи крім заощаджень можуть також впливати на капітал або дохід. При цьому РІТ ми розглядаємо як податок на доходи, а також прибутки фізичних осіб, отримані у різних формах (у деяких державах окремо існують податки на трудові та нетрудові доходи).

М. Олсон чітко встановив, що усі податки впливають на мотиви і стимули. Крім того, є ряд прикладів того, що соціальні збитки від податків набагато перевищують кошти, отримувані від них [89, с. 33]. А тому саме в контексті реалізації регулятивної функції податків необхідно відслідковувати та достеменно з'ясувати, які ефекти вони породжують з метою більш ефективного формування та реалізації податкової політики.

Для того щоб визначити сутність поняття «регулятивна ефективність», потрібно визначити термін «регулятивний». Так, у словнику даний термін визначеного як той, „який регулює, визначає напрям, спрямовує розвиток чого-небудь” [18, с. 1207]. Ефективність являє собою характеристику якогось-

небудь об'єкта (пристрою, процесу, заходу, виду діяльності), що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості. Абсолютна ефективність – економічна ефективність, що оцінюється співвідношенням отриманого ефекту та всієї суми витрат. Тобто, ефект – результат, наслідок яких-небудь причин, сил, дій, заходів. [18, с. 358]. Варто зазначити, що наукові трактування поняття „ефективність” свідчать про те, що це відносний ефект (крім того, ефективність (співвідношення між досягнутим результатом та використаними ресурсами) відрізняється від результативності, що виступає лише ступенем реалізації запланованої діяльності) [83, с. 111–112].

Для з'ясування змісту та призначення РІТ важливим є визначення його функцій. Варто зазначити, що спільною точкою дотику різних наукових поглядів є виділення регулятивної функції. Не зважаючи на те, що немає єдиного підходу до визначення функцій, які виконують податки, науковці виокремлюють фіскальну, економічну, соціальну, стимулюючу, регулятивну, контрольну та інші функції. Узагальнені позиції українських вчених щодо місця регулятивної функції податків містяться у дод. А.

Регулятивна функція податків реалізується через систему пільг, зміну об'єктів оподаткування, кількості податків та їх ставок. Саме вона стимулює чи стримує розвиток виробництва. У контексті її реалізації визначаються обсяги фінансового забезпечення соціального та економічного розвитку суспільства [114].

Доволі дискусійною є позиція В. Мельника щодо виділення обмежуючої та стимулюючої функцій, а не існування єдиної регулятивної функції [82]. Вважаємо, що стимулюючий та обмежуючий аспекти є складовими регулятивної функції податку.

І. Шевчук не розглядає регулятивну функцію, проте досліджує регулятивний потенціал, що має оподаткування доходів населення, як здатність впливати на рівень життя шляхом застосування інструментів неоподаткованого мінімуму та прогресивного оподаткування, що

забезпечує зниження податкового навантаження на малозабезпечені верстви населення та призводить до його поступового підвищення для заможних громадян [135]. Ми погоджуємось з таким твердженням, але вважаємо його досить вузьким. Тому що регулятивний потенціал як прогнозований ефект від реалізації регулятивної функції може впливати на рішення платника податку щодо його витратних статей, заощаджень. Не применшуючи значення неоподаткованого мінімуму в класичному його розумінні для цілей РІТ (прожиткового мінімуму) та прогресивного оподаткування, окремі пільги набувають не меншого значення.

Вважаємо, що дієвість прояву реалізації регулятивного потенціалу РІТ визначає регулятивну ефективність РІТ та проявляється через ряд ефектів. У контексті оподаткування фізичних осіб домінують роль відіграють ефекти доходу і заміщення. Варто зазначити, що якщо ефект доходу для всіх податків спільний, оскільки він зменшує дохід, то ефект заміщення є специфічним для РІТ. Оскільки ефект заміщення вимірює ступінь заміщення одного виду діяльності іншим (більше працювати чи відпочивати), то це дозволяє зрозуміти стимули до праці при зростанні РІТ [144, с. 248].

Ефекти доходу та заміщення вперше були досліджені Є. Слуцьким в контексті обґрунтування теорії поведінки споживачів на основі математичної формалізації функції корисності. Саме Є. Слуцький продемонстрував, що ефект заміщення виникає за рахунок зміни відносної ціни блага і при цьому компенсує зміну реального доходу, тоді як ефект доходу проявляється через зміну реального доходу [116, с. 121–141].

Існує два підходи до розрахунків ефектів доходу та заміщення. Перший був розроблений Є. Слуцьким, а другий – Дж. Р. Хіксом та Р. Алленом [116, с. 121–141]. Спільним у них є те, що вони застосовували ординалістську (порядкову) концепцію виміру корисності, використовували апарат кривих байдужості та прийшли до аналогічних висновків: ефект заміщення завжди негативний, тоді як ефект доходу може бути негативним для нормальних благ чи позитивним (або нейтральним) для неякісних благ. Основна

відмінність полягає у визначенні реального доходу: за Є. Слуцьким він представлений рівнем грошового доходу, який є достатнім для придбання того самого набору; за Дж. Р. Хіксом це можуть бути різні рівні грошового доходу, які забезпечують той самий рівень задоволення особи.

Варто зазначити, що регулятивна функція реалізується через диференціацію умов оподаткування [28]. Регулятивна ефективність РІТ повинна проявлятися через розподіл податкового навантаження між платниками податків у відповідності до їх платоспроможності.

Досліджуючи питання ефектів РІТ Дж. Мірліс дійшов наступних висновків [185, с. 57]:

- для більшості випадків ефект заміщення більший за ефект доходу: персональні прибуткові податки знижують пропозицію праці;
- для працівників з низькими доходами більш значущим фактором є зайнятість, ніж інтенсивність праці (кількість відпрацьованих годин);
- значущість вибору зайнятості та її інтенсивності, а також ефекти доходу і заміщення є більшими для жінок, що мають дітей шкільного віку, та осіб, чий вік становить 50 і більше років.

Варто зауважити, що вітчизняними науковцями основними вважаються фіскальна та регулятивна функція податків. Така класифікація здійснена з точки зору держави. Проте регулятивну функцію доцільно більше розглядають з точки зору фізичної особи, виділяючи ефекти доходу та заміщення. Хоча ці ефекти також можуть застосовуватися і до держави в контексті певних змін чи реформ.

Розподіл податкового навантаження між виробниками та споживачами товарів залежить від цінової еластичності попиту та пропозиції визначається еластичністю попиту на товари (у випадку акцизів). К. Дж. Ерроу зазначив наступне: „Податки та субсидії виконують чисто розподільчу функцію та можуть бути так влаштовані, щоб поновити status quo ante настільки близький, наскільки це бажано, хоча насправді виплата субсидій на душу населення передбачає деякий вирівнюючий ефект” [137, с. 110]. Незважаючи

на те, що податки виконують більше функцій, ніж лише розподільчу, вони здатні самотійно або у комплексі з субсидіями та пільгами забезпечувати реалізацію вирівнюючого ефекту.

Ефекти оподаткування в залежності від природи їх прояву можна поділити на лінійні і нелінійні. При цьому лінійні ефекти є простішими в прогнозуванні. Наприклад, при збільшенні ставки оподаткування при інших незмінних параметрах надходження до бюджету збільшаться. Проте дуже часто за такою моделлю ефекти не проявляються, тому що поведінка платників податків не може бути прорахована зі 100 % точністю. Крім того, є ряд супутніх економічних факторів, що призводять до появи нелінійних ефектів. При цьому існують моделі оптимального лінійного та нелінійного оподаткування трудових доходів [197].

Як зазначає В. Мельник, регулювання соціально-економічних процесів можна розглядати з позиції існування двох основних ефектів – обмеження та стимулювання як окремих галузей, так і соціального й доходного становища окремих груп населення [82]. Для ефективної реалізації функцій РІТ, в тому числі і регулятивної, необхідно, щоб він був оптимальний на певному етапі розвитку суспільства. Т. Паєнтко визначила оптимізацію прибуткового оподаткування як урівноваження інтересів держави та платників податків при виборі варіанта оподаткування шляхом комбінування і зміни розмірів та шкал ставок прибуткових податків, об'єктів оподаткування, податкових пільг та механізмів адміністрування податків [96].

Також можна розглядати соціальний і економічний ефекти РІТ. Так, А. Крисоватий та Г. Василевська при порівнянні пропорційного та непропорційного (прогресивної, регресивної та дегресивної шкал) оподаткування надають перевагу прогресивній шкалі оподаткування через її соціальний та економічний ефекти. Соціальний ефект при цьому розглядається у контексті сплати меншого розміру податку для малозабезпечених громадян, що отримують доходи у розмірі від одного до трьох прожиткових мінімумів. Економічний ефект полягає в збільшенні

податкових надходжень від РІТ, який в Україні представлений ПДФО. Щоправда, досягнення цього ефекту можливе при умові отримання доходу в розмірі від п'яти і більше прожиткових мінімумів [71, с. 171].

Незважаючи на плюралізм у визначенні і класифікації регулятивних ефектів РІТ, на нашу думку, доцільно виділяти ефекти доходу і заміщення, позитивні і негативні ефекти, лінійні і нелінійні, механічні і поведінкові ефекти, а також перерозподільчі ефекти, що зображені на рис. 1.1. Визначальними при цьому є елементи податку та їх зміна. Оскільки РІТ може впливати на економічне зростання, продуктивність праці, офіційну зайнятість, безробіття, соціальні виплати, перерозподіл доходів, тіньову економіку, пропозицію праці, вибір місця проживання, людський капітал, зменшення нерівності та інфляцію (хоча важливішим є вплив інфляції на функціонування РІТ) (див. дод. Б), то це і визначило необхідність виділення таких основних ефектів.

Рис. 1.1. Класифікація регулятивних ефектів РІТ

Джерело: власна розробка.

З огляду на значний регулятивний потенціал оподаткування фізичних осіб все більшої актуальності набувають методичні підходи до оцінки ефектів оподаткування. Це дозволяє впливати на платників податків,

уникаючи кризових станів. Поведінка суб'єктів оподаткування може змінюватися з огляду на політичні, економічні соціальні та інші причини. Зокрема, політичні причини проявляються у змінах чи реформуванні податкового законодавства із введенням нових податків або зміні їх дизайну. При цьому в контексті регулятивної ефективності достатньо самостійним і важливим є традиційний елемент податку, який в українському законодавстві також відокремлений від інших елементів, – податкові пільги (їх введення/відміна) (рис. 1.2). Це стимулює деяких осіб змінювати свою економічну поведінку. Направлені такі дії на мінімізацію негативного впливу або ж уникнення складного перехідного періоду.

Рис. 1.2. Основні структурні причини зміни ефектів оподаткування

Джерело: власна розробка.

Оподаткування доходів здійснюється з метою максимізації функції суспільного добробуту та спирається на теорію оптимального оподаткування. Оскільки громадяни є вигодонабувачами виробництва суспільних благ, то оподаткування їх доходів є досить передбачуваним. Основним же є вибір

системи оподаткування з-поміж прогресивної, пропорційної та регресивної. Незважаючи на те, що основні засади оподаткування доходів є давно визначеними, не втрачає актуальності питання справедливості персонального прибуткового оподаткування через використання різних шкал оподаткування.

Важливим є те, що зростання споживання, пов'язаного з військовими цілями, впливає на добробут. Д. Рікардо вказував на два можливі наслідки такої ситуації: зростання виробництва або зменшення споживання зі сторони народу (податки впливають на дохід і національний капітал залишається без змін); споживання не збільшується або споживання всього народу не зменшиться, то податки вплинуть на капітал. При цьому пропорційно зменшенню капіталу країни буде зменшуватися виробництво, при тривалій такій ситуації результатом може бути бідність та розорення [108, с. 87–88].

Прогресивна шкала оподаткування передбачає оподаткування доходів більш заможного населення за вищими ставками. Це сприяє перерозподілу доходів і досягненню соціальної справедливості.

Дж. Мірліс, обґрунтував необхідність „пропорційної” податкової ставки, що не має бути більшою за 20 % для нейтралізації дестимулюючого впливу оподаткування на економічну активність і трудові зусилля [4, с. 60]. У контексті цього позитивним є приклад реформування податкової системи Грузії з використанням даного підходу.

А. Аткінсон розглядав різні підходи до персонального прибуткового оподаткування, зосередивши увагу на пропозиції запровадження плоскої шкали оподаткування та гарантованого доходу як основного елементу системи соціального забезпечення. Він аргументував, що такі зміни призведуть до більшого перерозподілу доходів, проте наголосив, що одній реформі достатньо складно задовольнити пріоритети різних прихильників [147]. Незважаючи на критику ряду науковців з приводу відсутності чітких рекомендацій щодо необхідності запровадження якогось конкретного підходу, потрібно відмітити важливість і складність висвітлених питань щодо

оптимального оподаткування з використанням плоскої шкали та впливу оподаткування на стимули до праці.

Запровадження плоскої шкали РІТ може розглядатись як відповідь на пошук ефективної, чесної та простої системи оподаткування доходів фізичних осіб. При цьому „проста” система оподаткування означає, що діє такий механізм оподаткування, що дозволяє будь-якому платнику податку його легко зрозуміти та чітко оцінити граничні та середні податкові зобов'язання [218, с. 138].

А. Верзун та В. Ковалів вбачають реалізацію регулятивної функції у підвищенні рівня соціальної захищеності найбільш вразливих верств населення за рахунок багатшої частини суспільства і пропонують запровадити прогресивну шкалу ставок, яка водночас не ліквідувала б стимули до збільшення їх капіталу [19]. Вважаємо, що ні одна шкала ставок у розвиненому і конкурентному світі не може повністю ліквідувати стимули до примноження капіталу, але може стимулювати до вибору іншої юрисдикції для ведення своєї діяльності. Також, на нашу думку, досить вузько трактувати регулятивну функцію ПДФО як таку, що забезпечується через перерозподіл коштів від більш до менш заможних осіб, тому що:

1) на сьогоднішній день Україна не може в повній мірі реалізувати себе як ефективний розподільувач коштів, підтвердження цьому є індекси сприйняття корупції, фаворитизму у прийнятті урядових рішень тощо;

2) такий підхід порушує принцип справедливості по відношенню до багатого населення;

3) знижуються стимули багатого населення залишатись резидентами України.

Отже, плоска шкала оподаткування в рівній мірі стимулює до отримання доходів як бідних, так і багатих. Вона є простішою в адмініструванні. Але потрібно відмітити, що при застосуванні плоскої шкали оподаткування виникає лише ефект доходу.

Для оцінки регулятивного потенціалу необхідно відслідковувати зв'язок між об'єктом стимулювання та отриманим результатом, що є критерієм ефективності. Це вимагає формування більш детальної статистики, ведення якої здійснюється лише в найрозвиненіших державах, як-от США, Великобританія тощо. Проте це є дуже важливим базисом для оцінки регулятивного потенціалу та ефективності РІТ, тому вважаємо, що це доцільно виділяти в пріоритети державної політики.

В Україні моделлю РІТ є ПДФО, оскільки саме він застосовується до оподаткування доходів фізичних осіб, хоча 1991 р. як елементи податку, так і його назва зазнавали змін. Цей податок є важливим у регулюванні вектора індивідуальних грошових потоків платників податків та визначення обсягу витрат усіх суспільних прошарків населення [138, с. 164]. Саме він є основним податковим важелем регулювання доходів населення.

Такі інструменти як преференції та пільги, зменшення ставок податку і спрощення систем обліку, а також забезпечення гарантованого захисту платника податку від свавілля держави здатні забезпечувати податкове регулювання [125].

Це є дуже важливим з огляду на те, що податкова поведінка фізичних осіб визначається їх сприйняттям справедливості та мотивацією до дотримання податкового законодавства. У кожній державі фізичні особи мають своє сприйняття податкової політики, що зумовлено соціальними моделями. При загостренні відчуття справедливості у фізичних осіб потрібно розвивати клієнто-орієнтований підхід у наданні податкових послуг між платниками податків та урядом, що може впливати на податкову мораль і сприяти підвищенню рівня законослухняності платників податків.

Основні положення колективного вибору та індивідуальних цінностей були розроблені Дж. Ерроу, але в сфері оподаткування фізичних осіб в контексті вибору найкращої бюджетно-податкової структури (за правилом більшості) значним є внесок С. Граборова [30]. При цьому потрібно відмітити, що вибір моделей оподаткування безпосередньо фізичними

особами можливий через референдуми, що практикується, зокрема, Швейцарією та Грузією. В Україні референдум не може проводитися з податкових питань, проте в контексті кризових явищ публічних фінансів та стану пенсійного забезпечення громадян, можливо, було б доцільно провести референдум щодо бачення більшості населення ролі держави в соціальному забезпеченні.

Ми маємо ситуацію, коли у ряді держав відособлено функціонує оподаткування фізичних осіб і в умовах недосконалого обміну податковою інформацією існує викривлення в ефективності системи персонального прибуткового оподаткування через мінімізацію та ухилення від оподаткування. При цьому такий плюралізм визначає податкову конкуренцію, яка набуває все більшої значущості в умовах глобалізації.

Реалії податкової політики щодо персональних доходів є такі, що закладають фіскальні основи для функціонування суспільства та не є стабільними, а лише відображають сформовані ідеї у певному суспільстві у конкретний проміжок часу. При цьому регулятивна ефективність тісно пов'язана з соціальною справедливістю, але не в контексті зрівнювання доходів різних верств населення. Таким чином, пропонуємо трактувати регулятивну ефективність ПДФО як спроможність цього податку гармонізувати інтереси членів суспільства.

Регулятивна ефективність РІТ може бути підсилена врахуванням при змінах податкового законодавства диверсифікації платників в залежності від їх соціально-економічних характеристик: одинак чи одружений, самотній батько/мати, має/мають на утриманні одну, двоє чи більше дітей і т.д. Вважається, що це сприяє більш справедливому персональному оподаткуванню, а тому поширене в ряді країн. Наприклад, у США є п'ять таких категорій, а у Німеччині – шість (дод. Д, табл. 1).

В Україні платників ПДФО можна поділити на дещо інші категорії. По-перше, з огляду на дані, що зазначаються в декларації про майновий стан і доходи, можна виділити за резидентським статусом платника податків на

резидентів і нерезидентів, а також за категорією платника (громадянин, особа, яка провадить незалежну професійну діяльність та підприємець). По-друге, соціальний статус враховується при наданні податкових соціальних пільг за умови, що розмір доходу у вигляді заробітної плати не перевищує суми місячного прожиткового мінімуму, помноженого на коефіцієнт 1,4.

З метою оцінки ефектів, що виникають при оподаткуванні доходів у вигляді заробітної плати в країнах-членах ОЕСР використовується методика поділу платників податків за сімейним статусом, кількістю дітей та тим, скільки заробляє головний працюючий (годувальник) та інший член подружжя (дод. В, табл. 2). Власне, такий розподіл платників відображає бачення ряду економістів щодо підходів до оцінки ефектів оподаткування.

Показник податкового клину використовується для визначення взаємозв'язку між навантаженням на ФОП та витратами суб'єктів господарювання (для обчислень враховуються витрати працівників і роботодавців). Персональний податковий клин (w_p) може бути визначений як різниця між після-корпоративно, перед оподаткуванням ставкою РІТ та після оподаткування ставкою РІТ [180, с. 42]:

$$w_p = q - s \quad (1.1),$$

де q – сума коштів після корпоративного оподаткування, але перед оподаткуванням РІТ; s – сума коштів після оподаткування ставкою РІТ.

Поняття податкового клину вперше було введено в теорії економіки пропозиції. Зниження податкового клину може розглядатись як одна з умов покращення функціонування ринку праці, а тому розрахунок податкового клину для домогосподарств з різним складом та рівнем доходу використовується ОЕСР.

За методологією ОЕСР, податковий клин є різницею між витратами роботодавця на заробітну плату середньостатистичного одинака (який

зайнятий в промисловості) та його чистими доходами. При його оцінці враховуються РІТ, відрахування на соціальне страхування працівників і роботодавців та інші обов'язкові відрахування на заробітні плати, якщо такі застосовуються [213, с. 60].

Податковий клин – сума РІТ, соціального страхування сплаченого і робітником, і працедавцем та інших податків на заробітну плату за мінусом грошових трансфертів, виражені у відсотках до вартості роботи (вартість роботи розраховується як сума заробітної плати, соціального страхування, сплаченого роботодавцем та податки на заробітну плату).

Також важливим показником в контексті оцінки регулятивної ефективності РІТ є еластичність доходу після оподаткування – відсоток зміни доходу після оподаткування, який слідує за зростанням на 1 умовну одиницю доходу перед оподаткуванням (визначеного більш точно як 1 мінус маржинальна податкова ставка поділено на 1 мінус відповідна середня податкова ставка). [216, с. 564]. При цьому при пропорційному податку чистий дохід після оподаткування буде зростати аналогічно сукупному доходу і еластичність доходу після оподаткування становитиме 1. Розраховується він за наступною формулою:

$$E = \frac{100 - METR}{100 - AETR} \quad (1.2),$$

де METR – сума маржинальної ставки РІТ, ставки соціального страхування, що стягується з працівника за вирахуванням грошових пільг;

AETR – сума середньої ставки РІТ, ставки соціального страхування, що стягується з працівника за вирахуванням грошових пільг.

Запровадження податкового кредиту у США 1975 р. з метою регулювання доходів фізичних осіб для грошових компенсацій малозабезпеченим та представникам середнього класу з дітьми зумовило

необхідність оцінки та аналізу його впливу. Одним із показників є ставка податкової участі (*tax participation rate*) [198].

Для оцінки стимулів до офіційної зайнятості використовують коефіцієнт податкової участі (*participation tax rate - PTR*). Він повинен варіюватись від 0 до 1, що свідчитиме про наявність стимулів до праці. При його розрахунку використовується чистий дохід від роботи (різниця між сукупним доходом від роботи та сплаченими податками), чистий дохід від безробіття (сума допомоги по безробіттю, що виплачується в установленому порядку через банківські установи після визнання особи безробітною).

Вона розраховується за наступною формулою [185, с. 82-86]:

$$PTR = 1 - \frac{\text{Чистий дохід від роботи} - \text{Чистий дохід від безробіття}}{\text{Сукупний дохід}} \quad (1.3)$$

Вважаємо за необхідне розглядати регулятивну ефективність РІТ на двох рівнях (табл. 1.2): на рівні держави та на рівні фізичної особи.

Таблиця 1.2

Регулятивна ефективність ПДФО

На рівні держави	На рівні фізичної особи
Можливість впливати на ринок праці, регулюючи пропозицію на ринку праці;	Ефекти доходу і заміщення (наприклад, при виборі між роботою і відпочинком);
Можливість стимулювати розвиток певних секторів економіки (наприклад, страхового ринку);	При виборі офіційної чи неофіційної зайнятості.
Проявляється в оцінці механічного і поведінкових ефектів в реакціях на зміни в законодавстві;	
Можливість підвищення рівня податкової культури.	

Джерело: складено автором.

Для зміни ефектів оподаткування на рівні держави можна вносити зміни в податкове законодавство, а також удосконалювати адміністрування податку, а на рівні фізичної особи можуть ухвалюватися рішення щодо

застосування наявних пільг та знижок, а також щодо слідування податковому законодавству.

Отже, не зважаючи численні дослідження у сфері теоретичних основ оподаткування доходів фізичних осіб, існує ряд дискусійних положень щодо визначення регулятивної ефективності РІТ (наприклад, при розрахунку податкового клину чи коефіцієнту податкової участі) у контексті прояву ефектів доходу та заміщення, а також перерозподільчого, механічного та поведінкового ефектів. Проаналізувавши ряд підходів до оподаткування, вважаємо, що найраціональніше з поведінкової точки зору застосовувати пропорційну шкалу оподаткування, що відповідає принципам справедливості та рівності в оподаткуванні та забезпечить надходження до бюджету адекватної структури доходів населення суми грошей.

1.2. Податок на доходи фізичних осіб як модель персонального прибуткового податку в Україні

Система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні динамічно змінюється. У результаті внесення ряду змін у законодавство, на сьогоднішній день вона містить такі податки і збори: податок на доходи фізичних осіб (який є моделлю РІТ в Україні), військовий збір та єдиний податок, які схематично представлені на рис. 1.3. Їх сукупність може складати загальну або спрощену систему оподаткування у ході функціонування та взаємодії. При цьому часто експертами для оцінки навантаження на доходи фізичних осіб враховується єдиний соціальний внесок (далі – ЄСВ), який зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати до державного бюджету страхувальники, тому ми також використовуватимемо його у ході аналізу.

Питання реформування персонального оподаткування виходить з загального реформування податкової системи. При цьому варто відмітити існування ряду нормативно-правових актів, які визначали напрями такого реформування. Це, зокрема, Постанова Верховної Ради України „Про основні положення податкової політики і податкову реформу в Україні”, Указ Президента України „Про заходи щодо реформування податкової політики”, Постанова Верховної Ради України „Про основні положення податкової політики в Україні”, Концепція реформування податкової системи, Стратегія реформування податкової системи, Програма економічних реформ на 2010-2014 роки „Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, Стратегія сталого розвитку „Україна – 2020” [92].

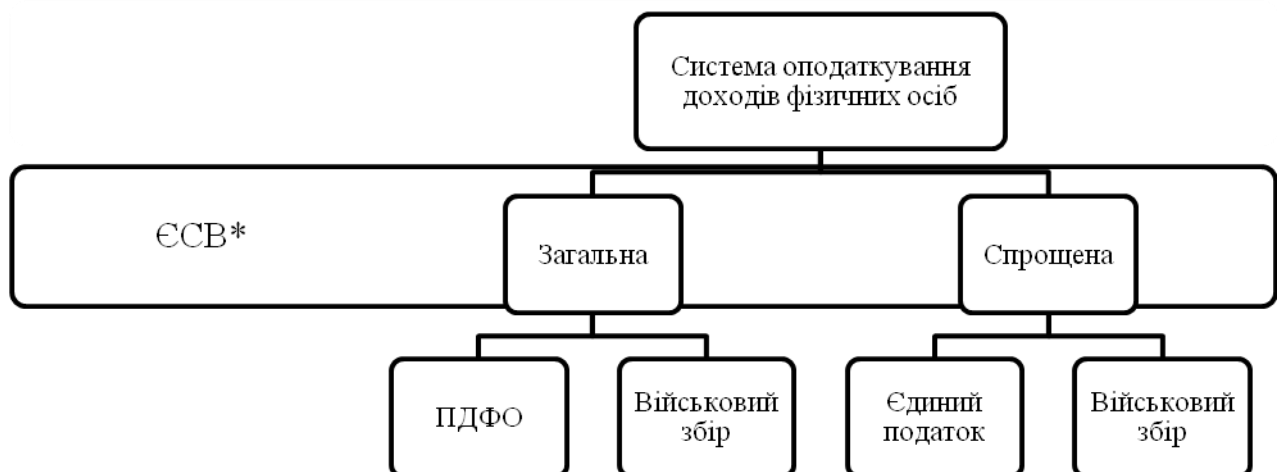

Рис. 1.3. Система оподаткування доходів фізичних осіб в Україні

* У зв'язку із внесенням змін в законодавство, починаючи з 2016 р. ЄСВ не утримується з працівників.

Джерело: складено автором за даними [92].

Досвід стягування податків з громадян існував у Радянському Союзі. Його значення важко применшити, зважаючи навіть на той факт, що більшу частину податків сплачували державні підприємства. Основною базою оподаткування доходів громадян були заробітні плати, що знаходились на достатньо низькому рівні. При цьому оподаткування населення не мало стратегічного значення в контексті наповнення бюджету. Як зазначає

А. Соколовська, прибутковий податок з громадян та податок з неодружених, одиноких та малосімейних відігравали не стільки фіскальну роль, скільки забезпечували вирівнювання індивідуальних доходів і певною мірою – регулювання деяких позитивних соціальних процесів [121].

Етап	I етап (прогресивна шкала)	II етап (прогресивна шкала)	III етап (пропорційна шкала)	IV етап (прогресивна шкала, що у 2016 р. була замінена пропорційною)
Період	1991–1993 рр	1993–2003 рр.	2004–2010 рр.	2011 – до теперішнього часу
Назва основного регулюючого документа та кількість його редакцій	Закон Української РСР від 05.07.1991 № 1306-ХІІ „Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства”, мав 4 редакції	Декрет КМУ від 26.12.1992 „Про прибутковий податок з громадян”, мав 30 редакцій	Закон України від 22.05.2003 №889-IV „Про податок з доходів фізичних осіб”, мав 31 редакцію	Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI (Розділ IV „Податок на доходи фізичних осіб”), внесено більше 200 змін
Ставки податку (на початок періоду)	12 %, 15 %, 20 %, 30 % - до доходів за місцем основної роботи; 2 %, 3 %, 5 %, 6 %, 9 %, 10 %, 11 %, 12 % - до доходів, визначених у ст. 14; 2 %, 3 %, 5 %, 6 %, 9 %, 10 %, 11 %, 12 %, 15 %, 20 %, 30 % - із сум авторських винагород, що визначених у ст. 17; 60 %, 65 %, 70 %, 75 %, 80 %, 85 %, 90 % - застосовується до сум винагород спадкоємцям авторів повторно (неодноразово) і знижується на 50 % для спадкоємців віком до 18 років та жінок, яким за 55 років та чоловікам, яким за 60 років. Також визначалися ставки для оподаткування доходів від підприємницької діяльності та інших доходів громадян.	10 %, 20 %, 35 %, 50 % - за місцем основної роботи; не більше 70% із сум авторської винагороди; 20 % - до доходів, одержуваних не за основним місцем роботи; 15 % - до дивідендів за акціями та внаслідок розподілу прибутку (доходу) підприємств.	15 % до доходів, крім процентів на депозити та процентні доходи (дисконтні) за ощадними сертифікатами (5 %), до виграшів або призів та інших доходів, нарахованих на користь нерезидентів (30 %) тощо.	15 % (17 % (з 2015 р. – 20 %)) до доходів у тому числі, але не виключно у формі заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат тощо; 5 % до процентних та інших доходів (визначених у п. 167.2 ПКУ); 30 % (34 %) до доходів, нарахованих як виграш чи приз; 10 % - щодо доходів у формі заробітної плати шахтарів. З 2016 р. – основна ставка 18 %. Для окремих видів доходів застосовують ставки 0 %, 5 %, 15 %
Застосування неоподатковуваного мінімуму*	Немає, але до доходів, що не підлягали оподаткуванню відносились доходи у розмірі 185 крб.	Є у розмірі мінімальної заробітної плати.	Немає. Але визначено поняття податкової соціальної пільги.	Немає, але є податкові соціальні пільги.

Рис. 1.4. Основні етапи розвитку персонального прибуткового оподаткування в Україні

Джерело: складено автором за даними [92].

Розвиток персонального прибуткового оподаткування в Україні умовно можна поділити на чотири етапи (рис. 1.4), виходячи з трансформацій, що їх

знавали ставки податку під впливом удосконалення нормативно-правової бази оподаткування доходів фізичних осіб. При цьому відбувалися зміни в напрямку спрощення (переважно через зміни у ставках податків для різних джерел доходу).

Варто відмітити, що Закон „Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства” мав чотири редакції: від 05 липня 1991 р., 13 березня 1992 р., 14 травня 1992 р. та 06 січня 1993 р. Об’єктом оподаткування у громадян, які постійно проживали в Україні, були доходи в грошовій, натуральній формах, одержані на території України, її континентальному шельфі, у виключній (морській) економічній зоні, так і за межами України [92].

Значущим є те, що сплата податку з доходів, отриманих у іноземній валюті, дозволялась не лише у грошовій одиниці валюти, що діяла в Україні, а й в іноземній валюті. При цьому не підлягали оподаткуванню ряд доходів. Зокрема, у вигляді заробітної плати та інших видів грошових винагород працівників, службовців і прирівняних до них по оподаткуванню фізичних осіб розміром до 185 карбованців на місяць, одержуваних за місцем їх основної роботи (служби, навчання), а також виграші по облігаціях державних позик та лотереях [92].

Потрібно відмітити, що для першого етапу характерним є наявність значної кількості осіб, які повністю звільнялися від оподаткування. Це були незахищені або соціально вразливі громадяни (інваліди, вдівці та ін.), ті, що отримали дохід від сільгоспзаготівельної роботи, на які вони були направлені, військовослужбовці, члени колгоспів та новостворених селянських (фермерських) господарств, учасники воєн та бойових операцій по захисту СРСР та інші. Також сума податку могла знижуватись на 50 % у ряді випадків (наприклад, для робітників, службовців і прирівняних до них по оподаткуванню громадян, які мають на утриманні трьох і більше осіб, але застосовувалась знижка до доходу, отриманого лише з основного місця роботи), що є прообразом нинішніх податкових соціальних пільг. Крім цього,

місцеві ради народних депутатів мали право звільняти певних громадян від його сплати, або знижувати розміри податку для окремих платників чи груп платників [92].

Другий етап розвитку персонального прибуткового оподаткування тривав з 1993 р. по 2003 р. Основним нормативно-правовим документом був Декрет Кабінету Міністрів „Про прибутковий податок з громадян” [92]. Цей документ протягом періоду чинності набув 30 різних редакцій. Така часта зміна податкового законодавства деструктивно впливала на процес сплати податків, бо були відсутні стимули до підвищення податкової культури в поєднанні зі складною економічною ситуацією в державі. Також це є одним з стримуючих факторів, який визначав обмежену роль РІТ в Україні.

Цим документом було визначено, що сукупний оподатковуваний доходу утворювали грошові доходи (в національній та іноземній валютах), а також доходи в натуральній формі. Сплачуватись податок міг лише в карбованцях (навіть із доходу, отриманого в іноземній валюті). При цьому був закріплений інструмент неоподаткованого мінімуму. Зважаючи на те, що діяла прогресивна шкала оподаткування, використовувався достатньо складний механізм обрахунку. Законодавчо було передбачено, що доходи у вигляді дивідендів за акціями та внаслідок розподілу прибутку (доходу) цих підприємств та інших корпоративних прав, податок нараховується до джерел виплати у складі сукупного оподаткованого річного доходу за ставкою 15 % [92].

За результатами календарного року громадяни, що отримували доходи з інших джерел, крім основного місця роботи, були зобов'язані до 1 березня наступного року подати до податкового органу декларацію за місцем проживання про суму сукупного доходу (зараз – до 1 травня). Для перевірки правильності визначеного сукупного доходу податкові органи використовували відомості про виплачені суми доходів і суми утриманого з них податку. Документом для сплати податку було визначено платіжне повідомлення, що надсилалося платникові податковим органом. Іноземні

громадяни, що постійно проживали в Україні і одержували доходи як в Україні, так і за її межами, на підставі декларації про очікувані (оціночні) доходи обчислювали авансову суму податку, перерахунок якої відбувався на підставі даних про фактичні доходи. Сплата цього податку здійснювалася рівними частками 4 рази (до 15 березня, до 15 травня, до 15 серпня, до 15 листопада) [92].

Саме на другому етапі розвитку персонального прибутного оподаткування в Україні відбулося зменшення та систематизація переліку видів доходів, які не відносилися до сукупного оподаткованого доходу. Наприклад, до них були віднесені кошти, що одержані як спадок і подарунок, виграші, доходи, отримані з депозитів. Також розширився перелік доходів, на які зменшувався оподатковуваний дохід фізичної особи. Крім того, було зазначено, що Кабінет Міністрів України міг постановами встановлювати додаткові пільги щодо РІТ. А також зменшувати сукупний оподатковуваний дохід фізичних осіб або звільняти їх від сплати податку у календарному році мали право органи місцевого самоврядування базового рівня.

Третій етап у розвитку РІТ в Україні тривав з 2004 р. до 2010 р. Він характеризувався проведенням реформи оподаткування доходів населення та запровадженням плоскої шкали оподаткування, що була і відповіддю на наростаючу міжнародну податкову конкуренцію. З 1 січня 2004 р. визначав правові засади оподаткування доходів фізичних осіб Закон України „Про податок з доходів фізичних осіб” від 22.05.2003 № 889-IV [92]. Платниками податків були визначені резиденти (отримувачі доходів з джерелом походження в Україні, а також іноземних доходів) та нерезиденти (отримувачі доходів з джерелом їх походження з території України). Відповідно до цього різнилися й об’єкти, які підлягали оподаткуванню.

Також було визначено поняття „податковий кредит” платника податку, що є фізичною особою. Воно було модифіковане і у ПКУ уже змінилося на податкову знижку. До податкового кредиту включалися наступні витрати: частина суми відсотків за іпотечним кредитом; кошти (вартість майна),

переданих платником податку у вигляді пожертвувань чи благодійних внесків неприбутковим організаціям у розмірі 2 % – 5 % від загального оподаткованого доходу звітного року (у ПКУ визначено граничний розмір – 4 %); кошти фізичної особи-платника податку, що сплачені на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг з лікування платника податку або члена його родини першого ступеня споріднення; суми платника податку на сплату за власний рахунок страхових внесків, страхових премій страхувальнику-резиденту за договорами довгострокового страхування життя та недержавного пенсійного страхування [92].

При цьому податковий кредит міг бути нарахований лише резиденту, що мав індивідуальний ідентифікаційний номер, та розміром, що не перевищував суми загального оподаткованого доходу платника податку у вигляді заробітної плати. Також було запроваджено податкові соціальні пільги, що застосовувалися до широкого кола отримувачів, в тому числі і до учнів, студентів, аспірантів [92].

З набуттям чинності Закону України „Про податок з доходів фізичних осіб” фактично відбувся перехід з прогресивної на пропорційну шкалу оподаткування. Варто зазначити, що цей документ за час своєї чинності мав 31 редакцію, що ускладнює процес аналізу документу. З 1 січня 2004 р. до 31 грудня 2006 р. діяла ставка 13 %, яка з 1 січня 2007 р. була збільшена до 17 %. Крім того, діяли й інші ставки податку: 5 % від визначених об'єктів оподаткування у пункті 7.2 статті 7 Закону України „Про податок з доходів фізичних осіб” та 10 % для доходу шахтарів, а також подвійний розмір ставки від об'єкта оподаткування, що нарахований як виграш або приз. Із цим законом було введено поняття податкової соціальної пільги [92].

Запровадження у 2004 р. пропорційної шкали оподаткування викликало закономірні дискусії з цього приводу. Зокрема, І. Присяжнюк наголошував на тому, що не зважаючи на спрощення механізму справляння податку, виникла невідповідність пропорційного оподаткування принципу соціальної

справедливості в оподаткуванні (регулювався Законом України „Про систему оподаткування”) [104].

В. Тропіною було вказано на те, що відмова від прогресивного оподаткування означає „втрату найефективнішого за своєю дією інструменту державної політики регулювання доходів населення”. Крім того, були проаналізовані недоліки та суперечності щодо використаної термінології, визначення звітного податкового періоду, механізму застосування податкової соціальної пільги, тощо [124].

О. Башняк відмітив, що було значно розширено базу оподаткування та до оподатковуваних доходів були віднесені і компенсаційні виплати, правова природа яких направлена на відшкодування затрат громадянина, які не мають відношення до доходу [9]. Проведений аналіз Н. Фроловою засвідчив більш ефективну реалізацію принципу платоспроможності з використанням сукупного доходу фізичної особи як бази оподаткування при пропорційній системі [128].

В. Мельник виділив три причини другорядності податку на доходи фізичних осіб: недосконалість конструкції фіскального механізму, низький рівень доходів переважної більшості громадян, а також неготовність платників до сплати через низький рівень довіри до держави [81]. Незважаючи на значну кількість недоліків функціонування податку з доходів фізичних осіб в Україні, вважаємо, що саме із запровадженням плоскої шкали оподаткування була проведена реформа персонального прибуткового оподаткування, яка, можливо, не ознаменувалась швидкими позитивними фіскальними результатами, через внесення частих змін у відповідне законодавство та недостатню ефективність адміністрування цього податку.

Реалізація регулятивного потенціалу податків була поставлена за мету при розгляді та прийнятті ПКУ. А саме, у дослідженні Національного інституту стратегічних досліджень вказувалось, що „стратегічною метою реформи має стати перехід від домінування принципу фіскалізму податкової політики, коли вона розглядається виключно як інструмент мобілізації

доходів до бюджету, до більш активної реалізації її регулятивного потенціалу в напрямі стимулювання економічного розвитку” [105, с. 4]. При цьому не менш дискусійним є питання про те, як повинна реалізовуватись регулятивна функція.

З прийняттям ПКУ не відбулося системних чи структурних змін у персональному прибутковому оподаткуванні. Назва податку була змінена з „податок з доходів фізичних осіб” на „податок на доходи фізичних осіб” (ПДФО). Поняття платника податку було більш деталізовано (фізична особа-резидент, яка отримує доходи як з джерела їх походження в Україні, так і іноземні доходи; фізична особа-нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні; податковий агент), а також дещо удосконалені підходи до визначення об’єкту оподаткування. Базою оподаткування ПДФО визначено чистий річний оподатковуваний дохід (тобто за виключенням податкової знижки). Проте, на нашу думку, незважаючи на відсутність структурних змін, велике значення набула кодифікація податкових законів, тому що вона дозволила систематизувати, узагальнити та максимально наблизити підходи, що використовувались при оподаткуванні різними податками і зборами, а також спростити термінологію.

У вітчизняній практиці персонального оподаткування центральними є поняття „дохід з джерелом походження з України” та „дохід, отриманий з джерел за межами України”, що визначені ПКУ (ст. 14, пп. 14.1.54, 14.1.55 ПКУ) (а також введено поняття „пасивні доходи”). Натомість Державною службою статистики України при обстеженні умов життя домогосподарств, досліджуються наступні категорії доходів: грошові та загальні доходи, а також наявний та реальний дохід, що є ширшими за змістом.

Податкове законодавство в сфері оподаткування доходів громадян розвивається достатньо динамічними темпами з точки зору внесення у нього змін. З прийняттям ПКУ до 1 січня 2016 р. у Розділ IV „Податок на доходи фізичних осіб” було внесено більше 200 змін в редакції 32 законів (дод. Д). Така часта зміна податкового законодавства вказує на превалювання підходу,

що орієнтований на процес, а не результат податкового реформування [65], незважаючи на особливе місце податкової реформи у системі економічних реформ в Україні [136].

Згідно зі змінами до податкового законодавства, що були прийняті 31 липня 2014 р., було введено військовий збір за ставкою 1,5 % (він анонсувався як тимчасовий, але справляється з 3 серпня 2014 р. до „набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України” [92]). Об’єкт його оподаткування є спільним з ПДФО.

Також до заробітної плати прирівнюються дивіденди, що нараховуються за акціями чи іншими корпоративними правами. Такі корпоративні права можуть мати статус привілейованих чи інший, що передбачає виплату фіксованого розміру дивідендів чи суми, що перевищує суму виплат, розраховану на будь-яку іншу емітовану акцію (Лист ДФС від 12.09.2014 р. № 3375/6/99-99-17-02-01-15) [95].

Варто відмітити, що з 1 січня 2015 р. фізичні особи, які здійснюють незалежну професійну діяльність, та фізичні особи-підприємці, що перебувають на загальній системі оподаткування повинні сплачувати зі своїх доходів військовий збір. При цьому у 2014 р. фізичні особи-суб’єкти підприємницької діяльності не були платниками військового збору, що, з одного боку, спрощувало адміністрування. Але, з іншого боку, більше 3 млн платників податків залишились осторонь [35]. Цим порушувався принцип справедливості, задекларований у меті пояснювальної записки. Крім того, не наводяться розрахунки щодо достатності фінансування заходів з підвищення обороноздатності держави за рахунок військового збору [92].

Часта зміна податкового законодавства призвела до того, що ряд податкових агентів не могли відображати інформацію щодо суми окремого поточного або депозитного банківського рахунку, ощадного (депозитного) сертифіката, вкладу (депозиту) члена кредитної спілки у кредитній спілці, суми нарахованих процентів та відомості про фізичну особу-платника

військового збору у формі №1ДФ. Як відповідь на це, до Міністерства фінансів було направлено оновлену форму на затвердження, де передбачено відображення цих відомостей (Лист ДФС від 06.10.2014 р. №6390/7/99–99–17–02–01–17) [95].

Варто зазначити, що за даними ДФС у серпні 2014 р. до бюджету надійшло 287,1 млн грн. військового збору, але при цьому очікувані середньомісячні надходження з вересня по грудень 2014 р. оцінювалися в понад 500 млн грн. [95]. Зіставляючи ці значення з середньомісячними надходженнями від ПДФО (4908 млн грн.), можна зробити висновок про те, що такі зміни призвели до істотного підвищення навантаження на фізичних осіб.

Відповідно до Закону України „Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо деяких питань оподаткування благодійної допомоги” [92] розширено перелік доходів, що не оподатковуються (пп. 165.1.19 та 165.1.54 ст. 165 ПКУ). Таким чином, виключена з бази оподаткування допомога на лікування та медичне обслуговування, що надана благодійними організаціями або роботодавцем. Не підлягає оподаткуванню у повному розмірі благодійна допомога учасникам масових акцій та членів їхніх сімей, учасників бойових дій та їх сімей, переселенцям з зони Антитерористичної операції та Автономної Республіки Крим для оплати (компенсації) засобів та заходів, пов’язаних з лікуванням, реабілітацією та оздоровленням.

При цьому благодійна допомога тим самим категоріям громадян надана на відновлення втраченого майна звільняється від оподаткування у розмірі 1 000 МЗП (у 2014–2015рр. – 1 218 000 грн.). До суми перевищення застосовується ставка, визначена у п. 167.1 ПКУ.

З 1 січня 2015 р. вступили в силу зміни в ПКУ, внесені Законом України „Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи” [92]. Перш за все, ним було змінено ставки оподаткування в напрямку підвищення (ставка, що застосовується до 10 і більше МЗП, а також до пасивних доходів, становить

20 %). Також було доповнено і деталізовано статті доходів, що враховуються при обчисленні загального оподаткованого доходу: суми внесків добровільного медичного страхування, пенсії, пасивні доходи та ін.

Такі зміни слід розглядати тільки в комплексі з ЄСВ, який було зменшено до 18 % при виконанні ряду умов, серед яких і збільшення фонду оплати праці. Але при такій новації не був забезпечений механізм реалізації. Лише 29 січня 2015 р. ДФС підготувала лист [95], в якому говориться про відміну перевірки банками того, щоб 1/3 суми коштів для виплати заробітної плати, зазначеної в грошових чеках, платіжних дорученнях та інших розрахункових документах. Тобто в ПКУ можливість застосування зниженої ставки ЄСВ була прописана, але не існувало механізму її реалізації, відтак банки мали підстави відмовляти в проведенні даних операцій. Це є проявом неузгодженості внесення змін в законодавство, що обумовлено короткими строками їх реалізації. Для порівняння: у Швейцарії реформу оподаткування підприємств запропонували громадськості до обговорення з вересня 2014 р. і до 31 січня 2015 р. (почали її розробляти ще у 2008 р.), а вводити її в дію планують з 2019 р. [26]. Результати застосування даної системи зниження ЄСВ є досить сумнівними, оскільки на підвищення фонду заробітних плат могли вплинути інші причини (наприклад, девальвація) на що вказують фахівці „CASE Україна” [16].

Із 2016 р. було запроваджено деякі зміни щодо оподаткованого доходу. Зокрема, щодо сум заборгованості платника податку за укладеним ним цивільно-правовим договором, за яким минув строк позовної давності та, що перевищує суму, що становить 50 % місячного прожиткового мінімуму; щодо пасивних доходів; щодо інвестиційного прибутку; щодо прощеного (анульованого) кредитором основної суми боргу за самостійним рішенням; щодо оподаткування пенсій. Також було зазначено, що до оподаткованого доходу не включаються виплати з державного бюджету, пов'язані з виконанням рішень закордонних юрисдикційних органів, у тому

числі Європейського суду з прав людини, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України [99].

Також необхідно відмітити, що податкове законодавство з оподаткування доходів населення не є стабільним і передбачуваним на сьогоднішній день, а тому важливим є декларування такої цілі у п. 3.3 Коаліційної угоди. Але більш детальний аналіз перелічених механізмів досягнення прозорості і передбачуваності податкової системи свідчить про те, що вони направлені лише на досягнення прозорості. При цьому досягнення передбачуваності є декларативним як за формою, так і за змістом.

Важливим аспектом є декларування необхідності проведення податкової амністії капіталів шляхом одноразового добровільного декларування з 01.01.2016 р. Але вказано, що цей захід повинен проводитись після реформування податкової системи, а тому об'єктивно дотримання строків є дуже складною задачею.

Не зовсім коректним є й те, що часто таке внесення змін в податкове законодавство трактується як реформування (зміна чого-небудь шляхом реформи, перетворення, перебудова [18, с. 1218]), хоча це є лише однією з ознак реформи. Термін „реформа” означає перетворення, зміна, нововведення в якій-небудь сфері суспільного життя, галузі знань [18, с. 1218]. З огляду на визначальні характеристики реформ (спрямованість на підвищення якості життя переважної більшості громадян країни, відносно повільний і поступовий характер змін, цілеспрямованість, законність та інші) [70], приходимо до висновку, що реформа персонального оподаткування в Україні була проведена у 2004 р. з переходом на плоску шкалу оподаткування і переходу від оподаткування прибутків до оподаткування доходів. У 2007 р. із запровадженням малопрогресивної системи оподаткування доходів фактично відбулася відміна реформи.

Таким чином, проаналізована система оподаткування доходів фізичних осіб дозволяє зробити висновок про її складність та часту змінюваність. Ретроспективний огляд практики персонального прибуткового

оподаткування в Україні дозволив виділити чотири ключових етапи його розвитку. Задеклароване у різні періоди реформування податкової системи не було реалізоване в повній мірі, особливо щодо персонального прибуткового оподаткування.

1.3. Концепції оподаткування доходів фізичних осіб в контексті реалізації регулятивної ефективності персонального прибуткового податку

Останні два десятиліття ознаменувалися великою кількістю податкових реформ та змін у світі. Реформи мають комплексний характер, передбачають зміни у одному або більше елементів податку (податків) та повинні проводитись з прийняттям закону чи іншого нормативно-правового акту. Зміни ж лише направлені на доповнення, удосконалення і закріплені у підзаконних нормативно-правових актах, проте не мають комплексного характеру і направлені на покращення податкової системи, часто через внесення виправлень через попередньо допущені неточності, колізії тощо.

Практика оподаткування доходів у ряді розвинених країн базується на принципах податкового законодавства, одним з яких є стабільність, тобто передбачається, що податкове реформування не може проводитись часто і, як правило, податкові реформи проводяться з періодичністю у 5–10 років.

Міжнародна практика персонального прибуткового оподаткування свідчить про застосування різних концепцій оподаткування доходів громадян. Наприклад, в деяких державах застосовується глобальна модель податку (Угорщина), тоді як в більшості досліджуваних держав - комбінована. Крім того, на законодавчому рівні визначено, що оподаткування доходів відбувається в межах РІТ, який є єдиним і

застосовується до всіх визначених баз оподаткування, або ж існує 2–4 інструменти РІТ (фактично різні податки), що можуть застосовуватись до різних категорій доходів або до різних платників податків (Австрія, Німеччина, Фінляндія, Данія).

При порівняння різних категорій доходів, що підпадають під персональне прибуткове оподаткування у ЄС використовувалися дані Європейської податкової бази даних (Europe Tax Database) (дод. Е) [190]. При цьому визначено наступні види оподатковуваних доходів РІТ: доходи від зайнятості, доходи від бізнесу чи самозайнятої діяльності, доходи від спортивних і розважальних заходів, допомоги в натуральній формі, пенсійний дохід, зайнята власником нерухомість, дивіденди, відсотки за державними облігаціями, відсотки за спеціальними рахунками економії, відсотки по вкладах, роялті, доходи від здачі в оренду нерухомого майна, доходи від здачі в оренду рухомого майна, приріст капіталу від нерухомого майна, приріст капіталу від рухомого майна, спадщина, рента від страхування життя, призи та нагороди, стипендії, доходи від випадкової діяльності, доходи від пожертвувань і подарунків, доходи від лотерей та ігрових заходів. При цьому, у середньому оподатковується 16 видів доходів у державах, що є членами ЄС.

Із 23 видів оподаткованого доходу у державах-членах ЄС лише заробітна плата, доходи від бізнесу чи самозайнятості та доходи від спортивних і розважальних заходів оподатковуються у всіх державах-членах ЄС. Також у 27 державах-членах ЄС використовуються для оподаткування РІТ допомоги в натуральній формі, доходи від здачі в оренду нерухомого майна та доходи від випадкової діяльності.

Найрідше застосовуються для визначення бази оподаткування РІТ наступні види доходів: дохід від спадщини (у 4 державах), доходи від лотерей та ігрових заходів (у 8 державах), доходи від пожертвувань і подарунків (у 8 державах), зайнята власником нерухомість (у 9 державах) та стипендії (у 9 державах).

Аналізуючи оподатковувані доходи у розрізі різних держав-членів ЄС потрібно зазначити, що максимально застосовувалось 22 із 23 видів доходів для оподаткування РІТ у Литві та Чехії, 21 – у Греції та Угорщині, 20 – у Словенії, 19 – у Іспанії, Латвії, Нідерландах, Румунії, Словаччині. Найменше видів доходів використовувалося для оподаткування РІТ у Швеції (лише 6 видів) та Кіпрі (9 видів).

При цьому дуже цікавий досвід Швеції, у якій було відмінено оподаткування спадщини, багатства та подарунків. Незважаючи на велику частку податків, що перерозподіляються, спостерігаються лібералізаційні зміни. Крім того, РІТ як тип податку представлений національним та місцевим РІТ, РІТ нерезидентів та РІТ артистів нерезидентів та інших. Найбільше значення (з огляду на фіскальну та регулятивну ефективність) відіграє національний та місцевий РІТ: ставки місцевих РІТ варіюються від 29 % до 36 %, а ставки національного РІТ – 20 % і 25 % (ставка 25 % за останні 2 десятиріччя вводилась і відмінялась в залежності від необхідності фінансування державного боргу) – і застосовувались до доходу від 443 тис. шведських крон (приблизно 1,4 млн грн.).

У США до бази оподаткування РІТ входять наступні види доходів: заробітні плати, відсотки, дивіденди, доходи від підприємницької діяльності, доходи і збитки від приросту капіталу, пенсії, доходи і витрати від здачі в оренду майна, допомога з безробіття, доходи і збитки від азартних ігор та інші [191]. Для порівняння, у Великобританії оподатковуються наступні види доходів: трудовий дохід, доходи від самозайнятості, деякі державні допомоги, більшість видів пенсій (наприклад, державні пенсії), дохід від оренди, пільги від роботи, доходи від трасту. Потрібно зазначити, що Великобританія та США, які мають значні успіхи у адмініструванні і контролю за правильністю нарахованого та сплаченого РІТ більшість надходжень від РІТ забезпечує 1 % найбагатшого населення (у США – від 45 % до 55 %, у Великобританії – від 21 % до 29 % у 2003–2013 рр.) [219].

У більшості держав-членів ЄС накопичені трудові пенсії звільняються від оподаткування. Це означає, що внески працівника і роботодавця підлягають вирахуванню із оподаткованої бази, інвестиційні результати, отримані з пенсійного фонду також звичайно вираховуються (за виключенням Данії, Італії, Швеції) та оподатковуються лише кінцеві вигоди (*benefits*) [190].

Якщо на загальнодержавному рівні РІТ у розвинених державах найчастіше справляється за прогресивною шкалою, то на місцевому рівні у державах-членах ОЕСР він у 71 % випадків застосовується плоска шкала (табл. 1.3).

При цьому у більшості випадків у країнах-членах ОЕСР персональне прибуткове оподаткування на місцевому рівні відбувається за плоскою шкалою. Одним із виключень є США, де в деяких штатах існує місцевий РІТ, що сплачується за прогресивними ставками та, найчастіше, застосовується до трудових доходів, що забезпечує значну варіацію середнього розміру РІТ на 1 особу в різних штатах. Незважаючи на складність визначення податкових зобов'язань, 45,3 % американських домогосподарств не сплачують РІТ на федеральному рівні [142].

Таблиця 1.3

Розподіл держав-членів ОЕСР за шкалами оподаткування на місцевому рівні

Прогресивна	Плоска
Бельгія, Канада, Іспанія та Швейцарія	Данія, Фінляндія, Ісландія, Італія, Японія, Південна Корея, Норвегія, Швеція та США

Джерело: складено автором за даними 2016 р. [189].

У різних країнах застосовуються відмінні підходи до розподілу надходжень від РІТ. Відповідно до узагальненої інформації у державах-членах ЄС сплачені кошти від РІТ можуть надходити до центральних,

регіональних, місцевих органів влади, а також спрямовуватися на соціальне забезпечення та інші цілі (дод. Ж). Лише у 9 з 28 держав-членів ЄС бенефіціарами надходжень від РІТ є центральні органи влади (у Болгарії, Ірландії, Кіпрі, Люксембурзі, Мальті, Нідерландах, Румунії, Словенії та Угорщині). У інших державах відбувається розподіл між різними бенефіціарами (найчастіше, між центральною та місцевими органами влади). У Китаї надходження від РІТ розподіляється між центральним та місцевими бюджетами у пропорціях 60 %/40 % [153].

РІТ є важливим бюджетонаповнюючим джерелом у багатьох державах світу. Його домінуючу роль було продемонстровано в ряді досліджень, зокрема й у дослідженні Л. Демиденко [33]. Як показано у додатку 3, в Україні ця частка, порівняно з країнами-членами ЄС, є невеликою. Її середнє арифметичне значення у 2000–2015 рр. становило 4,5 %, тоді як в ЄС цей показник коливався від 2,8 до 25,2 %. Тобто, лише у Болгарії, Кіпру, Польщі, Румунії, Словаччині, Хорватії та Чехії цей показник був нижчим, або рівним українському. Перелічені держави не є лідерами ні в економічному, ні в соціальному забезпеченні своїх громадян. Натомість у Австрії, Бельгії, Великобританії, Данії, Італії, Фінляндії та Швеції цей показник рівний або перевищує 10 %. Водночас, ці держави забезпечують порівняно низьку стратифікацію населення.

Варто відмітити, що „шведська модель”, яка характеризувалась широкою податковою базою та великомасштабним бюджетним перерозподілом національного доходу зазнала суттєвих змін [31]. Основними трендами оподаткування Швеції з 2007 р. (передкризового) є зниження РІТ (на місцевому рівні, оскільки на загальнонаціональному він залишився без змін і становить 25 %). Крім того, було знижено ставку корпоративного податку (2013 р.) до 22 % та відмінено податки на майно, житлову нерухомість та спадщину. Також на в Швеції високий рівень безробіття, який складає 8 % (при економічно раціональному мінімумі для шведських економістів 2 % та для американських економістів 4 %) при низькому рівні

інфляції. Така податкова політика в поєднанні з іншими заходами призвела до лібералізації економіки та підвищення ступеня економічної свободи [31].

Але в контексті дії політичних, економічних та інших чинників виникає необхідність реформування персонального прибуткового оподаткування.

Чітко прослідковується зниження граничної маржинальної ставки РІТ. Зокрема, середня гранична нормативна ставка РІТ, що зважена на ВВП, знизилася з 62 % у 1981 р. до 42,9 % у 1991 р. і 36,4 % у 2005 р. [203]. Це свідчить про зміну підходів до персонального прибуткового оподаткування, податкову конкуренцію та суттєві трансформації в публічних відносинах та суспільному договорі. Також було вказано на позитивний зв'язок між ставками РІТ та надходженнями РІТ відношено ВВП у державах з високим рівнем доходу. У той же час державах, що розвиваються, прослідковується дуже слабкий зв'язок між цими показниками, що може свідчити про вплив неформального сектору [203].

Аналіз, проведений ОЕСР, щодо практики податкового реформування свідчить про те, що майже всі податкові реформи РІТ останніх двох десятиліть були направлені на зниження податкових ставок та розширення оподаткованої бази. У середині 1980-х у більшості країн ОЕСР максимальна гранична ставка прибуткового податку перевищувала 65 %: у процесі реформування гранична ставка була значно знижена. Більшість реформ були направлені на зміщення балансу у структурі податків від сплати податків на доходи і прибуток до податків на споживання [189].

Варто зазначити, що перерозподільча ефективність через податки і пільги є однією з прерогатив держав-членів ЄС. При цьому відбувається балансування між ефективністю та рівністю. Прогресивність оподаткування трудових доходів як перерозподільча особливість податкової системи дуже варіюється. Показник прогресивності трудових доходів розраховується як відношення значення податкового клину одинака без дітей з доходом 167 % до значення податкового клину одинака без дітей з доходом 67 % від

середнього. У державах членах ЄС він варіювався від 1 до 2 у 2010 р., про що свідчить дослідження Г. Мурре [187].

Також варто відмітити, що маржинальний податковий клин найчастіше має прогресію, хоча є випадки, коли він відносно плоский, що зумовлено плоскими шкалами соціального страхування та персонального прибуткового оподаткування. Це характерно для Естонії, Ісландії, Словаччини, Сполученого Королівства, Польщі, Угорщини, Чехії та Чилі. Наприклад, у Естонії для одинака з доходом 50-250 % податковий клин складатиме 42,2 %, а у Чехії – 48,6 % [190].

У 2010 та 2011 рр. у багатьох державах ЄС були проведені реформи персонального прибуткового оподаткування, що було зумовлено необхідністю введення ефективних заходів для боротьби з наслідками економічної кризи. Це визначило характер та швидкість їх впровадження. Пріоритетним у процесі стабілізації державних фінансів для виходу з кризи виступала фіскальна консолідація [34], одним із елементів якої виступало внесення податкових змін і реформування моделей РІТ у ряді держав.

У Болгарії, Данії, Фінляндії, Німеччині, Угорщині, Литві, Нідерландах та Швеції було знижено ставки з РІТ. При цьому в таких державах як Чехія, Естонія, Ірландія, Франція, Люксембург, Португалія, Румунія, Словаччина, Іспанія та Сполучене Королівство РІТ підвищено, хоча і у різній мірі, і, найчастіше, за рахунок змін у податкових базах.

Характерною ознакою проведених реформ було те, що найчастіше вони були направлені на підвищення стимулів до праці, зокрема й додаткової. У ряді держав ЄС було збільшено прогресивну роль РІТ (Франції, Іспанії, Великобританії, Греції, Португалії, Латвії, Люксембурзі). Лише у Данії та Угорщині були прийняті міри для зменшення прогресивності персонального прибуткового оподаткування. Крім того, у Данії було розширено податкову базу [190].

Близько половини держав-членів здійснили істотні, хоча в багатьох випадках тимчасові зміни в персональному прибутковому оподаткуванні в

2011 і 2012 роках. У багатьох державах-членах ЄС спостерігалось збільшення РІТ з одночасною підтримкою найменш забезпечених груп населення через пільги. У Бельгії, Греції, Італії, Кіпрі, Люксембурзі, Португалії та Іспанії було презентовано солідарні збори, найчастіше як тимчасові заходи (за винятком Бельгії) [190].

У Російській Федерації законодавство з РІТ – „налога на доходи физических лиц” – достатньо стабільним і не змінювалось з 2003 р. Саме тоді була введена пропорційна шкала оподаткування. Ціллю такого реформування було виведення доходів населення із тіні.

Проте існує нагальна необхідність його реформування. Є. Вилкова, А. Тарасевич проаналізували методики оподаткування персональним прибутковим податком у більш, ніж 100 держав і розробили концептуальні основи реформування податку на доходи фізичних осіб в Російській Федерації. Ці пропозиції стосуються визначення резиденства фізичних осіб, оподатковуваного та неоподатковуваного доходу, податкових відрахувань, соціальних податкових відрахувань, майнових податкових відрахувань, а також податкових ставок [23].

При цьому необхідність реформування РІТ в Російській Федерації закладена у урядових програмах. Зокрема, в документі „Основные направления налоговой политики Российской Федерации на 2013 год и на плановый период 2014 и 2015 годов” [90] передбачалося зниження податкового навантаження на працю і капітал.

У Республіці Таджикистан РІТ є загальнодержавним податком, який спочатку справлявся на основі закону „Про податок з доходів з громадян Республики Таджикистан, іноземних осіб та осіб без громадянства” від 06.01.1992 № 502, а зараз – на виконання статті 17 Податкового Кодексу Таджикистану. Варто зазначити, що термін „фізичні особи” застосовується до громадян Республіки Таджикистан, громадян інших держав та осіб без громадянства.

Сплата прибуткового податку резидентами та нерезидентами передбачена в двох випадках: сплата прибуткового податку з фізичних осіб з джерела та сплата прибуткового податку з фізичних осіб у випадку несплати з джерела.

Місце цього податку в податковій системі визначається наступними факторами:

- РІТ з фізичних осіб є персональним податком, оскільки об'єктом справляння є не передбачуваний середній дохід, а дохід, який отримав конкретний платник податку;
- цей податок значною мірою відповідає принципам все загальності, рівномірності та ефективності;
- платежі з РІТ є регулярними;
- ефективність і простоту контролю за сплатою податку забезпечує утримання платежів з джерела доходу та на основі декларації [88].

У 2004 р. у Словенії була проведена податкова реформа, головним завданням якої було забезпечити сумісність податкової системи Словенії з ЄС. Але проведені зміни не носили радикального характеру і не були достатніми, а тому у 2006 р. було проведено ще одну реформу. Основною причиною реформування виступала втрата конкурентних переваг економікою. При реалізації податкової реформи 2004 р. було максимально включено до баз оподаткування різні види доходів.

Результати реформування персонального прибуткового податку, які відбулися у 2006 р., не були радикальними, а носили більш спрощувальний характер. По-перше, змінилася кількість податкових ставок: з п'яти до трьох. Крім того, загальна податкова пільга була збільшена до 2 800 євро. Пропозиції реформи були введені в дію з 1.01.2007 [178].

Як видно з дод. І табл. 1, 2, реформування персонального прибуткового податку у Словенії не призвело до радикальних змін. При цьому надходження від цього податку збільшилися і є стабільними, що є

дуже важливим фактором для забезпечення адекватності майбутніх прогнозів розвитку та макроекономічної ситуації в цілому.

ОЕСР було підготовлено звіт з пропозиціями щодо удосконалення податкової системи Польщі з метою скорочення дефіциту бюджету більш швидкими темпами. Зокрема, було запропоновано ще більше знизити податковий клин на трудові доходи громадян за рахунок зниження внесків на соціальне забезпечення. Податковий клин у Польщі є одним з найменш прогресивних серед країн-членів ОЕСР. Також було рекомендовано розглянути питання щодо запровадження зароблених з доходів податкових кредитів для стимулювання участі на ринку праці окремих груп населення (граничних) [221].

Австралійською радою соціального обслуговування було підготовлено доповідь щодо необхідності реформування РІТ, направленої на зміцнення особистої системи персонального оподаткування. На сьогоднішній день об'єктивними передумовами проведення реформи є наступні:

- підвищення державних доходів, що необхідні для фінансування послуг та надання доходів австралійцям у міру старіння населення;
- забезпечення справедливого зростання доходів, заснованого на здатності громадян платити податки;
- зменшення ролі податку у прийнятті інвестиційних рішень, а також щодо участі у ринку робочої сили;
- створення системи, яку люди можуть розуміти та дотримуватись [201].

На сьогоднішній день важливим трендом в РІТ є орієнтація на „граничний дохід”, який фактично являє собою неоподатковуваний мінімум. Важливо відмітити, що за підсумками 2015 р. основним пріоритетом проведення реформи прямих податків було визнано зниження навантаження на працю, що, з очікуваннями спеціалістів, матиме позитивний вплив на зайнятість [190]. Проте високе навантаження на працю зумовлене розміром внесків на соціальне страхування і одним із пріоритетів для держав-членів

ЄС є зниження податкового клину для осіб з низькими доходами [212]. Варто відмітити, що у різних державах можуть бути однакові податкові клини, але податкове навантаження (як частка податків у ВВП) суттєво відрізнятися.

Варто зазначити, що всі зміни і реформи в податковій сфері у ЄС певною мірою координуються, але немає вимоги щодо їх гармонізації. Проте в контексті податкової конкуренції та нових викликів, що ставить розвиток спільного ринку, формується розуміння, що ці зміни не можуть бути „ізолювані”.

Якщо емпірично згрупувати країни за кількістю шкал у три групи (в першій кількості шкал від 1 до 6, в другій – від 7 до 12, а в третій – від 13 до 18 (19 у 2014 – 2015 рр.)), то більшість держав буде представлено у першій групі. До третьої входить лише одна держава – Люксембург (табл. 1.4). У більшості держав при цьому змінювалась кількість шкал з 2000 по 2013 роки. Сталою вона залишалась у Австралії, Естонії, Німеччині, Нідерландах та Норвегії. Це свідчить про те, що вони є в певній мірі стабільні у своєму податковому законодавстві. Регулятивний потенціал РІТ вони використовують за допомогою зміни ставок податку та зміни пільг з нього.

Таблиця 1.4

**Результати групування держав-членів ОЕСР за кількістю шкал
персонального прибуткового податку**

Номер групи	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	26	27	28	29	30	30	30	30	28	29	28	28	27	27	27	27
2	7	6	5	4	3	3	3	3	5	4	5	5	6	6	6	6
3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Джерело: складено автором за даними [189].

У країнах-членах ОЕСР податкові зміни, пов’язані зі зміною кількості шкал оподаткування РІТ та величини граничної нормативної ставки набуває постійного характеру. Аналіз кількості ставок показує, що за досліджуваний період 2000–2013 рр. їх кількість варіювалась від 1 до 18, а у 2014–2015 рр. – від 1 до 19. Детальніше розподіл держав-членів показаний в дод. К. При

цьому найчастіше застосовувалась прогресивна шкала оподаткування із 4 ставками РІТ. Хоча у 2014–2015 рр. найбільшу групу держав становили держави, які застосовували прогресивну шкалу з 5 ставками РІТ.

Власне, питання реформування ПДФО не можуть розглядатись відокремлено від світових тенденції розвитку персонального прибуткового оподаткування, передусім у найбільш розвинених державах. Зокрема, дуже корисним в цьому є звіт про міжнародну податкову конкуренцію, що містить порівняльну інформацію щодо 34 держав-членів ОЕСР (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Результати рейтингування держав-членів ОЕСР за міжнародною податковою конкурентоспроможністю у 2015 р.

№	Назва держави	Загальне місце в рейтингу	Місце в рейтингу показника „Персональне прибуткове оподаткування”	№	Назва держави	Загальне місце в рейтингу	Місце в рейтингу показника „Персональне прибуткове оподаткування”
1	Естонія	1	2	18	Словенія	18	15
2	Нова Зеландія	2	1	19	Канада	19	19
3	Швейцарія	3	4	20	Ісландія	20	28
4	Швеція	4	21	21	Данія	21	29
5	Нідерланди	5	6	22	Угорщина	22	20
6	Люксембург	6	13	23	Бельгія	23	10
7	Австралія	7	16	24	Мексика	24	8
8	Словаччина	8	7	25	Японія	25	23
9	Туреччина	9	3	26	Ізраїль	26	25
10	Ірландія	10	22	27	Греція	27	9
11	Великобританія	11	18	28	Чилі	28	14
12	Норвегія	12	12	29	Іспанія	29	26
13	Південна Корея	13	5	30	Польща	30	17
14	Чехія	14	11	31	Португалія	31	32
15	Фінляндія	15	27	32	США	32	24
16	Австрія	16	30	33	Італія	33	33
17	Німеччина	17	31	34	Франція	34	34

Джерело: складено автором за даними [199].

Для оцінки конкурентоспроможності персонального прибуткового оподаткування використовувалось три субіндекси: можливості подвійного оподаткування (показник 1), прогресивності оподаткування (показник 2), а також складності оподаткування (показник 3) (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

**Рейтингування держав-членів ОЕСР за окремими показниками
персонального прибуткового оподаткування в 2015 р.**

Назва країни	Місце у рейтингу показника 1	Місце у рейтингу показника 2	Місце у рейтингу показника 3	Назва країни	Місце у рейтингу показника 1	Місце у рейтингу показника 2	Місце у рейтингу показника 3
Австралія	24	10	9	Німеччина	23	26	27
Австрія	22	32	17	Нова Зеландія	1	1	13
Бельгія	6	31	7	Норвегія	26	16	1
Великобританія	29	15	6	Польща	17	7	24
Греція	13	22	5	Португалія	16	34	23
Данія	33	23	11	Словаччина	12	11	8
Естонія	11	2	2	Словенія	6	30	21
Ізраїль	14	13	32	США	27	21	22
Ірландія	34	14	4	Туреччина	3	8	16
Ісландія	18	9	34	Угорщина	15	12	29
Іспанія	21	29	18	Фінляндія	31	27	14
Італія	25	28	31	Франція	32	33	19
Канада	28	18	12	Чехія	2	5	33
Корея	10	6	19	Чилі	20	3	25
Люксембург	4	17	30	Швейцарія	5	4	26
Мексика	9	25	15	Швеція	30	24	18
Нідерланди	6	20	10	Японія	19	19	28

* Показники: можливості подвійного оподаткування (показник 1), прогресивності оподаткування (показник 2), а також складності оподаткування (показник 3).

Джерело: складено автором за даними [199].

РІТ у кожній державі має свої особливості і, як правило, він стягується з доходів у вигляді заробітної плати, інших трудових доходів, а також з доходів у вигляді дивідендів та на приріст капіталу. При цьому найчастіше

вони є прогресивними, що в свою чергу має ефекти зі зменшення стимулів до праці. Також можуть зменшуватися стимули до заощаджень та інвестування через оподаткування доходів на приріст капіталу та дивідендів та ризиком подвійного оподаткування.

Розрахунок субіндексу граничних ставок персонального оподаткування проводився з урахуванням не лише персонального прибуткового податку, а й інших податків на заробітні плати, відповідно, перше місце зайняла Естонія, де ставка 22,6 %, а найвища у Португалії – 61,3 % (при цьому середній показник серед держав ОЕСР становить 46,4 %, а у США – 48,6 %). Власне, зростання вартості праці за рахунок високих податкових ставок може знижувати кількість відпрацьованих годин та призводити до спаду виробництва в економіці. Найбільший податковий клин при цьому у Бельгії – 55,5 %, а найнижчий у Чилі – 7 % (середнє значення в ОЕСР – 31,5 %).

Особливо важливим в контексті міжнародної податкової конкуренції є питання оподаткування дивідендів та доходів від приросту капіталу. У кожній державі підходи до їх оподаткування різняться: у деяких вони не застосовуються, у інших вони діють в системі РІТ, в інших для цих цілей існує самостійний податок.

Спеціалістами „Credit Suisse” доведено, що більша нерівність доходів призводить до появи більш високих доходів від приросту капіталу [161, с. 120]. Тому, щоб змінити цей процес, доцільно підвищувати податкове навантаження на приріст доходів. Але він повинен відбуватись поступово, аби запобігти ризику відтоку капіталу.

За можливістю подвійного оподаткування найвищі місця у рейтингу займають держави, де така імовірність є найнижчою. Таким чином, рейтинг очолюють Нова Зеландія, Чехія та Туреччина, а найменш привабливими є Франція, Данія та Ірландія.

Варто зазначити, що найменша прогресивність персонального прибуткового оподаткування в Новій Зеландії, Естонії та Чилі, а найбільша –

в Австрії, Франції та Португалії. При цьому найпростішим є законодавство в Норвегії, Естонії та Швеції, а найскладнішим – у Ізраїлі, Чехії та Іспанії.

Одним із важливих трендів є удосконалення адміністрування РІТ. Це здійснюється за рахунок удосконалення електронних сервісів. За даними ОЕСР (дод. Л), з 50 податкових адміністрацій різних держав, що досліджувалися:

- 29 з 50 досягли використання електронних сервісів з персонального прибуткового податку в розмірі 75 % від всіх поданих декларацій;
- 4 з 50 досягли рівня використання від 50 % до 75 %;
- 4 з 50 досягли рівня використання від 25 % до 50 %;
- 13 з 50 досягли рівня використання менше, ніж 25 %;
- для 6 держав порівняльні дані не доступні (Саудівської Аравії; Індонезії; Швейцарії, оскільки там адміністрування здійснюється на рівні кантонів і в деяких використовується електронне декларування).

Варто зазначити, що, не заважаючи на ряд переваг електронного декларування, для платника податків явні вигоди є лише на стадії подання декларації, що в електронній формі швидше та зручніше, тоді як час, необхідний на заповнення декларації та отримання безкоштовних консультацій може бути більшим, що підтверджено дослідженням щодо малайзійської системи персонального прибуткового оподаткування [175]. При цьому першими запровадили електронне декларування доходів США у 1986 р. У 1990 р. аналогічна практика почалась у Австралії, у 1991 р. – у Новій Зеландії.

З 1990 р. по 2000 р. електронне декларування доходів запровадило 14 з досліджуваних країн. Більшість країн впроваджували цей сервіс у період з 2000 р. по 2010 р. – всього 30 держав. Це зумовлено розвитком інформаційних технологій, активнішим використанням їх урядовими установами, в тому числі й податковими адміністраціями. Також це тісно пов'язано з розвитком систем захисту персональної інформації та зі зростанням рівня довіри населення до державних установ.

У 2004 р. частка електронного подання декларацій 50 % і більше була лише у 10 державах, тоді як у 2013 р. їх уже налічувалось 32 [208]. При цьому темп приросту даного показника, який розрахований базовим способом, у 2009 р. склав 140 %, а у 2013 р. – 220 %. У Аргентині, Бразилії Італії та Словенії всі декларації з РІТ подаються в електронній формі (100 %), близькі до цього показника і Мексика, Іспанія, ПАР, Туреччина, Чилі, де частка електронного подання декларацій досягає 99 %. Перевищена частка подання у 90 %, крім вище зазначених країн, у Австралії (92 %), Данії (98 %), Естонії (94 %), Ізраїль (92 %), Ісландії (92 %), Нідерландах (95 %), Сінгапурі (96 %) (дод. Л).

Варто відмітити, що в Канаді за результатами декларування у 2016 р. лише 16 % платників подали декларації у паперовому вигляді (цей показник за останні 10 років знизився на 66 %) [154]. При цьому декларації подало більше 26 млн осіб, з яких 59 % отримали повернення коштів в середньому 1 682 дол. США [160].

За результатами 2011 р. можна стверджувати, що на початковому етапі відбувається цей процес у Болгарії, Колумбії, Люксембурзі, Мальті, Росії та Чехії, де частка електронного подання декларацій з персонального прибуткового податку не перевищувала 10 %. За результатами 2013 р. можна стверджувати, що позитивні зрушення відбулися лише в Болгарії, де частка електронного заповнення декларацій збільшилася до 11 %.

Аналіз попередньо заповнюваних даних (табл. 1.7) показав, що виходячи з повноти даних у декларації, найкраща ситуація в Іспанії. Також достатньо багато даних включається в Австралії, Нідерландах, Новій Зеландії та Південній Африканській Республіці. При цьому в Польщі взагалі не використовується сервіс попередньо заповнених декларацій, а в Канаді він використовується тільки для старших громадян щодо правильного автоматичного заповнення імені та адреси.

Варто зазначити, що система РІТ у Франції є такою, що звільняє від оподаткування 20 % платників з найнижчим рівнем доходу, але всі інші при

оподаткуванні використовують прогресивну шкалу оподаткування. Згладжує диференціацію суспільства також застосування прогресивного механізму справляння соціальних платежів працівників [138, с. 136].

Характерною особливістю Нової Зеландії є те, що використовується лише електронне декларування. Це є дуже прогресивним і може бути використане в Україні як ефективний інструмент спрощення податкового адміністрування.

Таблиця 1.7

Джерела інформації при контролі за достовірністю даних персонального прибуткового оподаткування

Країна	Австралія	Канада*	Іспанія	Франція	Нідерланди	Нова Зеландія	Польща*	Південна африканська республіка	Великобританія
Податковий номер	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓
Ім'я та адреса	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Роботодавець			✓		✓	✓		✓	
Дохід	✓		✓	✓	✓	✓		✓	
РАУЕ			✓		✓	✓		✓	
Відрахування	✓		✓			✓		✓	
Відсотки та дивіденди	✓		✓	✓				✓	
Допомога при хворобі	✓		✓					✓	
Рахунок в банку			✓		✓	✓			
Особисті активи			✓						
Попередньо сплачений податок					✓	✓			
Інше	✓			✓	✓	✓			✓

*У Польщі і Канаді не застосовувалось попереднє заповнення декларацій.

Джерело: складено автором за даними [177].

Для порівняння, в Україні практика електронного декларування доходів інтенсифікувалася у 2013 р. з початком видачі електронних ключів Акредитованим центром сертифікації ключів фізичним особам для забезпечення заповнення ними декларації про майновий стан і доходи в електронному вигляді з метою подальшої подачі до податкових органів в

електронному або паперовому вигляді фізичними особами-підприємцями та громадянами.

Існує позитивний світовий досвід застосування попередньо заповнених декларацій з РІТ та ПДВ. Це зумовлено високим рівнем інтегрованості інформації на державному рівні щодо платників податків та значним рівнем довіри до фіскальних установ. Сервіс попередньо заповнених податкових декларацій стимулює платників податків сплачувати їх у повній мірі та вчасно.

При цьому розвиток сервісу попереднього заповнення декларацій з персонального прибуткового податку має значну історію. Умовно його можна поділити на кілька стадій, які мали національну специфіку. При цьому, як правило, першу стадію попереднього заповнення декларацій, де це робилось на папері і використовувалась обмежена кількість інформації, можна вважати базовою, а останню (електронну і повністю автоматизовану систему зі значними історичними даними та інформацією від третіх сторін) – прогресивною. Ступінь корисності із застосування цього сервісу підвищується з кожною наступною стадією.

Саме попереднє заповнення декларацій було однією зі складових реалізацій електронних сервісів податковими службами.

Податкові служби Чилі, Данії, Фінляндії, Мальти, Нової Зеландії, Норвегії та Швеції забезпечують підготовку та випуск на кінець року повністю завершених податкових декларацій в електронному або паперовому вигляді для більшості платників податків, що зобов'язані подавати їх, в той час як в Туреччині, Сінгапурі, Південній Африці та Іспанії досягнуто цього результату в 2011 році на 30-50 % від їх загальної кількості платників податків. Також істотною є практика використання попередньо заповнених декларацій в Австралії, Естонії, Франції, Гонконгу, Ісландії, Литві і Португалії [189]. Варто зазначити, що в Естонії в попередньо заповнену декларацію з РІТ (з якою можна ознайомитися в електронному вигляді або отримати у роздрукованому, звернувшись до відділення Податково-митного

департаменту) вносяться ім'я, адреса, номер банківського рахунку, інформація, надана роботодавцем щодо оподаткованого доходу, виплачені суми лікарняних, пенсії, оплачені витрати на освіту, подарунки та пожертвування, сплачені внески пенсійного страхування, дані Центрального реєстру цінних паперів щодо операції з відчуження цінних паперів, а також записи інвестиційного рахунку (за наявності згоди платника податків та наявності технічної можливості) [206].

У Чилі система попереднього заповнення декларацій почала працювати з 2002 року. Відповідно вона має два профілі платників податків: працівник та пенсіонер. Перевагою цієї системи є врахування достатньо великої кількості джерел доходів. В Естонії практика попереднього заповнення декларацій була започаткована у 2001 р. [217].

За даними Міністерства фінансів Нідерландів за результатами 2012 р. платниками податків було подано 2,5 млн декларацій станом на середину березня 2013 р. Крім того, близько 1,9 млн використовували попередньо заповнені податкові форми. Цей показник перевищує показник минулого року на 35 %. Форма попередньо заповненої податкової декларації була удосконалена. А саме було розширено джерела додаткової інформації щодо банківської інформації (щодо вартості цінних паперів, кредитів та боргів за операціями), страхування (премії зі страхування на випадок інвалідності та інші виплати, що здійснюються з бюджету). При цьому було забезпечено простоту і зручність використання (платник податків лише перевіряє форму та вносить до неї необхідні зміни) [182].

У Франції застосовується практика попереднього заповнення податкових декларацій, де визначено податкове зобов'язання платника податку. У разі, якщо останній не згоден із розрахованим зобов'язанням, він може його опротестувати. При цьому від платників податків вимагають підтвердити свій дохід. Лише кожен другий серед осіб, що мають доходи та подають податкові декларації, сплачує РІТ.

Попередньо заповнена декларація з персонального прибуткового податку містить інформацію про доходи в межах країни. Вона синього кольору. Дані про доходи із-за кордону платник податків подає самостійно на бланку рожевого кольору.

Така практика у Франції має як свої позитивні сторони, так і недоліки. Зокрема, якщо порівнювати ситуацію щодо спорів після визначеного податкового зобов'язання у Австралії, Канаді, Іспанії, Нідерландах, Новій Зеландії, Південній Африканській Республіці, Великобританії та Франції, то саме остання буде безумовним лідером за цим показником (рис. 1.5) [177].

У 2008 р. у Словенії була розпочата практика попереднього заповнення декларацій. Платник податку, що отримав попередньо заповнену декларацію, повинен у 15-денний термін перевірити її правильність (декларація автоматично вважається правильною, якщо платник податків не вносив у неї корективи). Варто відзначити, що запровадження попередньо заповнених декларацій вимагало інвестицій в інформаційно-комунікаційні технології, але при цьому були зменшені витрати на податкове адміністрування та витрати платників податку, а, отже, оцінюється як позитивне [164].

Таким чином, міжнародний досвід використання попередньо заповнених декларацій з персонального прибуткового податку свідчить про його значну ефективність, а запровадження його є достатньо прогресивним як з технічної точки зору, так і з огляду на стан податкової культури (що для якісного запровадження повинна бути на достатньо високому рівні). Також необхідна висока інтеграція урядових структур та ефективний обмін інформацією між ними.

Переваги попереднього заповнення декларацій:

- сприяє ефективному використанню часу платником податку;
- зменшує бюрократичне навантаження на платника податку;
- сприяє зменшенню кількості ухилень від сплати податків;
- допомагає уникнути технічних помилок при заповненні декларації платником;

– унеможливило деякі прояви корупції.

Пріоритетним завданням під час його впровадження є надійний захист даних інформації про персональні доходи громадян, особливо в контексті останніх проблем з державними реєстрами в Україні.

Ще однією перевагою запровадження інституту попередньо заповнених декларацій є зменшення податкового розриву (tax gap), який розглядається як різниця між кількістю податків, що мають бути сплачені та тими, що були зібрані. Наприклад, у Великобританії [184] податковий розрив у 2015 р. становив 6,4 % або 34 млрд фунтів стерлінгів, з яких 2,9 млрд фунтів стерлінгів – фізичними особами, що значною мірою ґрунтується на результатах аудиту та реєстру ризиків. Податковий розрив може формуватися за рахунок кримінальних дій, ухилення, тіньової економіки, уникнення, інтерпретації законодавства, не-платежів, помилок та неприйняття розумної обережності.

Оцінювання податкових розривів у Великобританії з персонального прибуткового податку відбувається „знизу вверху” та із застосуванням методів випадкових запитів, після чого формується випадкова вибірка із декларацій платників, що були повідомлені про необхідність подання декларацій [17].

У США податковий розрив трактується як сума податкового зобов’язання, що не сплачена платниками податків вчасно. Він становив 450 млрд дол. США у 2006 р., тобто показник дотримання податкового законодавства становив 83,1 % [191].

Отже, міжнародна практика персонального прибуткового оподаткування свідчить про наявність різних концепцій оподаткування доходів фізичних осіб, які є успішні. Чіткою є тенденція до зниження граничних ставок РІТ, що спровоковано значною мірою податковою конкуренцією. У результаті боротьби з фінансовою рецесією 2008–2009 рр. у деяких розвинених країнах збільшилася гранична ставка РІТ, проте більш значущими були зміни, пов’язані з розширенням податкової бази. Варто

відзначити, що в контексті підвищення якості адміністрування РІТ, передовим є досвід попереднього заповнення декларацій.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретичних основ регулятивної ефективності РІТ дозволяє зробити наступні висновки:

1. Ключовим поняттям у персональному прибутковому оподаткуванні є оподатковуваний дохід, який слід розглядати як грошовий вимір потоку багатства за певний період (найчастіше – календарний рік). До нього можуть включатися різні види доходів, проте, з теоретичної точки зору, повинен зберігатись зв'язок між вкладеними (затраченими) ресурсами та отриманим доходом та його постійність. На практиці, у більшості держав застосовується більш широке трактування цієї категорії (виключенням є Швеція).

Регулятивна функція РІТ у поєднанні з фіскальною може забезпечувати якісне функціонування РІТ у контексті прояву двох основних ефектів: доходу та заміщення як для окремих фізичних осіб, так і для держави в цілому. Регулятивна ефективність РІТ забезпечується проявом ряду ефектів: доходу, заміщення, механічного, поведінкового, позитивного, негативного, лінійного, нелінійного, перерозподільчого. Серед основних структурних причин зміни ефектів оподаткування доцільно виділити політичні, соціальні, економічні, але визначальним щодо регулятивної ефективності РІТ є дизайн податку та його адміністрування. У контексті вибору плоскої, прогресивної чи комбінованої шкали оподаткування визначаються засади оподаткування доходів та потенціал регулюючих ефектів (через дизайн податку, а також через врахування соціально-економічних характеристик платників податків).

2. У розвитку системи оподаткування доходів населення в Україні доцільно виділяти чотири основних етапи, кожний з яких вирізняється не лише нормативно-правовим забезпеченням, а й підходами до оподаткування (за плоскою чи прогресивною шкалою, за ширшою чи вужчою базою оподаткування тощо). При цьому основними проблемами є нестабільність та часта змінюваність податкового законодавства щодо оподаткування як трудових, так і нетрудових (пасивних) доходів.

3. У контексті удосконалення національної та іноземних систем персонального прибуткового оподаткування слід розмежовувати поняття податкових реформ та податкових змін, що співвідносяться як загальне (комплексне) і часткове.

4. Міжнародний досвід персонального прибуткового оподаткування свідчить про наявність різних підходів до визначення бази оподаткування і, як наслідок, включення чи не включення різних доходів до неї. Проте загальноприйнятим є включення трудових доходів (у грошовій чи натуральних формах). При цьому оподаткування пасивних доходів, спадщини, призів, виграшів, подарунків, доходів від здачі майна в оренду та соціальних допомог від держави варіюється у різних державах. Також характерною особливістю проведених реформ в сфері РІТ у ЄС після рецесії є розширення бази оподаткування.

5. Удосконалення адміністрування РІТ є важливим трендом у контексті розвитку інформаційних технологій. При цьому все більшої ваги набирають інструменти електронного заповнення та подачі декларацій та попередньо заповнених декларацій. Також з метою протидії ухиленню та уникненню від оподаткування в деяких державах запроваджується інститут податкового інформування, що продемонстрував свою дієвість у ряді найрозвиненіших держав.

Основні результати розділу опубліковані у таких наукових працях автора [41; 45; 54; 55; 57; 58; 59; 62], а також у розділі використовувались

такі джерела [4; 8; 9; 10; 11; 12; 16; 17; 18; 19; 23; 26; 28; 30; 31; 33; 34; 35; 65; 66; 70; 71; 74; 78; 80; 81; 82; 83; 84; 85; 87; 88; 89; 90; 92; 95; 96; 98; 99; 100; 104; 105; 107; 108; 112; 114; 115; 116; 117; 121; 124; 125; 128; 131; 135; 136; 137; 138; 142; 144; 145; 146; 147; 148; 149; 151; 153; 154; 155; 160; 161; 162; 164; 167; 168; 171; 172; 174; 175; 177; 178; 180; 181; 182; 183; 184; 185; 186; 187; 189; 190; 191; 194; 197; 198; 199; 201; 203; 204; 206; 207; 208; 212; 213; 214; 216; 217; 218; 219; 220; 221; 223; 225].

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГУЛЯТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1. Дескриптивний аналіз бази оподаткування доходів фізичних осіб

У контексті персонального прибуткового оподаткування основним і визначальним фактором є доходи населення. Саме структура, динаміка доходів населення формують можливості до оподаткування РІТ. Основні джерела доходів населення входять до бази оподаткування ПДФО в Україні.

Основними джерелами інформації щодо доходів населення України, а саме працездатного населення, є дані Державної служби статистики України про обстеження домогосподарств, ДФС щодо доходів громадян (форма 1ДФ та декларації про доходи та майновий стан), а також Національного агентства з питань запобігання корупції. При цьому потрібно зазначити, що у формі 1ДФ зазначаються сума нарахованого та виплаченого доходу (хоча в більшості вона застосовується до трудових доходів, у ній також відображаються оподаткування процентів та військовий збір), і, як наслідок, сплачені податки, тоді як декларація про майновий стан і доходи містить більш розширену інформацію, що може стати цінним джерелом для визначення та аналізу регулятивних ефектів у випадку оприлюднення знеособленої інформації. Однак існує взаємна невідповідність цих даних або й протиріччя в них, що констатувалося науковцями і в 2000 р. [1], і в наші дні [134].

Але зупинимося детальніше на складових доходів населення, яких, згідно з використовуваною методологією Державної служби статистики України, є чотири: заробітна плата, прибуток та змішаний дохід, доходи від власності (одержані), а також соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти. На рис. 2.1 показано динаміку структури доходів населення України в 2002–2016 рр. Поквартальні дані свідчать про те, що частка заробітної плати варіювалась в межах 39,3–51,0 %, прибуток та змішаний дохід – 5,2–21,8 %, доходи від власності (одержані) – 1,9–10,4 %, соціальні допомоги та інші поточні трансферти – 30,8–46,7 %. Варто зазначити, що у них чітко виражена сезонність.

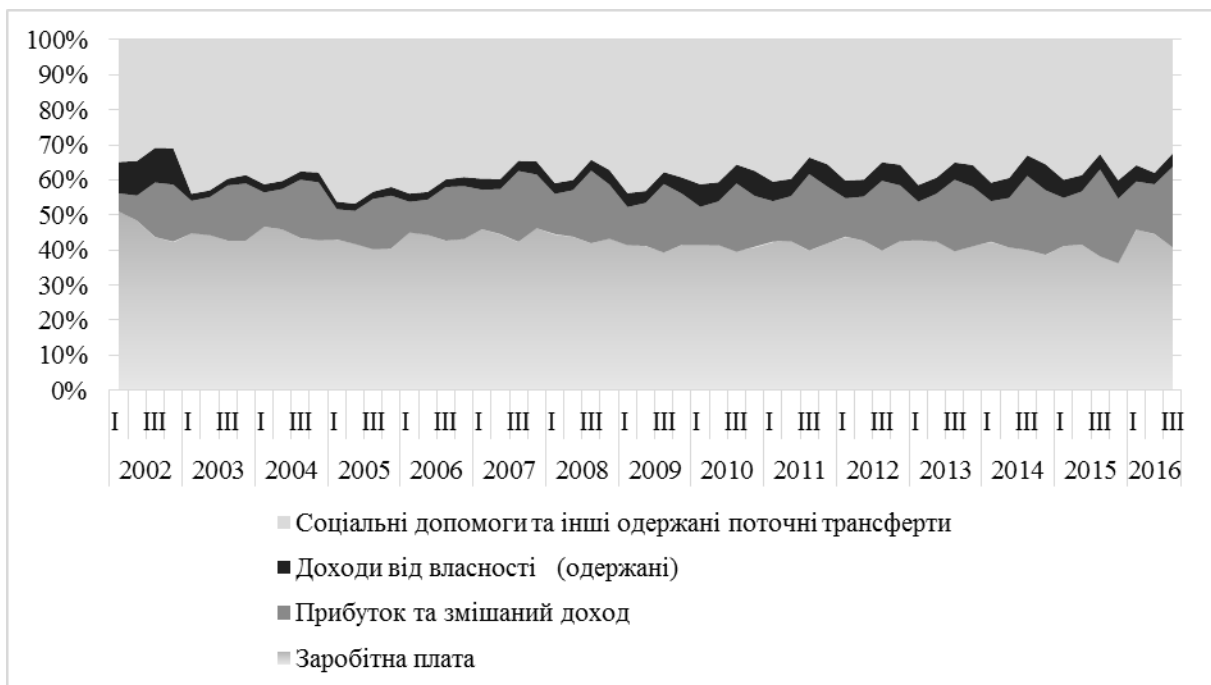

Рис. 2.1. Структура доходів населення України в 2002–2016 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [94].

У структурі доходів населення значну частку становлять соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти. Це пов'язано зі значною соціальною орієнтованістю бюджетування. Але цей підхід набув значного масштабу. При порівнянні цього виду доходів із заробітною платою, він може бути рівним, або навіть й перевищував його. Проте це суперечить практиці таких держав як США, Болгарія, Росія.

Варто відмітити, що показник „соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти” включає соціальні допомоги, інші поточні трансферти та соціальні трансферти в натурі (дод. М). При цьому, наприклад, у I кварталі 2015 р. питома вага в доходах населення соціальних допомог становила 22,3 %, інших поточних трансфертів – 4,6 %, соціальних трансфертів у натурі – 13,8 % [94].

Частка соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів у структурі доходів населення України варіювалась від 30,8 % до 46,7 % у 2002–2015 рр. Оскільки ці види доходів рідко оподатковуються, це знижує можливості регулятивної ефективності ПДФО. Крім того, це є свідченням значної участі держави у перерозподільчих процесах, що вказує на соціально-орієнтований шлях розвитку.

Є різні підходи до розподілу населення за доходами. Один з них доводить факт існування середнього класу фізичних осіб розміром 55 % від всього населення (IV квартал 1999 р.), що забезпечував 52 % загального доходу та 44 % загальних податків. При цьому дуже багаті фізичні особи становили 11 %, мали 44 % загального доходу та сплатили 53 % загального податку. Незаможні фізичні особи при цьому становили 34 % населення, доходи їх не перевищували 4 % від загальних, а податки склали лише 2 % [1]. Такий розподіл свідчить про достатньо напружену ситуацію, яка водночас є і наслідком високого рівня стратифікації та причиною її подальшого розвитку.

К. Швабій зазначає, що в нижчій децильній групі населення приріст на рівні вище від середнього відбувався через вторинний перерозподіл доходів через систему соціальних трансфертів. Натомість населення, що належить до вищої децильної групи, має первинний перерозподіл доходів. Крім того, найбільшу вигоду від економічного зростання отримували в більшості випадків найбагатші верстви населення. Натомість найбідніші верстви населення – лише у 2002–2003 рр. [132]. Результати досліджень О. Гордей щодо розподілу населення за доходами у 2009–2010 рр. свідчать про те, що

93,9 % населення отримали 62,3 % загальних доходів, тоді як на 6,1 % населення припадає 37,7 % [29, с. 176].

З огляду на недостатнє статистичне забезпечення доходів як категорії, що підлягає оподаткуванню, вважаємо за доцільне аналізувати середньодушові еквівалентні грошові доходи домогосподарств. Не зважаючи на методологічні зміни протягом 2000–2015 рр., варто відмітити швидку зміну шкали доходів (витрат), що показано у дод. Н: якщо у 2000 р. актуальною була шкала від 180 до понад 300 грн (4 діапазони), у 2006 – від 180 грн до понад 720 грн (11 діапазонів), у 2014 р. – від 480 грн до понад 3 720 грн (11 діапазонів). Це опосередковано свідчить про швидке зростання доходів, хоча з іншого боку, в цьому є значна інфляційна складова.

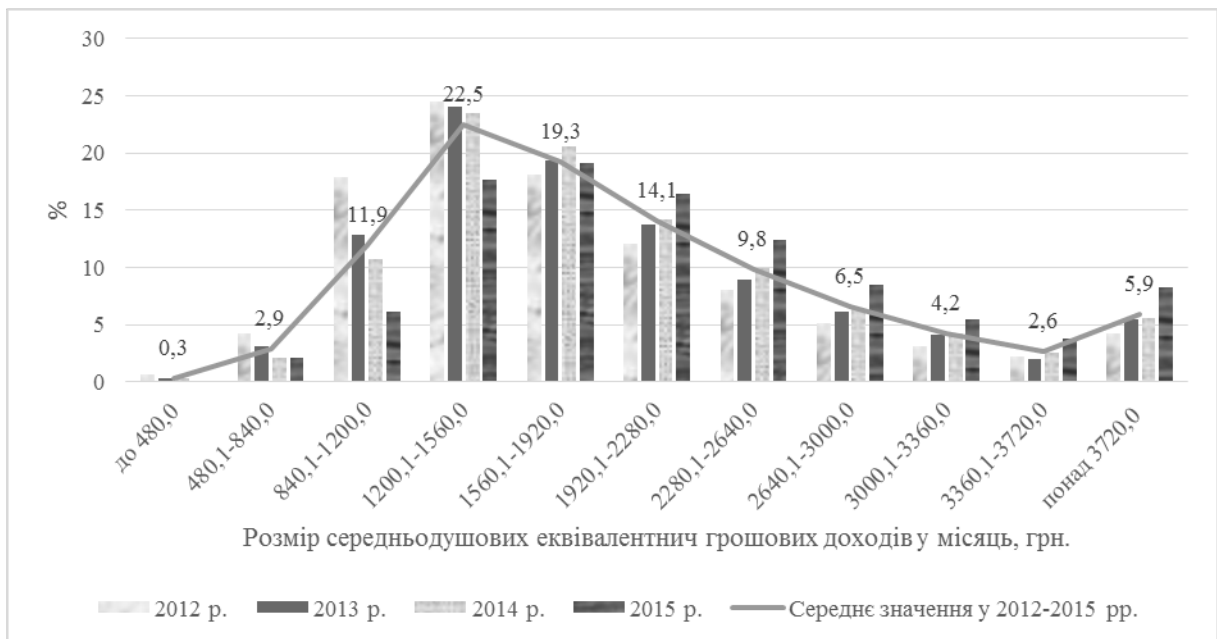

Рис. 2.2. Щільність розподілу домогосподарств за розміром середньодушових еквівалентних грошових доходів у місяць в Україні у 2012–2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [94].

Розподіл домогосподарств за розміром середньодушових еквівалентних грошових доходів у 2012–2015 рр. не зазнав суттєвих змін, проте варто відзначити певне переміщення доходів на рис. 2.2 вправо, що свідчить про позитивні зрушення в фінансах домогосподарств. За досліджуваний період в

середньому 38 % домогосподарств мали середньодушові еквівалентні грошові доходи розміром до 1 560 грн. Ще 19 % мали доходи від 1 560 грн до 1 920 грн.

Статистика грошових доходів домогосподарств України (табл. 2.1) свідчить про їх зростання у 2013 р. на 30 %, а у 2015 р. на 50 % у порівнянні з даними 2010 р. При цьому їх основними складовими є оплата праці та пенсії. За досліджуваний період оплата праці збільшилася на 49 %, тоді як пенсії – на 41 %. Варто відмітити значне зростання допомог, пільг, субсидій та компенсаційних виплат, що надані у готівковій формі – на 200 % (найбільше зросли субсидії та пільги готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива – на 433 %, допомога малозабезпеченим сім'ям – на 375 %, та допомоги на дітей – на 187 %). Зростання соціальних виплат вищими темпами, ніж оплата праці та доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості є свідченням наявності дисбалансу у фінансах домогосподарств.

Особливо негативним є номінальне зменшення доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості на 43 грн у 2012 р. або зниження на 25 % . У 2011 р. їх частка у грошових доходах становила 6,9 %, у 2012–2013 р. – 4,5 %, у 2014 р. – 5,7 %, а у 2015 р. – 6,1 %. Це підтверджує низький розвиток малого бізнесу в Україні та негативні тенденції у ньому. Особливо критичним для економіки є зниження частки доходів від підприємницької діяльності у грошових доходах домогосподарств, що можна пояснити значним рівнем бюрократизації всіх процедур, пов'язаних із відкриттям та веденням бізнесу, а також тим, що значна частка працездатного населення працює за кордоном на офіційній або й неофіційній основі.

У контексті необхідності порівняння розмірів та структури середньостатистичних домогосподарств та домогосподарств, одним із членів яких є народний депутат, були використані дані електронного декларування за 2015 р. З огляду на те, що станом на 15.11.2016 чисельність депутатів

Верховної ради України становила 423 особи, нами було досліджено їх електронні декларації щодо отриманих доходів. При цьому 8 осіб не подали декларації, а у чотирьох – не відображено ніяких доходів. Тому з метою аналізу ми використовували інформацію щодо 411 народних депутатів та членів їхніх родин або осіб, що спільно з ними проживають, що дає нам можливість розцінювати їхні доходи як доходи домогосподарств (табл. 2.2).

Таблиця 2.1

Динаміка і складові грошових доходів домогосподарств у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Оплата праці	1660	1894	2108	2267	2228	2471
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	214	180	171	182	239	286
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	119	122	118	124	149	178
Доходи від продажу особистого і домашнього майна	5	5	5	1	2	4
Доходи від продажу нерухомості	11	15	4	17	2	2
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	21	26	33	34	44	59
Пенсії	791	857	972	1040	1044	1117
Стипендії	22	23	26	27	31	32
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	86	98	122	141	154	172
у тому числі:						
допомога по безробіттю	7	9	10	10	11	14
допомога малозабезпеченим сім'ям	4	6	5	8	10	15
допомоги на дітей	61	69	87	104	114	114
субсидії та пільги готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива	0,6	0,6	0,8	0,8	1,1	2,6
інші	14	14	19	19	18	26
Грошова допомога від родичів та інших осіб	161	189	177	192	203	286
Аліменти	10	12	11	13	13	14
Інші грошові доходи	27	33	40	35	55	62
Грошові доходи, всього	3126	3453	3788	4073	4161	4676

Джерело: складено автором за даними [21].

Проведений аналіз показує великий розрив між середньостатистичним домогосподарством в Україні та домогосподарством, одним із членів якого є народний депутат. Для підтвердження думки зауважимо, що грошові доходи

останнього у 85 разів перевищують доходи середньостатистичного домогосподарства.

Таблиця 2.2

Грошові доходи домогосподарств у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство у 2015 р., грн

Види доходів	Домого-сподарства по всій Україні	Част-ка, %	Домого-сподарства, членом яких є народний депутат	Част-ка, %
Оплата праці	2 471	53	22 464*	6
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	286	6	25 448**	6
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	178	4	0	0
Доходи від продажу особистого і домашнього майна	4	0	0	0
Доходи від продажу нерухомості	2	0	24 063	6
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	59	1	204 571	52
Пенсії	1 117	24	805	0
Стипендії	32	1	108	0
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	172	4	4 361***	1
у тому числі:				
<i>допомога по безробіттю</i>	<i>14</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>допомога малозабезпеченим сім'ям</i>	<i>15</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>допомоги на дітей</i>	<i>114</i>	<i>2</i>	<i>121</i>	<i>1</i>
<i>субсидії та пільги готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива</i>	<i>2,6</i>	<i>0</i>	<i>24</i>	<i>0</i>
<i>інші</i>	<i>26</i>	<i>1</i>	<i>4 216</i>	<i>0</i>
Грошова допомога від родичів та інших осіб	286	6	54	0
Аліменти	14	0	135	0
Інші грошові доходи	62	1	114 488	29
Грошові доходи, всього	4 676	100	396 497	100

*за основним місцем роботи і за сумісництвом та премії.

**від підприємницької та незалежної професійної діяльності.

***включаючи допомоги на виконання депутатських повноважень та компенсації відряджень, оренди житла та проїзду.

Джерело: розраховано автором за даними [21], [38].

Проте, більш показовим є аналіз структури грошових доходів: у домогосподарствах в Україні частка оплати праці в грошових доходах становить 53 %, тоді як у домогосподарствах, членами яких є народні депутати – лише 6 %. Основними у останніх є доходи від власності (52 %) та інші грошові доходи (29 %).

Оскільки доходи домогосподарств, членами яких є народні депутати, не є репрезентативними щодо всіх українських домогосподарств, вже на етапі формування податкової політики можна констатувати невиконання одного з основних принципів оподаткування – соціальної справедливості. Адже, народні депутати, в силу властивої для них якісно іншої структури доходів, здатні інакше сприймати значимість різних видів доходів, й відповідно під іншим кутом зору сприймають податкові нововведення, які в той час розповсюджуються на переважну більшість домогосподарств України. Водночас суттєва різниця в рівні та у структурі доходів формує деструктивні ризики налагодження ефективної взаємодії з державою також й з боку суспільства, а також призводить до порушення принципу інституційної конгруентності. Адже, втрачена довіра до державних інститутів провокує появу непередбачуваних поведінкових ефектів суспільства.

При цьому однією з детермінант регулятивної ефективності РІТ в контексті аналізу доходів населення є його відповідність фактичній структурі домогосподарств. В Україні найбільшою є частка домогосподарств, що складається з двох членів – 29,10 % (частка домогосподарств, що налічували три особи – 27 %, а одну особу – 23 %) [21].

Дуже важливими в контексті аналізу фінансів домогосподарств є сукупні ресурси (табл 2.3). Вони являють собою суму загальних доходів (грошових і негрошових) та використаних заощаджень, позик, повернених домогосподарствам боргів. Негрошові доходи складаються зі спожитої продукції, що отримана з особистого підсобного господарства та від самозаготівель, безготівкових пільг та субсидій, а також допомоги від

родичів та інших осіб продовольчими товарами. При цьому негрошові доходи за досліджуваний період мали значно менший приріст, ніж грошові, – лише 5 %.

Таблиця 2.3

Статистика сукупних ресурсів домогосподарств у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
<i>Грошові доходи</i>	3126	3453	3788	4073	4161	4676
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	167	175	151	169	210	268
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива	18	22	22	20	19	68
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо	9	11	12	13	9	9
Пільги безготівкові на оплату послуг транспорту, зв'язку	6	7	7	8	8	10
Грошова оцінка допомоги від родичів та інших осіб продовольчими товарами	52	54	53	54	65	91
<i>Негрошові доходи</i>	251	268	245	264	310	446
<i>Всього загальних доходів</i>	3377	3721	4033	4337	4471	5122
Використання заощаджень, позики, повернені домогосподарству борги	92	121	101	117	88	104
<i>Всього сукупних ресурсів</i>	3469	3842	4134	4454	4563	5232
Кількість домогосподарств (тисяч)	1705	1702	1698	1695	1445	1507
Середній еквівалентний розмір домогосподарства (осіб)	2,59	2,11	2,11	2,11	2,10	2,11

Джерело: складено автором за даними [21].

Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива максимального значення досягли у 2015 р. – 68 грн за місяць у розрахунку на одне домогосподарство. При цьому у 2015 р. цей показник збільшився на 378 %. Максимальні значення пільг безготівкових на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку та на оплату послуг транспорту, зв'язку було у 2013 р. При цьому сукупні ресурси за 2010–2015 рр. зросли на 151 %. І лише на 113 % зросли суми використаних заощаджень, позик та повернутих боргів.

На нашу думку, раціонально проводити державну політику зі зменшення безготівкових пільг та субсидій. Це пов'язано зі складністю прогнозування та контролем за їх цільовим наданням. Значно прогресивнішим є монетизація пільг та субсидій, тому що це дозволяє більш точно відслідкувати кошти, а також дає можливість отримувачу скористатись ними максимально ефективно, використавши всі можливості оптимізації витрат. При цьому надавачам послуг отримувачам пільг не буде потреби завищувати ціни на товари/продукцію, оскільки особа, що розпоряджається коштами, отриманих від застосування пільги, буде зацікавлена в оптимальному поєднанні ціни та якості. Таким чином, отримувач пільг з-поміж двох товарів/послуг однакової якості вибере дешевший, що сприятиме певному поживленню на споживчих ринках. Монетизація пільг вигідна і постачальникам товарів/послуг, оскільки розрахунки з отримувачами пільг відбуватимуться швидше, ніж розрахунки з бюджетом.

За своїм поведінковим ефектом інститут заробітної плати є досить повільним (наприклад, в порівнянні з фондовим ринком): він не швидко реагує на зміни в економіці, та не реагує на очікування кризи, наростання негативних явищ в економіці. Це стосується і періоду відновлення: заробітні плати найчастіше повільно зростають. А тому його реформування априорі не може дати швидких результатів.

Оплата праці відіграє велике значення й тому, що вона складає основу ВВП (за категоріями доходу), і її частка постійно збільшувалася порівняно з 2002 р. та у 2013 р. досягла 50,1 % [94]. Таке зростання частки оплати праці найманих працівників відбувається з одночасним зниженням частки валового прибутку, змішаного доходу. Погоджуємося із точкою зору І. Благуна та Л. Дмитришина щодо того, що „державне регулювання доходів населення має забезпечити випереджальне зростання первинних доходів у порівнянні з вторинними, що може бути досягнуто шляхом підвищення питомої ваги оплати праці в структурі ВВП” [13].

Дані щодо розподілу працівників за розміром нарахованої заробітної плати за грудень 2011–2012 рр. свідчать про якісне покращення ситуації. Структура заробітних плат зміщується вправо, тобто до номінального збільшення середньої заробітної плати.

При цьому кількість осіб, що отримували доходи у вигляді заробітної плати нижче прожиткового мінімуму (1 004 грн. у 2011 р. та 1 134 грн. у 2012 р.) знизилася на 0,4 %. Якщо у 2011 р. кожен третій працівник отримував заробітну плату розміром до 1 500 грн, то у 2012 р. – лише кожний четвертий. Про наявність позитивних змін у структурі заробітних плат свідчить зменшення на 6 % кількості осіб із заробітною платою до 2 500 грн за досліджуваний період. При цьому частка отримувачів зарплатних доходів від 4 000 грн збільшилася з 19 % до 23 %.

У контексті розбудови ринкової економіки дуже важливим є розподіл заробітних плат між бюджетним та приватним секторами. При розподілі доходів у вигляді заробітної плати за сумами у 2013 р. (рис. 2.3) було виявлено наступне. Більше половини зарплатних доходів у бюджетному секторі є розміром до 3 МЗП. На противагу цьому заробітні плати до 3 МЗП складають лише 40 % у приватному секторі. Найбільша їх частка виплачується розміром від 3 МЗП до 10 МЗП як у бюджетному, так і приватному секторах (42 % та 47 % відповідно).

При цьому доходи у розмірі від 10 МЗП до 17 МЗП, які оподатковувалися вищою, 17 % ставкою ПДФО, у приватному секторі склали 6 %, тоді як бюджетному лише 3 %. Доходи у вигляді заробітної плати розміром понад 17 МЗП, до яких застосовувалася підвищена ставка ПДФО, проте уже з розміру понад 17 МЗП не відбувались нарахування ЄСВ, у приватному секторі склали 9 %, а в бюджетному – лише 1 %. Також варто зазначити, що структура офіційно працюючого населення в державному та приватному секторах не ідентична, але має схожі риси. Зокрема, найбільша частка працюючих отримувала заробітну плату у розмірі 1–2 МЗП як у державному, так і приватному секторах (37 % та 35 % відповідно).

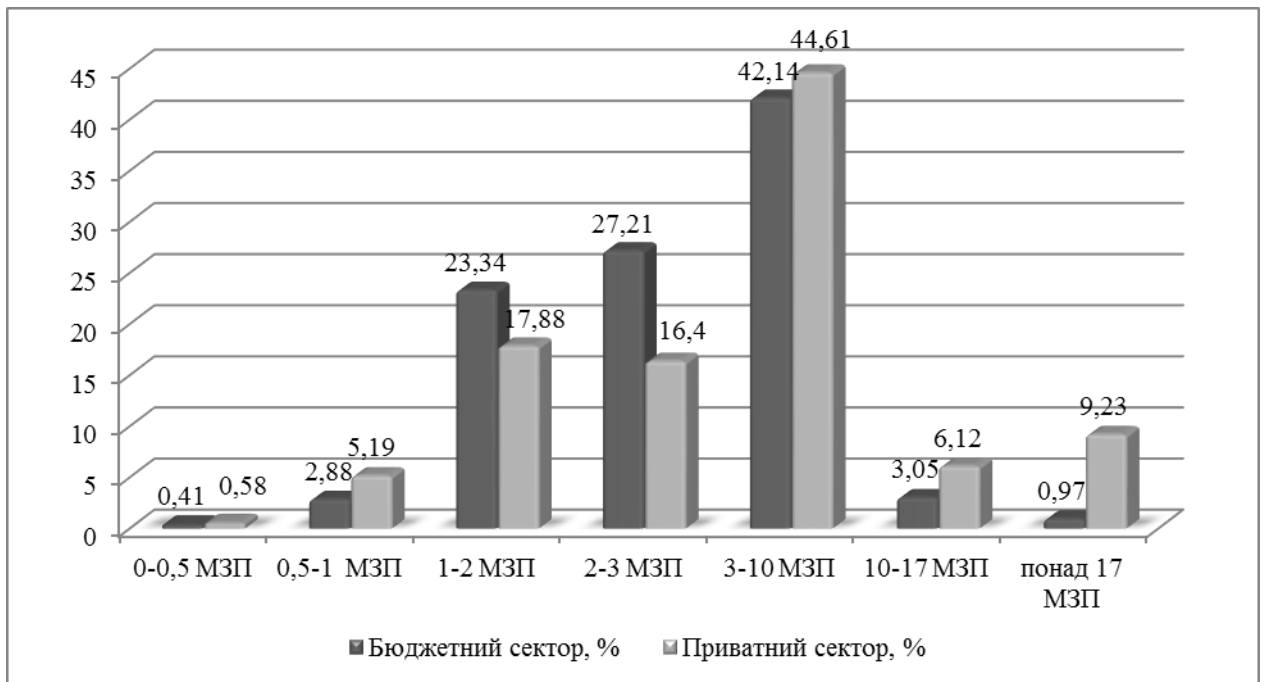

Рис. 2.3. Структура зарплатних доходів в Україні в 2013 р. (за сумами доходів)

Джерело: побудовано автором за даними [95].

Ситуація з розподілом працівників за розміром нарахованої заробітної плати за грудень 2013–2014 рр. свідчить про зростання середніх доходів. Опосередковано це підтверджує і необхідність застосування іншої шкали розподілу доходів. У ній, зокрема, до четвертої групи входять заробітні плати розміром до 3500 грн (тоді як у 2011–2012 рр. це було 2500 грн), а до п'ятої – до 5000 грн (у 2011–2012 рр. – 4000 грн). При цьому на самій структурі розподілу такі зміни не позначилися сильно, проте можна виділити певні покращення. Так, у 2014 р. зменшилася кількість отримувачів заробітних плат за розміром, нижче мінімального до 4,4 %. Також майже на 12 % зменшилась кількість отримувачів доходів у вигляді заробітної плати до 1 500 грн. Це вказує на структурні зрушення в економіці держави.

Розподіл кількості працівників, за розмірами заробітної плати, що нарахована за грудень 2014 р. свідчить про те, що майже 63 % працівників отримують заробітну плату до 3 500 грн. Лише 4,4 % працівників отримують

заробітну плату до 1 218 грн. (тобто отримують менше МЗП). Найвищі заробітні плати – 5 тис. грн. і більше отримують 19,4 % працівників. При цьому варто зазначити, що ці дані не враховують інформацію з тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя та зони проведення антитерористичної операції. Крім того, ці дані враховують інформацію лише по юридичних особах та відокремлених підрозділах юридичних осіб із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб. Загалом, це обстеження Державної служби статистики України ґрунтується на даних щодо 7 956,6 тис. працівників. Таким чином, ця інформація містить дані щодо 44 % зайнятого населення України у віці 15–70 років. Також це дає нам розуміння, що більшість населення (56 %) працюють на підприємствах з кількістю працівників до 10 осіб або є самозайнятими особами.

Варто зазначити, що проведений аналіз розподілу заробітних плат дозволяє нам стверджувати про номінальний їх ріст у 2010–2015 рр. (табл. 2.4). Це стало однією з передумов зростання інфляційних очікувань.

Таблиця 2.4

Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати*, %

	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року
2010	117,6	117,9	110,2	110,5
2011	117,7	116,2	108,7	111,0
2012	114,8	110,5	114,4	111,1
2013	107,9	107,2	108,2	106,7
2014	106,0	110,4	93,5	86,4
2015	120,5	130,4	79,8	90,1
Середнє значення	114,1	115,4	102,5	102,6

Дані за 2010–2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, за 2015 рік – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено автором за даними [94].

Вирішення проблем із заробітною платою у всіх державах відрізняється. У Сінгапурі у 1972 р. було створено Національну раду по заробітній платі. Її члени, що були керівниками профспілок, а також урядовці, прийшли до висновку про необхідність контролю за ростом заробітної плати. Було визначено, що темп росту заробітної плати не може перевищувати темпу росту продуктивності праці [75, с. 80].

Дуже важливим є й факт, що якнайбільша позитивна різниця між темпами продуктивності і оплати праці є запорукою формування конкурентоспроможної економіки [130]. Не зважаючи на те, що необхідним є тісний зв'язок між заробітною платою та продуктивністю праці, але, навіть в період економічного підйому економіки України у 2000–2007 рр. цього не спостерігалось [63], що може свідчити як і про певні статистичні неточності (пов'язані, наприклад, із тіньовими доходами), так і з ірраціональністю певних економічних процесів в Україні.

Заробітна плата є традиційно основним видом доходу громадян. У США, наприклад, поквартальні дані за 2012–2014 рр. свідчать про домінантне значення саме компенсацій найманим працівникам, адже в середньому їхня частка становила 63 % [195].

С. Лондар наголошує на значній інформативності коефіцієнта Джині. Зокрема, він пропонує використовувати його як індикатор для раннього попередження кризових явищ. Використовуючи дані по США він продемонстрував, що динаміка коефіцієнта Джині та піки його прискорення за період 1944–2010 рр. чітко передують у часі кризам (як економічним, так і економіко-політичним) [76]. Це може бути застосовано й для України в локальному масштабі: наприклад, через розрахунок та аналіз індексів Джині по регіонах на постійній основі для більш коректного податкового навантаження на різні дохідні групи населення.

Депозити населення є важливим фактором макроекономічного зростання. У дослідженні В. Гнушевої було доведено, що при збільшенні обсягів заощаджень на 1 грн. призведе до збільшення ВВП на 0,43 грн. При

цьому мультиплікатор депозитів становив 3,15, що вказує на те, що при збільшенні депозитів на 1 грн. призведе до збільшення ВВП на 3,15 грн [27, с. 10]. Запровадження оподаткування депозитів на фоні кризи банківської системи України призвело до зменшення рівня довіри населення до банківських інститутів і сприяло подальшому формуванню переконань щодо необхідності формування заощаджень у іноземній валюті поза системою банків і парабанків.

З огляду на те, що рівень бідності в сільській місцевості є значно вищий, ніж у малих та великих містах і ця тенденція є стабільною [139], пропонуємо розглянути можливість запровадження неоподаткованого мінімуму з ПДФО для жителів саме сільської місцевості.

Зростання нерівності часто пов'язують з проблемою прав власності в результаті радикальних змін в політиці держави. Підтверджуючим є динаміка коефіцієнту децильної диференціації в Україні, який характеризує ступінь соціального розшарування населення: у 1995 р. спостерігалось його найбільше значення, що можна пов'язати з реприватизацією та накопиченням капіталу (вихідні дані в дод. П). Аналізуючи доступні дані, ми можемо констатувати його коливання в діапазоні від 4,5 % до 12,8 %.

Дані щодо розподілу загальних доходів за децильними групами є схожими на аналогічний розподіл в деяких європейських державах (дод. Р). Для більш детального аналізу диференціації населення України скористаємося коефіцієнтом Палма, який може розглядатись як альтернатива коефіцієнту Джині [157]. Він розраховується як відношення доходів 10 % найбагатшого населення до доходів 40 % найбіднішого населення. При цьому варто відзначити, що частка багатства, сконцентрована у населення, що відноситься до 5–9 децилів є відносно стабільною і за період 1999–2014 рр. його середнє значення становило 53,9 % (при цьому найбільше значення було зафіксоване у 1999 р. – 54,7 %, а найменше у 2011 р. – 52,9 %).

Незважаючи на те, що динаміка коефіцієнту Джині показує певні позитивні зрушення за період 1999–2015 рр. (табл. 2.5), при цьому

дослідження І. Благуна та Л. Дмитришина свідчить про певні неузгодженості часткових коефіцієнтів Джині: значення коефіцієнта Джині за оплатою праці є вищим, ніж його значення за іншими видами доходів (доходи, отримані у формі соціальних виплат, доходи від підприємницької діяльності тощо), що може вказувати на значну роль такого чинника як прихована заробітна плата [13].

Таблиця 2.5

Динаміка показників диференціації населення України

	Коефіцієнт Джині	Децильний коефіцієнт диференціації сукупних видатків населення	Співвідношення сукупних доходів* 10% найбільш і 10% найменш забезпеченого населення (коефіцієнт фондів), разів	Коефіцієнт Палма**
2002	0,29	3,7	6,8	1,10
2003	0,29	3,6	6,5	1,09
2004	0,29	3,8	6,9	1,11
2005	0,30	3,8	6,9	1,14
2006	0,302	3,8	7,1	1,15
2007	0,252	3,6	5,2	0,90
2008	0,259	3,7	5,4	0,93
2009	0,257	3,4	5,3	0,93
2010	0,249	2,8	5,1	0,9
2011	0,243	2,7	4,9	0,88
2012	0,233	2,8	4,6	0,81
2013	0,236	2,7	4,7	0,83
2014	0,226	2,6	4,4	0,79
2015	0,227	2,7	4,6	0,80

*До 2006 р. включно – сукупних видатків; **Розраховано автором.

Джерело: складено автором за даними [94].

Значення коефіцієнта Палма в Україні варіювався від 1,15 у 2006 р. до 0,79 у 2014 р. За нашими розрахунками в Україні він становив 0,83 у 2013 р., тоді як лише у Словаччині та Словенії він був нижчим, а в таких державах як Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія та Чехія він був значно вищий (дод. Р).

Відповідно до самооцінки домогосподарств рівня своїх доходів, серед домогосподарств немає таких, що вважають себе заможними. При цьому до представників середнього класу себе відносить 0,8 % домогосподарств; до небідних, але ще не представників середнього класу – 31,6%, до бідних – 67,7 % (табл. 2.6) . Звідси виникає питання, як їх переконати платити ПДФО за прогресивною шкалою, якщо дві третини домогосподарств позиціонують себе як бідні.

Таблиця 2.6

Розподіл домогосподарств за самооцінкою матеріального добробуту, %

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Заможні	0,1	–	–	–	–	–
Представники середнього класу	1,5	0,8	0,5	0,8	0,8	0,7
Небідні, але ще не представники середнього класу	38,2	36,8	31,5	31,6	28,5	27,0
Бідні	60,2	62,4	68,0	67,6	70,7	72,3
Не змогли відповісти	0,0	0,0	–	–	0,0	0,0

Джерело: складено автором за даними [110].

Також важливим є факт, що лише 0,2 % домогосподарств за першим ступенем значущості визначили соціальну справедливість як найбільшу цінність, за другим ступенем значущості – 0,9 % домогосподарств, за третім ступенем – 6,7 % у 2013 р. [110]. Ці результати не зазнали суттєвих змін і у 2015 р. Таким чином, лише 7,8 % домогосподарств вбачають значущою соціальну справедливість, що не є критичною масою у суспільстві і не може враховуватись як один з основних факторів при розробці концепції реформування ПДФО в напрямку зростання прогресивності оподаткування.

Варто зазначити, що у доходах домогосподарств специфічною категорією є неспостережені доходи, тобто які не можливо відслідкувати з використанням існуючого інструментарію. За класифікацією, яку розробила В. Гнеушева, до неспостережних доходів належить вартість неоплачуваної добровільної праці, вартість продукції, виробленої особистим підсобним господарством та доходи у неофіційному (тіньовому або неформальному)

секторі економіки. При цьому важливим є те, що такий вклад лише від першої складової – неоплачуваної добровільної праці, - коливаються від чверті до половини ВВП та масштаби домашньої праці у порівнянні з ринковим виробництвом ростуть швидше [27, с. 6].

З огляду на ряд негативних явищ у доходах та багатстві населення, актуальною є позиція Т. Маршалок та О. Заклекта-Берестовенко щодо фінансової деструктивності добробуту громадян. Це зумовлене зниженням рівня життя населення, зниженням купівельної спроможності та неможливістю заощаджувати [79].

Самооцінка домогосподарств є дуже важливою при визначенні пріоритетів удосконалення регулятивної ефективності ПДФО. Статистичні дані свідчать, що у 2010–2011 рр. більшість домогосподарств вважали, що місячний дохід понад 2 700 грн дозволяє домогосподарству не відчувати себе бідними (табл. 1, дод. С). У 2013 р. уже цей дохід мав становити більше 3 900 грн. Варто зазначити, що більшість домогосподарств у 2010–2012 рр. вважали, що середньодушовий грошовий дохід розміром понад 5 000 грн відповідає майновому становищу середнього класу, а у 2013 р. ця сума становила уже понад 13 000 грн (табл. 2, дод. С).

За моделями фінансової поведінки домогосподарства можна поділити на ті, для яких характерна споживча, заощаджувальна або інвестиційна моделі. За дослідженням Т. Кізими, четверть домогосподарств мали споживчу модель і лише децильні групи населення з п'ятої по десяту характеризувались використанням заощаджувальної та інвестиційної моделей (дод. Т). Проте анексія Криму, проведення антитерористичної операції, криза банківського сектору негативно вплинули на фінанси більшості домогосподарств. Окремими фактами, що свідчать про погіршення стану фінансів домогосподарств є підвищення облікової ставки Національного банку України до 30 % у I кварталі 2015 р., а також законодавче обмеження розміру максимальної заробітної плати до 5 МЗП.

Податкові стимули є достатньо ефективними для подолання нерівності доходів. Проте це відноситься до індустріально розвинутих країн. Країни ж, що розвиваються, не в змозі ефективно використовувати податки та трансфертну політику для зменшення нерівності [156].

Необхідно відмітити, що при цьому не буде зростати психологічне напруження в суспільстві, що має економічне підґрунтя. Проте у зв'язку зі складною макроекономічною та військовою ситуацією за прогнозами Світового банку в Україні очікувалося падіння ВВП на 7,5 % у 2015 р., а зростання – лише у 2016 р. (при цьому падіння у 2014 р. становило 6,8 % ВВП) [111]. А тому у фінансах домогосподарств поширюватимуться негативні явища, пов'язані зі зменшенням рівня доходів, зростанням безробіття, а також прискореного відтоку інтелектуального капіталу.

Питання бідності населення пов'язано з рядом факторів. Уряди багатьох держав прогнуть його вирішити через перегляд соціальної та податкової політик, стимулюючи накопичення багатства. Багатство домогосподарств в Україні в 2013–2014 рр. зменшились на 31,5 %. Це найбільше падіння серед досліджених держав. Дуже близька ситуація в Аргентині: падіння становило 31,1 %. Негативні тенденції в багатстві домогосподарств були в Індонезії, Туреччині, Росії, Норвегії та Індії та інших. При цьому є ряд держав, в яких спостерігався стрімкий ріст добробуту: Великобританія (19,1 %), Південна Корея (18,3 %), Греція (15,5 %), Іспанія (15,4 %), Румунія (9,4 %), Польща (8,7 %) тощо.

Необхідно зауважити, що лідируючі позиції Аргентини та України у падінні багатства домогосподарств у 2015–2016 рр. збереглися. Таким чином, в Україні зміна багатства становила –19 % (рис. 2.4).

Падіння багатства домогосподарств в Україні є негативним явищем. Воно свідчить про зменшення результатів їх економічної діяльності і, як наслідок, меншу кількість ресурсів, що перебувають у розпорядженні домогосподарств. Це може виступати стримуючим фактором для економіки.

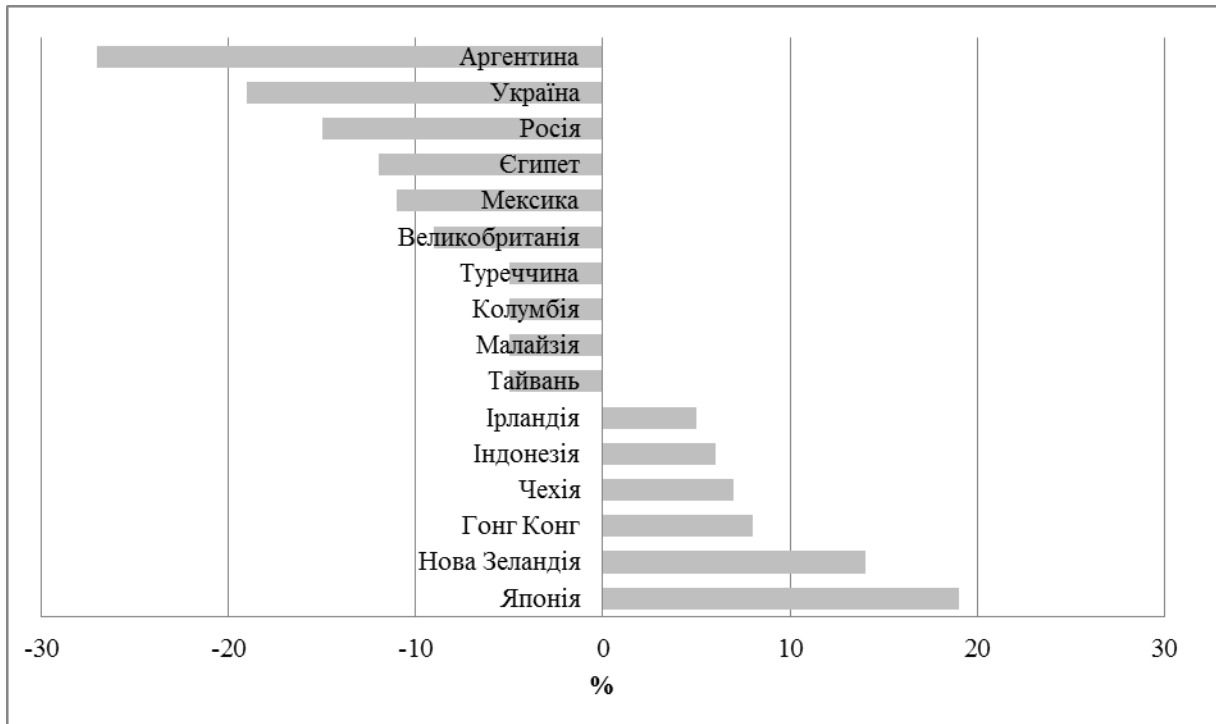

Рис. 2.4. Зміна багатства домогосподарств в деяких державах в 2015–2016 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [173].

Значне зниження рівня доходів та багатства громадян є однією з основних причин законодавчих ініціатив народних депутатів. Зокрема, потрібно відмітити проект закону „Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2015 рік” (щодо відновлення індексації грошових доходів громадян)” [92], згідно з яким пропонувалося проіндексувати грошові доходи громадян, що не мають разового характеру, на 20,3 % (розмір індексу інфляції за січень-березень 2015 р. проти грудня 2014 р.). Проте така ініціатива потребує додаткових видатків з бюджетів усіх рівнів у розмірі 30 млрд грн, що в умовах падіння економіки достатньо важко досягнути.

Таким чином, зважаючи на необхідність підвищення соціального захисту населення, особливо в умовах високого рівня інфляції, пропонуємо запровадити неоподатковуваний мінімум громадян (при цьому скасувавши податкові соціальні пільги). При цьому його пропонуємо індексувати в

залежності від рівня інфляції та надміру сплачений ПДФО повертати платникам податку за результатами подачі декларації про майновий стан і доходи.

Отже, аналіз структури доходів населення України засвідчив наявність певних дисбалансів, пов'язаних із залишковим значенням доходів від власності, а також прибутку та змішаного доходу. Оплата праці найманих працівників, що є основою ВВП за категоріями доходу, є другорядною у доходах населення. При цьому значна соціальна орієнтованість державної політики не призводить до високого рівня добробуту населення, про що свідчать дані самооцінки домогосподарств, більшість з яких себе ідентифікує як бідні.

2.2. Аналіз регулятивних властивостей податку на доходи фізичних осіб

Здійснивши дескриптивний аналіз бази оподаткування доходів фізичних осіб, для дослідження регулятивної ефективності податку на доходи фізичних осіб, потрібно проаналізувати регулятивні властивості даного податку. Регулятивна ефективність РІТ, що направлена на гармонізацію інтересів членів суспільства, може оцінюватись крізь призму ряду економічних показників (наприклад, доходи населення для визначення перерозподільчого ефекту), а також шляхом аналізу функціонування окремих елементів податку (наприклад, пільг).

Наявний дохід, що включає оподатковуваний і неоподатковуваний дохід за вирахуванням податків на від'ємних трансфертів, коригується із урахуванням кількості утриманців для визначення відповідності

економічного стандарту. Наприклад, у Швеції економічні стандарти розраховуються як 60 % наявного доходу від середнього значення. Як зазначає М. Трофімова, українські реалії свідчать про те, що ПДФО є фіскально значущим, але не є нейтральним і соціально справедливим. Поясненням цьому є те, що бідні верстви населення у структурі власних витрат сплачують більше коштів, ніж заможні, тому що основним їх джерелом є заробітна плата [126].

Базою реалізації регулятивної ефективності РІТ є його потенціальна регулятивна спроможність, що може бути визначена як частка РІТ у ВВП. При чому з теоретичної точки зору існує пряма залежність між часткою у ВВП і регулятивним ефектом, тому що це означає, що фізичні особи резиденти та нерезиденти є платниками РІТ та отримують пільги з цього податку.

Динаміка частки надходжень ПДФО до ВВП в Україні має складний тренд, який пікове значення мав у 2003 р. – 5,07 %. Але 2004 р. охарактеризувався падінням на 24 %. Із 2010 р. кожен наступний рік характеризувався падінням по відношенню до попереднього (дод. 3).

Одними з вхідних факторів для визначення перерозподільчих властивостей ПДФО є загальний оподатковуваний дохід. Графічне зображення його динаміки (рис. 2.5) свідчить про його зростання у 2004–2014 рр., яке можна описати за допомогою лінійного рівняння тренду з $R^2 = 0,9756$.

Статистичні дані свідчать про щорічне зростання загального оподаткованого доходу, крім 2009 р. та 2014 р., що в першому випадку можна пояснити наслідками фінансової кризи, а у другому – як наслідок анексії АРК Крим та проведення антитерористичної операції. Найбільше зменшення кількості платників ПДФО відбулося у ті ж роки.

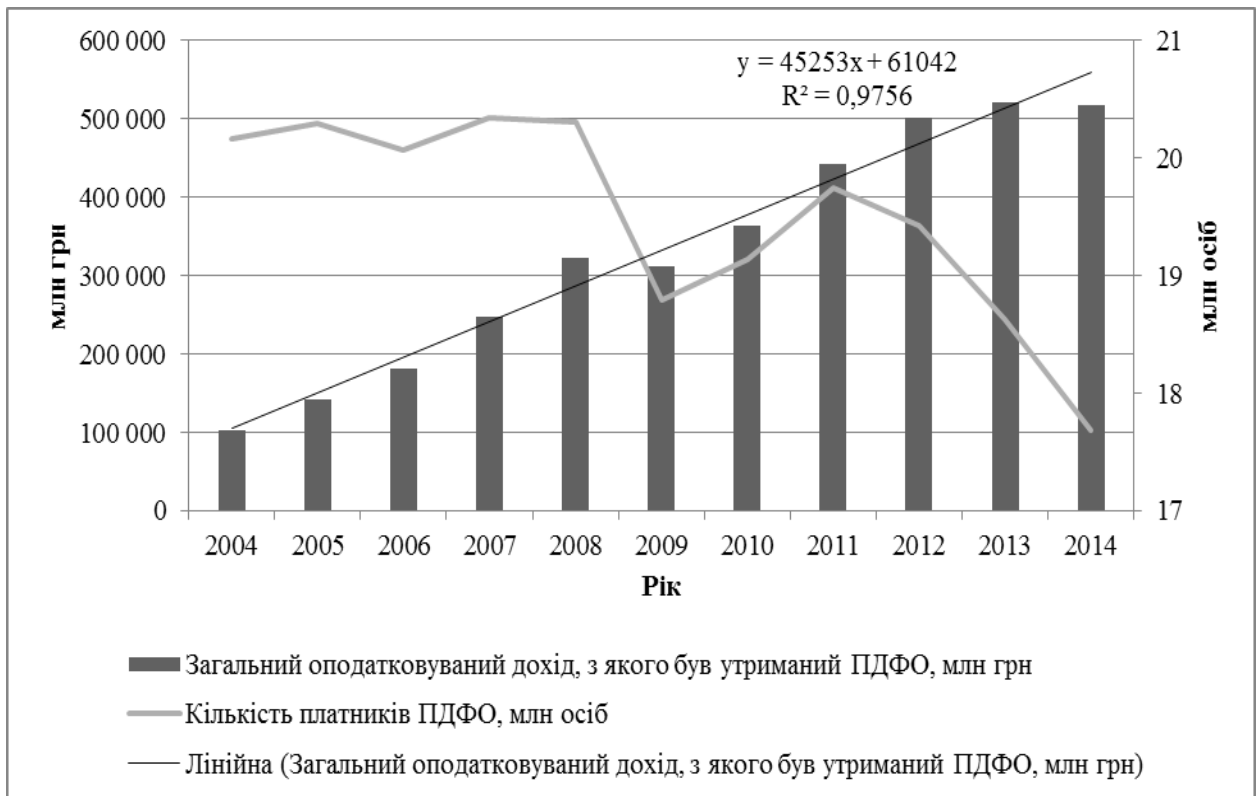

Рис. 2.5. Динаміка загального оподаткованого доходу, з якого був утриманий ПДФО та кількість платників ПДФО

Джерело: побудовано автором за даними [95].

Одна із ключових проблем, яка повинна вирішуватись із застосуванням механізмів ПДФО, є інтелектуальна міграція населення. Основною причиною інтелектуальної міграції є низький рівень оплати праці (це висловили 53 % респондентів у 2012 р. та 62 % у 2013 р. за результатами досліджень науковців Інституту регіональних досліджень НАН України) [7].

Якщо динаміка загального оподаткованого доходу ПДФО має тенденцію до зростання, то кількість платників ПДФО – до зниження (рис. 2.6). Між цими двома показниками встановлений від’ємний зв’язок. Показник кореляції становить $-0,72$. Це означає, що збільшення загального оподаткованого доходу супроводжується зменшенням кількості платників ПДФО. Це не є стандартною ситуацією (що підтверджує досвід Ірландії [163]) і свідчить про розширення бази оподаткування.

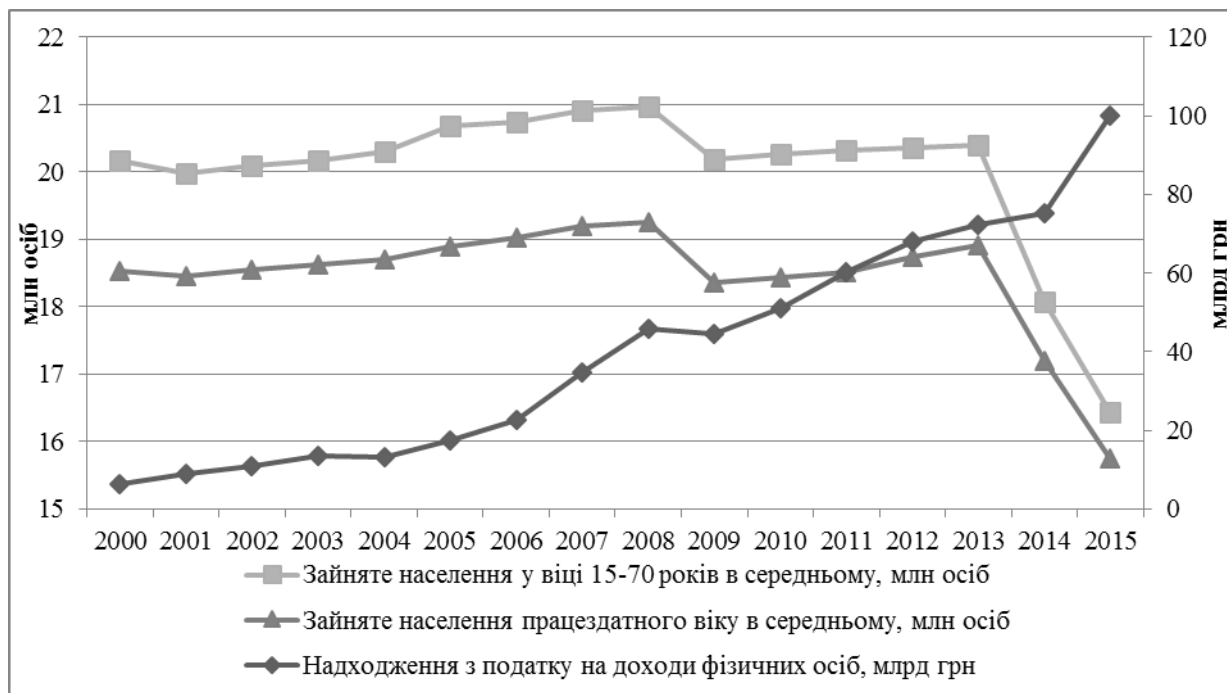

Рис. 2.6. Динаміка зайнятого населення і надходжень ПДФО в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [94].

Оскільки ПДФО є важливим бюджетоформуючим податком, особливо для місцевих бюджетів, дуже важливо проаналізувати його структуру (табл. 2.7 та дод. У). Статистичні дані свідчать про домінуючу роль ПДФО з трудових доходів. Його частка у загальній структурі варіювалась від 68 % до 92 %. Важливо відмітити, що структура надходжень ПДФО зазнала суттєвих змін із 2014 р., коли почалось утримання ПДФО із доходів у вигляді процентів та із сум пенсійних виплат та щомісячного довічного грошового утримання, а також із запровадженням військового збору.

Варто зазначити, що запровадження військового збору, що фактично являє собою ПДФО, оскільки єдина база, значно ускладнило процедуру адміністрування. На нашу думку, доцільніше було б підвищити основну та додаткові ставки ПДФО на 1,5.

Тобто, запровадити військовий збір як тимчасову надбавку. Це спростило б адміністрування та не вимагало б внесення додаткових змін у

форму 1ДФ та декларацію про майновий стан і доходи. Крім того, практика запровадження тимчасових надбавок використовується у різних державах та вирізняється цільовим призначенням (наприклад, аналогічна за суттю надбавка застосовувалась у Чехії та Японії).

Таблиця 2.7

Структура надходжень податку та збору на доходи фізичних до зведеного бюджету у 2012–2016 рр., %

		Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати	Податок на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших	Податок на доходи фізичних осіб із доходів у формі заробітної плати шахтарів-	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується фізичними особами за результатами	Податок на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів	Податок на доходи фізичних осіб із суми пенсійних виплат або щомісячного довічного	Військовий збір
2012	I	88,80	3,55	2,12	1,53	4,00			
	II	88,69	3,49	2,05	2,01	3,76			
	III	87,55	3,49	1,98	2,87	4,10			
	IV	87,12	3,48	1,98	3,72	3,70			
2013	I	88,10	3,64	2,20	3,38	2,69			
	II	88,35	3,54	2,11	3,13	2,87			
	III	86,49	3,55	2,07	3,86	4,03			
	IV	85,87	3,59	2,03	4,90	3,62			
2014	I	87,35	4,00	2,27	4,05	2,33			
	II	87,14	4,01	2,15	4,17	2,53	0,00	0,00	0,00
	III	83,53	4,17	1,91	4,82	2,95	1,07	0,02	1,54
	IV	79,60	4,40	1,65	5,61	2,52	2,83	0,03	3,37
2015	I	69,33	4,50	0,70	4,49	1,79	9,27	1,00	8,93
	II	69,86	4,42	0,59	4,00	1,96	8,92	1,08	9,17
	III	68,64	4,51	0,55	4,91	2,47	8,71	1,09	9,11
	IV	68,32	4,66	0,49	5,92	2,14	8,22	1,09	9,16
2016	I	71,65	6,3	0,00	4,05	1,73	7,35	0,49	8,42
	II	72,6	6,11	0,00	4,01	1,93	6,49	0,54	8,33
	III	71,34	5,91	0,00	5,61	2,51	5,98	0,37	8,28
	IV	70,53	5,92	0,00	6,58	2,14	5,48	0,29	8,26

Джерело: складено автором за даними [93].

Аналіз розподілу загального місячного оподаткованого доходу фізичних осіб (табл. 2.8) є дуже важливим в контексті визначення загальних пріоритетів реформування персонального оподаткування. Проте він не є достатньо репрезентативним в контексті розробки пропозицій щодо ставок ПДФО, оскільки відповідно до чинного законодавства до пасивних доходів та до доходів у вигляді заробітної плати можуть застосовуватися різні ставки. ПКУ встановлено, що загальний місячний оподатковуваний дохід являє собою суму оподатковуваних доходів, нарахованих (виплачених, наданих) протягом такого звітного податкового місяця (п. 164.1.2 ПКУ).

Таблиця 2.8

Розподіл загального місячного оподаткованого доходу фізичних осіб у 2013–2014 рр.

Розподіл загального розміру місячного оподаткованого доходу фізичних осіб, грн	2013 рік		2014 рік	
	Загальний розмір місячного оподаткованого доходу фізичних осіб, млрд грн	Частка у загальному місячному оподатковуваном у доході фізичних осіб, %	Загальний розмір місячного оподаткованого доходу фізичних осіб, млрд грн	Частка у загальному місячному оподатковуваном у доході фізичних осіб, %
до 12 180,00	411,5	87,91	386,4	85,75
від 12 180,00 до 20 706,00	24,1	5,15	24,7	5,48
більше 20 706,00	32,5	6,94	39,5	8,77
Всього	468,1	100,00	450,6	100,00

Джерело: складено автором за даними [92].

Крім того, наведені дані містять шкалу розподілу загального місячного оподаткованого доходу, яка була основною у 2014 р., оскільки МЗП складала 1 218 грн. Проте у 2013 р. з січня по листопад МЗП становила 1 147 грн, тобто 10 МЗМ, з яких починала застосовуватись ставка ПДФО 17 %, становили 11 470 грн.

Відношення суми надходжень ПДФО до суми доходів населення у досліджуваній період з 2000 р. по 2015 р. коливалось в діапазоні 4,54–6,28 %. Пікові значення були у 2003 р. (6,28 %), 2007 р. (5,59 %) та 2011 р.

(4,75 %). Оскільки ПДФО є одним з основних чинників впливу на рівень податкового навантаження на доходи, його динаміка може відобразити певні поведінкові ефекти. Зокрема, різкий спад досліджуваного показника у 2004 р. пов'язаний із запровадженням плоскої шкали оподаткування (рис. 2.7).

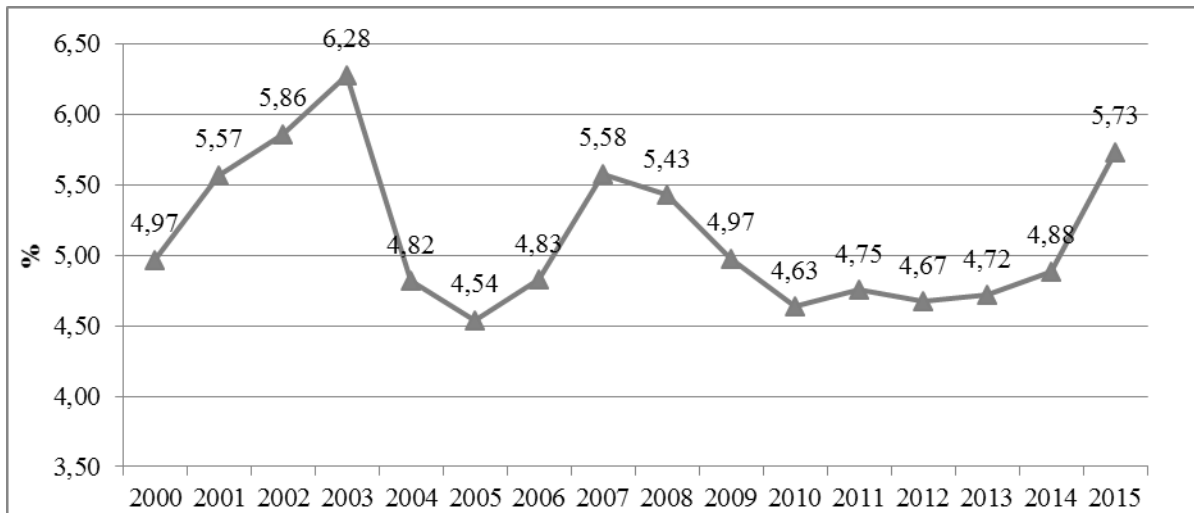

Рис. 2.7. Відношення суми надходжень ПДФО до суми доходів населення з 2000 р. по 2015 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [94].

Підвищення відношення суми сплаченого ПДФО до суми доходів населення у 2007 р. спричинено підвищення ставок ПДФО та введенням прогресії. Зважаючи на те, що з 2008 р. не відбувалося значних структурних змін в доходах населення та не проходило радикальних податкових реформ, зниження відношення суми надходжень ПДФО до суми доходів населення у 2008–2010 рр. пов'язане з застосуванням схем мінімізації оподаткування, зокрема з використанням спрощеної системи. Варто зазначити, що у період 2010–2013 рр. ситуація була відносно стабільною і суттєвих змін не спостерігалось. При цьому 2015 р. ознаменувався різким зростанням відношення суми надходжень ПДФО до суми доходів населення і становило 5,73 %, що свідчить про зростаюче перерозподільче значення ПДФО.

Для більш детального аналізу сплаченого до бюджетів ПДФО, було здійснено його визначення в цінах 2000 р. Саме це доводить нам, що

інфляційна складова росту ПДФО є дуже велика (рис. 2.8). Фактично це відображає три хвилі розвитку економіки: 2000–2003 рр., 2004–2008 рр. та 2009–2015 рр.

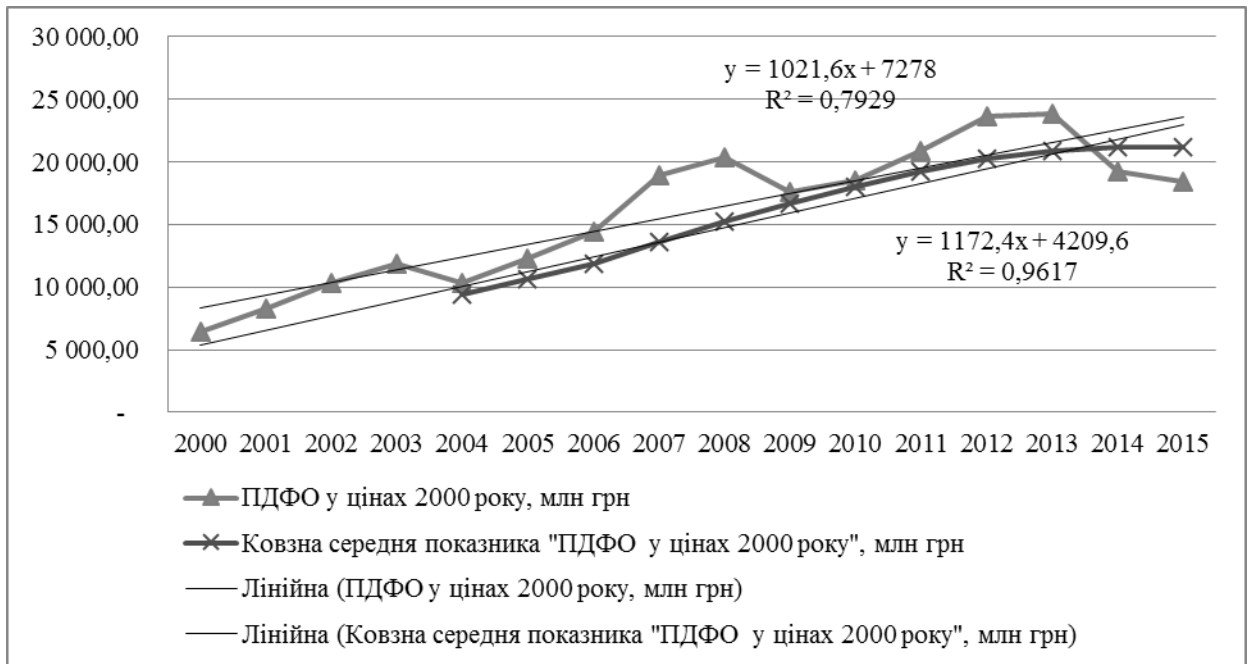

Рис. 2.8. Динаміка показника ПДФО, сплаченого у цінах 2000 р., та його ковзна середня

Джерело: побудовано автором за даними [95].

З метою згладжування показника ПДФО ми застосували метод ковзного середнього з інтервалом 5. Даний часовий ряд можна описати за допомогою рівняння лінійного тренду. Незважаючи на те, що надходження від ПДФО щороку номінально зростають, проте показник „ПДФО у цінах 2000 року” свідчить про значну інфляційну компоненту у цьому податку. Так, значення цього показника у 2015 р. наблизилися до значень посткризового 2010 р.

Квартальні дані надходжень ПДФО у 2007–2015 рр. свідчать про наявність сезонної компоненти, оскільки розмір надходжень у четвертому кварталі завжди вищий, ніж у будь-якому з трьох попередніх. Це може бути пов'язано з тим, що гостро стоїть проблема виконання дохідної частини бюджету, що може призводити до адміністративного тиску на платників

податків з боку контролюючих органів. Найбільші розриви між надходженнями до Зведеного бюджету та середнім значенням щоквартальних надходжень у межах року спостерігалось у I та IV кварталах кожного року (рис. 2.9).

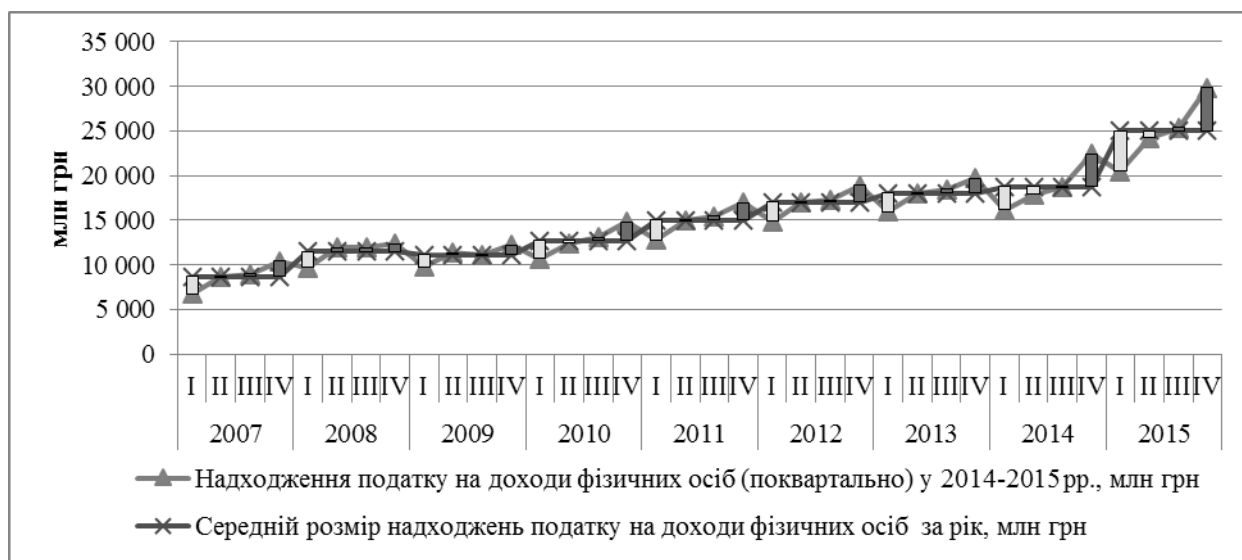

Рис. 2.9. Динаміка поквартальних надходжень ПДФО до Зведеного бюджету України, млн грн

Джерело: побудовано автором за даними [93].

У контексті оцінки факторів, що впливають на регулятивну ефективність ПДФО, необхідно виділити податкове навантаження. За розрахунками О. Тимченко загальне податкове навантаження на фізичних осіб (що розраховується як співвідношення всіх податків, зборів та інших обов'язкових платежів, що сплачуються фізичними особами та доходів фізичних осіб) зменшилося у період 2001–2011 рр. з 12 % до 7 %. При цьому коефіцієнт кореляції, розрахований між показником податкового навантаження на фізичних осіб та кінцевими споживчими витратами населення становив $-0,66$ (що свідчить про обернений взаємозв'язок). При цьому аналогічні розрахунки показника кореляції між кінцевими споживчими витратами населення та з врахуванням ефекту перекладання податку на додану вартість та акцизного податку при розрахунку податкового навантаження на фізичних осіб було встановлено, що він фактично відсутній ($-0,02$) [36, с. 273–274].

А. Данілов та Т. Паєнтко акцентували увагу на тому, що під час кризи 2008–2009 рр. регулюючі можливості ПДФО фактично не використовувались. При цьому підвищення розмірів податкової пільги для окремих категорій громадян розглядали як антикризову міру [32].

Важливо відмітити, що номінальна податкова ставка дуже відрізняється від ефективної податкової ставки [133]. Наприклад, в Україні в 2004–2014 рр. середня ефективна ставка ПДФО варіювалась від 6,9 % до 8,2 %. У 2011 р. із введенням слабо прогресивної шкали вона дещо підвищилась (рис. 2.10).

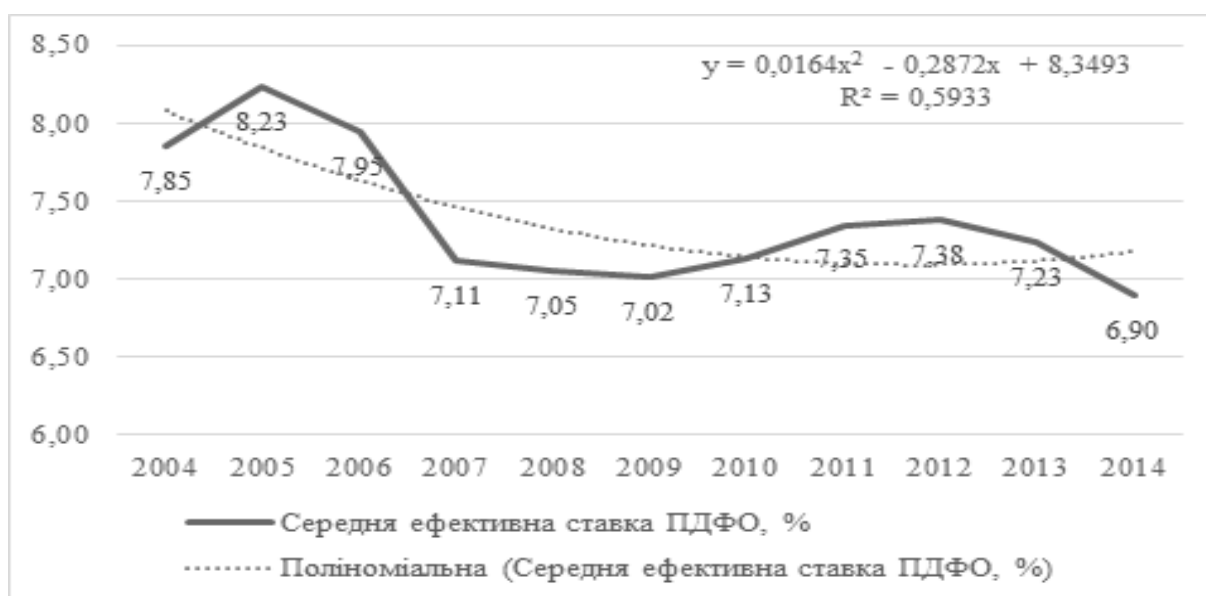

Рис. 2.10. Динаміка середньої ефективної ставки ПДФО в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [95].

Варто відмітити і зменшення кількості податкових агентів з ПДФО. З 2011 р. до 2015 р. цей показник знизився на 117,7 тис. податкових агентів (у 2011 р. – 863 375, у 2012 р. – 747 471, у 2013 р. – 814 474, у 2014 р. – 777 854, у 2015 р. – 745 681) [95].

Таким чином, на реалізацію регулятивної ефективності ПДФО впливає ряд факторів. Незважаючи на номінальне зростання надходжень від ПДФО, середня ефективна ставка ПДФО знижується.

З огляду на введення прогресії ПДФО, цей податок може розглядатись як антистимул. В класичному розумінні податки і трансфери розглядаються як антистимули за умови зниження стимулів до праці, заощаджень, інвестицій, нововведень, ризику, що є результатом високої граничної податкової ставки і програм трансферних платежів [77, с. 652].

Питання аналізу перерозподільних властивостей ПДФО в Україні є достатньо складною задачею, в першу чергу, через відсутність у відкритому доступі необхідних даних. Варто відмітити, що в ряді розвинених країн від такої практики закритості інформації відмовляються (США, Данія).

Структура надходжень ПДФО зазнала суттєвих змін у 2014–2015 рр. Зокрема, достатньо різким є зниження надходжень доходів у вигляді заробітної плати. Якщо порівнювати дані за перші півроку 2014 р. та 2015 р., то вони відрізняються на 17 %, знизившись з 87 % до 70 %. Варто зазначити, що надходження ПДФО з найманих працівників за підсумками виконання зведеного бюджету 2007 р. становив 90 %. Це, з одного боку, робило надходження з ПДФО достатньо добре прогнозованими, а з іншого – фактично не використовувалась диверсифікація баз оподаткування. Таку зміну в контексті загального зростання надходжень від ПДФО можна пояснити зменшенням кількості осіб, що отримують заробітну плату, а також появою надходжень від оподаткування процентів, які досягли майже 9 %.

Результатом новацій 2014 р. (оподаткування депозитів і пенсій, що призначені за солідарною системою, розмір котрих перевищує 3 МЗП) є підвищення частки надходжень ПДФО від оподаткування пенсій до 1,08 %, що наряду з оподаткуванням депозитів сприяло диверсифікації надходжень ПДФО, проте викликало негативну реакцію у суспільстві. Вирішуючи питання наповнення бюджету, було виявлено, що оподатковуваний дохід у вигляді пенсій становить близько 3,2 млрд грн за I півріччя 2015 р., що становить майже 8 % від пенсійних видатків зі зведеного бюджету за досліджуваний період (закладені видатки на пенсії у 2015 р. становлять 81,3 млрд грн) [20].

Оскільки у 2014 р. податкове навантаження на фізичних осіб було збільшено із запровадженням військового збору, то це відобразилось і на структурі надходжень. Зокрема, у 2014 р. частка надходжень від військового збору становила 3,37 %, тоді як у I кварталі 2015 р. збільшилася до 9,17 %. Це вказує на високу фіскальну значущість військового збору (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Порівняльна структура надходжень ПДФО до і після запровадження
військового збору**

Код бюджетної класифікації	ПОКАЗНИКИ	Частка окремих складових ПДФО у загальних надходженнях від ПДФО, %		
		за I півріччя 2014 р.	за 2014 р.	за I півріччя 2015 р.
11010000	Податок та збір на доходи фізичних осіб	100,00	100,00	100,00
11010100	ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати	87,14	79,60	69,86
11010200	ПДФО з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами	4,01	4,40	4,42
11010300	ПДФО із доходів у формі заробітної плати шахтарів-працівників	2,15	1,65	0,59
11010400	ПДФО, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата	4,17	5,61	4,00
11010500	ПДФО, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	2,53	2,52	1,96
11010800	ПДФО із доходу у вигляді процентів	0,00	2,83	8,92
11010900	ПДФО із суми пенсійних виплат або щомісячного довічного грошового утримання, що оподатковуються відповідно до підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу	0,00	0,03	1,08
11011000	Військовий збір		3,37	9,17

Джерело: розраховано автором за даними [93].

Надходження від ПДФО у 2014 році зросли на 4.2 % до 75,2 млрд грн. При цьому збільшення було забезпечено зростанням у IV кварталі на 13.6% (2.7 млрд грн) порівняно із відповідним кварталом 2013 р. Основною

причиною вказується розширення бази оподаткування, зокрема за рахунок пасивних доходів населення.

На нашу думку, зростання надходжень відбулося за рахунок зменшення кількості осіб, що отримували податкові соціальні пільги, а також через те, що у ряді компаній розмір заробітної плати працівників встановлюється в іноземній валюті (доларах чи євро) і виплачується в гривнях по курсу Національного банку України на день виплати.

Наказом Міністерства фінансів України № 4 від 13.01.2014 було затверджено нову форму №1ДФ для розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум отриманого з них податку. Остання складається з двох розділів – „Суми доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і суми утриманого з них податку” та „Оподаткування процентів, вигравів (призів) у лотерею та військовий збір”, що дозволяє більш точно обліковувати дані щодо сум нарахованого (сплаченого) ПДФО та військового збору. Оскільки наказ набуває чинності з 1 квітня 2015 р., то за затвердженою в ньому формою Податкові розрахунки будуть подаватись за I квартал 2015 р.

Оскільки загалом обсяг надходжень ПДФО за січень-червень склав 44 719 млн грн, а збір ПДФО до Зведеного бюджету України з платників – суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання, які є платниками рентної плати за користування надрами становив 11 165,7 млн грн (або 25 % від загальних надходжень), то це опосередковано вказує на те, що економіка України є сировинно залежною (дод. У, табл. У.2).

У багатьох країнах одним з факторів, що визначає регулятивну ефективність РІТ є неоподатковуваний мінімум громадян. Відповідно до ст. 17 Закону України „Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” до числа основних державних соціальних гарантій включено наряду з мінімальним розміром заробітної плати та пенсії за віком і неоподатковуваний мінімум доходів громадян [92]. Але неоподатковуваний мінімум доходів громадян у розмірі 17 грн є незмінним з 1996 р. На

сьогоднішній день він визначений відповідно до п. 5 підрозділу 1 Розділу XX ПКУ. Але це поняття не застосовується до ст. 169 ПКУ, а використовується поняття податкової соціальної пільги.

Порядок подання документів для застосування податкової соціальної пільги, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 р. № 1 227 [92]. Динаміка її розміру представлена на рис. 2.11.

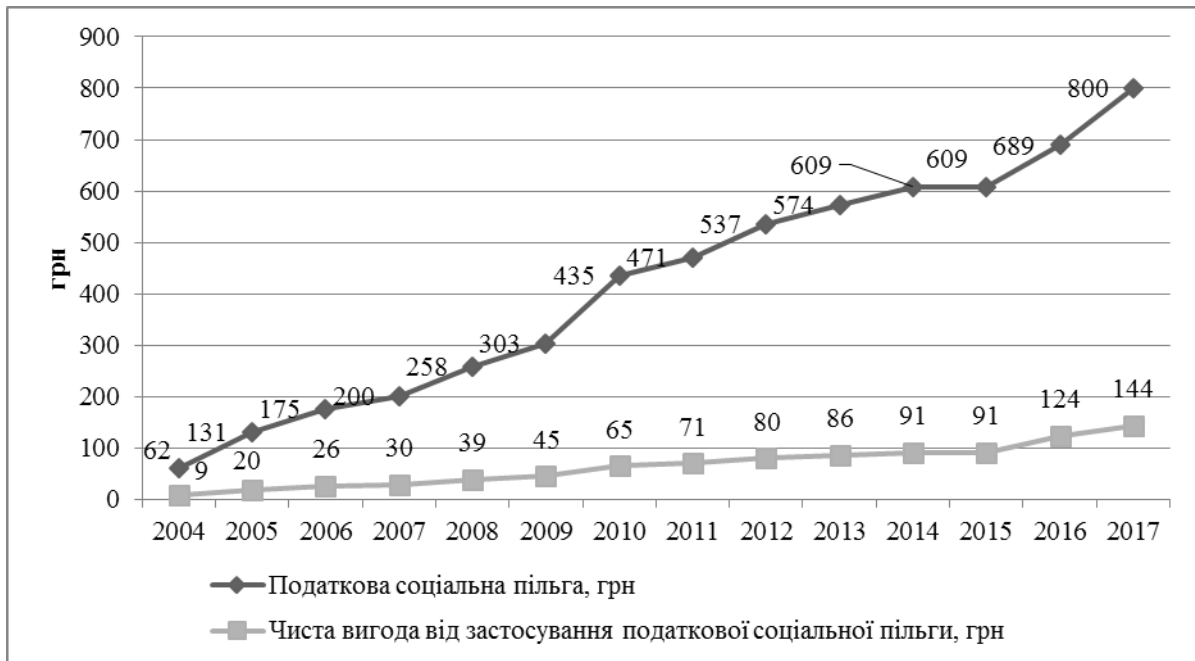

Рис. 2.11. Динаміка податкової соціальної пільги та чистої вигоди від її застосування в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [95].

Відповідно до чинного законодавства, податкова пільга – це передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податку від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених пунктом 30.2 статті 30 ПКУ. При цьому передбачено, що вона надається шляхом: податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору; зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору; встановлення зниженої ставки податку та збору; звільнення від сплати податку та збору [99]. Відповідно до цього, податковими пільгами

з податку на доходи фізичних осіб є податкові соціальні пільги (далі – ПСП), податкова знижка, а також окремі звільнення від сплати податку на доходи фізичних осіб.

Механізм отримання ПСП є достатньо зарегульованим. Він не застосовується автоматично, а може застосовуватись лише з подання заяви та інших документів, перелік яких визначений Кабінетом Міністрів України [101]. При цьому роботодавець за основним місцем роботи (лише за ним може застосовуватись ПСП) повинен провести перерахунок ПДФО.

Важливо відмітити, що обов'язковою є заява працівника щодо обрання місця застосування ПСП. Але це, на наш погляд, результат бюрократизації процесу отримання пільги, оскільки вона може бути отримана лише за основним місцем роботи. Те, що механізм надання ПСП є процесуально ускладненим, призводить до зменшення кількості бажаючих її отримати.

Динаміка надання ПСП з 2011 р. по 2016 р. має спадну тенденцію і загальна кількість осіб, що її отримали, зменшилася на 2 671 тис. осіб до 4 501 тис. осіб (табл. 2.10). При цьому більше 90 % отримувачів ПСП отримували її на підставі пп. 169.1.1 ПКУ, що встановлено для будь-якого платника податку. Три інші види пільг сумарно за кількістю отримувачів становили від 8 % до 10 %. Зокрема, найменше отримувачів ПСП на підставі пп. 169.1.4, що установлені для платників податків, що є Героями України, Героями Радянського Союзу, учасниками бойових дій під час Другої світової війни, колишніми в'язнями концтаборів та ін. Це можна пояснити тим, що вік таких платників податків найчастіше перевищує 70–80 років і трудову діяльність більшість осіб припиняють вести з об'єктивних причин. Удосконалення надання податкової соціальної пільги може бути в напрямку надання її лише на підставі пп. 169.1.1 ст. 169 ПКУ, та перерахована за підсумками подання річної декларації про майновий стан та доходи з розрахунку на кожного утриманця.

Розрахунок розміру податкових соціальних пільг базується на показнику МЗП станом на 1 січня поточного року. При цьому не

враховується те, що МЗП може підвищуватись кілька разів протягом року. Таким чином, станом на початок 2011 р. МЗП становила 941 грн, 2012 р. – 1 073 грн, 2013 р. – 1 147 грн, 2014 р. – 1 218 грн та 2015 р. – 1 218 грн. Негативним є застосування ПСП у розмірі 50 % , а не 100 % до 1 січня 2016 р. (зі змінами законодавства, з 1 січня 2016 р. було встановлено її у розмірі 50 %, а інші види пільг залишилися без змін)

Таблиця 2.10

Динаміка надання податкової соціальної пільги в Україні

		Загальна кількість осіб, яким надано податкову соціальну пільгу на підставі п. 169.1.1 ст. 169 Податкового кодексу України, тис. осіб	Загальна кількість осіб, яким надано податкову соціальну пільгу на підставі п. 169.1.2 ст. 169 Податкового кодексу України, тис. осіб	Загальна кількість осіб, яким надано податкову соціальну пільгу на підставі п. 169.1.3 ст. 169 Податкового кодексу України, тис. осіб	Загальна кількість осіб, яким надано податкову соціальну пільгу на підставі п. 169.1.4 ст. 169 Податкового кодексу України, тис. осіб	Загальна кількість громадян, що отримали податкові соціальні пільги, тис. осіб
2011	Кількість, тис. осіб	6676,3	363,6	307,1	46,4	7172,2
	Частка, %	93	5	4	1	100
2012	Кількість, тис. осіб	6286,2	391,8	258,2	38,2	6841,6
	Частка, %	92	6	4	1	100
2013	Кількість, тис. осіб	5939	416,1	233,3	27,7	6495,2
	Частка, %	91	6	4	0	100
2014*	Кількість, тис. осіб	4960,7	379,3	190,9	18,6	5482,3
	Частка, %	90	7	3	0	100
2015	Кількість, тис. осіб	4421,2	396,4	166,4	17,2	4915,4
	Частка, %	90	8	3	0	100
2016	Кількість, тис. осіб	4022,2	393,5	146	14,6	4500,9
	Частка, %	89	9	3	0	100

*Дані за III квартали 2014 р.

Джерело: складено автором за даними [95].

Таким чином, у 2014 р. та 2015 р. фактична сума пільги, призначена на підставі п. 169.1.1 ст. 169 ПКУ (що найчастіше застосовується) становила 609 грн. Отже, сума чистої вигоди (додатковий дохід від застосування ПСП) – 91,35 грн, що є недостатнім при доході до 1710 грн. Дані, щодо сум ПСП та чистої вигоди у розрізі окремих підстав надання показано в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Розрахункові дані щодо фактичних сум пільг та чистих вигод платника податків

		ПСП на підставі п. 169.1.1 ст. 169 ПКУ	ПСП на підставі п. 169.1.2 ст. 169 ПКУ*	ПСП на підставі п. 169.1.3 ст. 169 ПКУ	ПСП на підставі п. 169.1.4 ст. 169 ПКУ
% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи на початок року		50 %	50 %	75 %	100 %
2011 р.	Сума пільги, грн	470,5	470,5	705,75	941
	Чиста вигода, грн	70,58	70,58	105,86	141,15
2012 р.	Сума пільги, грн	536,5	536,5	804,75	1073
	Сума пільги, грн	80,48	80,48	120,71	160,95
2013 р.	Чиста вигода, грн	573,5	573,5	860,25	1147
	Чиста вигода, грн	86,03	86,03	129,04	172,05
2014 р./ 2015 р.	Сума пільги, грн	609	609	913,5	1218
	Чиста вигода, грн	91,35	91,35	137,03	182,7
2016 р.	Сума пільги, грн	689	689	1034	1378
	Чиста вигода, грн	124	124	186	248

*в розрахунку на 1 дитину.

Джерело: розраховано автором за даними [95].

Незважаючи на те, що облік втрат бюджету від застосування ПСП не ведеться, маючи загальну кількість вигодонабувачів, ми можемо оцінити максимальні розміри втрат від застосування ПСП на підставі п. 169.1.1 ст. 169 ПКУ, припускаючи, що вона була надана всі місяці певного року. Так, у 2011 р. орієнтовні втрати склали 5,7 млрд грн, у 2012 р. та 2013 р. –

6,1 млрд грн, а за 9 місяців 2014 р. – 4,1 млрд грн. Цей вид пільги є найчастіше застосовуваним. Проте регулятивний ефект для окремого платника податків є незначним, що зумовлено її розміром – 50 % від розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи на початок року.

З метою покращення ситуації пропонуємо шляхом внесення змін до ПКУ застосовувати цю пільгу до всіх платників ПДФО (з відміною порогового значення щодо її застосування) з можливістю її поєднання з ПСП в зв'язку з утриманням двох чи більше дітей до 18 р. та ПСП, що призначаються на підставі п. 169.1.3 і п. 169.1.4 ст. 169 ПКУ. Це сприятиме підвищенню регулятивної ефективності ПДФО в цілому та у розпорядженні домогосподарств залишатиметься більше фінансових ресурсів, якими вони зможуть більш ефективно розпоряджатись. Також домогосподарства потребуватимуть менше соціальних допомог з бюджету, а також це допоможе запобігти негативному лагу при виділенні трансфертів (тому що соціальні допомоги надаються з певним запізненням та цим сприяють поглибленню кризових явищ у фінансах домогосподарств).

Також дуже важливим є механізм надання податкової знижки. Правовою основою є ст. 166 ПКУ, де визначено вісім підстав для її надання.

Однією з найбільш часто використовуваних є податкова знижка, надана у зв'язку з компенсацією вартості здобуття середньої професійної або вищої освіти самого платника податку або його родича першого ступеня споріднення. При цьому існує обмеження щодо граничної суми, яка може бути включена до знижки (розраховується як добуток коефіцієнту 1,4 на розмір прожиткового мінімуму). З одного боку, цей інструмент є дуже прогресивний, але все-таки він не враховує сучасні тенденції освіти, а саме постійне підвищення кваліфікації працівника (протягом усього життя). Оскільки знання є необхідним в процесі побудови економіки інноваційного типу, а підвищення кваліфікації за рахунок бюджетних коштів часто є неможливим, та іноді негнучким до швидкозмінних умов, то більш ефективним було б стимулювання громадян здобувати необхідні їм навички

та вміння за власний кошт, але з можливістю за результатами податкового року отримувати знижку на суму понесених витрат.

Податкова знижка на суму, що сплачена у вигляді пожертвувань або благодійних внесків неприбутковим організаціям, що зареєстровані в Україні, повинна сприяти активізації благодійної діяльності. Але при цьому обмеження її розміру (не більше 4 % суми загального оподаткованого доходу звітного року) є у певній мірі стримуючим. З огляду на важкі соціальні наслідки проведення Антитерористичної операції та бажання багатьох людей надавати благодійну допомогу офіційно, вважаємо за доцільне підняття порогового значення до 10 % від загальних доходів.

Податкова знижка на сплату страхових платежів та пенсійних внесків є одним з інструментів активізації ринку фінансових послуг України. Проте рівень довіри до парабанків зумовлюють низький інтерес громадян до здійснення таких витрат. Також варто відмітити, що розмір податкової знижки залежить від того чи сам платник податку нею користується, чи він це робить в інтересах члена своєї сім'ї першого ступеня спорідненості. За один місяць станом на 2015 р. платник податків, що фінансує своє страхування чи виконує контракт з недержавним пенсійним фондом, до суми податкової знижки може віднести не більше 1 710 грн. Ті самі дії, здійснені в інтересах члена сім'ї першого ступеня споріднення, дозволяють скористатися знижкою 855 грн за кожний місяць.

Одним з недоліків такого підходу є те, що він не враховує вік страхувальника, який є важливим критерієм при розрахунку розміру страхового внеску (з врахуванням страхового тарифу та страхової суми).

Також до податкової знижки можуть бути віднесені частина суми процентів, сплачених платником податків за користування іпотечним житловим кредитом, сума видатків на будівництво (придбання) доступного житла та процентів за ним. Варто відмітити, що остання практика в державах-членах ЄС щодо цього питання є досить суперечливою. Незважаючи на необхідність підтримання іпотечного кредитування, це може

привести до значної заборгованості платників податків та нестабільності на ринку житла. Наприклад, у Португалії та Ірландії відмінено знижку на відсотки по іпотечним кредитам, а у Нідерландах, Люксембурзі, Чехії та Естонії вона була істотно знижена [143, с. 22–23]. Проте в Україні ризик різкого зростання вартості житла є нижчим, а також існує проблема стабільності банківського сектору. Це часто має наслідком високу вартість іпотечних кредитів, що робить їх недоступними для значної частини сімей, що не мають власного житла. А тому надання податкової знижки для цих цілей є необхідним інструментом податкового регулювання.

Законодавчо передбачена можливість віднесення оплати допоміжних репродуктивних технологій та оплати вартості державних послуг, що пов'язані з усиновленням дитини.

Також, згідно з ПКУ, можливе застосування податкової знижки при переобладнанні транспортного засобу на використання біопалива.

Про низьку регулятивну ефективність податкових знижок з ПДФО свідчить той факт, що відношення кількості їх одержувачів зайнятого населення у віці 15–70 років не перевищує 1 % (0,97 % у 2011 р., 0,86 % у 2012 р., 1,03 % у 2013 р., 0,99 % у 2014 р.). Власне, цим і визначається вся подальша статистика надання податкових знижок з ПДФО.

Позитивним є зростання показників загальної суми податкової знижки, орієнтовної чистої вигоди платників податків від застосування податкової знижки та середньої суми податкової знижки в розрахунку на 1 особу з 2011 р. до 2015 р. (табл. 2.12).

Найчастіше та найбільша сума податкової знижки надавалась відповідно до п.п. 166.3.4 п. 166.3 ст. 166 ПКУ, а саме 86 % осіб від усіх одержувачів отримали її у 2013 р. та 83 % – у 2014 р. Лише 67 осіб у 2014 р. (74 – у 2013 р.) отримали податкову знижку у зв'язку з переобладнання транспортного засобу з використанням різних видів біопалива, що вказує на низьку регулятивну ефективність цієї норми.

Для більш повного аналізу необхідним є розрахунок частки участі (*participation rate*) для оцінки участі фізичних осіб у ПСП та застосуванні податкової знижки. Практика використання аналогічного показника є досить успішною у США (*Earned Income Tax Credit Participation Rate*) і розраховується як відношення кількості домогосподарств, що отримали повернення податку до тих, які потенціально мали право на це [150]. Відповідно, у 2012 р. цей показник становив 80 % у США [169].

Таблиця 2.12

Податкова знижка з податку на доходи фізичних осіб

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Загальна кількість одержувачів, осіб	188 259	165 758	198 256	179 631	156 230	144 661
Загальна сума податкової знижки, тис. грн	138 364	169 507	214 334	204 721	183 698*	183 391*
Середня сума податкової знижки в розрахунку на 1 особу, грн	735	1 023	1 081	1 140	1 176	1 268
Відношення загальної суми податкової знижки до суми надходжень від ПДФО до зведеного бюджету, %	0,23	0,25	0,29	0,34	0,27	0,13

*Задекларовані суми ПДФО до повернення.

Джерело: складено автором за даними [95].

З огляду на особливості вітчизняного податкового законодавства, розраховувати показник частки участі є доцільним як суму двох субчасток: відношення кількості осіб, що отримують ПСП до тих, які потенціально могли б отримувати (середньомісячна заробітна плата становить до 1710 грн); відношення кількості осіб, що отримали податкову знижку до тих, хто відповідно до чинної законодавчої бази мав на це право. Проте на сьогоднішній день відсутня необхідна статистична інформація, що унеможлиблює здійснити дані розрахунки.

Проте ми можемо розрахувати частку участі зайнятого населення у застосуванні ПСП та податкової знижки. За оптимістичним сценарієм (коли

одна особа отримує або ПСП, або податкову знижку), частка участі, розрахована за формулою 1, становитиме 34,6 % у 2013 р.

$$R = \frac{B+D}{E} \times 100\% \quad (2.1),$$

де R – частка участі зайнятого населення у застосуванні ПСП, B – кількість осіб, що отримують ПСП; D – кількість осіб, що отримали податкову знижку; E – кількість зайнятого населення у віці 15–70 років.

У контексті реалізації права платників ПДФО на податкову знижку стримуючим є те, що прикінцевими положеннями встановлено, що підпункт 166.3.4 пункту 166.3 статті 166 ПКУ (щодо віднесення сум коштів, сплачених на користь закладів охорони здоров'я для компенсації вартості платних послуг) набере чинності з 1 січня року, наступного за роком, у якому набере чинності закон про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування. З огляду на те, що було ряд невдалих спроб прийняти відповідний акт, ця норма податкової знижки фактично не застосовується. Відтак, сума податкової знижки становить 0 грн. Проте якщо поглянути на пріоритетні напрями спрямування коштів домогосподарств, то представники 9 з 10 децильних груп вважають першочерговим фінансувати, зокрема, й лікування.

Якщо розглянути розподіл оцінок стану здоров'я громадян (дод. У, табл. У.3), то найпозитивніше сприйняття свого рівня здоров'я спостерігається саме у найнижчих децильних групах. Це можна пояснити лише низькою обізнаністю громадян щодо стану їхнього здоров'я. З ростом доходів збільшується частка тих, що оцінюють свій рівень здоров'я як задовільний. Тому вважаємо за необхідне направити політику персонального оподаткування на задоволення цих цілей.

Таким чином, незважаючи на ряд позитивних аспектів в переліку та наданні податкової знижки з ПДФО, є ряд суттєвих недоліків. По-перше, стримуючим для ряду платників податку є обмеження сум для віднесення на податкову знижку (наприклад, добуток коефіцієнта 1,4 на прожитковий

мінімум, 4 % суми загального оподаткованого доходу, третина доходу у вигляді заробітної плати за податковий рік тощо). По-друге, знижка застосовується виключно до доходу у вигляді заробітної плати, чим нівелюються інтереси військовослужбовців, самозайнятих осіб, приватних підприємців та інших осіб, що отримують доходи відмінні від заробітної плати. Такий підхід не сприяє розвитку малого та середнього підприємництва в Україні, що є дуже важливим в контексті побудови збалансованої економіки, максимально захищеної від проявів негативних зовнішніх шоків.

Також особливим видом пільги є норма, визначена у пункті 3 підрозділу I розділу 3 „Перехідні положення”. Вона стосується проведення ЄВРО-2012 і полягає в звільненні від оподаткування кошти у вигляді заробітної плати, добових нерезидентів, що є представниками або посадовими особами асоціацій – членів УЄФА, членів делегацій, що беруть участь у чемпіонаті та фізичним особам, акредитованим УЄФА. Дія даної норми не ускладнювала адміністрування ПДФО у 2012 р., але на теперішній час вона не є дієвою, а тому потребує виключення.

Пільги з ПДФО відсутні в Довідниках пільг, наданих чинним законодавством по сплаті податків, зборів, інших обов’язкових платежів. З одного боку це обумовлено складністю контролю роботодавцем пільг, що надані працівникам. Крім того, для бізнесу немає прямих вигод від застосування пільг з ПДФО до доходів працівників. Суми чистої вигоди від їх надання навіть в масштабах держави є невеликі в порівнянні з сумами ПДФО. Це все свідчить про низьку регулятивну ефективність ПДФО.

З огляду на зміну системи призначення та надання пільг, яка на сьогоднішній день регламентується „Порядком надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім’ї” [92], це робить ряд пільг адресними та надається лише найменш забезпеченим, що можуть мати, крім того, право на застосування податкової соціальної пільги (оскільки середньомісячний сукупний дохід має не перевищувати 1710 грн в розрахунку на одну особу). Варто зазначити, що

декларація про доходи сім'ї пільговика може заповнюватися лише особою, яка має право на пільги з оплати послуг за користування житлом, комунальних послуг, паливом, скрапленням газом, телефоном, а також послуг із встановлення квартирних телефонів. Таким чином, якщо до 1.07.2015 без врахування доходів надавались 61 пільга, то з 1.07.2015 – лише 31, отже, майже половина пільг (30 пільг) можуть надаватися лише з врахуванням доходів.

Розмір доходів враховувався при наданні пільг та субсидій лише в 12,5 % витрати від загальної суми видатків бюджету за цими статтями. Нова система надання пільг направлена на зміну цієї ситуації, що є дуже актуальним у нинішніх складних умовах розвитку фінансової системи. З метою забезпечення належного аналізу доходів населення, було анонсовано запуск центральної моніторингової системи з липня 2015 р., функціонування якої забезпечить можливість більш детального аналізу параметрів домогосподарств, які отримують пільги та субсидії для удосконалення їх механізму у 2016 р. Варто відмітити, що видатки на пільги і субсидії зі зведеного бюджету є суттєвими і за I півріччя 2015 р. становили 5,2 млрд грн [16, с. 11].

Не направлено на її підвищення і проект наказу Міністерства фінансів України „Про затвердження форми податкової декларації про майновий стан і доходи та Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи”. Основною його новацією є включення військового збору до декларації. Але, незважаючи на те, що об'єкти ПДФО і військового збору тотожні, їх бази оподаткування відрізнялися до 1 січня 2016 р. (до відміни утримання ЄСВ з трудових доходів працівників). Оскільки коло платників військового збору значно розширений з набранням чинності Закону України „Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи”, постало важливе питання його адміністрування. Проте на нашу думку, вносити його в форму декларації є недоцільним, оскільки він є тимчасовим та лише ускладнює процедуру її

заповнення. Крім того, не можна розраховувати на значний фіскальний ефект такої новації, бо частка ПДФО за результатами декларування не є значною (наприклад, у 2013 р. становила 3,6 % від загальної суми сплаченого ПДФО).

Станом на січень 2016 р. 5,4 млн сімей отримували субсидії в Україні [94]. Згідно з чинною процедурою отримання житлової субсидії, їм необхідно було подати заяву та декларацію про доходи і витрати осіб, які звернулися за призначенням житлової субсидії (відображаються категорії доходів за календарний 2014 рік або за останні 3 місяці без зазначення розміру доходу). Відповідно до зразку декларації про доходи і витрати осіб, які звернулися за призначенням житлової субсидії, що розміщений на сайті Міністерства соціальної політики України, рекомендується вказувати види доходів, як-от: заробітна плата, пенсія, матеріальна допомога (крім одноразової), стипендія, аліменти, доходи від підприємницької діяльності, доходи від здачі майна в оренду (продажу майна, сільгосппродукції), інші. Незважаючи на те, що в однієї людини може бути декілька джерел походження доходів, перевірити достовірність цих даних є не завжди можливим. При цьому розрахунок розміру платежа при наданні субсидії базується на місячному доході на одну особу, що може варіюватися від 500 грн до 5 000 грн, і, відповідно, обов'язкова плата від доходу за житлово-комунальні послуги від 2,82 % до 28,20 % від цього доходу в розрахунку на всіх проживаючих осіб (для сім'ї).

Призначення субсидій вимагає додаткового адміністративного навантаження на ДФС, тому що ДФС запровадила новий електронний сервіс „Інформування громадян про результати обробки файлів-запитів щодо доходів фізичних осіб, які звернулись за призначенням житлових субсидій, що надходять від підрозділів соціального захисту населення”, та станом на кінець листопада 2015 р. надала інформацію про доходи фізичних осіб, які звернулись за призначенням житлових субсидій, по 10 млн запитах від 669 структурних підрозділів соціального захисту населення [95].

Також важливо зазначити, що нормативно-правове забезпечення пільг і субсидій постійно удосконалюється. Про що, зокрема, свідчить Постанова

Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2016 р. № 319 „Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України” [92], якою встановлюється, що у разі призначення субсидії пільги з оплати житлово-комунальних послуг та придбання твердого палива і скрапленого газу особам, які зареєстровані (фактично проживають) у житловому приміщенні (будинку), у період її отримання не нараховуються.

На сьогоднішній день чинним законодавством встановлено чотири форми декларацій, основною метою яких є виявлення фінансового стану фізичної особи: декларація про майновий стан і доходи (подається до 1 травня кожного року), декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (подається до 1 квітня кожного року), декларація про доходи сім'ї пільговика та декларація про доходи і витрати осіб, які звернулися за призначенням житлової субсидії.

На нашу думку, доцільно у середньостроковій перспективі (3–5 років) відмінити спрощену форму декларації для отримання житлової субсидії та про доходи сім'ї пільговика, а відшкодувати їх за результатами подання декларації про майновий стан і доходи. Перш за все, це продиктовано значною подібністю надаваної інформації. Так, у декларації про доходи і витрати осіб, які звернулися за призначенням житлової субсидії вказуються загальні відомості, зокрема й характеристика житлового приміщення та дані всіх зареєстрованих у ньому осіб, всі види доходів осіб, що проживають у приміщенні, а також дані щодо витрат на придбання майна, товарів або оплати послуг на суму, що перевищує 50 тис. грн, здійснених за останній рік перед поданням декларації. У декларації про доходи сім'ї пільговика міститься загальні відомості з указуванням місця проживання, членів сім'ї та доходів пільговика і членів його сім'ї.

Таким чином, пільги з ПДФО мають низьку регулятивну ефективність. При цьому зниження середньої ефективної ставки ПДФО, зменшення чисельності його платників та суттєва зміна структури свідчать про наявність змін, направлених на досягнення короткострокових фіскальних цілей.

2.3. Оцінка реалізації регулятивної ефективності шляхом визначення податкового навантаження на доходи фізичних осіб та податкового клину

Для характеристики податкового навантаження на доходи фізичних осіб в Україні орієнтирами можуть виступати три підходи: Світового банку при складанні рейтингу *Doing Business*, методологія ОЕСР з орієнтацією на соціальний статус платника податку і його рівень доходу, а також розрахунок навантаження для окремих діапазонів доходів платника податку.

Україна з доходом нижче середнього, забезпечуючи середньодушовий валовий дохід у розмірі 2 620 дол. США, посіла 80 місце в рейтингу *Doing Business 2017* (у рейтингу *Doing Business 2016* зайняла 96 місце) [166], піднявшись на 16 пунктів порівняно з 2014 р. При цьому за показником „Оподаткування” Україна зайняла 84 місце у 2017 р. (157 місце у 2013 р.). Податки та виплати на заробітну плату становили 43,1 % від прибутку, тоді як в країнах Європи і Центральної Азії аналогічний показник становив 21,4 %, а в країнах-членах ОЕСР – 23,0 %. Варто зазначити, що однією з основних реформ було полегшення для компаній щодо запровадження електронної системи подання та сплати податків з праці. Вважаємо навіть такі оцінки дуже позитивними, оскільки їх розрахунковим періодом був червень 2013 р. по червень 2014 р., а в Україні з 3 серпня 2014 р. був запроваджений військовий збір, який створив додаткове навантаження на найманих працівників, а з 1 січня 2015 р. – і на пенсіонерів.

Аналізуючи рейтингову оцінку оподаткування в Україні за окремими індикаторами та порівнюючи їх з країнами Європи і Центральної Азії, а також країн ОЕСР (табл.2.13) можна дійти висновку про значну складність оподаткування, що пояснюється більшою кількістю платежів – 28 (у Європі та Центральній Азії їх 26, а в країнах ОЕСР – 12). Відповідно, порівняно із 2017 р., у 2014 р. більша кількість платежів вимагала більшого часу для

підготовки супровідної документації та їх сплати – 390 год., що на 58,5 % більше за час, що необхідний для сплати всіх платежів в Європі та Центральній Азії, і на 122,9 % більше, від середнього значення в країнах ОЕСР.

Таблиця 2.13

Рейтингова оцінка оподаткування в Україні за окремими показниками в порівнянні з країнами Європи і Центральної Азії та країн ОЕСР

Індикатор	Doing Business 2014			Doing Business 2017		
	Україна	Європа і Централь- на Азія	ОЕСР	Україна	Європа і Централь- на Азія	ОЕСР
Платежі (кількість)	28	26	12	5	17,6	10,9
Час (години)	390	246	175	355,5	221,5	163,4
Податок на прибуток (% прибутку)	11,2	9	16,1	8,7	н/д	н/д
Податок і виплати на заробітну плату (% прибутку)	43,1	22,6	23,1	43,1	н/д	н/д
Інші податки (% прибутку)	0,7	7	2	0,1	н/д	н/д
Загальна податкова ставка (% прибутку)	54,9	38,7	41,3	51,9	33,8	40,9

н/д – немає даних.

Джерело: складено автором за даними [166].

Аспектом, що з негативної сторони відображає конкурентоспроможність України, є податок і виплати на заробітну плату, що в 2014 р. становлять 43,1 % від прибутку. При цьому у Європі, Центральній Азії та ОЕСР даний показник знаходиться на рівні 23 %. Незважаючи на вищу податкову ставку України, можна констатувати наявність різних податкових структур в досліджуваних регіонах. При цьому в контексті податкової конкуренції необхідно відзначити значущість цього податку і його домінантне значення, але навантаження на прибуток у розмірі 43,1 % є фактором, що сприяє ухилення від оподаткування і виплати неофіційних заробітних плат, та, як наслідок, розбалансування податкової системи.

Згідно з практикою ОЕСР, внески на соціальне страхування розглядаються як податки (наприклад, у Швеції внески на соціальне страхування вважаються непрямими податками на працю, що зумовлено частою відсутністю зв'язку між сплаченими внесками та отримуваними пенсіями, і становлять половину податків на працю [215, с. 7, 20]). Незважаючи на те, що ЄСВ відповідно до чинного законодавства не є податком, в цілях об'єктивного визначення навантаження на фонд заробітної плати доцільно розглядати його як частину податкової системи.

Дані щодо динаміки фактичної ставки ПДФО та частки утримань з трудових доходів у 2004–2014 рр. наведено у дод. У, табл. У.3, а у 2015–2016 рр. – у табл. 2.14. Для здійснення порівнянь використовувались чотири діапазони доходів: перший – від МЗП до максимального рівня доходу, що дає право на ПСП; другий – від максимального рівня трудового доходу, що дає право на ПСП, збільшений на 1 грн (тобто уже не може застосовуватись ПСП) до 10 МЗП (це обумовлено тим, що під час існування слабо прогресивної шкали ПДФО, підвищена ставка 17 % (20 %) застосовувалась до доходу, що перевищував розмір, еквівалентний десяти МЗП); третій – від розміру десяти МЗП, збільшених на 1 грн до максимальної заробітної плати, до якої застосовувалось ЄСВ (еквівалент 17 МЗП; проте у 2016 р. поріз зріс до 25 МЗП, але оскільки було відмінено утримання з роботодавців ЄСВ, для розрахунків у 2016 р. використовується підхід, що застосовувався у попередніх роках); четвертий – дохід більший за максимальну заробітну плату (використовувався дохід, збільшений на 1 тис. грн).

Показані дані у динаміці 14 років свідчать про наявність певних змін в підходах до податкового навантаження на трудові доходи. Основні з них пов'язані з утриманнями соціальних внесків: до 2010 р. існувало 4 внески, з 2011 р. з працівників стягувався лише ЄСВ, а з 2016 р. працівники були виключені з переліку осіб, що є платниками ЄСВ. Тривалий час розмір єдиного внеску залежав від класу професійного ризику (з 2011 р. до 2015 р. включно) і варіювався в діапазоні від 36,76 % до 49,7 %, для державних

підприємств він був встановлений на рівні 36,3 %. Це значне навантаження на ФОП, а тому з метою стимулювання активності бізнесу у підприємницьких, наукових та політичних колах часто підіймається питання реформування ЄСВ. Це сформувало основу проведених змін у 2015 р., відповідно до яких, починаючи з 2016 р. змінений перелік платників ЄСВ, а також встановлена єдина ставка ЄСВ.

Таблиця 2.14

Фактична ставка податку на доходи та частка утримань із доходів фізичних осіб в Україні

Дата	Інтервали доходу	Величина доходу, грн	Сума ЄСВ, грн	Військовий збір, грн	ПСП, грн	Оподатковуваний дохід, грн	Сума ПФДО, грн	Фактична ставка податку, %	Загальна сума утримань, грн	Частка утримань з доходу, %
На 01.01.2015	1 МЗП	1 218	44	18	609	565	85	7	147	12
	ПМ*1,4	1 710	62	26	609	1 039	156	9	243	14
	2 ПМ*1,4+1 грн	1 711	62	26	–	1 649	247	14	335	20
	10 МЗП	12 180	438	183	–	11 742	1 761	14	2 382	20
На 01.01.2016	3 10 МЗП+1 грн	12 181	439	183	–	11 742	1 996	16	2 617	21
	Мах ЗП	20 706	745	311	–	19 961	3 393	16	4 449	21
	4 Більше Мах ЗП	21 000	745	315	–	20 255	3 443	16	4 504	21
	1 МЗП	1 378	0	21	689	689	124	9	145	11
На 01.01.2016	ПМ*1,4	1 930	0	29	689	1 241	223	12	252	13
	2 ПМ*1,4+1 грн	1 931	0	29	–	1 931	348	18	377	20
	10 МЗП	13 780	0	207	–	13 780	2 480	18	2 687	20
	3 10 МЗП+1 грн	13 781	0	207	–	13 781	2 480	18	2 687	20
На 01.01.2016	Мах ЗП	23 426	0	351	–	23 426	4 217	18	4 568	20
	4 Більше Мах ЗП	24 000	0	360	–	24 000	4 320	18	4 680	20
	1 МЗП	1 600	0	24	800	800	144	11	168	11
	На 01.01.2016	ПМ*1,4	2 240	0	34	800	1 440	259	9	293
2 ПМ*1,4+1 грн		2 241	0	34	–	2 241	403	18	437	20
	10 МЗП	32 000	0	480	–	32 000	5 760	18	6 240	20

Джерело: розраховано автором за даними [95].

Крім того, у серпні 2014 р. було запроваджено адміністрування військового збору. Це відобразилось на збільшенні податкового навантаження.

Однією з характерних ознак ПДФО є те, що оподатковуваний дохід визначався після утримання ЄСВ (або соціальних внесків). Це зумовлювало зменшення бази оподаткування трудових доходів, а тому фактичні ставки ПДФО на різних рівнях доходів (1 МЗП, максимальної суми, до якої застосовується податкова соціальна пільга (1,4*ПМ) та максимальна заробітна плата (для розрахунків було використано 17 МЗП, оскільки це максимальна сума, до якої застосовувався ЄСВ)) значно різнилися. Отримані дані свідчать про розриви у фактичних ставках при різних рівнях доходів, що зображено на рис. 2.12.

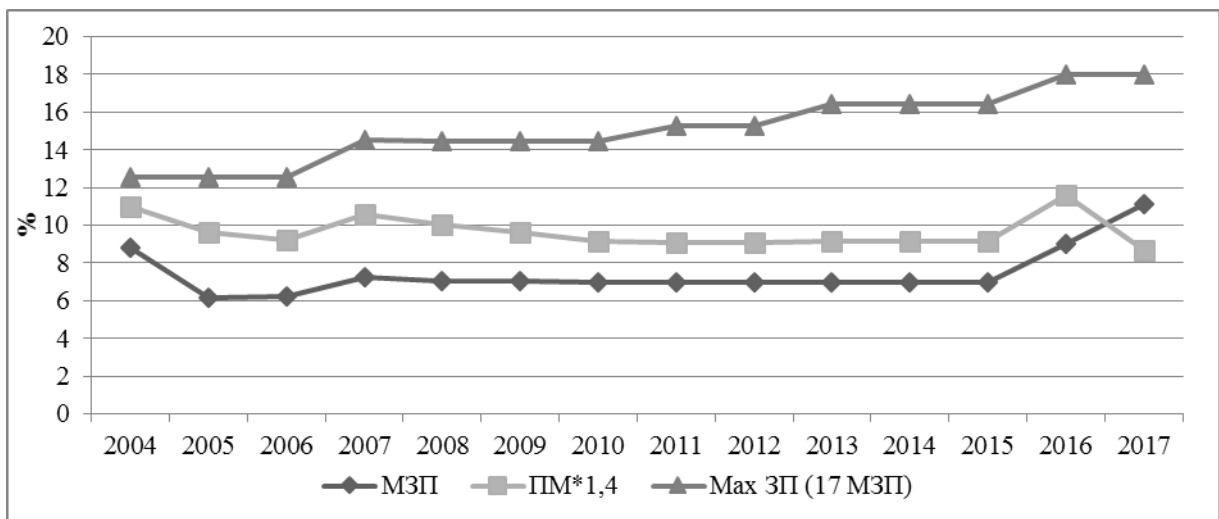

Рис. 2.12. Динаміка фактичної ставки податку на доходи фізичних осіб при різних рівнях доходів

Джерело: побудовано за даними [36] та власними розрахунками автора.

Оскільки трудові доходи є основним джерелом надходжень з ПДФО, а також однією з основних статей доходів українських домогосподарств, важливо проаналізувати динаміку часток утримань з цього доходу (рис. 2.13). Пікове значення утримань з доходів працівників було у 2015 р. Варто зазначити, що у 2016 р. відбулося значне зниження частки утримань, проте вона перевищує показники 2005 р. та 2006 р.

Середній розмір нарахування єдиного внеску по Україні становив 36,39 %, утримання 3,68 % [92]. Вітчизняні експерти визначаються це як

надмірне навантаження, що обумовлює появу ряду ініціатив щодо реформування.

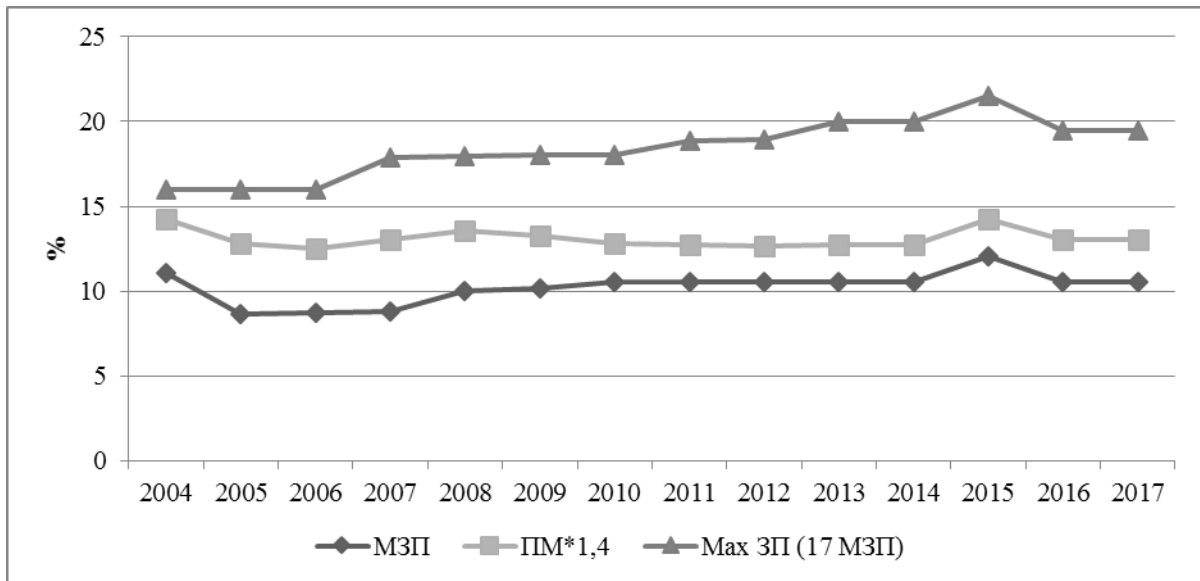

Рис. 2.13. Динаміка частки утримань з трудового доходу

Джерело: побудовано за даними [36] та власними розрахунками автора.

Сплата ЄСВ є специфічним механізмом державного регулювання доходів населення. Як відмітила Л. Л. Жебчук, в міжнародній практиці існують випадки, коли ЄСВ не є самостійним платежем, а враховується в базі оподаткування РІТ. До цих держав належать Данія, Польща, Угорщина, Франція та Швеція [39].

Номінально розмір внесків на соціальне страхування за період 2002–2012 рр. зростав (з 2080 млн грн у 2002 р. до 16004 млн грн у 2012 р.). Збільшення розміру внесків за цей період відбулося у 7 разів. Але це не свідчить про більшу соціальну орієнтованість витрат населення, оскільки у загальній сумі витрат та заощаджень частка цих внесків мала тенденцію до зниження за досліджуваний період.

Основними показниками, які використовуються для нарахування заробітних плат та соціальних платежів, є прожитковий мінімум для працездатної особи, а також МЗП. При цьому прожитковий мінімум

розраховується лише для однієї працездатної особи, не враховуючи структуру домогосподарств, а, отже, не направлено на відтворення. Прожитковий мінімум змінюється частіше, ніж МЗП, тобто вищими є соціальні гарантії тих, хто отримує соціальні допомоги, трансферти, ніж ті, що є зайнятими особами. Більше того, МЗП могла бути нижчою за прожитковий мінімум, що негативно позначалось на стимулах до праці. У 2017 р. МЗП була підвищена до 3200 грн та вдвічі перевищувала прожитковий мінімум.

Варто зазначити, що наявна лише узагальнена інформація щодо сум надходжень та використання ЄСВ. А тому слушною є пропозиція О. Ковалю щодо підвищення транспарентності через подання більшої кількості інформації (зараз оприлюднюється лише консолідований звіт щодо доходів і видатків) [68].

Питання перерозподілу податкового навантаження є на сьогодні дуже актуальним, особливо з огляду на гальмуючий вплив на економіку розвитку тіньового сектору. Запропоноване Ю. Харазішвілі та О. Ковалем моделювання перерозподілу податкового навантаження передбачало два сценарії: оптимістичний (ЄСВ зменшується до 22,46 %, ПДФО збільшується до 19,7 %, при цьому збільшиться рівень оплати праці у випуску, зросте офіційна середня заробітна плата та відбудеться часткова детінізація ВВП) і песимістичний (ЄСВ зменшується до 22,46 %, ПДФО збільшується до 19,7 %, але не відбувається збільшення середньої заробітної плати) [129].

Для виявлення регулятивних ефектів при оподаткуванні заробітних плат за методологією ОЕСР було використано розмір середньомісячної заробітної плати в Україні у 2013 р. (табл. 2.16). Вона становила 3 265 грн/міс. Це означає, що річна заробітна плата одинака становитиме 39 180 грн. Для порівняння, у Польщі вона склала 41 442 злотих (104 тис. грн), у Чехії – 310 694 чеських крон (127 тис. грн), у Німеччині – 45 170 євро (480 тис. грн) [189]. Основний висновок із порівняння вхідних даних полягає

у тому, що в Україні дуже низький рівень заробітних плат, порівняно з іншими державами, що є членами ОЕСР.

У процесі адаптації методології ОЕСР (Taxing Wages [189]) було виявлено ряд важливих відмінностей. Зокрема, стандартні податкові вирахування у своєму класичному розумінні в Україні відсутні. Наприклад, в Австрії є базові вирахування, вирахування для одружених чи голови родини та інші.

Таблиця 2.16

Оцінка навантаження на заробітну плату в Україні у 2013 р.

Рівень заробітних плат, %	Одинок				Одружена пара			
	67	100	167	67	100-0	100-33	100-67	100-33
Кількість дітей, осіб	-	-	-	2	2	2	2	-
1. Заробітна плата, грн	26 251	39 180	65 431	26 251	39 180	52 109	65 431	52 109
2. Податкова соціальна пільга	0	0	0	0	0	6 888	0	0
3. Оподатковуваний дохід (до загального бюджету)	26 251	39 180	65 431	26 251	39 180	45 221	65 431	52 109
4. Податкові зобов'язання до загального бюджету (за виключенням податкових кредитів)	3 796	5 665	9 461	3 796	5 665	6 502	9 461	7 535
5. Податки, що сплачені в державний бюджет	3 796	5 665	9 461	3 796	5 665	6 502	9 461	7 535
6. Обов'язкові соціальні відрахування працівників	945	1 410	2 356	945	1 410	1 876	2 356	1 876
7. Загальна сума коштів, сплачених до загального бюджету	4 741	7 076	11 817	4 741	7 076	8 378	11 817	9 411
8. Чиста заробітна плата, грн	21 510	32 104	53 614	21 510	32 104	43 732	53 614	42 698
9. Податки та збори, що їх утримують податкові агенти (підприємці) – ЄСВ 37%	9 713	14 497	24 209	9 713	14 497	19 280	24 209	19 280
10. Персональна середня податкова ставка, %	18,06	18,06	18,06	18,06	18,06	16,08	18,06	18,06
11. Податковий клин, %	40,19	40,19	40,19	40,19	40,19	38,74	40,19	40,19

Джерело: розраховано автором за даними [94].

В Україні регулятивна ефективність ПДФО значною мірою реалізується через застосування податкових соціальних пільг та знижок. Проте знижки надаються лише за результатами декларування, а тому вони не будуть враховуватись в цих розрахунках. Оскільки станом на 1 січня 2013 р. прожитковий мінімум становив 1 147 грн, то податкові соціальні пільги можуть бути застосовані для доходу дружини, у випадку коли її дохід становить 33 %, а чоловіка – 100 %. При цьому потрібно застосовувати податкову соціальну пільгу відповідно до п. 169.1.1, то сума пільги складе 573,5 грн, тобто чиста вигода – 86,03 грн (саме на цю суму знижуються податкові зобов'язання з ПДФО).

Податкові зобов'язання до загального бюджету були у вигляді ПДФО, для розрахунку якого потрібно було базу оподаткування помножити на ставку 15 %. Податкові знижки не використовувались в розрахунках, оскільки кількість їх вигодонабувачів у 2013 р. склала лише 198 тис. осіб (1,5 %) [36] з 13 млн платників ПДФО, а отже, її отримав лише кожний 66 платник ПДФО. Варто зазначити, що для розрахунків використовувалась нормативно-правова база, чинна на 1 січня відповідного року.

При оцінці податкового клину ми не використовували показник грошових трансфертів, оскільки згідно з методологією вони повинні виділятися родинам відповідно до кількості дітей, проте в Україні така практика суттєво відрізняється (надається допомога при народженні дитини та допомога для догляду за дітьми-інвалідами тощо), з огляду на те, що допомога на дітей надається до досягнення ними певного віку (вік має бути в діапазоні 6-11 років), а в Україні можлива лише допомога на загальних підставах до 3-річного віку та відсутня необхідна статистична інформація. При цьому потрібно відмітити, що у структурі сукупних ресурсів домогосподарств грошові трансферти від уряду становили 27 % у 2013 р.

Персональна середня податкова ставка для всіх досліджуваних категорій осіб становила 18,06 %, крім подружжя з двома дітьми та доходом у розмірі 133 % від середнього, для яких даний показник був рівний 16,08 %.

Це свідчить про низьку регулятивну ефективність, в першу чергу, ПДФО, який складає основу цього показника.

Адаптація методології ОЕСР до України показала, що логіка розрахунків в Україні є інверсійною. Це зумовлено тим, що податкові зобов'язання можуть бути визначені лише після утримання ЄСВ з працівника. Також виявлено, що для визначених категорій платників фактично не застосовуються регулятивні механізми ПДФО. Виключенням є лише випадок одруженої пари із загальним доходом у розмірі 133 % від середнього з двома дітьми: для члена подружжя, що отримує дохід у розмірі 33 % від середнього можливе застосування податкової соціальної пільги у розмірі 50 %.

Дані щодо оцінки навантаження на заробітну плату в Україні в 2011 р., 2012 р., 2014 р. (дод. Ф, табл. Ф.1–Ф.3) не зазнало суттєвих змін. Незначні відмінності пов'язані зі зміною розміру податкової соціальної пільги. Зростання податкового клину у 2015 р. було пов'язано із застосування військового збору. За даними I півріччя 2016 р. податковий клин суттєво знизився, що зумовлено відміною утримання ЄСВ з працівників, а також зменшенням ставки ЄСВ для нарахування на ФОП для роботодавців (табл. 2.17).

Основний висновок полягає у тому, що в Україні використовується система навантаження на заробітну плату, яка має низьку спроможність до реалізації регулятивних ефектів на досліджуваних діапазонах та для визначених платників податків. Навіть коли діяла прогресивна шкала оподаткування, підвищена ставка застосовувалась до доходів, що перевищували розмір 10 МЗП, що значно звужувало коло осіб, до яких застосовувалась ця норма. Крім того, основною проблемою залишається низький рівень доходів, що ускладнює можливості для порівняння із державами-членами ОЕСР.

Також з огляду на аналіз еластичності доходу після оподаткування, було здійснено розрахунки цього показника для України. У роки, коли діяла

пропорційна система оподаткування (2004 р., 2005 р., 2006 р., 2016 р.), він становив 1,00, у 2006–2014 рр. – 0,98, у 2015 р. – 0,94.

Відповідно до дослідження, здійснених щодо держав-членів ОЕСР, встановлено, що еластичність доходу після оподаткування становить 1,00 в Чилі, 0,91 в Мексиці, 0,59 в Бельгії, 0,58 в Чехії, 0,55 в Австралії, 0,50 в Новій Зеландії, 0,27 в Ірландії, 0,11 в Канаді. Найвищим значенням є еластичність 1,02 у Австрії, яка була отримана при розрахунках для одинака без дітей з доходом 167 % від середнього [189].

Таблиця 2.17

Оцінка навантаження на заробітну плату в Україні в I півріччі 2016 р.

Рівень заробітних плат, %	Одинак				Одружена пара			
	67	100	167	67	100-0	100-33	100-67	100-33
Кількість дітей, осіб	-	-	-	2	2	2	2	-
1. Валова заробітна плата, грн	19 449	29 028	48 477	19 449	29 028	38 607	48 477	38 607
2. Податкова соціальна пільга	0	0	0	0	0	4134	0	0
3. Оподатковуваний дохід (до загального бюджету)	19 449	29 028	48 477	19 449	29 028	34 473	48 477	38 607
4. Податкові зобов'язання до загального бюджету (за виключенням податкових кредитів)	3 793	5 660	9 453	3 793	5 660	6 784	9 453	7 528
5. Податки, що сплачені в державний бюджет	3 793	5 660	9 453	3 793	5 660	6 784	9 453	7 528
6. Загальна сума коштів, сплачених до загального бюджету	3 793	5 660	9 453	3 793	5 660	6 784	9 453	7 528
7. Чиста заробітна плата, грн	15 656	23 368	39 024	15 656	23 368	31 823	39 024	31 079
8. Податки та збори, що їх утримують податкові агенти (підприємці) – ЄСВ 22%	4 279	6 386	10 665	4 279	6 386	8 494	10 665	8 494
9. Персональна середня податкова ставка, %	19,50	19,50	19,50	19,50	19,50	17,57	19,50	19,50
10. Податковий клин, %	34,02	34,02	34,02	34,02	34,02	32,44	34,02	34,02

Джерело: розраховано автором за даними [94].

При цьому варто відмітити, що якщо для України еластичність доходу після оподаткування є однаковою для досліджуваних типів родин та рівнів доходів, але в державах членах-ОЕСР вона відрізняється. І це стосується не лише найрозвиненіших держав, як-от Австрія і Німеччина, а й держав пострадянського простору, що є членами-ОЕСР (Естонія, Польща, Словенія та Чехія) (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Диференціація еластичності доходу після оподаткування за типом родини і розміром доходів в державах пострадянського простору, що є членами ОЕСР

2013	Одинок				Одружена пара			
	67	100	167	67	100-0	100-33	100-67	100-33
Рівень заробітних плат, %	-	-	-	2	2	2	2	-
Кількість дітей, осіб	-	-	-	2	2	2	2	-
Естонія	0,94	0,96	0,98	0,79	0,85	0,89	0,91	0,94
Польща	0,96	0,97	0,99	1,00	0,90	0,91	0,93	0,96
Словенія	0,92	0,85	0,73	0,77	0,73	0,81	0,86	0,82
Чехія	0,85	0,89	0,93	0,52	0,58	0,65	0,70	0,86

Джерело: складено автором за даними [189].

Оскільки ПДФО та пільги з нього впливають на рішення щодо вибору інтенсивності роботи, то це є дуже важливим аспектом в контексті визначення регулятивних ефектів ПДФО. Для оцінки стимулів до офіційної зайнятості використовують коефіцієнт податкової участі (*participation tax rate - PTR*). Він повинен варіюватись від 0 до 1, що свідчитиме про наявність стимулів до праці. При його розрахунку використовується чистий дохід від роботи (різниця між сукупним доходом від роботи та сплаченими податками, зборами, що в Україні визначається як сума нарахованої заробітної плати за мінусом ПДФО (15 % або 20 %), ЄСВ (3,6 %) та військового збору (1,5 %)), чистий дохід від безробіття (сума допомоги по безробіттю, що виплачується

в установленому порядку через банківські установи після визнання особи безробітною) (рис. 2.14, 2.15, 2.16).

Вона розраховується за наступною формулою [185, с. 82-86]:

$$PTR = 1 - \frac{\text{Чистий дохід від роботи} - \text{Чистий дохід від безробіття}}{\text{Сукупний дохід}} \quad (2.2)$$

Для того, щоб розрахувати цей показник, ми зробили наступні припущення:

- особа, для якої розраховується цей показник, є самотньою людиною;
- особа отримує дохід у вигляді офіційної заробітної плати, з якої утримуються всі необхідні згідно з чинним законодавством платежі;
- для розрахунку допомоги по безробіттю використовувався онлайн-калькулятор, в якому зазначали, що загальний трудовий стаж більше 10 років, особа не є передпенсійного віку, останні 12 місяців вона працювала та припинила зайнятість через закінчення строку цивільно-правового договору;
- для розрахунків використовувались річні показники (річний чистий дохід від роботи, річний чистий дохід від безробіття та річний сукупний дохід).

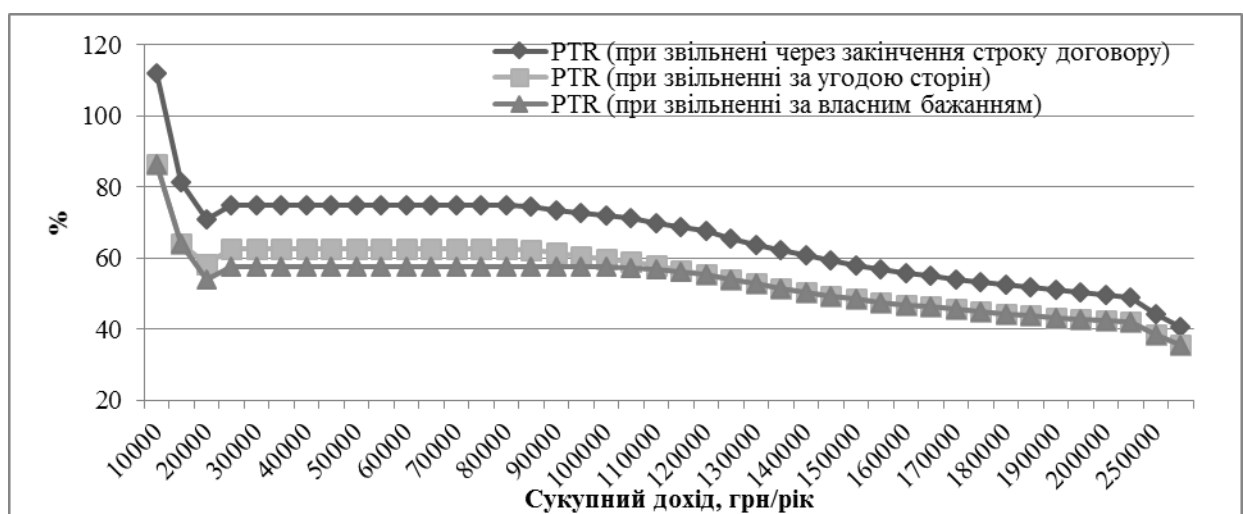

Рис. 2.14. Зміна коефіцієнта податкової участі для самотньої людини залежно від зміни сукупного доходу (2015 р.), %

Джерело: побудовано автором за даними [94].

Коефіцієнт податкової участі, що розрахований для самотньої людини варіюється від 112 % до 41 %. При цьому найвищим він є при річному доході 10 тис. грн (112 %) і 15 тис. грн (81 %). При річному доході у 20 тис. грн цей показник становить 71 % і є таким же, як і при доході 105 тис. грн, що вказує на певні диспропорції при стимулюванні зайнятості.

Таким чином, при річному сукупному доході у 10 тис. грн стимули до праці відсутні, оскільки розмір допомоги по безробіттю перевищуватиме очікуваний чистий дохід (після утримання єдиного соціального внеску, військового збору та ПДФО). Це свідчить про значне податкове навантаження на осіб з низькими доходами, а також вказує на те, що податкові соціальні пільги спотворюють стимули до працевлаштування для осіб з низьким рівнем доходу. Зокрема, це, стосується трудового доходу розміром до 1 710 грн/місяць. За умови повної поінформованості, працівники можуть змінювати свою поведінку та надавати перевагу безробіттю. З огляду на це, а також на наявність тіньових доходів, що деформують стимули до офіційної зайнятості, виникає необхідність перегляду системи регулювання доходів громадян з метою підвищення її ефективності.

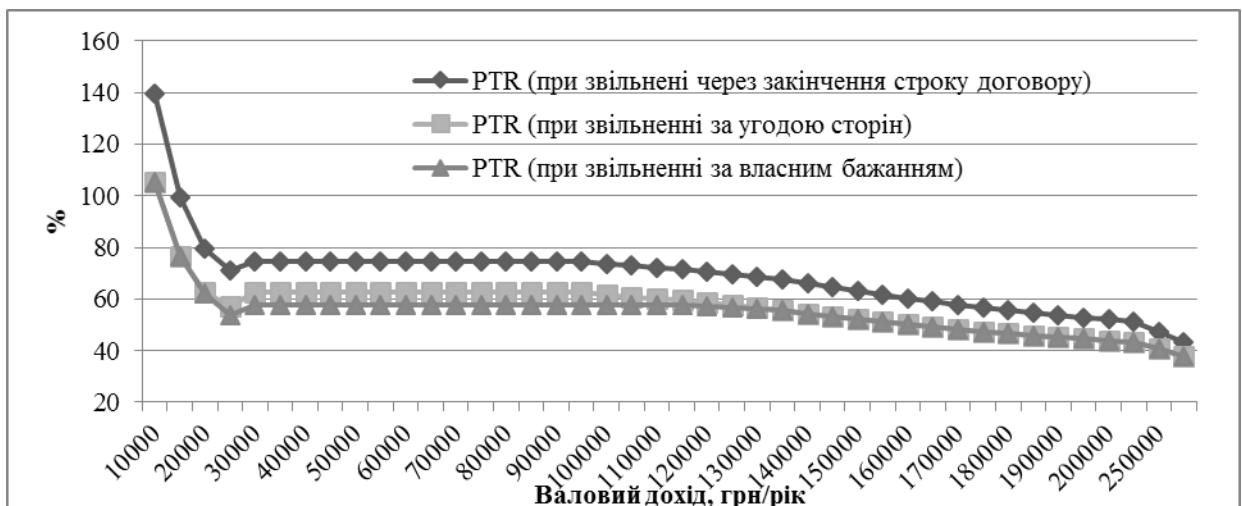

Рис. 2.15. Зміна коефіцієнта податкової участі для самотньої людини залежно від зміни сукупного доходу (2017 р.), %

Джерело: побудовано автором за даними [94].

Для визначення коефіцієнта податкової участі станом на 2017 р. використовувалась сума нарахованої заробітної плати за мінусом ПДФО (18 %) та військового збору (1,5 %), чистий дохід від безробіття (сума допомоги по безробіттю, що виплачується в установленому порядку через банківські установи після визнання особи безробітною).

З'ясовано, що коефіцієнт податкової участі, що розрахований для самотньої людини варіюється від 139 % до 38 %. При цьому найвищим він є при річному доході 10 тис. грн. При річному доході у 30 тис. грн цей показник є таким же, як і при доході 100 тис. грн, що вказує на певні диспропорції при стимулюванні зайнятості. Також визначено, що при річному валовому доході у 10 тис. грн стимули до праці відсутні, оскільки розмір допомоги по безробіттю перевищуватиме очікуваний чистий дохід (після утримання єдиного соціального внеску, військового збору та ПДФО).

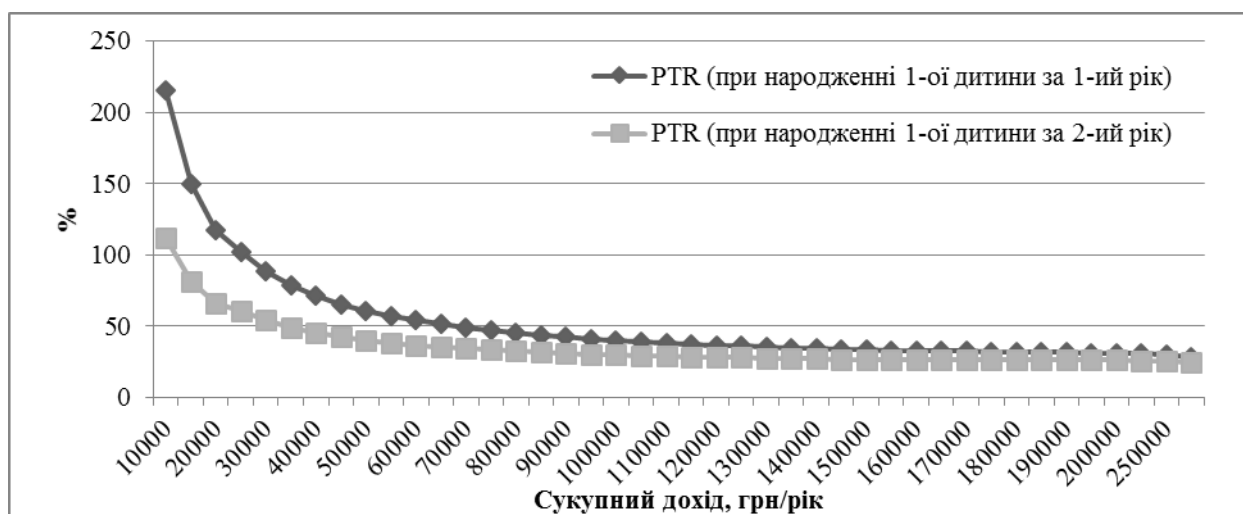

Рис. 2.16. Зміна коефіцієнта податкової участі для матерів в Україні (2015 р.), %

Джерело: побудовано автором за даними [94].

Податкове регулювання ПДФО одним з напрямків підтримки і об'єктивно має забезпечувати вирівнювання доходів домогосподарств з двома та більше дітьми. Це пов'язано з тим, що вони є однією з найбільш вразливих категорій до бідності. І виплати таким родинам при народженні дітей не вирішують всієї проблеми. Рівень відносної бідності (75 %

медіанного рівня сукупних доходів у розрахунку на одного умовного дорослого) даних домогосподарств майже вдвічі перевищує аналогічний показник для домогосподарств без дітей [139].

Також потрібно відмітити, що на сьогоднішній день допомога при народженні дитини не є достатньою. А з точки зору поведінкових ефектів, вона може виступати дестимулюючим фактором до праці, формуючи „пастку безробіття” [210, с. 34].

Таким чином, оцінка податкового навантаження на доходи громадян за соціальним статусом засвідчила низьку значущість регулятивної ефективності ПДФО. Крім того, показники податкової участі свідчать про стимули до безробіття на певних рівнях доходів.

Висновки до розділу 2

1. Структура доходів населення вказує на домінантне значення доходів у вигляді соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів, а також заробітної плати (що не співвідноситься з практикою США, Росії та інших держав). Це свідчить про наростання дисбалансів у фінансах домогосподарств ще й тому, що зростання соціальних виплат відбувалося вищими темпами, ніж оплата праці та доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості. Позитивним явищем є зміни щільності розподілу домогосподарств за розміром середньодушових еквівалентних грошових доходів вправо, що означає їх збільшення.

2. В Україні достатньо гостро постають проблеми бідності та нерівності населення, що засвідчують показники децильної диференціації, коефіцієнта Джині та коефіцієнта Палма (0,81–1,15), а також низьких доходів. Крім того, спостерігається низька самооцінка домогосподарств

свого рівня добробуту, що в поєднанні з різким зниженням багатства не створює можливостей для підвищення фіскальної значущості персонального прибуткового оподаткування (залишкове використання інвестиційної стратегії домогосподарств продиктовано рядом економічних, військових та політичних проблем).

3. Заробітна плата є основною в контексті персонального прибуткового оподаткування, оскільки саме вона забезпечує найбільшу частку надходжень від ПДФО в Україні. У контексті пошуку нових напрямків реформування персонального прибуткового оподаткування, можемо констатувати проблему браку статистичних даних щодо розподілу працівників за нарахованою заробітною платою, оскільки обстежуються лише підприємства з кількістю працівників, що перевищує 10 осіб. Незважаючи на те, що більш деталізованою статистикою володіє ДФС, вона стосується лише легальної зайнятості, чого не достатньо для екстраполяції даних на неформальний або тіньовий сектор економіки, в першу чергу, для визначення потенціалу детінізації заробітних плат.

4. Вважаємо необхідним перегляд соціальної політики та механізмів її реалізації з надання соціальних допомог в напрямку підвищення регулятивної ефективності ПДФО. Пропонуємо у середньостроковій перспективі приймати рішення щодо надання житлової субсидії за результатами подання декларації про майновий стан і доходи. Це допоможе уникнути значних трансакційних витрат, пов'язаних з залученням коштів та перерозподілом їх через систему публічних фінансів, підвищить стимули до отримання доходів від зайнятості чи самозайнятості, а також призведе до зростання податкової культури та соціальної відповідальності.

5. Аналіз регулятивної ефективності ПДФО через розрахунок податкового клину засвідчив, що у 2011–2013 рр. розмір податкового клину становив 40 % та дещо знизився у I півріччі 2016 р. та був єдиним для досліджуваних категорій платників податків, що означає, що оподаткування заробітних плат в Україні майже не направлене на врахування відмінностей у

соціальних статусах платників податків (крім застосування податкових соціальних пільг, проте їх значення є достатньо низьким). Дані щодо розрахованих коефіцієнтів податкової участі для самотньої людини та для матері дитини віком 1 і 2 роки свідчать про наявність стимулів до безробіття при низьких рівнях доходу.

Основні результати розділу опубліковані у таких наукових працях автора [40; 43; 47; 48; 49; 53; 55; 56; 224], а також у розділі використовувались такі джерела [1; 7; 13; 16; 20; 21; 27; 29; 32; 36; 38; 39; 63; 67; 68; 75; 76; 77; 79; 92; 93; 94; 95; 99; 101; 110; 111; 126; 129; 130; 132; 133; 134; 139; 143; 150; 156; 157; 163; 166; 169; 173; 185; 189; 190; 195; 200; 210; 215].

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ РЕГУЛЯТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

3.1. Детінізація доходів населення як фактор підвищення податкової культури в Україні

У контексті реалізації „Стратегії сталого розвитку „Україна – 2020” [92] чільне місце відводиться податковій реформі з метою побудови податкової системи, яка є простою, економічно справедливою, з мінімальними затратами часу на розрахунок і сплату податків та зменшення податкового навантаження на заробітну плату з метою її детінізації, дослідження механізму ПДФО та відповідності його запитам суспільства.

Забезпечення регулятивної ефективності ПДФО повинно враховувати необхідність детінізації доходів населення. Саме детінізація доходів населення може стати додатковим імпульсом для забезпечення реалізації регулятивної ефективності ПДФО. Зокрема, це може призвести до збільшення бази оподаткування, а також кількості платників ПДФО. Це сприятиме вирівнюванню становища зайнятих осіб через усунення короткострокових порівняльних переваг зайнятих у тіньовому секторі.

Незважаючи на значну фіскальну ефективність ПДФО в Україні, існує необхідність підвищення його регулятивної ефективності, що зумовлено рядом факторів соціально-економічного характеру. ПДФО зумовлює крім механічних ефектів і ряд поведінкових. Так, наприклад, людей більше хвилює їх відносний дохід, а не просто абсолютний рівень доходів. Це означає, що платники податків не просто намагатимуться максимізувати свій дохід після оподаткування, а й привести його у певну відповідність з

уявленнями, який він має бути по відношенню до доходів близьких осіб. Також це впливатиме на бажання платників податків в цілому слідувати податковому законодавству або застосовувати схеми ухилення та уникнення від оподаткування.

Таблиця 3.1

Уроки персонального прибуткового оподаткування для держав, що розвиваються та їх відношення до України

Міжнародний досвід держав, що розвиваються	Відповідність ситуації в Україні
Надходження РІТ є низькими і в основному складаються з утриманих податків з заробітної плати працівників бюджетної сфери або великих підприємств	Відповідає
Граничні нормативні ставки РІТ були знижені, спрощена структура податку, але не відбулося відчутної зміни поведінки платників податків	Відповідає
Труднощі щодо загального декларування доходів, зважаючи на те, що буде виявлений додатковий дохід	Відповідає
Ухилення та уникнення від оподаткування осіб з високим рівнем доходу	Актуально і для України
Загальне персональне оподаткування є достатньо важким для імплементації у країнах з низьким рівнем доходу та у тих, що мають шедулярну систему з послідовним покращенням оподаткування доходів від капіталу, можуть бути покращені.	Відповідає

Джерело: складено автором за даними [202].

Зважаючи на те, що Україна – це держава, що розвивається, для неї характерні певні висновки щодо персонального прибуткового оподаткування, які були визначені шляхом узагальнення для держав, що розвиваються. Їхній аналіз вказує на те, що досвід держав, що розвивається, в цілому відповідає українському (табл. 3.1). Крім того, в Україні за даними 2007–2012 рр. надходження ПДФО від бюджетної сфери були співставними від надходжень від промисловості (близько 27 % від всіх надходжень за видами економічної діяльності КВЕД) та мали тенденцію до зростання [64, с. 90–91]. Це означає, що основними платниками ПДФО є працівники бюджетної сфери, а також зайняті на підприємствах та організаціях, що водночас є платниками ренти.

З огляду на те, що, не зважаючи на загальне зниження маржинальної ставки податку та спрощення його структури, не відбулося відчутних змін

поведінки платників податків, що вказує на наявність складних структурних проблем, як-от корупція та тіньові заробітні плати, а також відсутність механізмів системного характеру, спрямованих на якісні перетворення. Водночас ці проблеми та їх вирішення є частиною напрямку підвищення регулятивної ефективності ПДФО.

Таблиця 3.2

Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні

Рік	Оцінка сприйняття корупції*	Місце в рейтингу	Загальна кількість країн в рейтингу
1998	2,8	69	85
1999	2,6	75	99
2000	1,5	87	90
2001	2,1	83	91
2002	2,4	85	102
2003	2,3	106	133
2004	2,2	122	146
2005	2,6	107	159
2006	2,8	99	163
2007	2,7	118	180
2008	2,5	134	180
2009	2,2	146	180
2010	2,4	134	178
2011	2,3	152	183
2012	26	144	176
2013	25	144	177
2014	26	142	172
2015	27	130	168
2016	29	131	176

*З 1998 р. по 2011 р. використовувалась 10-бальна шкала, а з 2011 р. почала застосовуватись 100-бальна шкала для оцінки сприйняття корупції. Оцінка 0 означає наявність найвищого рівня корупції, оцінка 10 (з 2012 р. – 100) - найнижчого рівня корупції.

Джерело: складено автором за даними [159].

Корупція в Україні є загальновизнаною проблемою. Вона виступає стримуючим фактором не лише економіки, але і розвитку громадянського суспільства. Це пов'язано із достатньо лояльним сприйняттям корупції, що підтверджено відповідним індексом на міжнародному рівні (табл. 3.2).

Індекс сприйняття корупції є загальновизнаним показником лояльності суспільства окремих держав до корупційних проявів. З 1998 р. він

визначається і для України. При цьому оцінка сприйняття індексу корупції в Україні коливалась від 1,5 до 2,8 (враховуючи зміну шкал і уніфікуючи по десятибальній шкалі). Аналізуючи позицію України, складно говорити про покращення ситуації (оскільки щороку змінюється кількістю досліджуваних країн та й вносяться певні корективи до методології), але потрібно відмітити, що вона дуже складна і неконкурентна в сучасному глобалізованому світі. Україна в більшості перебуває в останній четвертині списку, а то й у п'ятій його частині. Винятком стали 2005–2007 рр., коли Україна суттєво покращила своє місце у рейтингу на момент дуже високої кількості обстеження країн (у 2007 р. було обстежено 180 держав, максимально обстежувалось 183 держави у 2011 р.).

Низька оцінка індексу сприйняття корупції в Україні є зовнішньою оцінкою не лише самої корупції, а й системних тривалих негативних процесів в економіці, пов'язаних з формуванням тіньового сектору економіки. Як наслідок, розповсюдженою є ситуація отримання незадекларованих доходів громадян (посадових осіб) у вигляді хабарів, неофіційних заробітних плат тощо. На нашу думку, особливо негативним є отримання не задекларованих доходів державними службовцями, а також особами, що приймають політичні рішення, та членами їхніх родин. При цьому отримання не задекларованих доходів особами, зайнятими у приватному секторі, є менш негативним.

Д. Кауфман наголошує на необхідності боротьби з корупцією через явні вигоди для громадян держави через покращення якості освіти, охорони здоров'я, зниження дитячої смертності у довгостроковій перспективі. Крім цього, він вважає, що активна боротьба з корупцією може дати „дивіденди розвитку” і збільшити доходи на душу населення на 400 % з 2 000 дол. США до 8000 тис. дол. США [158]. В Україні це також може сприяти зменшенню кількості осіб, що емігрують, а також тих, хто має такий намір. У поєднанні зі стійким розвитком супутніх регулятивних механізмів ПДФО (наприклад,

податкових знижок), це може комплексно стимулювати поступову зміну ситуації.

Питання корупції тісно пов'язане з тіншовими доходами, що виникають через отримання неофіційних заробітних плат. Це негативно відображається на надходженнях до державного бюджету.

Особливо актуалізує питання детінізації доходів через реформу ПДФО та ЄСВ значне податкове навантаження на ФОП, що стримує розвиток підприємництва.

На сьогоднішній день питання детінізації доходів населення та оцінки додаткових надходжень до бюджету є доволі дискусійним. На нашу думку, вони є досить переоцінені, оскільки до трудових доходів, імовірно, зараховуються доходи у вигляді хабарів. Так, завдяки перевіткам ДФС за січень – серпень 2015 р. було виявлено 61 тис. працівників, які працювали без укладання трудових угод з роботодавцями [95]. У січні – травні 2016 р. було виявлено 55 тис. працівників, в результаті чого сплачено понад 18 млн грн ПДФО та понад 16 млн грн ЄСВ. Якщо порівняти ці дані з кількістю фізичних осіб, що отримували оподатковуваний трудовий дохід у 2015 р. (14,872 тис. осіб), то частка осіб, які не сплачували ПДФО, але були виявлені становитиме лише 0,44 %. Це дуже малий показник, хоча позитивним явищем є додаткові надходження до бюджету 11 млн грн ПДФО та 24 млн грн ЄСВ.

На сьогоднішній день існує багато пропозицій щодо реформування ЄСВ. А. Соколовська, розглядаючи альтернативні моделі оподаткування доходів фізичних осіб, справедливо наголошує на тому, що це повинно відбуватися у взаємозв'язку з реформуванням ЄСВ. При цьому істотне зниження ЄСВ до 18 % зумовить втрати фондів соціального страхування у розмірі 104,5 млрд грн [122]. ПДФО як основа персонального прибуткового оподаткування в Україні нерозривно пов'язаний з іншими податками і зборами, що стягуються з єдиної бази, а також з системою внесків на соціальне страхування. Погоджуємось з висловленою позицією В. Мельника

щодо необхідності паралельного реформування персонального прибуткового податку та зборів до соціальних фондів [82].

Ідея щодо зменшення у два рази (до 18 %) ставки ЄСВ для підприємств, які збільшать базу легальної заробітної плати у два рази, є революційною за своїм характером. При цьому розмір надходжень до бюджету ЄСВ не зміниться. Але потрібно буде й збільшити обсяг сплати ПДФО, що є також значним обсягом коштів. В умовах фінансової кризи це також велике навантаження на підприємства. Можливо, це їм буде вигідно в умовах того, що зарплата в конвертах переходить в готівку у конвертаційних центрах і вартість цієї послуги становить від 10 % до 20 % всієї суми.

На противагу існуючій системі нарахування та сплати ЄСВ (табл. X.1, дод. X), уряд пропонував дві моделі реформування ЄСВ (табл. X.2 дод. X). Перша полягає в застосуванні фіксованої ставки 37 % до МЗП та 19 % до суми її перевищення. Друга модель передбачала використання фіксованої суми ЄСВ за ставкою 41 % до МЗП та 15 % нараховань на суму заробітної плати, що перевищує мінімальний розмір. При цьому утримання ЄСВ із заробітних плат не змінюються і для обох моделей складають 3,6 % [95]. З одного боку, це зменшить навантаження на роботодавців, але й призведе до зменшень надходжень до Пенсійного фонду України: при першій моделі 45 500 млн грн, при другій – 47 900 млн грн. Варто зазначити, що у 2014 р. максимальний розмір доходів, на який нараховувався ЄСВ, становив 20 706 грн.

У результаті новацій 2016 р., було запроваджено єдину ставку ЄСВ у розмірі 22 % та розширено базу нарахування з 17 МЗП до 25 МЗП. Це, прогнозовано, призвело до зниження надходжень до бюджету. Проте основною метою такого заходу було створення сприятливих умов для проведення легалізації фонду оплати праці, що не була досягнута за результатами I півріччя 2016 р. Проте на зростання фонду оплати праці також вплинуло підвищення МЗП та інфляція [97]. Крім того, ФОП в більшій

мірі зріс у державному секторі (в якому відсутні тіньові заробітні плати), а не в приватному, що вказує на відсутність значного ефекту детінізації [113].

Основним наслідком цих змін можна вважати зміну ЄСВ на такий, що може розглядатись як податковий платіж. Так, коефіцієнт заміщення, що розраховується як відношення середньої пенсії до середньої заробітної плати та вказує на ступінь заміщення пенсією втраченого трудового заробітку, становить менше 0,5 станом на 1 січня 2016 р. (1700 грн / 4195 грн = 40,5) [72].

Варто відмітити і наявність шести урядових моделей реформування ПДФО (дод. X, табл. X.3). Запропоновані моделі відрізнялися за кількістю шкал оподаткування, величиною діапазонів, але загалом передбачали схоже податкове навантаження (табл. 3.3). Спільним їх було те, що всі вони пропонували застосування прогресивної шкали оподаткування (від 10 % до 25 %) і відсутній був оподатковуваний мінімум чи нульова ставка оподаткування.

Таблиця 3.3

Оцінка податкового навантаження на заробітну плату

	1	2	3	4	5	6
	модель	модель	модель	модель	модель	модель
До 1 МЗП, грн	85	85	117	85	85	85
3 МЗП, грн	704	528	528	528	528	554
5 МЗП, грн	1174	881	881	881	998	1024
10 МЗП, грн	1761	1761	1755	2055	2172	2198
17 МЗП, грн	3405	3405	3992	3992	3816	3842
40 МЗП, грн	7364	9008	9002	10996	10819	10846
40 і більше МЗП (82 МЗП), грн	23197	21797	21791	23785	23785	23785

Джерело: розраховано автором за даними [95].

При цьому надходження від ПДФО у 2013 р. склали 58,9 млрд грн. Очікувані додаткові надходження від впровадження 1 моделі складають 3,5 млрд грн, 2 моделі – 2,5 млрд грн, 3 моделі – 4,7 млрд грн, 4 моделі – 5,1 млрд грн, 5 моделі – 8,9 млрд грн, 6 моделі – 14,7 млрд грн.

Питання реформування ПДФО та ЄСВ є дуже актуальним, а тому позитивним виступає факт розгляду різних підходів. Проте приймання суттєвих змін без належного обґрунтування та внесення щорічних коректив до них свідчить про незрілість процесу прийняття законодавчих рішень, що призводять до зниження рівня довіри населення. Також це свідчить про недостатню спроможність формування бачення на наступні десятиліття, що віддзеркалює прийняття ситуативних рішень.

Варто відмітити, що одним з основних критеріїв економічної демократії визнають прогресивну шкалу оподаткування. Пояснення цьому лежить в психологічній площині: важко переконати представника середнього класу платити податки для досягнення податкової демократії, якщо багаті не сплачують більше [109]. При цьому можливий відтік капіталу. Виправданим іти на цей ризик є при умові відсутності економічної ефективності використання капіталу. Але, реальні економічні обставини свідчать про те, що представники багатого прошарку більш ефективні, ніж бідні, що підтверджується станом їх статків (ростом або падінням). Але запровадження прогресивної шкали вимагає усунення багатих від законодавчої влади (оскільки більшість членів Верховної Ради України є представниками багатих), а також зростання ролі декларування.

Крім того, при реформуванні ПДФО запропоновано уніфікувати його до всіх пасивних доходів, у тому числі й до дивідендів, що виплачуються фізичним особам неплатникам податку на прибуток. У 2013 р. надходження ПДФО від оподаткування пасивних доходів склали 0,7 млрд грн, а додаткові надходження очікуються на рівні 1,5 млрд грн.

Оскільки дохід у вигляді процента являє собою дохід тих, хто забезпечує економіку капіталом [77, с. 634], то в умовах відтіку капіталу з України це є досить деструктивним кроком.

Новації в оподаткуванні доходів населення закладені й у Коаліційній угоді, що парафована 21 листопада 2014 р. Зокрема, у ній пропонується забезпечити сплату ПДФО виключно за місцем здійснення діяльності

працівника. Це, на нашу думку, значно обмежить фінансові можливості місцевих влад і призведе до різкого зменшення доходів місцевих бюджетів. Позитивним це буде лише для великих міст (Києва, Харкова, Одеси та ін.). Але такі диспропорції у фінансуванні вимагатимуть підкріплення: або збільшення обсягів трансфертів, або зменшення виконуваних повноважень. Можливим компенсатором виступає податок на нерухомість у відповідності до європейської практики, але на сьогоднішній день відсутні публічні дані щодо очікуваних показників надходжень в регіональному розрізі. Разом з тим, зміна існуючого механізму бюджетного регулювання та запровадження нової системи вирівнювання податкоспроможності територій повинна гармонізувати такі зміни.

Варто зазначити, що ініціювання розширення можливостей безперешкодного дистанційного звітування та сплати податків через електронні сервіси є дуже актуальним питанням, особливо щодо адміністрування ПДФО.

Незважаючи на необхідність децентралізації доходів, правила розподілу ПДФО призводять до більшої централізації. Зокрема, відповідно до змін, внесених у Бюджетний кодекс України у 2014–2015 рр., до Державного бюджету України перераховується 25 % ПДФО на відповідній території України (крім м. Київ та м. Севастополь) та 60 % від м. Київ, ПДФО від оподаткування пасивних доходів у вигляді процентів на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок, процентів на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці, що сплачується (перераховується) згідно з Податковим кодексом України, та військовий збір [15].

Проведений аналіз засвідчив, що жодна з таких пропозицій по реформуванню ПДФО не передбачає введення неоподаткованого мінімуму доходів для громадян. Це є проявом дискримінаційної поведінки держави по відношенню до платників податків-фізичних осіб. А. Соколовська та Т. Кошук справедливо зазначають, що одна із основних засад оподаткування – це оподаткування доходу, за вирахуванням витрат у процесі його

отримання. Вона застосовується лише до юридичних осіб. Витрати ж на задоволення найнагальніших потреб людини не підлягають вирахуванню з суми оподаткованого доходу [120].

Крім того, А. Соколовською було сформульовано умови, за яких при зниженні ставки ЄСВ буде адекватною детінізація доходів. До них було віднесено довіру економічних агентів до держави, відмову від підвищення ставок ПДФО на найближчу та середньострокову перспективу та запровадження стимулюючих заходів до економічних агентів (наприклад, мораторій на перевірки контролюючими органами). Також акцентувалась увага на суттєвому одночасному зниженні ставки ЄСВ чи її поетапне зниження [118].

Реформування ПДФО є достатньо дискусійним питанням. Воно є на чільному місці і у презентації „Податкова реформа – не лише про ставки податків...” [103]. Зокрема, у контексті необхідності досягнення концепцій спрощення, прозорості та справедливості пропонується ряд новацій. По-перше, було анонсовано вдосконалення 13 статей ПКУ (Розділ IV ПКУ всього містить 18 статей) та спрощення термінології.

Також пропонувалося регулювати податкове резидентство фізичних осіб лише „правилом 183 днів”, тоді як станом на 2017 р. воно регулюється пп. 14.1.213 ст. 14 ПКУ, де вказано, що фізична особа є резидентом України, якщо вона має місце проживання в Україні. Лише якщо цю норму не можна застосувати прямо, то останнім з критеріїв є саме те, що особа вважається резидентом України, якщо перебуває в Україні не менше 183 днів. На нашу думку, більш однозначний підхід до цього питання значно спростить процедуру адміністрування ПДФО у нерезидентів.

У контексті податкової реформи пропонується запровадити „натуральний коефіцієнт” для доходів у негрошовій формі та визначити, що моментом оподаткування є момент фактичної виплати доходу (за винятком доходів у вигляді заробітної плати та доходів у негрошовій формі). Також вказана необхідність оподаткування додаткових благ, при цьому

Міністерством фінансів України запропоновано використовувати правила, аналогічні до ЄС, проте вони не конкретизовані, а з огляду на те, що у державах-членах ЄС діють різні правила, існує необхідність їх уточнити.

Достатньо дискусійною є пропозиція щодо запровадження можливості зменшення ПДФО на суму податку, сплаченого за кордоном, навіть за відсутності угоди про уникнення подвійного оподаткування. Така схема за умови не декларування іноземних доходів може використовуватися для ухилення від оподаткування відповідно до норм чинного законодавства, а анонсована новація не може розглядатись як справедлива, тому що порушує конституційний принцип рівності платників податків. Крім того, оподаткування іноземних доходів є важливою частиною наповнення бюджету і в умовах значних зовнішніх боргових зобов'язань України така позиція не є виправданою. Єдиною перевагою цієї норми є спрощення адміністрування.

Пропозиції щодо розширення кола членів сім'ї першого ступеня споріднення для цілей оподаткування спадщини та подарунків суперечили Цивільному кодексу України, а запровадження однакових податкових ставок для резидентів та нерезидентів також може призвести до зменшення надходжень ПДФО до бюджетів, що є невиправданим в умовах загального зростання податкового навантаження на доходи населення. Проте, у 2017 р. було внесено зміни до ПКУ, які розширили коло осіб, доходи у вигляді спадщини і дарунків котрих оподатковуються за нульовою ставкою (з осіб першого ступеня споріднення на осіб першого і другого ступеня споріднення).

З огляду на кризові явища в українській економіці, що є наслідком недостатньо ефективного управління, анексії Криму та військового конфлікту на сході України важливим завданням є залучення іноземних інвестицій. При цьому доповнюючим джерелом інвестицій іноземних держав та наддержавних інституцій розглядати і залучати кошти приватних інвесторів. Саме такими можуть виступати громадяни України, що мають

доходи за межами України. Також при цьому потрібно вирішувати проблему міграції інтелектуального капіталу, в тому числі і з використанням механізмів РІТ. При цьому важливо враховувати, що високі ставки РІТ (прогресивна шкала оподаткування) позитивно впливають на цей процес, стимулюючи його, що є проявом одного з нелінійних ефектів оподаткування [179, с. 21-31].

Результати деклараційних кампаній 2013–2016 рр. свідчать про велику значущість декларування з огляду на загальну суму задекларованих коштів (табл. 3.4). Декларування доходів як інструмент державної політики може стати дієвим і в контексті забезпечення детінізації доходів. Адже детінізація може мати кілька складових, виплата офіційних заробітних плат у повному розмірі є лише однією складовою. Іншою, але не менш значущою, є самостійне декларування громадянами своїх доходів у повному обсязі.

Таблиця 3.4

Результативні показники деклараційних кампаній з ПДФО *

	Загальна сума задекларованих коштів*, млрд грн	Подана кількість декларацій про майновий стан і доходи*, тис. шт.	Кількість декларацій у електронній формі за звітний податковий рік, шт.	Частка поданих е-декларацій, % від загальної кількості
Деклараційна кампанія 2013 р. (звітний період 1.01.2012 – 31.12.2012)	48,7	665	49242	7,4
Деклараційна кампанія 2014 р. (звітний період 1.01.2013 – 31.12.2013)	37,5	493	150178	30,5
Деклараційна кампанія 2015 р. (звітний період 1.01.2014 – 31.12.2014)	44,5	523	133888	25,6
Деклараційна кампанія 2016 р. (звітний період 1.01.2015 – 31.12.2015)	49,5	554	124412	22,5

*Станом на травень відповідного року.

Джерело: складено автором за даними [95].

У 2014 р. подана кількість декларацій з ПДФО і сума задекларованих коштів були меншими, ніж у 2013 р., що можна пояснити ускладненням політичної ситуації у деклараційний період (з 1 січня 2014 р. до 30 квітня 2014 р.). У 2015 р. було задекларовано загальних доходів 44,5 млрд грн (що на 1,5 млрд грн перевищує загальний річний показник 2014 р.). Природньо, що найбільшу частку структури доходів займає заробітна плата (13,4 млрд грн), інші доходи (12,5 млрд грн), а також доходи, отримані від успадкованого і отриманого в дарунок майна (8,1 млрд грн).

Також дуже важливою є деклараційна компанія 2016 р., у якій станом на 1 травня 2016 р. взяло участь 217 тис. осіб, які задекларували свої доходи у розмірі 15 млрд грн та визначили податкові зобов'язання з ПДФО 424,2 млн грн та з військового збору – 75 млн грн (середня ефективна ставка ПДФО – 2,83 %, сумарна середня ефективна ставка ПДФО і військового збору – 3,33 %).

Особливо важливою у контексті нашого дослідження є інформація про мільйонерів, кількість яких становила 1 232 особи (за попередніми даними), що сумарно задекларували 6 млрд грн доходу та визначили податкові зобов'язання з ПДФО у розмірі 129,7 млн грн, а з військового збору – 13,3 млн грн. Це означає, що середня ефективна ставка ПДФО становила 2,16 %, а сумарна ефективна ставка ПДФО і військового збору – 2,38 %, що є достатньо низьким показником. Підсумки деклараційної кампанії засвідчили, що в Україні 4 684 мільйонерів (що перевищує минулорічний показник на 16 %), які задекларували зобов'язання з ПДФО та військового збору за ефективною ставкою 3,07 %. З огляду на це, достатньо ефективним заходом може бути розробка законопроекту та встановлення критеріїв визначення „власника великого капіталу” (high net worth individuals) та дозволить щодо них здійснювати перевірки.

Основними мотивами подання декларації в Україні є дотримання вимог податкового законодавства, а також отримання податкової знижки. Крім

того, за результатами декларування доходів у 2014 р. було виявлено 3 380 громадян, які отримали доходи у розмірі більше 1 млн грн.

Практика електронного декларування доходів інтенсифікувалася у 2013 р. з початком видачі електронних ключів Акредитованим центром сертифікації ключів фізичним особам для забезпечення заповнення ними декларації про майновий стан і доходи в електронному вигляді з метою подальшої подачі до податкових органів в електронному або паперовому вигляді фізичними особами-підприємцями та громадянами. При цьому у 2011 р. у електронному вигляді було подано 20 523 декларації, а в наступному році їх кількість збільшилася на 140 %. Максимальне значення було зафіксоване у 2013 р. – 150 178 декларацій.

У контексті необхідності детінізації доходів населення доцільно наголосити ще на одному аспекті, характерного для розвитку персонального прибуткового оподаткування в Україні. Незважаючи на те, що платниками ПДФО можуть бути фізичні особи-резиденти, фізичні особи-нерезиденти та податкові агенти, саме останні забезпечують найбільшу частку надходжень від ПДФО. З однієї сторони, це обумовлено простотою адміністрування у такий спосіб, проте з іншої – у фізичних осіб, у яких виникають податкові зобов'язання з ПДФО, не розвивається відчуття відповідальності та участі у формуванні публічних фінансів та, як наслідок, не підвищується рівень податкової культури.

У контексті дотримання платниками податків законодавства важливо відмітити певні відмінності при різних видах доходу. Зокрема, є суттєва різниця між доходом у вигляді заробітної плати та доходом, що отримується від володіння майном. При цьому експериментально було продемонстровано рішення про декларування доходів, що були зароблені і отримані від володіння: при отриманні доходів від володіння платники податків реагували на підвищення ставки податків і декларували меншу суму оподаткованого доходу; при цьому платники податків, які мали зароблений дохід, повідомляли про більший оподатковуваний дохід. Таким чином,

реакція платника податку на зміну податкового законодавства залежить від кількості часу та зусиль, що необхідні для отримання доходу [152].

Запровадження єдиної ставки ПДФО у розмірі 18 % у 2016 р. призвело до збільшення надходжень. Так, за I квартал 2016 р. вони склали 28,7 млрд грн, що перевищило показник I кварталу 2015 р. на 40 %. Одночасно відбулося зменшення надходжень ЄСВ на 25 %, що пов'язано із зниженням ставки до 22 %.

Зміни податкових ставок впливають на платників податків при дотриманні ними норм податкового законодавства. Імовірно, підвищення податкових ставок стимулюватиме до зниження рівня дотримання податкового законодавства, якщо гранична вигода від недотримання перевищуватиме граничні втрати. Це часто може бути проявом низької податкової культури. Зниження податкових ставок не завжди призводитиме до підвищення рівня слідування податкового законодавства, особливо в умовах його частотої зміни (через низький рівень довіри до владних рішень). Якщо екстраполювати це на різні види доходів, то можемо припустити, що доходи від капіталу більш чутливі до зміни податкових ставок, ніж трудові доходи.

На нашу думку, основною ціллю податкової політики щодо фізичних осіб повинна бути її адекватність сучасному способу мислення, цілям і завданням політики держави. Усунення „контрастності” (коли більшу частку у доходах від ПДФО мають зарплатні доходи) у системі ПДФО вимагає перегляду механізму ПДФО в напрямку підвищення збалансованості системи.

У контексті необхідності детінізації доходів населення та з огляду на загальний вектор підвищення податкової культури одним із перспективних механізмів щодо РІТ є податкова філантропія. Вона використовується в ряді європейських країн, хоча вперше була впроваджена лише 1996 р. в Угорщині. Суть її полягає в тому, що при сплаті РІТ фізична особа самостійно визначає, що частка коштів має бути перераховано організації, діяльність якої

направлена на вирішення суспільних проблем. Здійснена оцінка І. Ткачук свідчить про те, що на громадські організації таким чином за реалістичним сценарієм може бути направлено 61,380 млн грн [123].

Досить складно робити якісь прогнози по розвитку тіньової економіки в умовах економічної нестабільності, а надто, коли вона підсилюється політичними та військовими дестабілізуючими факторами. Тому погоджуємось з думкою В. Предборського щодо небезпеки синергетичного тіньового посилення в умовах економіки війни [102].

Удосконалення політики в сфері оподаткування доходів повинно розпочатись із введення неоподаткованого мінімуму. У світовій практиці саме ця пільга є однією з найважливіших, оскільки вона забезпечує на рівні прожиткового мінімуму доходи громадянам для відновлення і підтримки життєдіяльності.

Оскільки Е. Аткинсон та Дж. Стігліц доводять, що РІТ без неоподаткованого мінімуму та при низьких заощадженнях може виступати еквівалентом разового непрямого податку на споживання [5]. Проте це може призвести до зниження регулятивної ефективності РІТ, а тому дуже важливим є запровадження неоподаткованого мінімуму в Україні.

Прожитковий мінімум є основою для розрахунку соціальної пільги. Це є не достатнім з точки зору реалізації регулятивного потенціалу ПДФО. Крім того, МЗП, що є похідною від прожиткового мінімуму не в повній мірі відповідає потребам сучасного суспільства, тому що фактично основи її залишились у спадок від радянської системи. Як констатує П. Герасименко, розмір МЗП „не дозволяє задовольнити основні потреби людини і забезпечує лише можливість фізіологічного виживання”. У високо розвинутих країнах допустиме співпадіння значень прожиткового мінімуму та МЗП лише у воєнний час [24].

МЗП сама по собі виконує ряд функцій, серед яких й регулювання. Тобто за допомогою механізму МЗП створюються умови для диференціації трудових доходів та закладається підґрунтя для ефективного переговорного

процесу між працівниками та їх роботодавцями. Регулятивна функція РІТ при цьому є доповнюючою у визначенні кінцевих доходів. І якщо МЗП впливає лише на трудові доходи, то РІТ здатен регулювати й нетрудові доходи, що є дуже важливим в контексті значної диференціації доходів фізичних осіб в Україні.

Важливо зауважити, що правові системи більшості країни відносять податкові питання до виключної компетенції парламентів. Але існують приклади того, як населенню при цьому делегується право на референдумах приймати стратегічні податкові рішення. Зокрема, до таких держав належать Швейцарія, США та Грузія.

Швейцарія має дуже довгу історію проведення референдумів з податкових питань, при цьому особливістю є те, що рішення буде прийняте, якщо за нього проголосує не лише більшість населення, а й більшість кантонів. На референдумах визначається чи буде змінено ставки податків чи введено нові податки. Так, у 1975 р. було відхилене запропоноване підвищення ставок РІТ. А також у 2014 р. швейцарці проголосували проти зміни системи оподаткування для іноземців, що ґрунтується на паушальних платежах та не залежить від доходу [106].

Грузинський досвід реформування податкової системи в напрямку її лібералізації є прикладом кардинальних і швидких змін. Ідеологічно був змінений підхід до податкових питань, що супроводжувались структурними змінами у сфері публічних фінансів. Наряду зі значним скороченням кількості податків до 6 та удосконалення адміністрування був прийнятий Акт економічної свободи, який ввійшов в дію з 1 січня 2014 р. Відповідно, жодні зміни щодо введення нових податків або підвищення ставок існуючих не можливі без проведення референдуму. Також заборонено виносити на референдум прогресивну методологію обчислення податків [193].

У контексті необхідності детінізації доходів населення достатньо актуальним є запровадження контролю за трансфертним ціноутворенням в контексті перевірки повноти сплати ПДФО. Відповідно до пп. 39.1.4

п. 39.1 ПКУ встановлення відповідності умов контрольованої операції принципу „витягнутої руки” проводиться з метою перевірки правильності, повноти нарахування та сплати лише податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість. Згідно з податковим законодавством 2014 року, господарські операції, визнаються контрольованими якщо одночасно виконуються наступні умови: сукупний обсяг доходу платника більше 20 млн грн та обсяг групи таких господарських операцій платника податків та/або його пов'язаних осіб з одним контрагентом перевищує 1 млн грн (п.п. 39.2.1.7. п.п. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 ПКУ). Проте ця норма не може застосовуватись до фізичних осіб-підприємців, які перебувають на загальній системі оподаткування і є платниками податку на додану вартість. Вони можуть здійснювати контрольовані операції з контрагентами на загальну суму більше 20 млн грн. Саме тому, з метою упередження схем з використанням фізичної особи-підприємця при здійсненні господарської операції пропонуємо унеможливити використання даної прогалини через внесення змін до законодавства.

На нашу думку, у разі здійснення господарських операцій фізичною особою-підприємцем, що перебуває на загальній системі оподаткування і відповідає усім формальним ознакам для контролю за трансфертним ціноутворенням, моніторинг і контроль контрольованих операцій потрібно проводити з метою уникнення втрат бюджету від мінімізації податкових зобов'язань зі сплати податку на додану вартість та ПДФО.

Власне, основи механізму контролю за трансфертним ціноутворенням при оподаткуванні ПДФО уже закладені через закріплення можливості використання звичайної ціни (одне з центральних понять системи трансфертного ціноутворення в Україні). Так, при нарахуванні (наданні) доходів фізичній особі у негрошовій формі базою оподаткування виступатиме вартість такого доходу, розрахована за звичайними цінами (п. 164.5 ПКУ).

При запровадженні контролю за повнотою сплати ПДФО важливо враховувати, що найбільш ризикові такі операції будуть саме внутрішні (тобто між резидентами України). Проте з 2015 р. відмінений контроль за господарськими операціями між резидентами.

Варто зазначити, що питання щодо застосування норм трансфертного ціноутворення у внутрішніх операціях є достатньо дискусійним. З 41 дослідженої держави лише 15 не використовують це. Таким чином, операції між внутрішніми пов'язаними особами є предметом дотримання принципу „витагнутої руки” (умови контрольованих операцій між пов'язаними особами не повинні відрізнятися від умов між непов'язаними особами у співставних неконтрольованих операціях) у наступних країнах: Австрія, Китай, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Угорщина, Індонезія, Ірландія, Ізраїль, Люксембург, Малайзія, Мексика, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Росія, Словенія, Іспанія, Туреччина, Великобританія та США [188].

З огляду на те, що традиційно трансфертне ціноутворення направлено на запобігання уникненню та ухиленню оподаткування з використанням низько податкових та офшорних юрисдикцій, необхідність контролю за внутрішніми операціями в Україні потребує подальшого дослідження. А тому ми погоджуємося з законодавцем щодо відміни контролю за операціями між резидентами України через низьку ефективність та недостатню кількість джерел інформації. Також трансфертне ціноутворення дозволяє використовувати інформацію про пов'язаних осіб, що є дуже важливою у контексті персонального прибуткового оподаткування. З огляду на те, що найбільшими платниками ПДФО в Україні у 2012 – 2014 рр. були підприємці та спортсмени (дод. X, табл. X.4) це може бути дуже перспективним для перевірки повноти та правильності сплаченого ПДФО.

Податкова культура є відображенням ціннісних орієнтирів громадян у сфері публічних відносин між ними та фіскальними органами і державою в цілому. При цьому декларування є одним з індикаторів її здійснення.

Високий рівень податкової культури характеризується прозорістю відносин між платником податків та податковим органом, добровільністю сплати податків. Він можливий лише за відчуття справедливості в процесі сплати податків, у протилежному випадку ймовірні корупційні прояви.

А. Алексеева відзначає, що податкова культура українців знаходиться „на незначному рівні” [2]. При цьому О. Воронкова доводить існування високого темпу зростання добровільності сплати податків [22], що є одним із важливих індикаторів рівня податкової культури. Особливо показовим це є в сфері персонального прибуткового оподаткування, де більшість надходжень до бюджету від податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) здійснюється податковими агентами за рахунок утримань з фонду заробітної плати.

Податкова культура створюється під впливом моралі, закону й сили [4]. Мораль може формуватися і змінюватись під впливом дій еліти суспільства. В питанні персонального оподаткування це також є дієвим механізмом підвищення податкової культури громадян. Зокрема, публічне декларування представниками еліти своїх доходів позитивно впливає на позицію громадян щодо необхідності декларування доходів та сплати податків у повній мірі. Представники еліти своєю публічною позицією щодо сплати податків з одного боку відображають позицію соціуму, а з іншого – впливають на неї. Це є дуже актуальним і в контексті реалізації регулятивної ефективності ПДФО, тому що тільки при забезпеченні принципів загальності та рівності всіх платників перед законом в сплаті ПДФО можна говорити про виконання його не лише фіскальної, а й регулятивної функцій.

Варто відзначити, що для підвищення рівня податкової культури необхідні публічні акції. Прикладом є Всеукраїнська акція „День відкритого декларування”, що сприяє декларуванню доходів громадян через різноманітні заохочення (презентації та безкоштовне поширення тематичної продукції, заклики представників української еліти).

Загальне декларування доходів громадян на сучасному етапі може розглядатись як індикатор високої податкової культури. Це продиктовано не лише вимогою часу, а й об'єктивним ставленням населення до слідування норм податкового законодавства. Проте перехід до загального декларування доходів повинен бути зумовлений не лише зобов'язанням фізичної особи, а й певними вигодами. Так, наприклад, у Німеччині дев'ять з десяти осіб, що декларують доходи, отримують повернення коштів за підсумками календарного року у розмірі 900 євро [176].

Часто загальне декларування доходів громадян ототожнюють зі значними витратами на адміністрування. Це справді є достатньо вагомим фактором, але для вирішення цього питання впроваджуються ризикоорієнтовані системи попередньої перевірки декларацій. Також у США є практика в одному податковому періоді більше уваги приділяти певним категоріям громадян, представникам певної професії (наприклад, лікарям). Це допомагає системно проаналізувати ситуацію, виділити актуальні фактори ризику, удосконалити не лише контроль за повнотою нарахування та сплати податків, а й сформулювати дієві пропозиції щодо пільг, доцільності зміни елементів податку для реалізації його регулятивної функції.

Першим і основним елементом системи загального декларування доходів громадян повинна виступати поетапність. Для зручності розрахунку податкових зобов'язань необхідно на сайті ДФС розмістити податковий калькулятор. Саме податковий калькулятор повинен стати одним з елементів прозорості і зрозумілості виникнення податкових зобов'язань.

У США, наприклад, податковий калькулятор є повноцінною базою даних щодо норм оподаткування з поясненням законодавчої бази, ілюстрацією вирахувань (як стандартних, так із урахуванням додаткових залежних осіб). Але основним його призначенням є розрахунок податкових зобов'язань.

Таким чином, для платника податків у США достатньо зрозумілим є і загальний дохід, вирахування, оподатковуваний дохід, федеральний

прибутковий податок, соціальні внески, а також те, що платник „забирає додому” у розрізі року, місяця, тижня і дня. Також це певним чином впливає на розуміння платника податку щодо його вкладу у суспільний добробут, формує його соціальну відповідальність (разом з фінансовою відповідальністю у вигляді штрафів та кримінальної відповідальності).

У Австралії сервіс „Податковий калькулятор” є на урядовому сайті податкового відомства (Simple tax calculator), а також дещо іншого виду, але аналогічної функціональності на комерційних сайтах (Income tax calculator, TaxCalc, Income tax calculator, Australian Tax Calculator, Australian Tax Refund Calculator). Незважаючи на те, що податкове законодавство Австралії є досить складним, там високі рівні добровільності сплати податків і податкової культури. Сприяє цьому і прозорість оподаткування, яка забезпечується рядом факторів, в тому числі і дієвістю безкоштовних податкових калькуляторів.

Простий податковий калькулятор розміщений у вільному доступі на урядовому сайті в Австралії. За допомогою нього за конкретний податковий рік можна визначити податкові зобов'язання, враховуючи лише критерій резиденства. При цьому середній час заповнення становить 2–10 хвилин. Для врахувань пільг, витрат на медичне страхування тощо необхідно використовувати комплексний податковий калькулятор. На його використання платник податків витрачає 15–25 хвилин.

Паралельно або з мінімальним лагом в 1–3 роки пропонується впроваджувати сервіс попереднього заповнення декларацій для більшої прозорості процесу, уникнення механічних помилок при заповненні даних, а також більшої автоматизації процесу.

У Великобританії також є ряд електронних сервісів, що функціонують як податкові калькулятори (наприклад, Income Tax Calculator, UK PAYE Tax Calculator / Salary Calculator, Tax calculator). Розрахунок у них може складати від однієї хвилини, якщо деталізація мала. Так, базовими є питання щодо

податкового року, наявності студентської позики, віку, терміну, за який вказується дохід та його розмір.

У Новій Зеландії є також електронний сервіс розрахунку податкового зобов'язання (Tax on annual income calculator), для чого необхідно знати загальний оподатковуваний дохід. Його недоліком є визначення лише прибуткового податку без врахування податкових кредитів. При цьому податковий калькулятор є хорошим демонстративним інструментом щодо зростання податкових зобов'язань у відповідності до доходу (у Новій Зеландії діє прогресивна шкала оподаткування від 10,5 % до 33 %).

У Німеччині податковий калькулятор розміщений на сайті Федерального міністерства фінансів, та, крім розрахунку сум податкових зобов'язань, він демонструє маржинальні та середні ставки РІТ для різних груп платників податку за розміром доходів.

Варто відзначити, що аналогічні сервіси з'являються і в Україні (наприклад, калькулятор зарплати на Finance.UA, „Рахунок від держави”), що позитивно впливає на розуміння платниками ПДФО розміру своїх зобов'язань та їх відповідності отримуваним послугам від держави, що позитивно впливає на розвиток податкової культури. Проте найбільш повним, на нашу думку, є зарплатний калькулятор, що дозволяє розраховувати податкові зобов'язання працівника та на ФОП, а також враховувати податкові соціальні пільги. Але необхідним є розміщення такого калькулятора на офіційному сайті ДФС або Міністерства фінансів України, що позитивно впливатиме на підвищення податкової культури громадян. Також може допомогти у підготовці декларації про майновий стан і доходи і використання онлайн-заповнення на сайті Taxlink.

Таким чином, загальне декларування доходів громадян є перманентною ціллю для детінізації доходів громадян, але її досягнення повинне бути поетапним. Для більшої прозорості виникнення податкових зобов'язань з податку на доходи фізичних осіб на сайті ДФС необхідно розмістити

податковий калькулятор, дієвість якого підтверджена практиками ряду високорозвинутих країн.

Реформування персонального прибуткового оподаткування в Україні повинно відбуватись з урахуванням необхідності підвищення регулятивної ефективності ПДФО. Оскільки ПДФО є інструментом податкової політики, який є персоніфікованим, у ньому закладений значний потенціал для регулювання доходів населення.

Таким чином, декларування є одним з елементів податкової культури та набуває більшого значення в контексті детінізації доходів населення. Воно є одним з визначальних інструментів реалізації регулятивної ефективності ПДФО, що можливе лише за умови слідування основним засадам податкового законодавства усіма членами суспільства, починаючи від політичної, наукової еліти. Пропозиції щодо реформування ПДФО часто мають несистемний характер та не ґрунтуються на статистичних даних щодо реального рівня доходів населення, а очікування щодо детінізації на основі зниження граничних ставок не базуються на даних щодо розвитку економіки.

3.2. Пріоритетні напрями модернізації податку на доходи фізичних осіб

Запровадження будь-яких програм обов'язкового соціального страхування безсумнівно має узгоджуватись з низьким рівнем доходів громадян України, а також тим, що навіть на сьогоднішній день не всі громадяни беруть участь у існуючих моделях страхування не сплачуючи ЄСВ. Проте основними проблемами є структура населення України, що характеризується старінням, а також недостатня кількість статистичної інформації як про доходи осіб, що офіційно сплачують податки (що

зумовлено значною закритістю даних ДФС), а також тих, чиї доходи не включаються до оподаткованого доходу (члени особистих селянських господарств).

У даному контексті важливим є тренд розвинених держав щодо стимулювання участі громадян у програмах обов'язкового соціального страхування. Також важливою є практика вирахування частини коштів, спрямованих на покриття медичних послуг, з оподаткованого доходу в рамках РІТ. Зокрема, це стосується розвинених держав, як-от США, Японія, Південна Корея та ін.

Незважаючи на складність системи оподаткування доходів фізичних осіб у США [191], однією з її переваг є максимальне врахування поточного фінансового стану платника податків та наявність ряду вирахувань та знижок, що забезпечують високу регулятивну ефективність податку. Таким чином, відповідно до законодавства, підлягають вирахуванню внески на особисті пенсійні рахунки розміром до 6,5 тис. дол. США (для осіб віком від 50 років – до 5 тис. дол. США), а також медичні витрати, вартість яких не відшкодовується, якщо їх розмір перевищує 10 % від загального оподаткованого доходу (7,5 % у віці від 65 років). З одного боку, наявність цих вирахувань забезпечує індивідуальний підхід до платника податку, максимально повно охопивши його доходи і витрати. Так, форма 1040 включає інформацію щодо 79 статей фінансового стану фізичної особи, а додаток А (schedule A, form 1040) 30 пунктів щодо деталізованих вирахувань.

Необхідність стимулювання добровільного медичного страхування стала підґрунтям для проведення пілотного проекту у Китаї [141, с. 264], відповідно до якого у ряді міст (як-от Пекін, Тяньзінь та ін.) найманим працівникам і самозайнятим особам надано можливість вираховувати з оподаткованого доходу до 2,4 тис. юанів на комерційне медичне страхування у 2016 р.

Таким чином, достатньо поширеною є практика розвинутих країн щодо невключення до оподаткованого доходу певної частини пенсійних

надходжень, відрахувань на пенсійне і медичне страхування. Наприклад, у Великобританії до оподаткованого доходу не включаються витрати на оплату медичних послуг за кордоном. Згідно з австрійським законодавством, не оподатковують нормативно встановлені суми на обов'язкові види страхування (медичне, пенсійне, щодо безробіття та нещасних випадків). Прикладом держави, в якій надається ряд вирахувань соціального характеру є і Бразилія. Усе це формує розуміння щодо необхідності реформування ПДФО в Україні в напрямку підвищення його соціальної складової.

Перспективи запровадження державних програм обов'язкового соціального страхування фізичних осіб є дуже актуальними як в Україні, так і в світі. Передусім це пов'язано зі зміною структури населення.

Відношення кількості пенсіонерів до населення працездатного віку свідчить про зниження цього показника за досліджуваний період 2000–2013 рр. з 68,65 % до 66,09 %. Це означає про зниження навантаження на працездатних осіб, але не свідчить про позитивні структурні зміни, тому що це супроводжується зменшенням кількості наявного населення (на 7 % за досліджуваний період). Скорочення кількості наявного населення і його складової – економічно активного населення свідчить про наростання демографічної кризи. У 2015 р. це відношення досягло 70,69 %, що свідчить про збільшення демографічної проблеми (табл. 3.5).

Вирішення цієї проблеми є комплексним завданням. Одним з допоміжних механізмів для зміни цієї тенденції виступає інститут РІТ. На сьогоднішній день в Україні ПДФО не відіграє значної ролі у регулюванні цих процесів. Але вважаємо дану перспективу пріоритетною.

Одним із викликів реформування системи соціального забезпечення є недостатньо прозоре та прогнозоване функціонування особистих селянських господарств. Особисті селянські господарства, що раніше називалися підсобними господарствами населення, мали у 5,6 разів більші обсяги виробництва валової продукції на одиницю земельної площі, ніж

господарства суспільного сектору. Крім того, вони можуть досягати вищих показників урожайності, ніж у сільськогосподарських підприємствах [86].

Особисті селянські господарства, за визначенням Т. Осташко, мають ознаки неформальної (екстра полярної) економіки, до яких належать наступні ознаки [91]:

- спрямованість на виживання;
- доступність і використання переважно сімейних ресурсів;
- незареєстрована підприємницька діяльність, що дотримується стратегії уникання стосунків з державою.

Таблиця 3.5

Окремі індикатори динаміки населення

	Кількість наявного населення, тис. осіб	Економічно активне населення		Кількість пенсіонерів, тис. осіб	Відношення кількості пенсіонерів до населення працездатного віку, %
		у віці 15-70 років в середньому, тис. осіб	працездатного віку в середньому, тис. осіб		
2000	48923,2	22 830,80	21 150,70	14 500,00	68,56
2001	48457,1	22 426,50	20 893,60	14 400,00	68,92
2002	48003,5	22 231,90	20 669,50	14 400,00	69,67
2003	47622,4	22 171,30	20 618,10	14 400,00	69,84
2004	47280,8	22 202,40	20 582,50	14 300,00	69,48
2005	46929,5	22 280,80	20 481,70	14 100,00	68,84
2006	46646	22 245,40	20 545,90	14 000,00	68,14
2007	46372,7	22 322,30	20 606,20	13 900,00	67,46
2008	46143,7	22 397,40	20 675,70	13 800,00	66,75
2009	45962,9	22 150,30	20 321,60	13 700,00	67,42
2010	45778,5	22 051,60	20 220,70	13721,1	67,86
2011	45633,6	22 056,90	20 247,90	13738	67,85
2012	45553	22 011,50	20393,50	13820,5	67,77
2013	45426,2	21980,60	20478,20	13533,3	66,09
2014*	42928,9	19920,9	19035,2	12147,2	63,81
2015*	42760,5	18097,9	17396,0	12296,5	70,69

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено автором за даними [94].

З огляду на вище перелічені характеристики, таку форму господарювання як особисті селянські господарства можна було б вважати не дуже ефективною. Але найбільшою її цінністю є самозайнятість населення, особливо у депресивних регіонах, а також підвищення виробництва.

Динаміка кількості зайнятого населення у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві має нисхідну тенденцію. У 2013 р. їх нараховувалось більше 3,5 млн осіб (табл.3.6). Значна частка з цих зайнятих працює в особистих селянських господарствах.

Таблиця 3.6

Динаміка зайнятого населення України за видами економічної діяльності, тис. осіб

	2004	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Усього зайнято	20295,7	20680,0	20191,5	20266,0	20324,2	20354,3	20404,1	18073,3
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	3974,6	3986,3	3131,0	3094,5	3393,8	3492,4	3577,5	3091,4
Інші види економічної діяльності	16321,1	16993,7	17060,5	17171,5	16930,4	16861,9	16826,6	14981,9

Джерело: складено автором за даними [94].

Кількість особистих селянських господарств в Україні станом на 1 січня 2014 року становила 4 242 тис., загальна ж площа їх ділянок становила 6446 тис. га [94]. Варто зазначити, що їх кількість з 2005 р. до 2012 р. зменшилася на 12,5 % і сягнула 4 301,8 тис. одиниць. Також зменшилась кількість господарств, які утримують худобу та птицю, але збільшилася кількість тих, що мають у приватній власності сільськогосподарську техніку. Це може свідчити про підвищення спеціалізації та орієнтації господарств на підвищення продуктивності їх виробництва. Також спостерігавсь процес укрупнення особистих селянських господарств з 1,38 га у 2005 р. до 1,52 га у 2013 р.

Особисті господарські господарства мають свою географічну специфіку. Найбільша їх кількість була сконцентрована в Вінницькій, Івано-Франківській та Львівській областях. Найменше їх розміщено у АР Крим, Луганській, Миколаївській, Херсонській областях та м. Севастополь. За чисельністю худоби лідирують такі області: Львівська, Вінницька, Івано-Франківська, Рівненська, Волинська та Хмельницька.

Членами особистих селянських господарств є особи, які забезпечують себе роботою самостійно і можуть належати до зайнятого населення за умови, що робота в такому господарстві для них є основною. При цьому вони беруть участь у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на добровільних засадах. Проте відсутні достатні обґрунтування щодо „добровільності” участі у загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні, адже це вносить певні диспропорції та породжує невизначеності.

Відповідно до чинного законодавства громадяни можуть безоплатно отримувати земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства площею, що не перевищує 2 га. Але доходи від ведення особистого селянського господарства не включаються до річного оподаткованого доходу і, як наслідок, не декларуються. При цьому власником отримуються доходи від відчуження сільськогосподарської продукції вирощеної (виготовленої) на отриманих земельних ділянках.

Документом, що засвідчує право фізичної особи на отримання доходу від покупця без утримання податку, є довідка, що видається на безоплатній основі сільською, селищною або міською радою безпосередньо власнику сільськогосподарської продукції.

До 1 січня 2004 р. особисті селянські господарства були звільнені від сплати прибуткового податку, що було визначено у пп. „е” п. 1 ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України „Про прибутковий податок з громадян”. Аналогічна норма у Законі України „Про податок з доходів фізичних осіб” спочатку була відсутня, але з прийняттям Закону України „Про особисте

селянське господарство” були внесені зміни для надання особисті пільг [127, с. 221].

Таким чином, ми маємо ситуацію, коли члени особистих селянських господарств не сплачують ЄСВ та ПДФО. З одного боку це є проявом ліберальної політики держави по відношенню до цих господарств, але з іншої – вони можуть спровокувати соціальну проблему у державі, оскільки не формують своє пенсійне забезпечення і не сплачують страхових внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування.

У 2009 р. був розроблений Проект Закону України „Про єдиний податок для членів особистого селянського господарства”, направлений на вирішення даного питання, але його так і не прийняли. У ньому було ряд позитивних моментів: встановлення фіксованого розміру податку місцевими радами від 500 до 1500 грн, сплата коштів частинами поквартально (1, 2 квартали – по 20 %, 3,4 квартали – по 30 %).

Члени особистих селянських господарств належать до зайнятого населення, вони є економічно активними, отримують доходи, а, отже, повинні сплачувати податки. Більше того, не сплата ПДФО, а також ЄСВ може призвести до соціальної кризи у найближчі 5–10 р.

Для підготовки оптимальних пропозицій щодо оподаткування членів особистих селянських господарств існує необхідність проведення комплексного їх обстеження з зазначенням на рівні з соціально-демографічними показниками і економічних показників (щодо доходів особистих селянських господарств та їх структури).

З огляду на те, що пенсійне забезпечення створює велике навантаження на бюджет, воно потребує реформування.

Проте будь-які запровадження держаних програм соціального страхування повинні мати розрахункові дані. На сьогоднішній день, ми маємо ситуацію, коли дещо видозмінився підхід до солідарної пенсійної системи. Зокрема, не є прозорим і у відкритому доступі відсутні розрахунки щодо доцільності і економічної обґрунтованості призначення спеціальних

пенсій. У контексті необхідності проведення фіскальної консолідації одним із резервів зменшення соціальних видатків є скасування спецпенсій та обмеження розміру максимальної пенсії для всіх категорій громадян [119].

В Україні механізм надання медичних послуг є недостатньо ефективним через неузгодженість бюджетних витрат та реальним попитом на послуги. Це актуалізує питання щодо фінансових інструментів реалізації реформи обов'язкового медичного страхування в Україні.

Джерелами фінансування медичного страхування можуть бути податки, соціальні внески та страхові премії, що, власне, і визначають модель медичного страхування.

В Україні фінансування видатків на медицину знаходиться на достатньо низькому рівні. Не зважаючи на номінальний ріст видатків з 2004 р. по 2013 р. та в 2015 р., варто відмітити, що частка цих видатків у ВВП варіювалась у діапазоні 3,0–4,2 %, що є недостатнім (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Динаміка розміру та частки видатків на медицину зі Зведеного бюджету України

Джерело: побудовано автором за даними [20].

На сьогоднішній день моделі медичного страхування умовно можна поділити на загальнодержавне медичне страхування, яке здійснюється на загальнообов'язковій основі та набуває ознак податку, та приватне, що

характеризується внесенням страхових премій (приватне обов'язкове медичне страхування, приватне високо ризикове медичне страхування тощо).

При наявності регіональних відмінностей держав з середнім рівнем доходів, цілі та пріоритети фінансування охорони здоров'я аналогічні та характерні для України: загальне охоплення, фінансовий захист та ефективність. Але досягнення цих пріоритетів ускладнюється у зв'язку зі збільшенням витрат відповідно до демографічних, епідеміологічних та технологічних змін, а також великих приватних (навіть неформальних платежів), несправедливою та неефективною системою фінансування охорони здоров'я, неефективністю самої системи охорони здоров'я.

Отримання об'єктивної і повноцінної характеристики систем фінансування медицини є неможливим без врахування досвіду окремих держав. Основною формою фінансування потреб медицини у Німеччині є обов'язкове медичне страхування. Німецька модель обов'язкового медичного страхування є унікальною, тому що, по-перше, вона достатньо ефективно працює близько 130 років, а, по-друге, держава виконує виключно функції регулятора.

Незважаючи на відсутність державного фінансування, обсяг залучених ресурсів в загальний фонд обов'язкового медичного страхування, що оплачуються роботодавцями та працівниками на паритетних засадах є колосальним – 10,9 % від ВВП. При цьому 69 млн жителів Німеччини включені в програми обов'язкового медичного страхування, а 8,6 млн жителів – приватним. Розмір вирахувань з заробітних плат з 1 січня 2011 року складає 15,5 % [25].

На початку 1990-х років Росією був здійснений перехід від бюджетної до соціально-страхової моделі медичного страхування, що ґрунтується основним чином на податках та обов'язкових внесках роботодавців на забезпечення доступом до медичних послуг своїх працівників. При цьому держава виступає в ролі страхувальника громадян, що не працюють та покриває дефіцити Федерального та територіальних фондів обов'язкового

медичного страхування. Єдиний соціальний податок в Росії з 1 січня 2009 року розраховується за регресивною шкалою: ставка складає 3,1 % від фонду оплати праці і зменшується, якщо є велика кількість високооплачуваних працівників [14], на зміну йому були введені страхові внески згідно з законом „Про обов’язкове медичне страхування в Російській Федерації”.

Аналізуючи ситуацію в країнах-членах ОЕСР та Україні, Росії, Білорусії у 2009 р. за даними Всесвітньої організації охорони здоров’я (рис. 3.2) [192], бачимо, що різні підходи забезпечують отримання різних результатів.

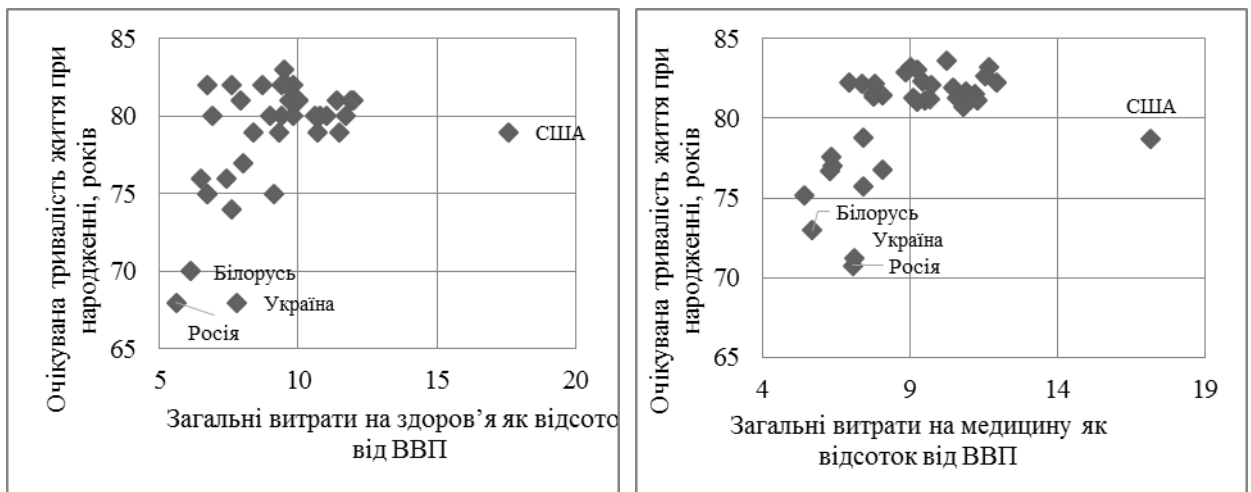

Рис. 3.2. Співвідношення очікуваної тривалості життя при народженні та загальних витрат на здоров’я (% від ВВП) в країнах-членах ОЕСР та Україні, Росії, Білорусії у 2009 р. (зліва) та 2014 р. (справа)

Джерело: побудовано автором за даними [192].

Кардинально відрізняються Сполучені Штати Америки, де витрати на охорону здоров’я склали 17,6 % від ВВП, а очікувана тривалість життя при народженні становила 79 років. Найвища очікуваність життя при народженні була у Японії (83 роки). Очікувана тривалість життя при народженні на рівні 82 років була оцінена у 6 країнах-членах ОЕСР: Австралії, Ісландії, Ізраїлі, Італії, Іспанії, Швейцарії. В Україні очікувана тривалість життя при народженні складала 68 років, а загальні витрати на охорону здоров’я – 7,8 %

від ВВП; в Росії – 68 років і 5,6 % від ВВП, в Білорусії – 70 років і 6,1 % від ВВП відповідно. Варто зазначити, що ситуація не зазнала кардинальних змін у 2014 р.

Приватні витрати на охорону здоров'я в значній мірі залежать від рівня добробуту в державі. Так, регресійний аналіз 157 країн у 2010 році при оцінці параметра економетричної моделі при змінній „валовий національний дохід” (розрахованого за атласним методом) на приватні витрати на охорону здоров'я [192] статистично значуща, на що вказує t – критерій Стьюдента (дод. Ш). Модель має вигляд:

$$Y = -167,273 + 0,089X + \varepsilon$$

У цілому модель побудована якісно, на що вказують високі коефіцієнт детермінації $R^2 = 78,16\%$ та F – критерій Фішера. Ці результати свідчать про те, що введення загальнообов'язкового медичного страхування повинно вводитись поступово з чіткою прив'язкою до рівня багатства населення.

Якісні зміни в сфері охорони здоров'я можуть бути досягнуті, в першу чергу, за рахунок реалізації законодавчих ініціатив. Але як видно з додатку Я, цей процес в Україні відбувається дуже повільно.

Проектом Закону „Про загальнообов'язкове державне медичне страхування” № 2597-1 передбачалася діяльність Фонду медичного страхування та Накопичувального медичного фонду. Передбачалося існування трирівневої системи медичного страхування, за якої перші два визначалися як система загальнообов'язкового медичного страхування. Третій рівень передбачав існування системи недержавного медичного страхування, основною ознакою якого була добровільність участі громадян. Статтею 18 цього проекту закону було визначено, що розмір страхових внесків встановлює Верховна Рада України відповідно для страхувальників і застрахованих осіб за результатами розрахунків для забезпечення надання особам страхових виплат. На нашу думку, це положення у контексті

необхідності структурних змін у наданні та фінансуванні медичних послуг потребує більш чіткого визначення.

Оскільки фінансове забезпечення є наріжним каменем будь-якої реформи, пропонується чітко встановити відсоток виплат з доходів громадян на медичне страхування з можливістю їх коректування Верховною Радою України. У Пояснювальній записці до цього законопроекту зазначено, що розмір страхових внесків співпадає з розміром, визначеним законопроектом 2597: по 473 грн фондам загальнообов'язкового державного соціального страхування України та місцевими органами виконавчої влади за окремі категорії непрацюючих осіб та дітей для забезпечення медичними послугами та страхові внески у розмірі 3 % від фонду оплати праці, що сплачують роботодавці для забезпечення застрахованих осіб медичними послугами.

До тепер не реалізовані рекомендації парламентських слухань на тему: „Шляхи реформування охорони здоров'я та медичне страхування в Україні” [92], зокрема, щодо збільшення бюджетного фінансування галузі до 5 відсотків обсягу ВВП; запровадження обов'язкового медичного страхування; оптимізацію та децентралізацію системи управління; підвищення ефективності використання всіх ресурсів; перехід до ринкових відносин у медичній галузі; вдосконалення та посилення первинної медичної допомоги і профілактики; поступовий перехід до прогресивних форм господарювання закладів охорони здоров'я; збільшення рівня оплати праці та соціального захисту медичних працівників.

Не врахованим залишається податковий аспект впровадження загальнообов'язкового медичного страхування. Відповідно до Закону України „Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України” до складу загальновиробничих витрат включаються витрати на медичне страхування працівників [92]. Але реалізація цього положення використовується недостатньою кількістю

роботодавців, а тому не може забезпечити швидкий прорив у якісному забезпеченні медичними послугами (немає критичної маси).

Вважаємо, що у контексті необхідності реформування системи охорони здоров'я в залежності від конкретної обраної моделі медичного страхування доцільно впроваджувати податкові знижки для громадян зі сплати податку з доходів фізичних осіб. Це може бути реалізовано у формі податкових кредитів для найбільш вразливих верств населення. При цьому для забезпечення максимальної справедливості доцільно надавати кредит з ПДФО у розмірі, обернено пропорційному доходам громадян.

Заслуговує на увагу досвід Фінляндії, де витрати на медичне страхування у вигляді допомоги у натуральній формі не оподатковуються.

Удосконалення системи медичного забезпечення повинно бути направлене на підвищення якості надання послуг, зростання їх доступності, та, як наслідок, підвищення загального рівня здоров'я населення. Введення системи обов'язкового медичного страхування в Україні, за якою страхові внески робилися з заробітної плати і від цього залежав би обсяг надаваних послуг, могло б стати стимулом для детінізації доходів громадян. Крім того, доповнююча ефективна система оподаткування доходів фізичних осіб лише гармонізуватиме процес переходу до обов'язкового медичного страхування.

Додаткового врегулювання потребує питання забезпечення медичним страхуванням осіб, середньодушовий еквівалентний загальним доходам у місяць нижчими прожиткового мінімуму (у 2011 році таких осіб було 3,4 млн осіб, а середньорічний розмір прожиткового мінімуму становив 914,1 грн).

З метою більш якісної оцінки резервів підвищення соціальних стандартів потрібно розрахувати показник добробуту утриманців („welfare dependent ratio”), який являє собою співвідношення одержувачів соціальних допомог та тих, хто сплачує податки і соціальні внески [37].

Система соціального страхування в Україні повинна реформуватись виходячи з принципів адаптивності, а також гнучкості.

Висока якість надання медичних послуг та соціальної захищеності при виході на пенсію – це хороший стимул для усвідомлення необхідності отримання офіційної заробітної плати та переходу на систему обов'язкового медичного страхування і запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування.

Таким чином, пріоритетним напрямом модернізації ПДФО є адаптація його механізму до вирішення наявних проблем активізації накопичувального страхування, а також страхової медицини. При цьому факторами ризику залишаються питання старіння нації, а також відсутності достовірних даних щодо доходів частини населення, в тому числі і членів особистих селянських господарств.

3.3. Удосконалення моделі персонального прибуткового податку в Україні в умовах податкової конкуренції

У контексті необхідності удосконалення практики оподаткування доходів населення визначальними є фактори глобалізації і, відповідно, наростаючої конкуренції, а також швидкої інформатизації, що уможливорює більш швидкий та якісний обмін податковою інформацією між різними податковими юрисдикціями.

На сьогоднішній день дуже важливими є глобалізаційні виклики персонального оподаткування. Це вимагає більшої гнучкості від податкового законодавства. Незважаючи на існування багатьох думок в контексті зміни щодо персонального прибуткового оподаткування необхідно відмітити його роль у формуванні бюджетів держав, що є більш значущою, ніж податки на доходи, прибутки та приріст капіталу юридичних осіб, про що свідчить статистика держав-членів ОЕСР (рис. 3.3).

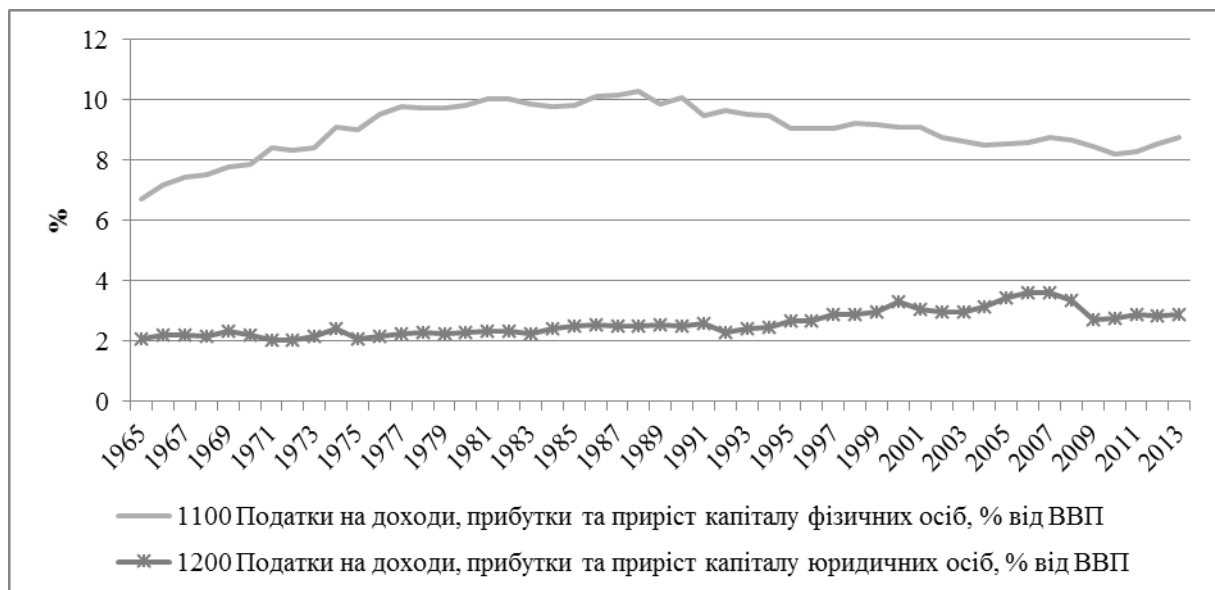

Рис. 3.3. Динаміка часток податків на доходи, прибутки та приріст капіталу фізичних та юридичних осіб від ВВП у державах-членах ОЕСР

Джерело: побудовано автором за даними [189].

П. Кругман, аналізуючи наявність спільних ознак, що були перед початком Великої депресії та перед фінансовою кризою 2008 р., виділив стрімке зростання нерівності. Це було пов'язано з політичними змінами, що привели до зниження максимальних ставок податків, а також до зменшення контролю за ростом доходів найбагатших верств населення. Водночас, була представлена як непереконлива теорія „недостатнього споживання” і наведені обґрунтування того, що зростаюча нерівність призвела до надмірного споживання, що проводилося з залученням кредитних коштів та зростанням кількості боржників [73].

Висунута гіпотеза С. Кузнеця щодо пов'язаності економічного росту та зниження нерівності не підтверджується для розвинених англомовних країн, проте для держав, що розвиваються, вона є актуальною [3]. А тому існує необхідність удосконалення і розвиток регулятивних інструментів РІТ.

Важливим аспектом удосконалення політики в сфері оподаткування доходів населення є її вдосконалення з огляду на зростання вартості освіти,

що особливо характерне для США, але також уже є актуальним питанням в Україні. У США якісна і престижна освіта коштує дуже дорого. При цьому бідні студенти змушені отримувати її в кредит (що призвело до досягнення суми боргу студентів на освіту у 2010 р. до 1 трлн. дол. США). Варто зазначити, що ця заборгованість не може бути списана у випадку банкрутства особи. Це призводить до збільшення нерівності, тому що студенти з заможних сімей мають змогу не лише отримати якісну освіту, а й певний час стажуватися на безоплатній основі для отримання більш вигідної пропозиції по працевлаштуванню [205].

Але вирішення питання нерівності має бути комплексним і стосуватись навіть виховання дітей. А тому потрібно більше орієнтувати структуру РІТ в Україні на розвиток сім'ї. М. Добки і Ф. Циліботті на прикладі 16 держав-членів ОЕСР продемонстрували, що у країнах з меншим рівнем нерівності (Норвегія, Фінляндія, Швеція, Швейцарія) батьки у вихованні дітей більше акцентують увагу на незалежності та розвитку уяви. У країнах з порівняно вищим коефіцієнтом Джині (Туреччина, США) першочерговими визнаються важка праця та терпіння [165]. Тобто ціннісні орієнтири, які прививаються в дитинстві, є визначальними при поведінці.

Питання податкового реформування є дуже важливим протягом усієї історії незалежної України. В нашій державі була практика прогресивного, пропорційного оподаткування доходів населення (персональне оподаткування в Україні не відзначається стабільністю), але перманентні цілі, що характерні для будь-якого реформування, не були досягнуті. Це, передусім, підвищення рівня податкової культури (яке займає центральне місце в персональному прибутковому оподаткуванні), детінізація економіки та зменшення стратифікації населення.

Зважаючи на те, що в Україні залишаються актуальними дискусії щодо необхідності впровадження більш прогресивної системи оподаткування доходів населення (при цьому не приділяється увага у потенціальних змінах адміністрування та активізації опортуністичної поведінки платників

податків, що переростає в ухилення від оподаткування). При визначенні національних цільових індикаторів потрібно враховувати глобалізаційні аспекти підвищення граничної нормативної ставки РІТ.

Р. Масгрейв зазначав, що податкову реформу не можна розглядати виключно як внутрішню справу, тому що процес глобалізації економіки вніс зміни до умов та цілей, в яких проводиться податкова політика [6, с. 61]. Якщо у 80-х роках ХХ ст. було обґрунтовано справедливість використання плоскої шкали оподаткування персональних доходів, то на сьогоднішній день актуальним є її застосування в цілях підвищення податкової конкурентоспроможності країни. Плоску шкалу оподаткування застосовує Литва, з 2008 р. вона введена в Болгарії (ставка 10 %), а з 2014 р. – в Латвії (ставка 24 %, що застосовується трудових доходів). Також вона використовується в Румунії (ставка 16 %) та Білорусії (ставка 12 %), а з 1 січня 2015 р. заплановане її застосування у Естонії (20 %). За 10 % ставкою оподатковується дохід до 120 МЗП у Парагваї [211]. Також плоска шкала оподаткування персональних доходів застосовується у Росії (13 %) та в Грузії (20 %). При чому в Грузії у 2008 р. пройшло об'єднання РІТ із соціальним, що значно спростило процес адміністрування.

Але зупинимося детальніше на аналізі граничних нормативних ставок РІТ у країнах-членах ОЕСР, оскільки саме в них питання податкової конкуренції, соціального забезпечення мають стратегічне значення. Вони є специфічними орієнтирами для інших країн при розробці власних податкових політик, особливо в контексті конкуренції податкових та соціальних стандартів в умовах глобалізації. Дендрограма граничних нормативних ставок РІТ держав-членів ОЕСР з використанням методу міжгрупових зв'язків у 2013 р. наведена у дод. Я на рис. Я.1. Дисперсія нормативних ставок РІТ в країнах-членах ОЕСР свідчить про зменшення розпорошеності змінних у період 2000-2002 рр. (рис. 3.4).

Саме у 2002 р. було мінімальне значення дисперсії – 78,3, максимальне ж було досягнуте у 2012 р. (124,7). Швидкий ріст показника дисперсії

нормативних ставок у посткризовий період 2010-2012 рр. свідчить про те, що у різних державах застосовувались різні податкові механізми, направлені на збільшення або зменшення нормативних ставок, зменшення або збільшення шкал оподаткування.

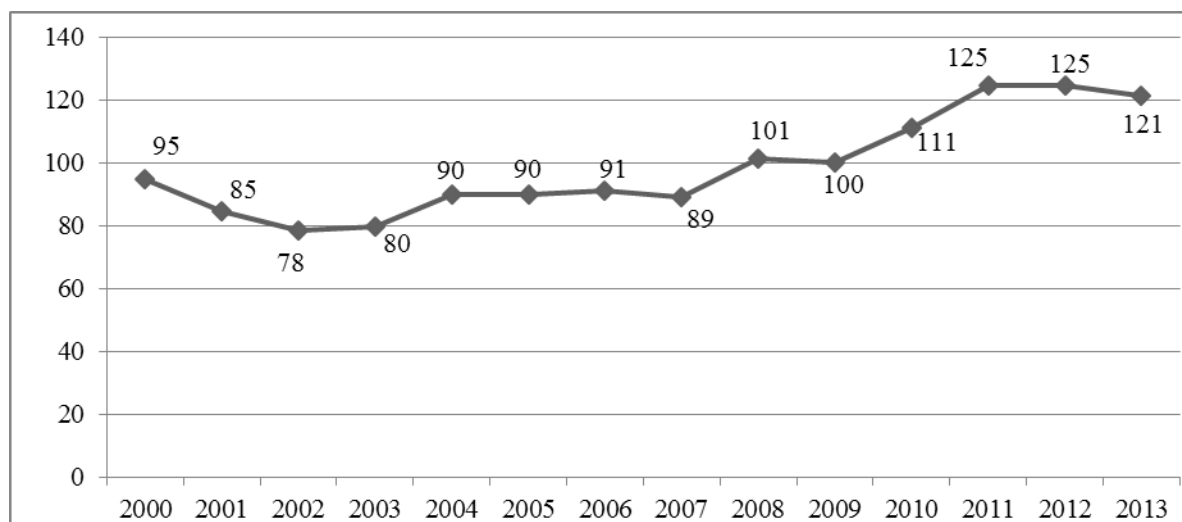

Рис. 3.4. Динаміка дисперсій нормативних ставок персонального прибуткового податку в країнах-членах ОЕСР

Джерело: побудовано автором за даними [189].

Для більшої демонстративності ми згрупуємо дані у дві групи за критерій використавши розмір ВВП на душу населення. Таким чином, до першої групи потрапили 17 країн, у яких ВВП на душу населення більше 40 тис. дол. США за даними 2013 р., а в другу ті, у яких ВВП на душу населення становить менше 40 тис. дол. США.

Результати групування представлені у табл. 3.7. Розраховані дисперсії по цих групах свідчать про наявність в них протилежних тенденцій за досліджуваний період: розкид нормативних ставок РІТ в країнах 1 групи зменшився, а в країнах 2 групи збільшився (рис. 3.5). Показник моди у 1 групі становить 50 %, а у 2 групі – 40 %. При цьому у 2012 р. та у 2013 р. дисперсії цих груп набули єдиних значень: 128 у 2012 р. та 125 у 2013 р. Це може свідчити про певну координацію персонального оподаткування у державах-членах ОЕСР.

За період 2000-2013 рр. середня нормативна ставка в країнах-членах ОЕСР знизилася з 40,3 % до 35,8 %. Максимальне значення було у 2000 р. і становило 40,3 %, а мінімальне зафіксоване у посткризовому 2010 р. – 34,8 %. Таким чином, можна зробити висновок, що продовжується тенденція зниження граничних нормативних ставок РІТ, яка розпочалася ще у 90-х роках ХХ століття.

Таблиця 3.7

Результати групування країн-членів ОЕСР

1 група країн	2 група країн
Австралія, Австрія, Бельгія, Данія, Ісландія, Ірландія, Канада, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Нова Зеландія, Норвегія, США, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція	Великобританія, Греція, Естонія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Південна Корея, Мексика, Польща, Португалія, Чилі, Чехія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Угорщина, Японія

Джерело: складено автором за даними [189].

Разом тим, варто відмітити, нормативні ставки впливають рішення платника податку щодо слідування податковому законодавству. На сьогоднішній день здійснені дослідження, які доводять, що податкові ставки негативно пов'язані з дотриманням податкового законодавства, проте є і дослідження, які вказують на неоднозначність цього [222].

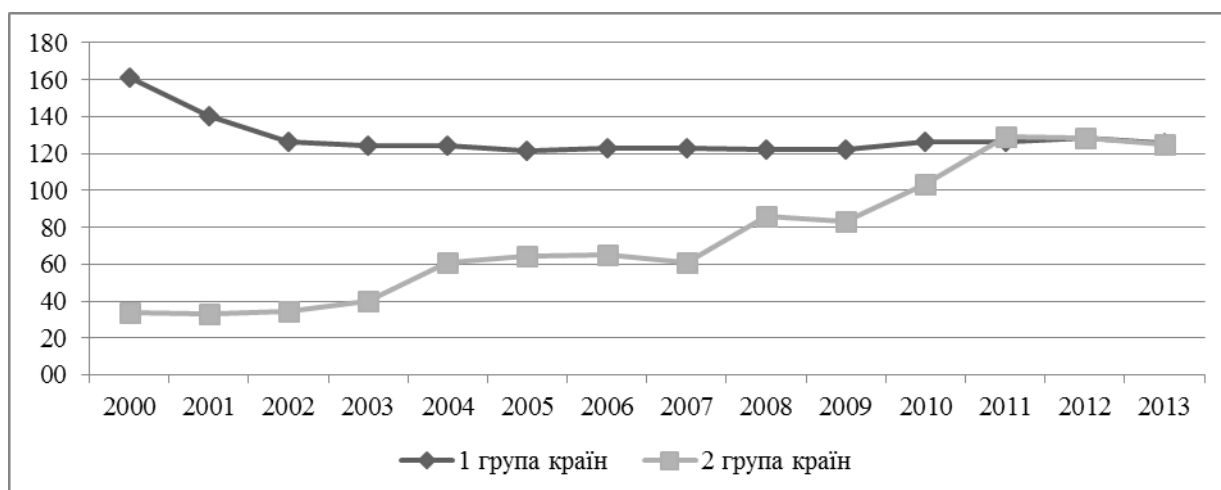

Рис. 3.5. Динаміка дисперсій нормативних ставок РІТ по 2 групах держав-членів ОЕСР

Джерело: побудовано автором за даними [189].

Одним з визначальним факторів персонального оподаткування може виступати багатство. Воно дуже актуальне для України, оскільки ПДФО за своєю суттю є комбінованим податком: на доходи і на багатство (щодо оподаткування призів, доходів від нерухомого і рухомого майна та оподаткування спадщини та подарунків). Незважаючи на те, що оподаткування багатства не є фіскально значущим, воно є значним в державах-членах ОЕСР. Багатство можна розглядати як сукупність фінансового, нефінансового багатства та боргових зобов'язань. Розподіл багатства оцінюється на базах даних про доходи у переважній більшості випадків.

Дуже важливим є те, що розподіл багатства в кожній віковій групі є більш нерівним, ніж розподіл доходів, що достатньо складно пояснити за допомогою стандартних моделей, що базуються на життєвих циклах акумулювання багатства (оскільки є багато шоків: демографічних, ставок прибутковості, результатів на ринку праці тощо) [196].

Варто зазначити, що багатство є ширшою категорією і може включати в себе доходи. При РІТ у багатьох країнах беруться до уваги як доходи, так і становище платника податків (платоспроможність), що впливає з наявного у нього багатства. Розподіл багатства є більш демонстративним показником в контексті процесів глобалізації.

Незважаючи на те, що багатство важко оцінити, його розмір у 2000 р. визначали на рівні 117 052 млрд дол. США, у 2014 р. воно зросло до 263 242 млрд дол. США. Ріст багатства у світі прогнозується й далі. У цьому процесі ряд країн, займаючи більш конкурентні позиції, нарощують багатство, але є й ряд держав, що його втрачають. Саме до останніх належить Україна (табл. 3.8).

Найбільше показник багатства зріс у Росії за досліджуваний період – на 684 %, а також Естонії (614 %) та Молдові (500 %). Найменший ріст спостерігався у Словенії – 233 %, Україні – 250 % та Хорватії – 328 %. Ці

показники є дуже низькими, особливо в порівнянні з тим, що загальносвітове багатство зросло на 225 %.

Таблиця 3.8

Динаміка показників багатства в деяких країнах

Назва країни	2000					2014				
	Частка дорослого населення, %	Загальна сума багатства, млрд дол. США	Частка багатства, %	Розмір багатства на 1 особу, дол. США	Медіанне значення розміру багатства на 1 особу, дол. США	Частка дорослого населення, %	Загальна сума багатства, млрд дол. США	Частка багатства, %	Середній розмір багатства на 1 особу, дол. США	Медіанне значення розміру багатства на 1 особу, дол. США
Всі країни	100	117052	100	31680	1740	100	263242	100	56016	3641
Болгарія	0,2	25	0,021	3963	2999	0,1	114	0,043	19093	8608
Хорватія	0,1	29	0,025	3710	3992	0,1	95	0,036	27193	12495
Чехія	0,2	92	0,079	11775	4065	0,2	391	0,149	46291	13724
Естонія	0,0	7	0,006	7337	3067	0,0	43	0,016	40856	17583
Грузія	0,1	14	0,012	4251	1790	0,1	59	0,022	21857	9676
Угорщина	0,2	73	0,062	9292	4614	0,2	245	0,093	30895	15324
Латвія	0,0	9	0,008	5261	2273	0,0	37	0,014	20930	9033
Литва	0,1	16	0,014	6303	2800	0,1	57	0,022	22689	10068
Молдова	0,1	2	0,002	660	283	0,1	10	0,004	3734	1601
Польща	0,7	246	0,210	8871	2306	0,6	840	0,319	27731	9136
Румунія	0,4	63	0,054	3840	1515	0,4	257	0,098	15442	5439
Росія	2,9	315	0,269	2918	551	0,4	2156	0,819	19586	2360
Словаччина	0,1	37	0,032	9547	7241	0,1	123	0,047	28630	21802
Словенія	0,0	51	0,044	9547	7241	0,0	119	0,045	71995	50329
Україна	1,0	34	0,029	931	174	0,8	85	0,032	2374	224

Джерело: складено автором за даними [161;173].

Варто зазначити, що частка українського багатства в загальносвітовому максимального значення досягла у 2007 р. – 1 % (з 0,029 % у 2000 р.), але знизилась у 2014 р. до 0,032 %. При цьому зростаюча тенденція з досліджуваних держав була тільки в Словаччині та Чехії, а неспадна – у Молдові і Грузії.

В Україні медіанне значення майже в 11 разів менше від середнього розміру багатства, що свідчить про великий розрив в добробуті населення. З

досліджуваних країн великий розрив між цими показниками у Росії (у 8 разів) та у Чехії (у 3 рази). Всі інші країни пострадянського простору мають менший розриву, а, отже, і нижчий рівень стратифікації.

Україна послабила свої позиції шляхом втрати багатства і зменшення кількості дорослого населення. Відповідно, частка дорослого населення зменшилася з 1 % у 2000 р. до 0,8 % у 2014 р (рис. 3.6).

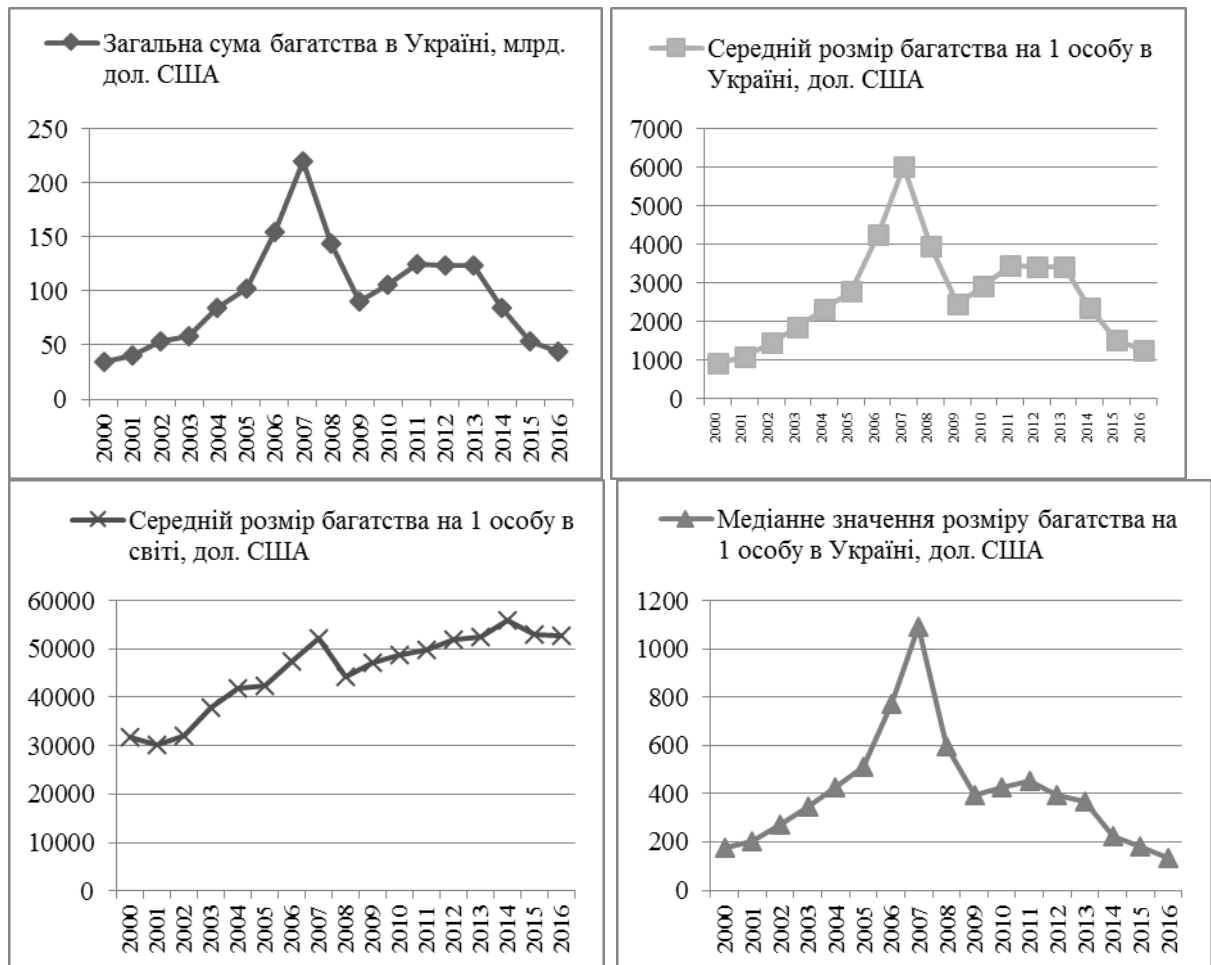

Рис. 3.6. Динаміка окремих показників багатства в Україні і світі в 2000–2016 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [161].

Динаміка загальної суми багатства в Україні має зростаючу тенденцію з 2000 р. до 2007 р. (що відобразилось і на середньому та медіанному розмірах багатства на 1 особу). Але криза 2008 – 2009 рр. в Україні призвела до більшого падіння багатства, ніж в середньому по світі: з 220 млрд дол. США у 2007 р. до 90 млрд дол. США у 2009 р., тобто на 59%. Це свідчить

про великий вплив зовнішніх шоків та відсутність компенсаторів їх проявів. При цьому є країни пострадянського простору, які змогли примножити багатство, як от Чехія (з 288 до 315 млрд дол. США) та Польща (з 737 до 768 млрд дол. США). Разом з тим є ряд держав, в яких зменшилась кількість багатства: в Естонії на 18 %, в Латвії на 15 %, в Литві на 9 %. Як видно з рис. 3.7, темп приросту середнього розміру багатства в Україні був вищий, ніж у світі до 2007 р. Але криза 2008-2009 рр. стала детермінантою стрімкого падіння у ці роки. 2010 р. та 2011 р. можна охарактеризувати як поживлення, проте з 2011 р. до 2014 р. прослідковується спадна тенденція темпу приросту середніх розмірів багатства в Україні.

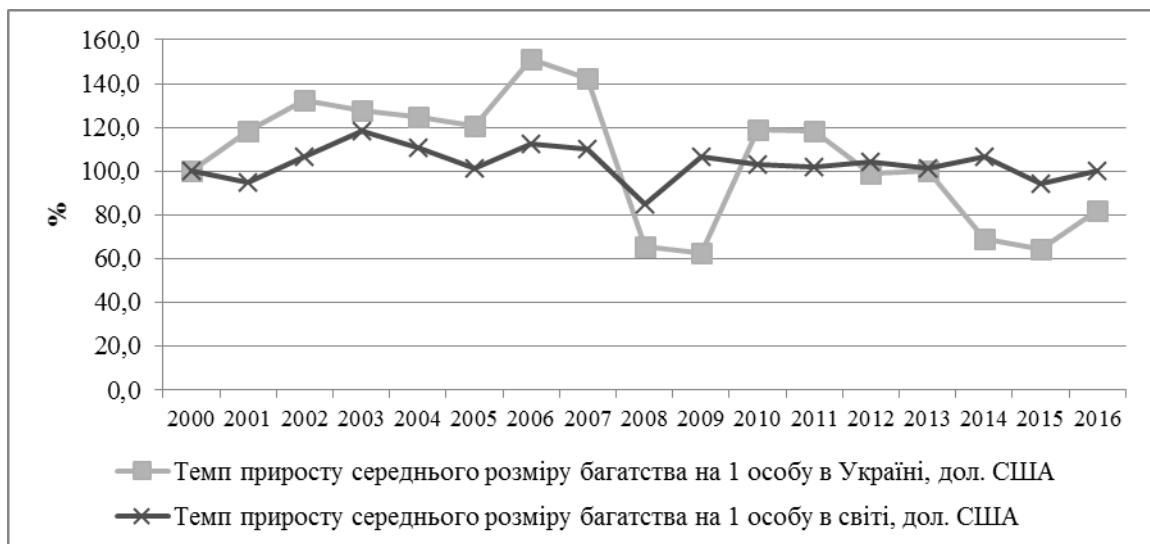

Рис. 3.7. Динаміка темпів приросту середніх розмірів багатства в Україні та світі

Джерело: побудовано автором за даними [161].

Падіння багатства домогосподарств в Україні є негативним явищем. Воно свідчить про зменшення результатів їх економічної діяльності і, як наслідок, меншу кількість ресурсів, що перебувають у розпорядженні домогосподарств. Це може виступати стримуючим фактором для розвитку економіки.

Не зважаючи на те, що доходи є основою формування багатства, кореляція між показниками приросту реальних доходів та багатства відсутня.

Об'єктивним є те, що темпи приросту реальних доходів є вищими, ніж приріст багатства в Україні (рис. 3.8).

З огляду на те, що між розміром багатства в Україні та надходженнями від ПДФО існує помітний зв'язок (0,71) (досліджуваний період – 2000–2013 рр.), різке зменшення багатства може стати передумовою зменшень прогнозованих надходжень до бюджетів. Крім того, негативний ефект в значній мірі досягнуто за рахунок зростаючої інфляції.

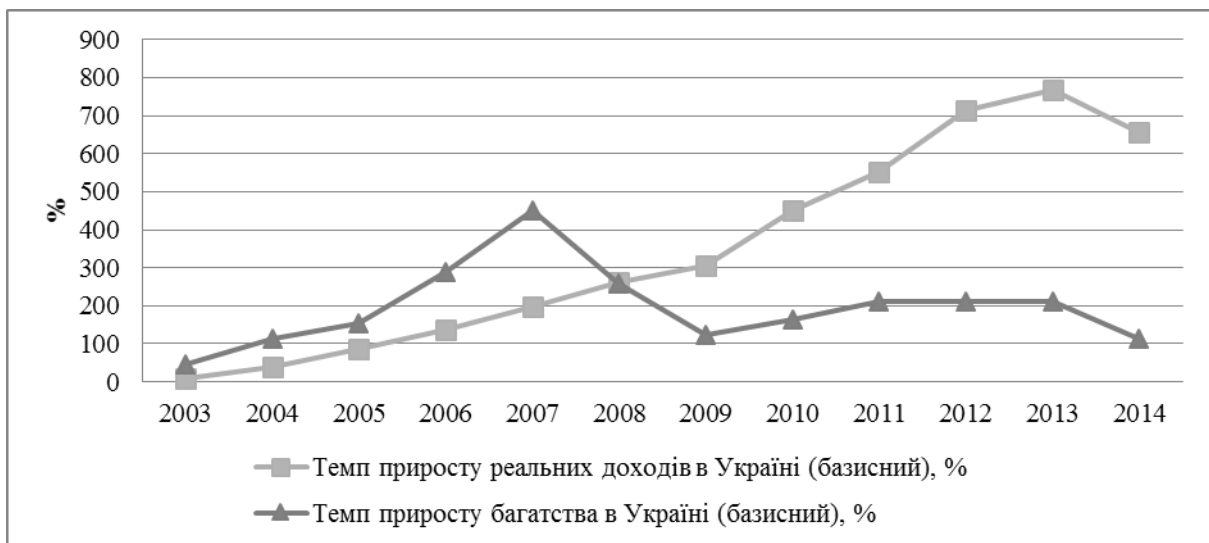

Рис. 3.8. Динаміка темпів приросту реальних доходів та багатства в Україні (базисних)

Джерело: побудовано автором за даними [161].

М. Фельдштейн досліджував вплив корпоративних і персональних прибуткових податків істотно змінює вплив ефекту інфляції на капіталомісткість виробництва, ринкову процентну ставку та реальні чисті доходи від вкладень. Він дійшов висновку, що потрібно змінювати податкові правила для інфляції, для того, щоб включити специфічну поправку на додаткову інфляцію в процентній ставці [170]. Враховувати вплив інфляції при розрахунку податкових зобов'язань є важливою практикою, яка застосовується в ряді країн (у Великобританії, Польщі, США та інших), але відсутня в Україні. На сьогоднішній день в Україні існує лише механізм

індексації заробітної плати (коли індекс споживчих цін перевищує поріг 101 % і застосовується лише до заробітної плати у межах прожиткового мінімуму) та до грошових доходів у разі несвоєчасної виплати заробітної плати. Нормативно-правову базу складають закони України „Про індексацію грошових доходів населення”, „Про компенсацію громадянам втрати частини доходів у зв’язку з порушенням строків їх виплати”, а також Порядок проведення компенсації громадянам втрати частини грошових доходів у зв’язку з порушенням термінів їх виплати та Порядок проведення індексації грошових доходів населення.

Саме тому з огляду на кризові явища в економіці, доцільно запровадити перерахунок податкових зобов’язань з ПДФО для зменшення негативного впливу інфляції на доходи населення, особливо в контексті різкого зменшення багатства.

Досліджуючи стан персонального прибуткового оподаткування в Україні, його доцільно порівнювати з іншими державами для кращого розуміння поточного стану та перспектив його розвитку. Але аналіз, що ґрунтується на порівнянні з високорозвиненими державами, не завжди виправдовує себе, оскільки Україна має ряд специфічних рис, що визначені її історичним розвитком та економічним становищем. На нашу думку, найбільш коректним є порівняння з державами пострадянського простору, а також з державами, що мають дохід нижче середнього.

Зокрема, відповідно до методології Світового банку, Україна належить до держав, що мають дохід нижче середнього за результатами 2014 р. Таких держав 50, включаючи Україну (Вірменія, Бангладеш, Болівія, Бутан, Кот д’Івуар, Камерун, Конго, Кабо-Верде, Джибуті, Єгипет, Мікронезія, Грузія, Гана, Гватемала, Гаяна, Гондурас, Індонезія, Індія, Кенія, Киргизстан, Кірибаті, Косово, Лаос, Шрі-Ланка, Лесото, Марокко, Молдова, М’янма, Мавританія, Нігерія, Нікарагуа, Пакистан, Філіппіни, Папуа Нова Гвінея, Судан, Сенегал, Соломонові Острови, Сальвадор, Сан-Томе і Принсіпі,

Свазіленд, Сирія, Таджикистан, Східний Тимор, Україна, Узбекистан, В'єтнам, Вануату, Самоа, Ємен, Замбія).

Проте для подальшого аналізу було відібрано лише держави, кількість населення яких за офіційними даними перевищує 10 млн осіб. До цієї групи увійшли Бангладеш, Болівія, Кот д'Івуар, Камерун, Єгипет, Гана, Гватемала, Індонезія, Індія, Кенія, Шрі-Ланка, Марокко, М'янма, Нігерія, Пакистан, Філіппіни, Судан, Сенегал, Сирія, Україна, Узбекистан, В'єтнам, Ємен та Замбія.

Інформаційною базою щодо персонального прибуткового оподаткування в 24 відібраних державах стали огляди податкового законодавства таких аудиторських компаній: Ernst End Young [140], KPMG [211] та Deloitte [209]. Спільним є те, що у всіх досліджуваних державах у 2015 р., крім Болівії, незважаючи на порівняну складність адміністрування, застосовувалась прогресивна шкала оподаткування. При цьому кількість шкал варіювалась від 2 (в Ємені) до 12 (в Пакистані). Характерною рисою є наявність у більшості держав систем знижок та вирахувань з РІТ. Також застосовувались ставка РІТ в розмірі нуль відсотків до певного рівня доходів, стандартні вирахування на річній чи місячній основі, що певною мірою забезпечення регулятивної ефективності РІТ. У цьому контексті вирізняється лише Узбекистан, в якому немає суттєвих пільг.

У державах-членах ЄС середня гранична ставка РІТ становила 37,94 %, а в державах-членах ОЕСР – 41,68 % у 2015 р. [212]. За нашими розрахунками у 24 досліджуваних державах середня ставка РІТ становила 26,90 %, що суттєво нижче за держави-члени ОЕСР та ЄС. Таким чином, в сфері персонального прибуткового оподаткування чітко прослідковуються наслідки податкової конкуренції між державами-членами ОЕСР, ЄС та держав з доходом нижче середнього.

У контексті необхідності підвищення регулятивної ефективності ПДФО потрібно створити базу повноцінного та неупередженого механізму функціонування ПДФО. По-перше, пропонуємо за умови подачі державними

службовцями та депутатами всіх рівнів декларації про майновий стан і доходи, додатково перевіряти її і на корупційну складову (що дозволило б об'єднати декларації про доходи та майновий стан і декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування). Такий досвід напрацьовано у Німеччині, і, оскільки, декларації з РІТ там подає більша частина населення, то така перевірка є доцільною і достатньо ефективною. Також запровадження контролю за витратами може стати запорукою більшої дієвості механізмів ПДФО. Ще однією новацією може бути використання даних про пов'язаних осіб, що накопичуються в результаті контролю за трансфертним ціноутворенням, з метою виявлення ризикових резидентів та нерезидентів з метою перевірки достовірності отриманих ними доходів та повноти сплачених податків.

Одним із перспективних кроків є запровадження загальнообов'язкового декларування доходів фізичних осіб. Але кроком, що передує цьому, повинне бути розробка концепції та програмного забезпечення для підготовки попередньо заповнених декларацій. Також важливим є реєстрація максимальної кількості фізичних осіб та отримання ними електронного підпису, для користування електронним кабінетом платника податків.

Отже, шляхом диверсифікації ставок РІТ (через застосування різних ставок РІТ до різних шкал та видів доходу), а також використання неоподаткованого мінімуму та знижок і вирахувань до доходів резидентів, реалізується регулятивна ефективність РІТ та його фіскальна достатність у державах з доходом нижче середнього.

З огляду на виклики, які ставить перед собою розвиток моделі РІТ у ХХІ ст. потрібно також враховувати особливості України як держави з доходом нижче середнього, що розвивається. Це, перш за все, високий рівень тінізації економіки, міграція інтелектуального капіталу та виведення та капіталу за кордон.

ПДФО як модель РІТ в Україні повинен розглядатись в першу чергу не як інструмент значного навантаження на ФОП, а як „плата за стабільність”,

що дозволяє отримувати високі доходи. З огляду на реформаторські настрої у українському суспільстві та необхідність пошуку нових підходів до оподаткування доходів, в тому числі й фізичних осіб, дана концепція може бути достатньо ефективною.

Таким чином, з точки зору податкової конкурентоспроможності держави персональне прибуткове оподаткування відіграє надзвичайно важливу роль. Можливо, воно і не буде визначальним при виборі місця розміщення юридичної особи, але має велике значення при виборі держави резиденства, а також впливає на міграцію людського капіталу та пов'язані з цим фінансові наслідки.

Отже, попри деякі негативні процеси і проблеми в кінцевому підсумку є підстави констатувати, що в Україні поступово складаються умови для конкурентоспроможної трансформації моделі персонального прибуткового оподаткування.

Висновки до розділу 3

1. Питання детінізації доходів населення в більшій мірі пов'язане з поведінковим ефектом, ніж механічним, та не може бути вирішено за рахунок реформування виключно ПДФО та ЄСВ, оскільки це більш комплексна проблема. А тому необхідна більша прозорість та координація діяльності органів державної влади (для України характерною є ситуація, коли найбільша частка платників ПДФО є фізичні особи, що працюють в бюджетній сфері, а також працівники, що зайняті на підприємствах і в організаціях, що є платниками ренти), особливо контролюючих, для збільшення кількості платників ПДФО через легалізації заробітних плат, та підвищення податкової культури, в тому числі і через зростання ролі

декларування. При цьому успішність таких заходів в значній мірі залежить від зменшення проявів корупції.

2. У контексті необхідності реформування ПДФО можливе підвищення його регулятивної ефективності в напрямку розробки стимулів до застосування схем обов'язкового медичного страхування. При цьому є три виклики: низький рівень доходів більшості населення, складна структура населення, а також ризики, пов'язані з недостатньо прозорим функціонуванням особистих селянських господарств. Наявність значної кількості пропозицій до реформування персонального прибуткового оподаткування часто не призводить до якісних змін, оскільки не мають комплексного характеру, і, навіть якщо впроваджуються, то на короткий термін.

3. На сьогоднішній день в країнах ЄС відмовились від перспективи гармонізації податкового законодавства, проте існує нагальна потреба його більшої координації. На нашу думку, з врахуванням цього фактору повинна реформуватись система РІТ.

4. У контексті зниження рівня доходів дорослого населення в Україні, що є відображенням внутрішніх проблем, а не зовнішньої кон'юнктури, важливо впроваджувати механізми перерахунку доходів населення до оподаткування з коректуванням інфляційних змін. При цьому пропорційна шкала оподаткування нівелює інфляційні зміни, а тому в умовах макроекономічної нестабільності вона є найбільш раціональною для використання.

5. Оскільки жодна шкала ставок у розвиненому і конкурентному світі не може повністю ліквідувати стимули до примноження капіталу, проте може стимулювати до вибору іншої юрисдикції для ведення своєї діяльності. Відповідно, існує певна різниця персонального прибуткового оподаткування у державах-членах ОЕСР, державах-членах ЄС та державах з доходом, нижче середнього, про що свідчить гранична ставка РІТ, і це може впливати на

рішення особи щодо держави резиденства, а також може впливати на процеси міграції.

6. Також, на нашу думку, досить вузько трактувати регулятивну функцію ПДФО як таку, що забезпечується через перерозподіл коштів від більш до менш заможних осіб, оскільки на сьогоднішній день Україна не може в повній мірі реалізувати себе як ефективний розподільовач коштів, підтвердження цьому є індекси сприйняття корупції, фаворитизму у прийнятті урядових рішень тощо, такий підхід порушує принцип справедливості по відношенню до багатого населення, знижуються стимули багатого населення залишатись резидентами України.

Основні результати розділу опубліковані у таких наукових працях автора [42; 44; 46; 50; 51; 52; 60; 61], а також у розділі використовувались такі джерела [2; 3; 4; 5; 6; 14; 15; 20; 22; 24; 25; 37; 64; 69; 72; 73; 77; 82; 86; 91; 92; 94; 95; 97; 102; 103; 106; 109; 113; 118; 119; 120; 122; 123; 127; 140; 141; 152; 158; 159; 161; 165; 170; 173; 176; 179; 188; 189; 191; 192; 193; 196; 202; 205; 209; 211; 212; 222].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано нове вирішення актуального науково-прикладного завдання щодо поглиблення теоретичних основ регулятивної ефективності персонального прибуткового податку та розробки науково-практичних рекомендацій щодо модернізації елементів податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Основні теоретичні та практичні результати проведеного дослідження полягають у такому:

1. Регулятивна ефективність РІТ визначається здатністю досягати соціально-економічних ефектів (лінійні, нелінійні, перерозподільчі, поведінкові тощо), базовими серед яких є ефекти доходу та заміщення. Це дозволило визначити, що регулятивна ефективність ПДФО – спроможність цього податку гармонізувати інтереси членів суспільства. Вона тісно залежить від елементів, моделі податку, рівня податкової культури та проявляється на рівні фізичної особи і рівні держави. Оцінити регулятивну ефективність можна за допомогою ряду показників, зокрема за допомогою розрахунку податкового клину для різних категорій платників податків, а також коефіцієнта податкової участі.

2. Здійснений ретроспективний аналіз процесу розвитку персонального прибуткового оподаткування в Україні дозволив виділити чотири етапи з огляду на трансформації, що їх зазнавали шкали оподаткування. Це свідчить про його динамічність, проте часта змінюваність податкового законодавства є однією з проблем, що призводить до зниження його передбачуваності, та зростання витрат платників податків, пов'язаних із дотриманням податкового законодавства. Визначено, що поняття „податкова реформа” та „податкова зміна” не є тотожними, тому повинні розглядатись як загальне і часткове; податкові реформи мають комплексний характер і у

контексті цього варто вважати, що в Україні було здійснено реформу у сфері оподаткування доходів фізичних осіб з переходом на плоску шкалу оподаткування у 2004 р.

3. Міжнародна практика оподаткування доходів громадян свідчить про наявність різних підходів до включення різних доходів до бази оподаткування. Це зумовлює функціонування в деяких державах ряду інструментів РІТ, що застосовуються до різних видів доходів. У більшості досліджених держав застосовується комбінована модель податку. Міжнародний досвід персонального прибуткового оподаткування засвідчив про наявність різних, часто суперечливих тенденцій, що формуються під впливом фінансових криз та міжнародної податкової конкуренції. При цьому спільним є підвищення якості адміністрування через запровадження електронних сервісів, попереднього заповнення декларацій.

4. На регулятивну ефективність ПДФО безпосередньо впливає стан фінансів домогосподарств, одним із проблемних аспектів яких є розбалансованість доходів, коли сума соціальних допомог є часто вищою або рівною сумі заробітних плат, що зменшує стимули до праці. Виявлений суттєвий розрив у розмірі (у 85 разів) і структурі доходів середньостатистичних домогосподарств і домогосподарств, одним із членів яких є народний депутат, здатний створювати підґрунтя для конфлікту інтересів у процесі розробки податкового законодавства в цілому, а також при проведенні податкових реформ і порушенні принципу інституційної конгруентності при формуванні податкової політики в Україні.

5. Результати дослідження свідчать, що середня ефективна ставка ПДФО варіювалася від 6,9 % (у 2014 р.) до 8,23 % (у 2005 р.). Встановлено існування значної інфляційної компоненти у зростанні надходжень від цього податку. Встановлено негативний зв'язок між оподатковуваним доходом та кількістю платників ПДФО. Потребує перегляду система пільг з ПДФО через низький рівень її регулятивної ефективності та зважаючи на її значний потенціал. Її основні елементи (податкові соціальні пільги та податкова

знижка) застосовуються лише до трудових доходів. При цьому поширюються вони на незначну частку населення, та ефект від їх застосування є недостатнім, відтак необхідне їх застосування до загального оподаткованого доходу. Податкову соціальну пільгу у розмірі 100 % запропоновано надавати усім платникам податку з можливістю одночасного застосування й інших податкових соціальних пільг (оскільки, відповідно до методології визначення прожиткового мінімуму, він розраховується для дорослої працездатної людини, а отже, не орієнтований на відтворення).

6. Здійснена адаптація методології ОЕСР щодо оцінки податкового навантаження на доходи у вигляді заробітної плати засвідчила низьку регулятивну ефективність персонального прибуткового оподаткування в Україні, що підтверджено зміною податкового клину лише для однієї із восьми категорій платників (одруженої пари із сукупним доходом 133 %): із 40,19 % до 38,74 % у 2013 р. Також еластичність доходу після оподаткування становила 0,98 у 2013 р., а у 2016 р. збільшилася до 1 у зв'язку із запровадженням пропорційного оподаткування.

7. Доведено, що подальші дії влади повинні бути направлені на підвищення довіри до їхніх рішень, зростання відповідальності та обізнаності працездатного населення з нормами податкового законодавства, активізацію заходів контролюючих органів, направлених на виявлення осіб, що перебувають у неофіційних трудових відносинах із роботодавцем. Основним очікуваним результатом детінізації повинна бути уніфікація умов діяльності працівників на вітчизняному ринку праці, а також підвищення якості статистичної інформації, що в подальшому може стати достовірною інформаційно-аналітичною базою для податкових реформ. Зважаючи на те, що сьогодні в Україні існує чотири форми декларації для виявлення фінансового стану фізичної особи, раціональним є зведення їх до однієї (розширеної) декларації про майновий стан і доходи, оскільки інформацію про доходи перевіряє лише ДФС України.

8. З'ясовано, що оподаткування доходів населення в більшості держав здійснюється за прогресивною системою, але також наявні тенденції впровадження пропорційного оподаткування, зокрема у країнах, що мають на меті системне спрощення податкового законодавства. З огляду на необхідність його реформування в Україні, основними цілями є підвищення національних стандартів, у тому числі соціальних, зростання конкурентоспроможності та спрощення системи персонального прибуткового оподаткування. При цьому одним із орієнтирів є гранична нормативна ставка податку, яка впливає на очікування платників податків та їхню поведінку. Реформування персонального прибуткового оподаткування в Україні повинно відбуватися з урахуванням необхідності підвищення регулятивної ефективності ПДФО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Н. Эконометрия физических лиц Украины / Н. Азаров, С. Лекарь, М. Лощинин, Д. Чушкар // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 37–53.
2. Алексеева А.О. Обґрунтування основних організаційно-психологічних перешкод щодо підвищення рівня добровільності сплати податків / А. О. Алексеева // Управління розвитком. – 2013. – № 21. – С. 74–76.
3. Альваредо Ф. Неравенство в течение прошлого века / Ф. Альваредо // Финансы и развитие. – 2011. – Сентябрь. – С. 28–29.
4. Андрущенко В. Л. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): [монографія] / В. Л. Андрущенко, Т. В. Тучак. – К. : Алерта, 2013. – 384 с.
5. Аткинсон Э. Б. Лекции по экономической теории государственного сектора / Э. Б. Аткинсон, Дж. Э. Стиглиц. – М. : Аспект Пресс, 1995. – 832 с.
6. Б'юкенен Д. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: Два протилежних бачення держави / Б'юкенен Д. М., Масгрейв Р. А. ; пер. з англ. – К. : Вид. дім „КМ Академія”, 2004. – 175 с.
7. Бараник З. П. Інтелектуальна міграція населення України: статистичний аспект / Бараник З. П., Романенко І. О. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія Економічні науки. – 2014. – Випуск 6. – Частина 5. – С. 223–227.
8. Барулин С. В. Теория и история налогообложения: [учеб. пособие] / С. В. Барулин. – М. : Экономистъ, 2006. – 319 с.
9. Башняк О. С. Проблеми реалізації податкових принципів у законодавстві України про оподаткування доходів фізичних осіб /

О. С. Башняк // Науковий вісник Національної академії ДПС України. – 2005. – № 3 (30). – С. 221–224.

10. Берг Э. Дж. Равенство и эффективность / Э. Дж. Берг, Д. Д. Остри // Финансы и развитие. – 2011. – Сентябрь. – С. 12–15.

11. Берндт Э. Р. Практика эконометрики : классика и современность : [учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям 060000 экономики и управления] / Э. Р. Берндт ; пер. с англ. под ред. проф. С. А. Айвазяна. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 863 с.

12. Бернс Л. Подоходный налог с физических лиц / Л. Бернс, Р. Кревер [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.imf.org/external/pubs/nft/1998/tlaw/rus/ch14r.pdf>.

13. Благун І. С. Просторово-структурний аналіз доходів населення / І. С. Благун, Л. І. Дмитришин // Регіональна економіка. – 2013. – № 1. – С. 99–106.

14. Букин А. К. Развитие налоговой политики России в области здравоохранения / А. К. Букин // Финансы. – 2009. – № 5 (сентябрь-октябрь). – С. 61–65.

15. Бюджетний кодекс України : Закон, Кодекс від 08.07.2010 № 2456–VI [Електронний ресурс]. База даних „Законодавство України” / ВР України – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/paran571#n571>.

16. Бюджетний літопис : II квартал 2015 року (Проект „Популярна економіка”) // 14 вересня 2015 р. – № 33. – с. 17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://costua.com/files/budget-chronicles-2015-09-13.pdf>.

17. Вдовиченко А. М. Податкові розриви : теорія та можливості імплементації в Україні / А. М. Вдовиченко, А. І. Зубрицький // Економіка та держава. – 2013. – № 8. – С. 17–21.

18. Великий тлумачний словник української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2007. – 1736 с.

19. Верзун А. Необхідність впровадження прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб в Україні / А. Верзун, В. Ковалів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goo.gl/mcrVXM>.
20. Видатки бюджету України за функціями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://costua.com/budget/expenditure/>.
21. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015 рр. (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) К. : Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
22. Воронкова О. М. Сучасний стан сплати податків в Україні / О. М. Воронкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/6977/1/155.pdf>.
23. Вылкова Е. С. Концептуальные основы реформирования налога на доходы физических лиц в России / Е. С. Вылкова, Тарасевич А. Л. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 212 с.
24. Герасименко П. Мінімальна зарплата : світові стандарти і українські реалії / П. Герасименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zaxid.net/news/showNews.do?minimalna_zarplata_svitovi_standarti_i_ukrayinski_realiyi&objectId=1231038.
25. Гетьман Н. Медицинское страхование – Германия / Н. Гетьман [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://opec.ru/1332221.html>.
26. Гирко Т. Налоговая реформа конкретизирована / Т. Гирко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nashagazeta.ch/news/econom/18323>.
27. Гнеушева В. О. Фінансові ресурси домогосподарств в ринкових умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 „Гроші, фінанси і кредит” / В. О. Гнеушева. – Чернігів, 2014. – 20 с.
28. Голишевська Л. В. Роль фіскальної та регулюючої функції податків в економіці держави / Л. В. Голишевська, А. А. Андрущак

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/62930.doc.htm.

29. Гордей О. Д. Фінансове забезпечення рівня життя населення : [монографія] / Оксана Дмитрівна Гордей ; Національний університет ДПС України. – Ірпінь : Видавництво НУДПСУ, 2012. – 336 с.

30. Граборов С. В. Процедуры общественного выбора линейной налогово-бюджетной структуры / С. В. Граборов // Экономика и математические методы. – 2013. – Т. 49. – № 2. – С. 71–86.

31. Гришин И. Швеция после шведской модели / И. Гришин // Мировая экономика и международные отношения. – 2014. – № 6. – С. 53–64.

32. Данилов А. Д. Подходное налогообложение в посткризисный период : зарубежный опыт и отечественные реалии / А. Д. Данилов, Т. В. Паентко // БІЗНЕС-ІНФОРМ. – 2011. – № 2 (2). – С. 31–33.

33. Демиденко Л. М. Оподаткування доходів громадян: досвід США та України / Л. М. Демиденко // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 30–34.

34. Демиденко Л. М. Фіскальна консолідація в забезпеченні стабілізації державних фінансів / Л. М. Демиденко, Ю. Л. Наконечна // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2014. – № 1 (64). – С. 210–214.

35. Динаміка малого підприємництва у 2005–2013 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infolight.org.ua/content/dinamika-malogo-pidpriemnictva-u-2005-2013-rokah>.

36. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи / за ред. Т. І. Єфименко, А. М. Соколовської. – К. : ДННУ „Академія фінансового управління”, 2013. – 492 с.

37. Длугопольський О. В. Особливості фінансування соціального захисту в країнах Азії : японський вектор формування держави добробуту / О. В. Длугопольський // Фінанси України. – 2014. – № 11. – С. 75–97.

38. Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://public.nazk.gov.ua/>.

39. Жебчук Л. Л. Стягнення внесків до фондів соціального страхування як елемент механізму державного регулювання доходів населення / Л. Л. Жебчук // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 2. – С. 126–133.

40. Задорожня Л. А. Аналіз пільг з податку на доходи фізичних осіб в Україні / Л. А. Задорожня // [„Україна в нових реаліях : економічні проблеми та перспективи розвитку”] : матер наук.-практ. інтернет-конф., 17–19 березня 2015 р. – Ірпінь, 2015. – С. 113–116.

41. Задорожня Л. А. Вплив оподаткування фізичних осіб в контексті розбудови фінансового ринку / Л. А. Задорожня // [„Концепції та механізми сучасних трансформацій на фінансовому ринку”] : матер. VII міжн. наук.-практ. конференції, 20–21 вересня 2012 р. / Держ. податкова служба України, Нац. ун-т державної податкової служби України [та ін.]. – Ірпінь, 2012. – С. 50–52.

42. Задорожня Л. А. Декларування як індикатор податкової культури / Л. А. Задорожня // [„Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України”] : матер. міжн. наук.-практ. конференції, 22 травня 2015 р. / Мін-во освіти і науки України, Нац. ун-т державної податкової служби України. – Ірпінь, 2015. – С. 159–161.

43. Задорожня Л. А. Загальнобов’язкове декларування доходів громадян України : переваги і ризики / К. І. Швабій, Л. А. Задорожня // Актуальні проблеми теорії та практики оподаткування : монографія / [за ред. Новицького А. М., Лисенка В. В., Швабія К. І.]. – Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України, 2013. – С. 255–270.

44. Задорожня Л. А. Зарубіжний досвід протидії агресивному податковому плануванню / Л. А. Задорожня // [„Реформування податкової

системи України відповідно до європейських стандартів”]: зб. матер. VII міжн. наук.-практ. конф., 22 грудня 2015 р. / Нац. ун-т ДПС України, НДЦ з проблем оподаткування. – Ірпінь, 2015. – С. 217–220.

45. Задорожня Л. А. Компаративний аналіз баз оподаткування персонального прибуткового податку у ЄС та Україні / Л. А. Задорожня // Економіст. – 2016. – № 11 (361). – С. 26–32.

46. Задорожня Л. А. Міжнародна практика трансфертного ціноутворення в контексті оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб України / Л. А. Задорожня // Економіка і фінанси. – 2014. – № 10. – С. 62–70.

47. Задорожня Л. А. Міжнародний досвід прогнозування надходжень з податку на доходи фізичних осіб / Л. А. Задорожня // [„Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів”]: зб. матер. наук.-практ. конференції, 18 грудня 2012 р. / Держ. подат. служба України, Нац. ун-т ДПС України, НДЦ з проблем оподатк. – Ірпінь, 2012. – С. 119–121.

48. Задорожня Л. А. Оцінка ефективності пільг з податку на доходи фізичних осіб в Україні / Л. А. Задорожня // Економіст. – 2015. – № 9. – С. 29–33.

49. Задорожня Л. А. Оцінка зміни утримань із трудового доходу працівників в Україні / Л. А. Задорожня, К. І. Швабій // [„Економічні перспективи підприємництва в Україні”]: зб. матер. всеукр. інтернет-конф., 27–28 жовтня 2016 р. – Т.1. – Ірпінь : УДФСУ, 2016. – С. 255–258.

50. Задорожня Л. А. Персональне прибуткове оподаткування резидентів в державах з доходом нижче середнього / Л. А. Задорожня // [„Теоретична та практична концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної реальності”]: зб. матер. міжн. наук.-практ. конф., 25 березня 2016 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. фіскальна служба України, Нац. ун-т ДПС України, Навч.-наук. ін-т

фінансів, банківської справи. – Ірпінь, 2016. – С. 68–69. – До 20-річчя створення Навч.-наук. ін-т фінансів, банківської справи.

51. Задорожня Л. А. Перспективи загальнообов'язкового декларування доходів громадян як ризик збільшень ухилень від сплати ПДФО / Л. А. Задорожня // [„Проблеми застосування відповідальності за ухилення від сплати податків”]: матер. наук.-практ. круглого столу, 12–13 грудня 2013 р. / Мін-во доходів і зборів України, Нац. ун-т ДПС України. – Ірпінь, 2013. – С. 66–69.

52. Задорожня Л. А. Перспективи застосування ПДФО і ЄСВ до доходів особистих селянських господарств / Л. А. Задорожня // [„Sharing the Results of Research Towards Closer Global Convergence of Scientists”]: Collection of Research Papers I International Conference, March 7, 2014. – Monreal, 2014. – P. 31–36.

53. Задорожня Л. А. Поведінкові аспекти низької ефективності податкових реформ в Україні / Л. А. Задорожня, А. А. Капелюш // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 4. – С. 166–171.

54. Задорожня Л. А. Попереднє заповнення декларацій з податку на доходи фізичних осіб як прогресивний сервіс забезпечення декларування доходів громадян : міжнародний досвід / Л. А. Задорожня // [„Реформування податкової системи України відповідно до європейських стандартів”]: зб. матер. наук.-практ. конф., 31 жовтня 2013 р. / Мін-во доходів і зборів України, Нац. ун-т. ДПС України, НДЦ з проблем оподатк. – Ірпінь, 2013. – С. 207–210.

55. Задорожня Л. А. Практика прогнозування податку на доходи фізичних осіб в Україні / Л. А. Задорожня // [„Прогнозування податкових надходжень : теорія, методологія, практика”]: зб. наук. пр. за результатами наук.-комунікат. заходів у межах виконання н.-д. роботи „Методи прогнозування доходів бюджету : зарубіжний досвід та можливість його адаптації в Україні та в роботі Міністерства доходів і зборів України” / М-во доходів і зборів України, Нац. ун-т держ. податк. служби України, НДІ

фінансового права ; [редкол. : Тарангул Л. Л. та ін.]. – К. : Алерта, 2014. – С. 38–41.

56. Задорожня Л. А. Рейтингова оцінка України у міжнародному середовищі / Л. А. Задорожня, Т. М. Паянок // Фінанси України. – 2014. – № 5. – С. 48–60.

57. Задорожня Л. А. Системні елементи загального декларування доходів в оподаткуванні фізичних осіб // [„Загальне декларування доходів громадян. Деталізація доходів громадян – основа соціальної стабільності територіальних громад”] : матер. наук.-практ. конференції, 12–13 грудня 2013 р. – Сімферополь : ДІАЙПІ, 2013. – С. 26–28.

58. Задорожня Л. А. Тенденції оподаткування доходів населення в умовах глобалізації / Л. А. Задорожня // Збірник наукових праць „Формування ринкових відносин в Україні”. – 2015. – № 3 (166). – С. 37–43.

59. Задорожня Л. А. Тенденції розвитку системи оподаткування персональних доходів в Україні / Л. А. Задорожня // Збірник наукових праць „Формування ринкових відносин в Україні”. – 2015. – № 5 (168). – С. 53–58.

60. Задорожня Л. А. Фінансові інструменти реалізації реформи обов’язкового медичного страхування в Україні / Л. А. Задорожня // Вісник Хмельницького університету. – 2013. – № 4. – С. 180–186. – 0,6 д. а.

61. Задорожня Л. Проблеми корупції в медичній галузі України та передумови запровадження обов’язкового медичного страхування / Л. Задорожня, П. Лівак // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 11. – С. 81–84.

62. Задорожня Л. А. Международный опыт реформирования персонального подоходного налога / Л. А. Задорожня // Уральский научный вестник. – 2014. – № 15 (94). – С. 91–102.

63. Заробітна плата в Україні : на шляху до економічного зростання і добробуту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD118_ukr_1.pdf.

64. Зварич О. В. Податкові надходження : методологія прогнозування : монографія / О. В. Зварич. – К. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. – 244 с.

65. Иванов Ю. Б. Перспективы совершенствования теории и практики налогообложения / Ю. Б. Иванов, И. А. Майбуков, О. А. Миронова // Инновационное развитие экономики. – 2016. – №. 4. – С. 175-184.

66. Иванов Ю. Функції податків та податкове регулювання / Ю. Иванов // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – № 19. – С. 36–43.

67. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств : сучасна парадигма та домінанти розвитку / Т. О. Кізима // ; [вст. слово С. І. Юрія]. – К. : Знання, 2010. – 431 с.

68. Коваль О. П. Удосконалення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні / О. П. Коваль // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3 (28). – С. 51–58.

69. Кравченко В. Персональний внесок : 10 бізнесменів, які сплатили найбільше податків з особистих статків / В. Кравченко, А. Мішина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/business/1407096-personalniy-vnesok-10-biznesmeniv-yaki-splatili-najbilshe-podatkov-z-osobistih-statkov>.

70. Кравченко С. Теоретичне розуміння реформ як форми суспільних змін / С. Кравченко // Вісник Національної академії державного управління. – 2010. – № 2. – С. 14–21.

71. Крисоватий А. І. Новітня парадигма преференційного оподаткування : [монографія] / А. І. Крисоватий, Г. В. Василевська. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 260 с.

72. Кропельницька С. О. Оцінка ефективності функціонування солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні / С. О. Кропельницька,

М. Я. Шелюжак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goo.gl/qZvZ3o>.

73. Кругман П. Выход из кризиса есть! / Пол Кругман ; пер. с англ. Ю. Гольдберга. – М. : Азбука Бизнес, Азбука-Аттикус, 2013. – 320 с.

74. Крупей Н. С. Економічна сутність податків та їх функції / Н. С. Крупей // Наукові записки Національного університету „Острозька академія”. – Сер. : Економіка. – 2012. – Вип. 19. – С. 36–40.

75. Ли К. Ю. Из третьего мира в первый. История Сингапура (1965–2000). М. : Манн, Иванов и Фербер. – 2013. – 576 с.

76. Лондар С. Л. Європейська фіскальна консолідація : який досвід варто використати Україні? / С. Л. Лондар // Фінанси України. – 2014. – № 1. – С. 39–53.

77. Макконнелл К. Р. Аналітична економія : принципи, проблеми і політика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю ; пер. з англ. – Львів : Просвіта, 1997. – Ч. 1 : Макроекономіка. – [Б. м.] : [б.в.], 1997. – 671 с.

78. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. – Т. 3. – Кн. 3. Процесс капиталистического производства, взятый в целом. Ч. 2 / Издан под ред. Ф. Энгельса. – М. : Политиздат, 1989. – VI. – 509–1078 с.

79. Маршалок Т. Я. Фінансова деструктивність добробуту громадян в Україні / Т. Я. Маршалок, О. С. Заклекта-Берестовенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 9 (160). – С. 191–194.

80. Маслов А. А. Налогообложение доходов физических лиц в налоговой системе Российской Федерации. : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 : / А. А. Маслов. – Краснодар, 2003. – 182 с.

81. Мельник В. М. Фіскальна ефективність податку з доходів фізичних осіб в Україні : можливості зростання / В. М. Мельник // Фінанси України. – 2007. – № 12. – С. 38–48.

82. Мельник В. М. Оподаткування : наукове обґрунтування та організація процесу : [монографія] / В. М. Мельник. – К. : „Комп’ютерпрес”, 2006. – С. 66.

83. Мельник М. І. Податковий контроль в Україні : проблеми та пріоритети підвищення ефективності : [монографія] / М. І. Мельник, І. В. Лещух. – Львів : ДУ „Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України”, 2015. – 330 с.

84. Мельник М. М. Вплив адміністрування податків на регулюючі ефекти оподаткування в Україні / М. М. Мельник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 11 (90). – С. 39–43.

85. Мельник П. В. Розвиток податкової системи в перехідній економіці : [монографія] / П. В. Мельник. – Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2001. – 362 с.

86. Месель-Веселяк В. Я. Розвиток особистих селянських господарств в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 2. – С. 7–15.

87. Митрофанова І. А. Экономическая сущность, принципы, функции налога на прибыль : эволюционный подход / И. А. Митрофанова // Финансы и кредит. – 2013. – № 44 (572). – С. 39–51.

88. Номанова А. С. Некоторые аспекты подоходного налогообложения в условиях переходной экономики Таджикистана / А. С. Номанова // Вестник Таджикского госуниверситета права, бизнеса и политики. – Серия гуманитарных наук. – 2012. – № 4. – С. 110–115.

89. Олсон М. Влада і процвітання. Подолання комуністичних і капіталістичних диктатур / М. Олсон ; пер. з англ. А. Іщенко. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2007. – 174 с.

90. Основные направления налоговой политики Российской Федерации на 2013 год и на плановый период 2014 и 2015 годов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www1.minfin.ru.

91. Осташко Т. О. Структура доходів сільських домогосподарств України / Т. О. Осташко // Економіка і прогнозування. – 2001. – № 1. – С. 123–134.

92. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index>.
93. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/>.
94. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
95. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : sfs.gov.ua.
96. Пасентко, Т. В. Прибуткове оподаткування та напрями його оптимізації в Україні [Текст] : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.04.01 / Т. В. Пасентко ; Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь : [б. и.], 2006. – 19 с.
97. Пинзеник В. Півроку з урізаним ЄСВ / В. Пинзеник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pynzenyk.com.ua/News/detail.php?ID=26316>.
98. Податкова система України : підручник / [В. М. Федосов, В. М. Опарін, Г. О. П'ятаченко та ін.]. ; за ред. В. М. Федосова. – К. : Либідь, 1994. – 464 с.
99. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – База даних „Законодавство України” / ВР України – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
100. Помулева В. М. Соціальні аспекти податку на доходи фізичних осіб : світовий та вітчизняний досвід / В. М. Помулева // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1 (18). – С. 354–357.
101. Порядок подання документів для застосування податкової соціальної пільги, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2010 р. № 1227 [Електронний ресурс]. – База даних „Законодавство України” / ВР України – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1227-2010-%D0%BF>.

102. Предборський В. А. Тіньова економіка та економіка війни : небезпека синергетичного тіньового посилення / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 11 (162). – С. 3–7.
103. Презентація „Податкова реформа – не лише про ставки податків...” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=424368&cat_id=406607.
104. Присяжнюк І. В. Розвиток оподаткування доходів громадян / І. В. Присяжнюк // Агроінком. – 2004. – № 3–4. – С. 81–82.
105. Пріоритети реформування податкової політики України : як перейти від фіскалізму до стимулювання ділової активності? – К. : НІСД, 2010. – 80 с.
106. Референдум в Швейцарії 30 листопада 2014 року : результати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://business-swiss.ch/2014/11/referendum-shvejtsarii-30-noyabrya-2014-referendum-v-shvejtsarii-itogi/>.
107. Реформування податкової системи України : теорія, методологія, практика : монографія / [Ярошенко Ф.О., Мельник П.В., Мярковський А.І. та ін.] ; за заг. ред. М.Я. Азарова. – К. : Міністерство фінансів України, 2011. – 656 с.
108. Рикардо Д. Сочинения. – Том I „Начала политической экономии и налогового обложения”. – М. : Госполитиздат. – 1941. – 339 с.
109. Ринген С. Распределительная теория экономической демократии / С. Ринген // Логос. – 2004. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/logos/2004/2/ri9.html>.
110. Самооцінка домогосподарствами України рівня своїх доходів (за даними вибіркового опитування домогосподарств у січні 2012, 2013, 2014, 2015 / Статистичні збірники // Державна служба статистики України. – К. : ДП „Інформаційно-аналітичне агентство” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

111. Світовий банк погіршив прогноз для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2015/04/150430_macrouupdate_economy_ukraine_az.

112. Світовий досвід оподаткування : Великобританія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/dosvid-modernizachii-krain-svity/vb/?print>.

113. Серебрянський Д. ЄСВ і детінізація : фальстарт чи початок структурних змін? / Д. Серебрянський, А. Вдовиченко // Газета Дзеркало тижня. – 2016. – 04.06 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/finances/yesv-i-detinizaciya-falstart-chi-pochatok-strukturnih-zmin-.html>.

114. Сідельнікова Л. П. Податкова система : Навчальний посібник. / Л. П. Сідельнікова, Н. М. Костіна. – К. : Видавництво Ліра-К, 2013. – 604 с. : – 2-ге видання, перероблене і доповнене.

115. Скрипниченко В. А. Налоги и налогообложение : [учебное пособие 3-е издание, переработанное и дополненное] / Скрипниченко В. А. – СПб. : Питер; М. : Издательский Дом БИНФА, 2010. – 464 с.

116. Слуцький Є. Визнання. Творча спадщина з погляду сучасності : [монографія] / За ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2007. – 920 с. : фото, рис., ил. – (Славетні постаті).

117. Соколов А. А. Теория налогов / А. А. Соколов. – М. : ООО „ЮрИнфоР-Пресс”, 2003. – 506 с.

118. Соколовська А. М. Особливості податкової системи України та напрями її коригування / А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С. 28–44.

119. Соколовська А. М. Фіскальна політика в Україні та її макроекономічні наслідки / А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2014. – № 11. – С. 17–32.

120. Соколовська А. М. Податкова політика в Україні в контексті тенденцій реформування оподаткування у країнах ЄС / А. М. Соколовська, Т. В. Кошук // Фінанси України. – 2012. – № 1. – С. 94–115.
121. Соколовська А. М. Податкова система держави : теорія і практика становлення : [монографія] / А. М. Соколовська. – К. : Знання-Прес, 2004. – 454 с.
122. Соколовська А. М. Шляхи реформування податкової системи України / А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2014. – № 12. – С. 103–121.
123. Ткачук І. Я. Відсоткова філантропія як метод залучення додаткових фінансових ресурсів громадськими організаціями України / І. Я. Ткачук // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2(30). – С. 298–303.
124. Тропіна В. Б. Податок із доходів фізичних осіб : новий закон – нові питання / В. Б. Тропіна // Фінанси України. – 2004. – № 4. – С. 63–68.
125. Трофімова Л. В. Податкова політика і податкова система / Л. В. Трофімова // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 364–370. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_1_59.
126. Трофімова М. О. Податок на доходи фізичних осіб в Україні : фіскальна та соціально-регулятивна роль / М. О. Трофімова. // Ефективна економіка. – 2012. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_2_31.
127. Фінансово-економічні аспекти стабільного розвитку аграрної економіки України / під ред. М. Я. Дем'яненка, М. Й. Маліка. – Умань : СПД Сочінський, 2009. – 304 с.
128. Фролова Н. Б. Пропорційний податок з доходів : особливості та досвід використання / Н. Б. Фролова // Фінанси України. – 2005. – № 10. – С. 34–41.
129. Харазішвілі Ю. М. Детінізація заробітних плат як чинник соціального розвитку та забезпечення економічної безпеки України / Ю. М.

Харазішвілі, О. П. Коваль // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 4 (29). – С. 38–49.

130. Чернушкіна О. О. Продуктивність праці : тенденції та перспективи зростання / О. О. Чернушкіна // Економічний форум. – 2013. – № 4. – С. 146–150.

131. Чугунов І. Я. Оподаткування доходів громадян як складова фінансово-економічних відносин / І. Я. Чугунов, А. О. Нікітішин // Наукові праці НДФІ. – 2008. – Вип. 1. – С. 3–11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npndfi_2008_1_2.

132. Швабій К. І. Довгострокова тенденція розподілу доходів населення в Україні / К. І. Швабій // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 77–86.

133. Швабій К. І. Пріоритети реформування податку на доходи фізичних осіб у сучасних умовах / К. І. Швабій // Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право). – 2013. – Вип. 2. – С. 50–54.

134. Швабій К. І. Регулятивна ефективність податку на доходи фізичних осіб в Україні / К. І. Швабій // Фінанси України. – 2013. – № 4. – С. 27–44.

135. Шевчук І. В. Механізм оподаткування доходів фізичних осіб в ринкових умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 „Гроші, фінанси і кредит” / І. В. Шевчук. – Київ, 2009. – 22 с.

136. Экономика налоговых реформ. Монографія / Под. ред. И.А.Майбурова, Ю.Б.Иванова, Л.Л.Тарангул. - К.: Алерта, 2013. – 432 с.

137. Эрроу К. Дж. Коллективный выбор и индивидуальные ценности : пер. с англ. / науч. ред., авт. предисл., послесл. Ф. Т. Алескеров. – М. : Издательский дом ГУ ВШЭ, 2004. – 204 с.

138. Юрій С. І. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні :

[Монографія] / С. І. Юрій, А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 292 с.

139. Юрчик Г. М. Аналіз та механізми подолання бідності в Україні / Г. М. Юрчик, Н. М. Самолюк // Статистика України. – 2014. – № 1. – С. 25–31.

140. 2015-16 Worldwide Personal Tax Guide [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ey.com/GL/en/Services/Tax/Worldwide-Personal-Tax-Guide---Country-list>.

141. 2016-17 Worldwide Personal Tax and Immigration Guide [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/55YMZq>.

142. 45 % of Americans pay no federal income tax [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/4abKzP>.

143. A wind of change? Reforms of Tax Systems since the launch of Europe 2020 // Working Paper № 49. – 2014. – P. 52.

144. Aldred J. The skeptical economist : revealing the ethics inside economics. Routledge, 2012. – 281 p.

145. Apergis N. Labor Income Tax and Output in a Panel of Central and Eastern European Countries : A Long-Run Perspective // International Advances in Economic Research. – 2015. – 21(1). – 1–12.

146. Arnold J. Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? : Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries / OECD Economics Department Working Papers. – 2008. – No. 643 OECD Publishing. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.1787/236001777843>.

147. Atkinson A. B. Public economics in action : the basic income /flat tax proposal / A. B. Atkinson. Oxford University Press. 1995. – 184 p.

148. Barbetta G. P. What Explains the Redistribution Achieved by the Italian Personal Income Tax? Evidence from Administrative Data / G. P. Barbetta, S. Pellegrino, G. Turati // Public Finance Review, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1091142116651488>.

149. Bird R. M. Redistribution via taxation : the limited role of the personal income tax in developing countries / R. M. Bird, E.M. Zolt, // *UCLA L. Rev.* – 2004. – № 52 – p. 1627.
150. Blumenthal M. Participation and Compliance with the Earned Income Tax Credit / M. Blumenthal, B. Erard, Chih-Chin Ho // *National Tax Journal.* – 2005. – June. – P. 189–213.
151. Blundell R. W. Labor Supply : A Review of Alternative Approaches / R.W. Blundell, MaCurdy T. ; eds. by O. Ashenfelter, D. Card, *Handbook of Labor Economics* / Vol. 3A. Elsevier Science B.V. – Amsterdam, 1999.
152. Boylan S. J. Experimental Evidence on the Relation between Tax Rates and Compliance : The Effect of Earned vs. Endowed Income / Scott J. Boylan and Geoffrey B. Sprinkle // *The Journal of the American Taxation Association.* – 2001. – Vol. 23, No. 1. – P. 75–90 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dx.doi.org/10.2308/jata.2001.23.1.75>.
153. Brondolo J. Tax Administration Reform in China; Achievements, Challenges, and Reform Priorities / J. Brondolo, Z. Zhang // *International Monetary Fund.* – 2016 – № 16/68 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp1668.pdf>.
154. Canada Revenue Agency is modernizing its services to meet the needs of Canadians [Электронный ресурс]. – Режим доступа : goo.gl/e8HPSI.
155. Chetty R. Adjustment Costs, Firm Responses, and Micro vs. Macro Labor Supply Elasticities : Evidence from Danish Tax Records / R. Chetty, J. N. Friedman, T. Olsen, L. Pistaferri // *Quarterly Journal of Economics.* – Vol. 126. – Issue 2. – P. 749–804.
156. Chu Ke-young Income Distribution and Tax and Government Social Spending Policies in Developing Countries / Ke-young Chu, Hamid Davoodi, Sanjeev Gupta / *IMF : Working Paper Series.* – 2000. – WP/00/62. – P. 47.
157. Cobham A. Palma vs Gini : Measuring post-2015 inequality / A. Cobham [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cgdev.org/blog/palma-vs-gini-measuring-post-2015-inequality>.

158. Corruption – Can It Ever Be Controlled? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://live.worldbank.org/corruption-can-it-ever-be-controlled>.
159. Corruption Perceptions Index [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.transparency.org/>.
160. CRA Releases Income Tax Return Statistics For The 2016 Personal Tax-Filing Season [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.mondaq.com/ac/content.asp?content_id=3078.
161. Credit Suisse Global Wealth Databook 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://goo.gl/Fph24n>.
162. Davis S. J. Tax effects on work activity, industry mix and shadow economy size : Evidence from rich-country comparisons / Davis S. J., Henrekson M / National Bureau of Economic Research. – 2004. – No. w10509.
163. Debunking Irish income tax myths [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.ibec.ie/IBEC/Press/PressPublicationsdoclib3.nsf/vPages/Newsroom~new-ibec-report-debunking-income-tax-myths-28-09-2014/\\$file/Debunking+Irish+income+tax+myths.pdf](http://www.ibec.ie/IBEC/Press/PressPublicationsdoclib3.nsf/vPages/Newsroom~new-ibec-report-debunking-income-tax-myths-28-09-2014/$file/Debunking+Irish+income+tax+myths.pdf).
164. Dečman M. E-Government and Cost-Effectiveness : E-Taxation in Slovenia / M. Dečman, J. Stare, M. Klun [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www2.fu.uni-lj.si/iuu/Clanki/E-Government_and_cost-effectiveness_E-Taxation_in_Slovenia.pdf.
165. Doepke M. Parenting with Style : Altruism and Paternalism in Intergenerational Preference Transmission / Matthias Doepke, Fabrizio Zilibotti / NBER : Working Paper Series. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nber.org/papers/w20214.pdf>.
166. Doing Business [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.doingbusiness.org/>.
167. Duncan D. Switching on the lights : do higher income taxes push economic activity into the shade? / D. Duncan, K. S. Peter // National Tax Journal. – 2014. – № 67 (2). – P. 321–350.

168. Eissa N. Evaluation of four tax reforms in the United States : Labor supply and welfare effects for single mothers / Eissa N., Kleven H. J., Kreiner Cl. Th. // *Journal of Public Economics*. – Volume 92. – Issues 3–4. – P. 795–816.

169. EITC Participation Rate by States [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eitc.irs.gov/EITC-Central/Participation-Rate>.

170. Feldstein M. Inflation, Income Taxes, and the Rate of Interest : A Theoretical Analysis / M. Feldstein [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nber.org/chapters/c11328.pdf>.

171. Feldstein M. Inflation, Tax Rules, and Capital Formation / M. Feldstein [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nber.org/chapters/c11328.pdf>.

172. Gale W. G. Effects of income tax changes on economic growth / W.G. Gale, A.A. Samwick // *Economic study*. – 2014. – September [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/09_Effects_Income_Tax_Changes_Economic_Growth_Gale_Samwick.pdf.

173. Global Wealth Report 2016 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/index.cfm?fileid=AD783798-ED07-E8C2-4405996B5B02A32E>.

174. Henry A. Inflation and the Income Tax / Aaron Henry // *The American Economic Review*. – Vol. 66. – No. 2 / Papers and Proceedings of the Eighty-eighth Annual Meeting of the American Economic Association. – 1976. – May. – P. 193–199.

175. Ibrahim I. The compliance time costs of Malaysian personal income tax system / I. Ibrahim // *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. – 2014. Vol. 164. – P. 522–527.

176. Income tax declaration [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.make-it-in-germany.com/en/for-qualified-professionals/working/guide/taxes#income-tax-declaration>.

177. International Tax Benchmarking. Final Report – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hmrc.gov.uk/research/benchmarking.pdf>.

178. Jagric V. Personal Income Tax Reforms as a Competitive Advantage / V. Jagric, S. Strasek, T. Jagric, T. Markovic-Hribernik [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2009-01/13_JAGRIC_VITA.pdf.

179. Jaimovich N. Non-linear Effects of Taxation on Growth / Nir Jaimovich and Sergio Rebelo / CQER Working Paper. – 2013. –13–02 April.

180. Jorgenson D. W. Tax Reform and the Cost of Capital : An International Comparison / D. W. Jorgenson, R. Landau, 1993. – 420 p.

181. Labeaga J. M. Discrete choice models of labour supply, behavioural microsimulation and the Spanish tax reforms / Labeaga, J. M., Oliver, X., Spadaro, A. // Documento De Trabajo. – 2005. – Vol. 14.

182. Lomas U. Netherlands Boasts Rise In Use Of Pre-Filled Tax Forms / U. Lomas [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.tax-news.com/news/Netherlands_Boasts_Rise_In_Use_Of_Pre_Filled_Tax_Forms____60101.html.

183. Ma G. The Income Redistribution Effect of China'S Personal Income Tax : What the Micro-Data Say / G. Ma, J. Xu, S. Li // Contemporary Economic Policy. – 2015. – № 33 (3). – P. 488–498.

184. Measuring tax gaps 2015 edition. Tax gap estimates for 2013-14 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://goo.gl/hyr8eR>.

185. Mirrlees J. Tax by design [James Mirrlees , Stuart Adam , Tim Besley, Richard Blundell, Steve Bond, Robert Chote, Malcolm Gammie, Paul Johnson, Gareth Myles and James Poterba] Oxford University Press. – 2011. – P. 534. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ifs.org.uk/docs/taxbydesign.pdf>.

186. Moretti E. The effect of state taxes on the geographical location of top earners : evidence from star scientists / E. Moretti, D. Wilson / NBER : Working Paper Series. – 2015. – No. w21120.

187. Mourre G. Tax Policy Challenges in EU Countries : A Few Lessons from the 2012 / G. Mourre // Commission Tax Reform Report and the European Semester The Economic and Social Review. – 2013. – Vol. 44. – No. 4, Winter. – P. 489–510.

188. Multi-Country Analysis Of Existing Transfer Pricing Simplification Measures (2012 Update) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.oecd.org/tax/transfer-pricing/50517144.pdf>.

189. Official website of the OECD [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://oecd.org>.

190. Official website of the European Union [Электронный ресурс] – Режим доступа : https://europa.eu/european-union/index_en.

191. Official website of the Internal Revenue Service [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.irs.gov/>.

192. Official website of the World Bank [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://data.worldbank.org/>.

193. Organic Law of Georgia on Economic Freedom [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/1405264/0/en/pdf>.

194. Peichl A. Flat-rate tax systems and their effect on labor markets / A. Peichl / IZA World of Labor. – 2014. – P. 1–10. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://wol.iza.org/articles/flat-rate-tax-systems-and-their-effect-on-the-economy.pdf>.

195. Personal Income and Its Disposition [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bea.gov/iTable/iTable.cfm?reqid=9&step=1&acrdn=2#reqid=9&step=3&isuri=1&903=58>.

196. Piketty T. Capital and Wealth Taxation in the 21st Century / T. Piketty // National Tax Journal. – 2015. – № 68 (2). – P. 449–458.

197. Piketty T. Optimal Labour Income Taxation / T. Piketty, E. Saez // Handbook of Public Economics. – Vol. 5. – P. 391–474.

198. Plueger D. Earned Income Tax Credit Participation Rate for Tax Year / D. Plueger 2005. – Washington, DC: Internal Revenue Service, 2009 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.irs.gov/pub/irs-soi/09resconeitcpart.pdf>.

199. Pomerleau K. International Tax Competitiveness Index 2015 / K. Pomerleau, A. Cole [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://taxfoundation.org/sites/taxfoundation.org/files/docs/TF_ITCI_2015.pdf.

200. PovcalNet : the on-line tool for poverty measurement developed by the Development Research Group of the World Bank [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet/index.htm?3>.

201. Progressive tax reform : Reform of the personal income tax system [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.acoss.org.au/images/uploads/Personal_Income_Tax_Reform_-final_09.pdf.

202. Revenue Mobilization in Developing Countries : IMF. – Fiscal Affairs Department. – March 8, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2011/030811.pdf>.

203. Sabirianova K. Global Reform of Personal Income Taxation, 1981–2005 : Evidence from 189 Countries / Klara Sabirianova Peter, Steve Buttrick, Denvil Duncan // National Tax Journal. – 2010. – Vol. 63. – No. 3. – P. 447–478.

204. Seligman E.R.A. The income tax : a study of the history, theory, and practice of income taxation at home and abroad / Seligman Edwin Robert Anderson. The Lawbook Exchange, Ltd., 1914 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://goo.gl/bUJuAf>.

205. Stiglitz J. E. Inequality Is Holding Back the Recovery / J. E. Stiglitz [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://goo.gl/НуqqHe>.

206. Submission of income tax returns for 2015 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://www.emta.ee/eng/private-client/declaration-income/submission-income-tax-returns-2015>.

207. Tanzi V. Inflation and the personal income tax / V. Tanzi. Cambridge Books. 2008. – 192 p.

208. Tax administration 2015 : comparative information on OECD and other advanced and emerging economies [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dx.doi.org/10.1787/tax_admin-2015-en.

209. Tax Guides and Highlights [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://dits.deloitte.com/#TaxGuides..>

210. Tax Policies in the European Union 2016 Survey [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/tax_policies_survey_2016.pdf.

211. Tax Rates Online [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online.html>.

212. Tax Shifts / Working Paper № 59. – 2015 [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_papers/taxation_paper_59.pdf.

213. Tax Wedge on Labour in Society at a Glance 2006 : OECD Social Indicators // OECD Publishing. – 2007. – P. 115. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dx.doi.org/10.1787/soc_glance-2006-12-en.

214. Taxation and Employment, OECD Tax Policy Studies, No. 21, OECD Publishing. – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dx.doi.org/10.1787/9789264120808-en>.

215. Taxes in Sweden 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.skatteverket.se/download/18.3810a01c150939e893f29d0f/1455280476021/taxes-in-sweden-skv104-utgava16.pdf>.

216. Taxing Wages 2017 // OECD Publishing. – 2017. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/taxation/taxing-wages-2017_tax_wages-2017-en#.WTuzIuvyIU.

217. Third party reporting arrangements and pre-filled tax returns—the Danish and Swedish approaches [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.oecd.org/tax/administration/39948012.pdf>.

218. Tondani D. Complexity of Personal Income Tax Design : An Index of Measurement / D. Tondani // *Journal of Public Finance and Public Choice*. – 2016. – 27(2-2009). – P. 137–154.

219. Too reliant on the few (Taxes are best raised on a broad base, but in many countries it is worryingly narrow) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/aAQydH>.

220. Trostel P. Effect of Taxation on Human Capital / Philip A. Trostel // *Journal of Political Economy*. – 1993. – № 101. – P. 327–350.

221. Ulrika Lomas OECD Urges Tax Reform In Poland [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.tax-news.com/news/OECD_Urges_Tax_Reform_In_Poland____54799.html.

222. Walsh K. Understanding taxpayer behavior – new opportunities for tax administration / K. Walsh // *The Economic and Social Review*. – 2013. – Vol. 43.3, Autumn. P. 451–475.

223. Ward T. Social Inclusion and Income Distribution in the European Union [Terry Ward, Orsolya Lelkes, Holly Sutherland, István György Tóth] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b251.pdf>.

224. Zadorozhnya L. Venture financing of innovative activity in Ukraine / Т. Рауанок, L. Zadorozhnya // *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України* [Електронний ресурс]. – 2012. – № 1. – С. 447–455.

225. Zellner A. Evaluation of the effects of reduced personal and corporate tax rates on the growth rates of the US Economy / A. Zellner, J. K. Ngoie // *Econometric Reviews*. 2015. – Vol. 34(1–2). – P. 56–81.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

**Узагальнення позицій українських вчених щодо місця регулятивної
функції податків**

	Узагальнена позиція
Ю. Іванов	Наголошує на тому, що регулятивна функція є “самостійною та виключно важливою функцією податків” [66].
Н. Крупей	Результати дослідження Н. Крупей доводять важливість регулятивної функції податків та однозначну позицію щодо цього питання ряду вітчизняних та зарубіжних вчених [74].
А. Соколовська	На думку А. Соколовської, доцільно виділити дві основні функції податків [121, с. 303]– фіскальну та регулятивну, які виражають природу цього явища.
В. Федосов	Регулятивна функція РІТ забезпечується диференціацією ставок та пільговим оподаткуванням [98, с. 12].
С. Барулін	Було виділено чотири функції податків: сукупного еквіваленту вартості державних послуг; фіскальну; регулятивну; контрольну. Реалізацію регулятивної функції він вбачав через “процеси свідомого втручання держави в ринкову економіку”. Активізацію уваги до цієї функції С. Барулін обґрунтовував тим, що після “великої депресії” ринкові закони перестали працювати автоматично і зріс інтерес до регулятивної ринкової економіки. Регулятивна функція податків, реалізація якої проходить під час розробки регулюючої податкової політики, її механізмів через зміни податкових форм, методів та видів податків, податкових ставок, баз оподаткування, податкових пільг і санкцій [8, с. 138-139].
В. Скрипниченко	В. Скрипниченко наголошує на тому, що регулятивна функція виявляється в зміні ставок, встановленні пільг для окремих категорій платників податків, створення умов для оптимального розвитку підприємництва тощо [115].
М. Мельник	М. Мельник доводить, що посилювати регулятивну функцію податків можна через підсистему адміністрування податків. Зокрема, основними при цьому є морально-етичний та каральний механізми [84, с. 39-43].

Продовження додатка А

Продовження табл. А.1

	Узагальнена позиція
А. Маслов	А. Маслов підтримував ідею важливості регулятивної ефективності податків з населення. Він зазначав наступне: “Податки з населення, крім потреб фіску, регулюють рівень доходів громадян, стимулюють або обмежують трудову активність населення, виконують функцію соціального захисту населення” [80].
Ф. Ярошенко	Оскільки РІТ є формою вирівнювання доходів фізичних осіб, то це і є проявом його регулятивної функції [107, с. 135].
П. Мельник	Наголошено, що регулятивній функції притаманний самостійний характер та ряд властивостей, що відображують багатогранність ролі податків у відтворювальному процесі. Саме завдяки цій функції держава може впливати на рівень соціально-економічного розвитку. Вона має ряд під функцій, як-от контрольна, соціальна, егалітарна тощо [85].
І. Митрофанова	Виділено дві групи податків, в залежності від рівня бюджету, до якого він сплачується [87]: 1) закріплені податки, що є джерелом доходу до визначеного бюджету (федерального, регіонального, місцевого чи позабюджетних фондів; 2) регулюючі податки, які надходять до бюджетів різних рівнів в законодавчо закріпленій пропорції (і передаються від вище стоячого бюджету до нижче стоячого).
І. Чугунов, А. Нікітішин	Визначено, що “... оподаткування громадян на сучасному етапі стало складовою розвитку суспільного виробництва, із суто фіскального призначення поступово перетворилося на комплексний регулятивний інструмент, спрямований на вирішення невідкладних суспільних проблем, що підтверджується практикою розвинених країн, де податки виконують функцію фінансового механізму у досягненні соціальної справедливості та активізації діяльності домогосподарств” [131]. У контексті теорії пропозиції саме регулююча функція податків з доходів фізичних осіб є ефективною в певних ситуаціях.

Додаток Б

Таблиця Б.1

Окремі приклади регулятивної ефективності персонального прибуткового податку

Приклад 1	Короткий опис 2
Вплив на зростання економіки (через стимулювання до роботи, заощаджень та інвестицій)	<p>В. Гейл та А. Самвік довели, що саме структура та фінансування податкових змін РІТ є визначальними при досягненні економічного зростання. При цьому зменшення ставки РІТ може стимулювати людей до роботи, заощаджень та інвестицій, але якщо зниження податків не фінансуються безпосередніми скороченнями бюджетних витрат, то це, імовірно, призведе до підвищених дефіциту бюджету, що в довгостроковій перспективі призведе до зниження національних заощаджень і підвищення процентних ставок. Також дуже важливим є їхній висновок щодо того, що не є очевидним, що зниження ставок податків призведе до зростання економіки. Також вони обґрунтували, що зниження ставок РІТ призводить до змін поведінки як фізичних осіб, як і підприємств через ефекти доходу та заміщення (економіка зростає від зниження ставки податку, тому що зростають чистий дохід працівника, заощадження та інвестиції; через ефект заміщення це може створювати стимули до праці, заощаджень та інвестицій; проте можуть виникати ефекти доходу, відповідно до яких зменшуються стимули до праці, інвестицій та заощаджень) [172].</p>
	<p>Питання стимулювання економіки за допомогою одночасного зниження ставок РІТ та корпоративного прибуткового податку є часто досліджуваним. А. Зельнер та Ж. Нгоіе за допомогою кількох варіантів макроекономічної моделі Маршала (<i>Marshallian macroeconomic model</i>) довели, що перманентне зниження податкових ставок на 5 відсоткових пунктів сприятиме зростанню реального ВВП США на 3 відсоткові пункти зі стандартною помилкою 0,6 відсоткових пунктів. Також було встановлено, що такі зміни політичних ставок можуть стимулювати ріст федеральної податкової бази, що сприяє скороченню щорічних бюджетних дефіцитів та федерального боргу [225].</p>
	<p>Дослідження прогресивності РІТ в державах-членах ОЕСР показало, що чим більша прогресивність РІТ, тим нижчим буде довготерміновий ріст ВВП в розрахунку на одну особу [146, с. 14].</p>
Вплив на продуктивність праці	<p>Н. Апергіс зробив висновки щодо впливу податків на працю в довгостроковій перспективі. При цьому використовувались за допомогою методики панельної коінтеграції використовувались дані таких держав: Албанія, Болгарія, Чехія, Хорватія, Македонія, Угорщина, Румунія, Польща, Сербія, Словаччина, Словенія та, охоплюючи період 1999-2012 рр. Отримані результати засвідчили наявність негативної кореляції між податками з трудових доходів та продуктивністю праці [145]. Ці результати є дуже важливими в контексті необхідності підвищення продуктивності праці в Україні та пошуку принципово нової моделі економічного розвитку, в якій основна функція податкової політики повинна бути зміщена з фіскальної на регулятивну.</p>
Вплив на офіційну зайнятість	<p>Висновки Ст. Девіса та М. Генрікса щодо того, що податки на трудовий дохід та споживання стимулюють зменшення офіційної зайнятості через збільшення витрат часу на дозвілля, ведення домашнього господарства та роботи в тіньовій економіці. Ці податки впливають прямо на трудову активність через попит та пропозицію на працю, а також непрямо: через державні витрати зі сплачених податків. Було доведено, що це також призводить до зменшення часток галузей виробництва та зайнятості в них, що характеризуються низьким рівнем оплати праці та низько кваліфікованою робочою силою. Міждержавне дослідження на основі даних середини 1990-х років продемонструвало, що зростання податків на 12,8 відсоткових пунктів призводить до зменшення відпрацьованих годин на 1 працюючого на 122 години. Крім того, одним з негативних результатів таких заходів є збільшення рівня тіньової економіки на 3,8 % від офіційного ВВП [162].</p>
	<p>У роботі Ейси, Клевена та Крейнера доведено, що робоча сила є більш чутливою до змін оподаткування та трансфертів, ніж показник кількості відпрацьованих годин. При цьому проаналізовано вплив податкових реформ у США 1986 р., 1990 р., 1993 р. та 2001 р. на добробут матерів-одиначок. При цьому був розроблений новий метод моделювання, який в значній мірі базується на мікросимулюванні. Автори праці наголошують на неефективності стандартних підходів до реформування, і відповідно необхідності використання методів моделювання [168].</p>
Вплив на безробіття	<p>Варто зазначити, що в міру того, що відсутня ідеальна конкуренція на ринку праці, то оподаткування може впливати на безробіття, оскільки заробітна плата автоматично не коригується [214].</p>
Вплив на соціальні виплати	<p>Ефекти, що їх породжують податки (включені прибуткові податки та інші прямі податки від зайнятості та самозайнятості, крім непрямих податків) та соціальні допомоги на розподіл доходів у різних дохідних групах, були досліджені для 19 країн-членів ЄС (15 країн, що були членами ЄС до 2004 р. та Естонія, Угорщина, Польща, Словенія) за допомогою мікросимуляційної моделі EUROMOD. Окрема увага була приділена ефектам, які виникають для людей похилого віку, що отримують доходи у вигляді пенсій, а також для сімей з дітьми. Доведено, що податки на соціальні допомоги мають незначний вплив на загальний ефект (менше 3 % у більшості досліджуваних державах) [223].</p>
Вплив на ерерозподіл доходів	<p>У роботі Ж. Лебадо, Х. Олівера, А. Спрадаро показано, що перерозподільна політика у Іспанії має малий вплив на економіку, а також за допомогою мікросимуляційних моделей доведено значний потенціал застосування плоскої шкали персонального прибуткового оподаткування до головного доходу. При цьому схема плоского оподаткування розглядалася як інституційний механізм перерозподілу, що може зменшити нерівність та сприяти покращенню соціального забезпечення [181].</p>
	<p>Перерозподільний ефект РІТ можна розглядати як частку мобілізованого РІТ у сукупних доходах домогосподарств. При чому на перерозподільний ефект може забезпечуватись моделлю податку (прогресивна чи плоска ставки) або за рахунок середньої ставки податку. Наприклад, доведено, що у Китаї перерозподільний ефект більшою мірою забезпечений середньою ставкою РІТ, що і продемонструвала реформа 2006 р., коли було збільшено прогресивність податку, проте перерозподільча ефективність знизилася, що підтверджено на основі мікроданих [183]. Варто відзначити, що у персональному прибутковому оподаткуванні три механізми відіграють домінуючу роль при перерозподілу доходів: гранична нормативна ставка, вирахування та податкові кредити [148].</p>

Продовження додатка Б

Продовження табл. Б.1

1	2
Вплив на тіньову економіку	Д. Дункан та К. Петер дослідили питання щодо того, чи стимулюють вищі прибуткові податки розвиток тіньової економіки і прийшли до ствердного висновку на прикладі корпоративного прибуткового податку. При цьому було відмічено, що слабкий зв'язок між податковими ставками і тіньовою економікою можна пояснити тим, що інституції в більшій мірі, ніж податки, визначають активність в тіньовій економіці. Крім того, було наголошено, що персональне прибуткове оподаткування стає більш плоским (порівняно з 1980-ми були значно знижені податкові ставки та спрощена структура податку). Як наслідок, станом на 2005 р. налічувалось більш, ніж 8 % країн, що мають одну плоску ставку (на противагу цьому у 1980-х їх було менше 1 %). Загальна кількість держав, що мали одну плоску ставку РІТ, становила 38 станом на грудень 2012, та їх більшість була зосереджена в Східній Європі [167].
Вплив на пропозицію праці	<p>Запровадження плоскої шкали оподаткування має ряд переваг і недоліків. А. Пейчл довів, що застосування плоскої шкали призводить до спрощення податкової системи, зниження затрат на адміністрування податку та на слідування податкового законодавства. Головною перевагою є те, що такі зміни призводять до збільшення пропозиції праці, а також зайнятості. Даний ефект залежить від еластичності, але оскільки пропозиція праці вища в нижній частині розподілу, а нижча у вищій частині розподілу, то прогресивна шкала оподаткування є оптимальною [194, с. 1, 9].</p> <p>Дж. Хаусман на основі емпіричних даних встановив вплив персонального оподаткування на пропозицію праці. Він довів, що для чоловіків характерна нульова еластичність по некомпенсованій заробітній платі, але вплив доходу є негативним. З рівнем оподаткування 8000-12000 тис. дол. на 1980 р. прогресивне оподаткування знижувало пропозицію праці на 8 % в порівнянні з ситуацією, при якій відсутнє оподаткування, та на 7 % в порівнянні з пропорційною податковою системою. Також він довів, що прогресивний РІТ знижує зайнятість дружин внаслідок зменшення "чистої" заробітної плати. Значна чутливість до оподаткування була виявлена у матерів-одиначок.</p> <p>Також Дж. Хаусман прийшов до висновку, що система РІТ, що існувала у США у 1980 р. призвела до спаду пропозиції праці на 8,6% (у порівнянні з ситуацією відсутності податку) та втрат державних доходів 28,7%. Альтернативно змодельована їм пропорційна податкова система призвела б до зниження пропозиції праці на 1% та державних доходів на 7,1% [11, с. 753-756].</p> <p>Ефекти оподаткування на пропозицію праці визначаються взаємодією витрат на працівників та кількістю визначених робочих годин компанією [155].</p> <p>Доведено, що сплата податків громадянами з середнім і високим рівнем доходів для фінансування програм підтримки осіб з низьким рівнем доходу призводить до негативного впливу як на пропозицію праці, так і на зайнятість [151]. Хоча ці заходи є необхідними для забезпечення довгострокового росту. А тому погоджуємось з позицією Е. Берга та Дж. Острі щодо того, що розподіл доходів може виступати детермінантом тривалості росту країни [10]. Але не вважаємо за необхідне обирати це ціллю державної політики. Це повинно бути допоміжним фактором росту і ефективності.</p>
Вибір місця проживання	Податки, в тому числі і РІТ, значно впливають на рішення вчених, що запатентували свої винаходи, та імовірно, на інших висококваліфікованих працівників щодо місця проживання. Е. Моретті та Д. Вілсон при дослідженні чутливості міграції видатних вчених за даними щодо патентних заявок у 1976-2010 рр. від зміни та диференціації податкових ставок РІТ та корпоративного прибуткового податку встановили, що такі ефекти є незначними в короткостроковій перспективі, але збільшуються в довгостроковій. При цьому еластичність мобільності вчених в США по відношенню до РІТ встановлена на рівні 1,6 [186].
Вплив на людський капітал	Негативний ефект пропорційного персонального оподаткування на людський капітал виявив Ф. Тростел [220].
Вплив на зменшення нерівності	Дуже важливими, на нашу думку, є висновки Р. Бірда та Е. Зольта щодо обмеженої ролі персонального прибуткового оподаткування в державах, що розвиваються. Вони аргументували це тим, що, по-перше, РІТ робить малий вклад або й зовсім не впливає на зниження нерівності в багатьох державах, що розвиваються; по-друге, дорожче використовувати прогресивну систему персонального прибуткового оподаткування [149].
Вплив на ефекти інфляції (та вплив інфляції на оподатковуваний дохід)	<p>Г. Аарон констатував, що інфляція впливає на податкові зобов'язання через зміну реальних факторів доходу, здійснюючи вплив на процедуру вимірювання оподатковуваного доходу та на зміни реальної цінності вирахувань, знижок та інших елементів податку, що відповідно до закону зафіксовані номінально. Інфляція може змінити статичну загальну рівновагу, а відтак, виникатиме необхідність тривалих коригувань. Збір податків з номінальних доходів, реальних доходів чи їх комбінації може впливати на економічну ефективність та на дохід до оподаткування [174].</p> <p>М. Фельдштейн досліджував вплив інфляції в умовах зростаючої економіки і один з перших зробив спробу врахування прибуткових податків, оскільки вони, зокрема, впливають на чисту ставку повернень від заощаджень. Він вказав на те, що прибуткові податки значно впливають на ефекти інфляції, зокрема через капіталомісткість виробництва, ринкову процентну ставку, реальний чистий прибуток вкладників [171]. Ми погоджуємось з тим, що інфляція впливає на доходи населення і з допомогою РІТ їх можна коригувати, так і РІТ може впливати на швидкість інфляції.</p> <p>В. Танзі довів, що інфляція спотворює РІТ через її ефекти на базу оцінки податку, реальну прогресію ставок, важливість, розмір лагу, із яким збирається податок, юридично закріплена структура податку, податкове ухилення та фіскальні ілюзії [207, с. 2].</p>

Додаток В

Таблиця В.1

Порівняльна класифікація платників РІТ у США та Німеччині

США	Німеччина
1) одинак; 2) голова сім'ї; 3) одружені, що подають спільну декларацію; 4) одружені, що окремо подають декларації. 5) вдівець (вдова) із дитиною на утриманні.	1) неодружені працюючі без дітей; 2) неодружені, розлучені, овдовілі; 3) одружені, при умові, що в сім'ї працює один з подружжя; якщо працюють обоє, то один із них може за спільною згодою перейти до V класу; 4) працюють обоє з подружжя, але оподатковуються нарізно; 5) одружені працюючі, один із них оподатковується за умовами III класу; 6) працюючі, котрі одержують заробітну плату в кількох місцях.

Джерело: складено автором за даними [191], [100].

Таблиця В.2

Характеристика платників податків

Сімейний статус	Діти	Головний працюючий	Інший працюючий
Одинак	Без дітей	67% середнього заробітку	–
Одинак	Без дітей	100% середнього заробітку	–
Одинак	Без дітей	167% середнього заробітку	–
Одинак	2 дітей	67% середнього заробітку	–
Подружжя	2 дітей	100% середнього заробітку	–
Подружжя	2 дітей	100% середнього заробітку	33% середнього заробітку
Подружжя	2 дітей	100% середнього заробітку	67% середнього заробітку
Подружжя	Без дітей	100% середнього заробітку	33% середнього заробітку

Джерело: складено автором за даними [216].

Додаток Д

Таблиця Д.1

Перелік нормативно-правових актів, згідно з якими було внесено зміни до у Розділу IV “Податок на доходи фізичних осіб” Податкового кодексу України

№	Номер та дата документа	Назва документа
1	2	3
1	3205-VI від 07.04.2011	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скасування свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та фізичної особи – підприємця
2	3221-VI від 07.04.2011	Про внесення змін до Податкового кодексу України
3	3609-VI від 07.07.2011	Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих норм Податкового кодексу України
4	3610-VI від 07.07.2011	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо національних комісій, що здійснюють державне регулювання природних монополій, у сфері зв'язку та інформатизації, ринків цінних паперів і фінансових послуг
5	4238-VI від 22.12.2011	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з дорогоцінними металами за участю Національного банку України
6	4652-VI від 13.04.2012	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України
7	4661-VI від 24.04.2012	Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо впорядкування податкового декларування
8	4834-VI від 24.05.2012	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо удосконалення деяких податкових норм
9	5019-VI від 21.06.2012	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення оподаткування вартості побутового палива, що надається вдовам померлих пенсіонерів вугільних підприємств, які за життя мали право на безоплатне отримання такого палива
10	5083-VI від 05.07.2012	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні
11	5412-VI від 02.10.2012	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо врегулювання окремих питань оподаткування
12	5413-VI від 02.10.2012	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення оподаткування при відчуженні транспортних засобів
13	5519-VI від 06.12.2012	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів
14	427-VII від 03.09.2013	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення оподаткування пільгової категорії осіб, які отримують побутове паливо відповідно до Гірничого закону України
15	657-VII від 24.10.2013	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо обліку та реєстрації платників податків та удосконалення деяких положень
16	1166-VII від 27.03.2014	Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні

Продовження додатка Д

Продовження табл. Д.1

1	2	3
17	1588-VII від 04.07.2014	Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо пасивних доходів
18	1275-VII від 20.05.2014	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення оборонно-мобілізаційних питань під час проведення мобілізації
19	1668-VII від 02.09.2014	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо деяких питань оподаткування благодійної допомоги
20	879-VII від 13.03.2014	Про внесення змін до Закону України “Про вибори Президента України” та деяких інших законодавчих актів України щодо техніко-юридичного вдосконалення виборчого процесу
21	71-VIII від 28.12.2014	Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи
22	211-VIII від 02.03.2015	Про внесення змін до Податкового кодексу України
23	321-VIII від 09.04.2015	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо кредитних зобов'язань
24	482-VIII від 22.05.2015	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування доходів, отриманих нерезидентами за борговими зобов'язаннями
25	652-VIII від 17.07.2015	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування неприбуткових організацій
26	653-VIII від 17.07.2015	Про внесення зміни до статті 164 Податкового кодексу України щодо оподаткування пенсій інвалідів війни та деяких інших категорій осіб
27	909-VIII від 24.12.2015	Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році
28	1411-VIII від 02.06.2016	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо звільнення від оподаткування пенсій
29	1791-VIII від 20.12.2016	Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році
30	1797-VIII від 15.04.2017	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні
31	1910-VIII від 23.02.2017	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування спадщини
32	1989-VIII від 23.03.2017	Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні”

Джерело: складено автором за даними [92].

Додаток Е

Таблиця Е.1

Види оподаткованого доходу РІТ у державах-членах ЄС

	Доходи від зайнятості (заробітна плата)	Доходи від бізнесу чи самозайнятості	Доходи від спортивних і розважальних заходів	Допомоги в натуральній формі (автомобіль компанії, чеки на обліди тощо)	Пенсійний дохід	Зайнята власником нерухомість	Дивіденди	Відсотки за державними облигаціями	Відсотки за корпоративними облигаціями	Відсотки за спеціальними рахунками економі	Відсотки по вкладах	Роялті	Доходи від здачі в оренду нерухомого майна	Доходи від здачі в оренду рухомого майна	Приріст капіталу від нерухомого майна	Приріст капіталу від рухомого майна	Дохід від спадщини	Рента від страхування життя	Призи та нагороди	Стипендії	Доходи від випадкової діяльності	Доходи від пожертвувань і подарунків	Доходи від лотерей та ігрових заходів	Всього
Австрія	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		1			18	
Бельгія	1	1	1	1	1		1	1	1	1			1				1				1			12
Болгарія	1	1	1	1			1				1	1	1	1	1	1		1	1		1	1		15
Сполучене Королівство	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1			1				1			15
Греція	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1	1	1	21
Данія	1	1	1	1	1							1	1	1					1	1	1			11
Естонія	1	1	1		1		1	1	1	1		1	1	1	1	1			1	1	1			16
Ірландія	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1			1			18
Іспанія	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		1		1	19
Італія	1	1	1	1	1	1	1						1	1		1			1	1	1			13
Кіпр	1	1	1	1	1							1	1	1				1						9
Латвія	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1	1	1	1		19
Литва	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	22
Люксембург	1	1	1	1	1	1						1	1	1	1	1	1				1			13
Мальта	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1			1			17
Нідерланди	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		1			19
Німеччина	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		1			18
Польща	1	1	1	1	1		1	1	1		1	1	1	1	1	1			1	1	1			17
Португалія	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1		1	1		1	1		1			17
Румунія	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1			1		1		1	19
Словаччина	1	1	1	1		1		1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		1	1	1	19
Словенія	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1		20
Угорщина	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	21
Фінляндія	1	1	1	1	1		1					1	1	1	1	1		1			1			13
Франція	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1		1	1		1		1	18
Хорватія	1	1	1	1	1		1					1	1	1	1						1			11
Чехія	1	1	1	1	1		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	22
Швеція	1	1	1	1	1																1			6
Всього	28	28	28	27	25	9	23	20	20	17	19	25	27	25	22	22	4	19	18	9	27	8	8	

Джерело: складено автором за даними [190].

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

**Узагальнена інформація щодо бенефіціарів надходжень від РІТ у
державих-членах ЄС**

Назва держави	Бенефіціар надходжень від РІТ (або його видів*)	Примітки
1	2	3
Австрія	1. "РІТ – податок на заробітні плати" – федеральний уряд (68,7%), уряди провінцій (20,5%) та органи місцевого самоврядування (11,7%) 2. "РІТ – оцінений дохід" – федеральний уряд (68,7%), уряди провінцій (20,5%) та органи місцевого самоврядування (11,7%) 3. "РІТ – дохід від приросту капіталу" – федеральний уряд (73,204%), уряди провінцій (15,191%) та органи місцевого самоврядування (11,605%)	
Бельгія	"РІТ" – центральні, регіональні, місцеві органи влади, соціальне забезпечення та інші	З 2009 р. частину утриманого податку з трудових доходів визначено як альтернативу фінансування соціального забезпечення. Внаслідок шостої державної реформи відбулося збільшення податкової автономії і дозволено стягувати додатковий регіональний РІТ (тобто застосовується ця новація з 2015 податкового року).
Болгарія	1. "РІТ" – центральна влада 2. "РІТ – податок на пільги" – центральна влада	
Греція	"РІТ" – центральна та місцева влада	
Данія	1. "РІТ – державний та муніципальний РІТ" – центральна та місцева влади 2. "РІТ – оподаткування пенсійних програм" – центральна та місцева влади 3. "РІТ – церковний податок" – місцева влада 4. "РІТ – внески з трудового ринку" – центральна влада 5. "РІТ – податки на акції та облігації працівників" – центральні та місцеві органи влади 6. "РІТ – державний, місцевий та муніципальний прибутковий податок" – центральна та місцеві влади	
Естонія	"РІТ" – центральна та місцеві органи влади	Не враховуючи вирахувань, 11,6 % від оподаткованого доходу фізичної особи-резидента отримується органами місцевого самоврядування. Інша частина РІТ з пенсій і доходів, отриманих від передачі майна отримується державою.
Ірландія	1. "РІТ" – центральна влада 2. "РІТ – універсальна соціальна плата" – центральна влада	
Іспанія	1. "РІТ" – центральна, регіональна та місцеві влади 2. "РІТ – прибутковий податок з нерезидентів" – центральна та регіональна влади	
Італія	"РІТ" – центральна та регіональна влади	
Кіпр	1. "РІТ" – центральна влада 2. "РІТ – податок на приріст капіталу" – центральна влада	

Продовження додатка Ж

Продовження табл. Ж.1

1	2	3
Латвія	“РІТ” – центральна та місцева влади	Розподіл податку передбачає, що 80% суми надходить до місцевого бюджету за місцем проживання платника, а 20% - до основного державного бюджету.
Литва	“РІТ” – центральна та місцева влада	Станом на 2015 р. надходження розподілялись: до державного бюджету – 27,2%, а до місцевих – 72,8% (кожного року розподіл переглядається і може бути змінений шляхом внесення змін в закон про затвердження фінансових показників державного та місцевих бюджетів.
Люксембург	<ol style="list-style-type: none"> 1. “РІТ” - центральна влада (муніципалітети отримують певну частку від зібраних податків 2. “РІТ – утриманий податок із заробітних плат” - центральна влада 3. “РІТ після оцінки” - центральна влада 4. “РІТ від утримання податку з доходів від капіталу” - центральна влада 	
Мальта	“РІТ” – центральна влада	
Нідерланди	<ol style="list-style-type: none"> 1. “РІТ” – центральна влада 2. “РІТ” – податок із заробітних плат – центральна влада 	
Німеччина	<ol style="list-style-type: none"> 1. “РІТ – податок із заробітної плати” - центральні, регіональні та місцеві органи влади 2. “РІТ – податок на прибуток” - центральна, регіональна та місцева влади 	Надходження від “РІТ – податок із заробітної плати” розподіляється наступним чином: по 42,5% федерації та землям, а на частку 15% мають право муніципалітети.
Польща	“РІТ” - центральна та місцева влади	49,52 % надходжень від “РІТ” є часткою місцевих надходжень
Португалія	“РІТ” - центральна, регіональна, місцева влада та інші	Місцеві органи влади можуть встановлювати частку РІТ, яка буде сплачуватись до місцевого бюджету, але не більше 5 %. Також 0,5 % від податкового зобов’язання може бути виділено платником податку церкві або благодійній організації.
Румунія	<ol style="list-style-type: none"> 1. “РІТ” - центральна влада 2. “РІТ з доходу від передачі об’єктів нерухомого майна від спадщини” – центральна влада 3. “РІТ з доходів від відступлення права вимоги (цесії) на використовувані товари” – центральна влада 4. “РІТ на призи та азартні ігри” – центральна влада 5. “РІТ з пенсій” – центральна влада 6. “РІТ з інвестицій” - центральна влада 7. “РІТ від незалежної діяльності” - центральна влада 8. “РІТ від сільськогосподарської діяльності” - центральна влада 	

Продовження додатка Ж

Продовження табл. Ж.1

1	2	3
Словаччина	“РІТ” - центральна, регіональні, місцеві влади та інші	“РІТ”, за винятком сум, що сплачені шляхом утримання, розподіляється між центральним урядом (12,7%), регіональним урядом (21,9%) та місцевим урядом (65,4%). Також кожен платник податку може призначити 2% від його особистого сплаченого податку третьому сектору (3% для тих, що можуть довести наявність 40 годин волонтерської роботи в рік).
Словенія	“РІТ” – центральна влада	
Сполучене Королівство	“РІТ” - центральна та місцева влада “РІТ – прибутковий податок з доходів від зайнятості” - центральна влада	
Угорщина	“РІТ” – центральна влада	
Фінляндія	1. “РІТ – утримання податку з іноземних працівників” – центральна влада 2. “РІТ – податок на інвестиційний дохід” – центральна влада 3. “РІТ – податок на зароблений дохід” – центральна, місцева влада та інші бенефіціари. 4. “РІТ – церковний податок” – інші бенефіціари. 5. “РІТ – муніципальний прибутковий податок на зароблений дохід” – місцева влада	Бенефіціарами “РІТ – податку на зароблений дохід” є держава, муніципалітети та місцеві спільноти Євангелістсько-лютеранської або ортодоксальної церкви. Бенефіціарами “РІТ – церковний податок” є місцеві спільноти Євангелістсько-лютеранської або ортодоксальної церкви. При цьому в національних рахунках “РІТ – церковний податок” розглядається як трансферти від домашніх домогосподарств до неприбуткових організацій, але не як податок.
Франція	1. “РІТ” - центральна влада 2. “РІТ – соціальне забезпечення” - центральна влада, соціальне забезпечення 3. “РІТ – загальний внесок на соціальне забезпечення” - центральна влада, соціальне забезпечення 4. “РІТ – плата на виплату боргу для благополуччя”	
Хорватія	“РІТ” - центральна, регіональна та місцева влади	
Чехія	“РІТ” – центральна, регіональна та місцева влади	Центральний уряд отримує приблизно 68% від утриманого в джерела податку, приблизно 69% від надходжень зі сплати РІТ з заробітних плат та приблизно 52% від надходжень за підсумками декларування. Всі інші надходження отримують муніципалітети та регіони.
Швеція	1. “РІТ з нерезидентів” - центральна влада 2. “РІТ – національний та місцевий прибутковий податок” - центральна та місцеві влади 3. “РІТ – прибутковий податок з артистів нерезидентів та інших” - центральна влада 4. “РІТ – національний прибутковий податок” - центральна влада	

* якщо РІТ представлений кількома податками (станом на червень 2016 року).

Джерело: складено автором за даними [190].

Додаток 3

Таблиця 3.1

Динаміка частки персонального прибуткового податку у ВВП у ЄС та
Україні, %

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Австрія	10,0	10,7	10,4	10,4	10,1	9,5	9,6	9,8	10,4	9,9	9,8	9,8	10,1	10	10,5
Бельгія	13,2	13,6	13,4	13,1	12,9	12,9	12,4	12,2	12,6	12,2	12,4	12,6	12,7	13	12,8
Болгарія	4,0	3,5	3,2	3,2	3,1	2,7	2,6	3,2	2,9	3,0	3,0	2,9	3,0	2,9	3,1
Сполучене Королівство	10,7	10,8	10,4	9,8	9,9	10,2	10,3	10,6	10,6	10,3	9,9	9,9	9,6	9,3	9,0
Греція	5,0	4,5	4,5	4,3	4,4	4,7	4,6	4,8	4,8	5,0	4,4	4,8	6,9	6	5,8
Данія	25,6	26,0	25,7	25,6	24,9	24,9	24,9	25,4	25,1	26,4	24,3	24,3	24,5	27	29,4
Естонія	6,8	6,5	6,4	6,5	6,3	5,6	5,6	5,8	6,2	5,6	5,4	5,2	5,3	5,5	5,7
Ірландія	9,4	8,7	7,5	7,7	8,3	8,3	8,8	8,8	8,2	7,8	7,5	9,1	9,7	9,9	9,7
Іспанія	6,7	6,8	7,0	6,4	6,5	6,7	7,2	7,8	7,3	7,1	7,4	7,6	7,7	7,6	7,7
Італія	11,4	11,0	10,6	10,5	10,4	10,4	10,9	11,3	11,7	11,7	11,7	11,5	12,2	12	12,0
Кіпр	3,7	3,9	4,3	4,5	3,5	3,9	4,6	6,2	5,0	4,0	4,1	4,2	4,0	2,9	2,7
Латвія	5,6	5,6	5,6	5,8	6,0	5,7	6,1	6,1	6,4	5,4	6,1	5,6	5,7	5,7	5,9
Литва	7,7	7,2	6,8	6,5	6,8	6,8	6,8	6,6	6,5	4,1	3,6	3,5	3,5	3,6	3,6
Люксембург	7,2	7,0	6,4	6,5	6,7	7,1	7,5	7,1	8,1	8,2	8,0	8,5	8,6	9	8,9
Мальта	4,8	5,7	6,2	6,2	6,6	6,6	6,9	6,1	5,9	6,6	6,1	6,3	6,7	6,9	6,9
Нідерланди	6,0	6,2	6,8	6,5	6,0	6,6	6,9	7,4	7,2	8,6	8,5	8,1	7,7	7	7,0
Німеччина	9,5	9,1	8,8	8,6	8,0	8,0	8,2	8,6	9,0	9,1	8,3	8,4	8,8	8,9	8,9
Польща	4,4	4,5	4,3	4,2	3,6	3,9	4,6	5,2	5,3	4,6	4,5	4,5	4,6	4,5	4,6
Португалія	5,3	5,4	5,2	5,2	5,0	5,1	5,3	5,5	5,6	5,7	5,6	6,1	5,9	7,8	7,7
Румунія	3,5	3,3	2,7	2,8	2,9	2,3	2,8	3,3	3,4	3,5	3,3	3,3	3,5	3,4	3,5
Словаччина	3,4	3,5	3,3	3,2	2,7	2,6	2,5	2,6	2,7	2,4	2,3	2,5	2,6	2,9	3,0
Словенія	5,6	5,7	5,7	5,7	5,7	5,5	5,7	5,5	5,8	5,8	5,7	5,7	5,8	5,3	5,0
Угорщина	7,3	7,6	7,6	7,1	6,6	6,6	6,8	7,3	7,7	7,4	6,5	4,9	5,4	5	5,0
Фінляндія	14,5	14,1	14,0	13,7	13,3	13,5	13,3	13,0	13,2	13,4	12,6	12,8	13,0	13	13,4
Франція	8,4	8,2	7,9	8,0	7,9	8,1	7,9	7,6	7,8	7,6	7,6	7,8	8,5	9	8,8
Хорватія	н/д	н/д	3,8	3,7	3,7	3,5	3,6	3,9	3,9	3,9	3,5	3,5	3,7	3,9	3,9
Чехія	4,4	4,3	4,5	4,7	4,7	4,4	4,2	4,3	3,7	3,6	3,5	3,7	3,8	3,7	3,8
Швеція	18,1	17,6	17,0	17,5	17,5	17,9	18,1	17,2	16,6	16,4	15,5	15,0	15,2	15	14,9
ЄС (середньо- зважене)	н/д	н/д	9,4	9,1	8,9	9,0	9,2	9,3	9,4	9,3	9,1	9,1	9,4	9,4	9,4
Україна	4,6	4,3	4,8	5,1	3,8	3,9	4,2	4,8	4,8	4,9	4,7	4,6	4,3	5,1	3,8

Джерело: складено автором за даними [190].

Додаток И

Таблиця И.1

Ставки персонального прибуткового податку у Словенії в 2006 році, в євро

	<i>Від</i>	<i>До</i>	<i>Ставка податку</i>
1	0,00	5538,72	16%
2	5538,72	10821,82	33%
3	10821,82	21899,27	37%
4	21899,27	44011,56	41%
5	44011,56		50%

Джерело: [178].

Таблиця И.2

Ставки персонального прибуткового податку у Словенії, чинні з 1.01.2007*

	<i>Від</i>	<i>До</i>	<i>Ставка податку</i>
1		6800,00	16%
2	6800,00	13600,00	27%
3	13600,00		41%

* *Довідково:* Оскільки реформа РІТ 2004 р. не дала достатніх результатів, виникла необхідність реформування всіх видів податків. У процесі громадського обговорення було виявлено, що ріст граничних податкових ставок та розширення податкових дужок не приведе до підвищення конкурентоспроможності Словенії: при побудові економіки, що ґрунтується на наукомісних галузях, необхідна висококваліфікована робоча сила, яка за виконану роботу повинна отримувати достатньо високу заробітну плату, і занадто високе податкове навантаження може призвести до “відтоку мізків”. Тобто, довгострокові наслідки носили більш негативний характер, ніж можливі короткострокові.

Незважаючи на дуже високу граничну ставку персонального податку на прибуток, порівняно з іншими європейськими країнами, у Словенії було достатньо багатого пільг. Так, існувала загальна податкова скидка для всіх платників податків у розмірі 2521,81 євро. Для інвалідів, пенсіонерів та студентів, само зайнятих осіб в сферах культури та журналістики також були передбачені пільги. Також передбачались пільги у розмірі 2% для спеціальних цілей, наприклад для медицини чи навчання; отримати 4% пільгу можна було за умови придбання будинку чи квартири. Для заохочення вкладів у сертифіковані пенсійні фонди було введено податкові пільги у максимальній сумі 2340,75 EUR.

Оскільки в Словенії достатньо складна демографічна ситуація (характерним є старіння нації), то проведення будь-яких податкових реформ буде мало ефективним без скороченням урядових витрат. Пропозиції уряду щодо введення 20% плоскої ставки персонального прибуткового податку не були сприйняті суспільством і викликали хвилю протестів. Причиною було те, що фоні відсутності пільг, крім податкової скидки (2578 євро), більше навантаження покладалося б на менш заможні верстви населення.

Джерело: [178].

Додаток К

Таблиця К.1

Динаміка розподілу держав-членів ОЕСР за кількістю шкал РІТ в 2000-2015 рр.

Кількість шкал оподаткування	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Середня кількість держав, в яких застосовувалась визначена кількість ставок РІТ
1	1	1	1	1	2	2	3	3	4	4	3	4	4	3	4	3	2,69
2	2	2	2	2	2	3	2	2	3	5	4	3	3	4	3	3	2,81
3	7	6	6	6	6	5	6	6	5	3	5	5	5	4	5	6	5,38
4	6	7	8	8	8	10	10	10	8	9	8	7	6	7	6	6	7,75
5	5	3	4	6	6	6	6	6	5	5	5	5	5	5	7	8	5,44
6	5	8	7	6	6	4	3	3	3	3	3	4	4	4	2	1	4,13
7	4	3	3	3	2	2	2	2	3	2	1	1	2	3	3	3	2,44
8	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	2	3	3	2	1	1	0,94
9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0,06
10	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0,44
11	1	2	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	2	2	0,88
12	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,06
13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,00
16	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,06
17	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0,50
18	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	0	0	0,31
19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0,13

Джерело: складено автором за даними [189].

Додаток Л

Таблиця Л.1

**Використання електронного декларування з персонального
прибуткового податку**

Країна	Рік початку електронного декларування	Частка електронного подання декларацій, %			
		2004	2009	2011	2013
Австралія	1990	80	92	92	93
Австрія	2003	10	79	79	80
Аргентина	1999	18	100	100	100
Бельгія	2002	3	40	54	70
Болгарія	2005	менше 1	3	5	11
Бразилія	н.д.	н.д.	н.д.	100	100
Великобританія	2000	17	73	77	85
Гонконг	н.д.	н.д.	н.д.	14	15
Греція	2001	4	13	49	н.д.
Данія	1994	68	96	98	98
Естонія	2000	59	92	94	95
Ізраїль	2009	0	0	92	95
Індія	н.д.	н.д.	17	(13,1 m)	80
Ірландія	2001	62	67	81	91
Ісландія	1999	86	92	92	96
Іспанія	1999	23	36	74	99
Італія	1998	100	100	100	100
Канада	1993	49	58	62	76
Китай	2005	0	н.д.	н.д.	н.д.
Кіпр	2004	менше 1	6	22	23
Колумбія	н.д.	н.д.	н.д.	6	4
Латвія	2008	0	10	15	18
Литва	2004	14	71	87	96
Люксембург	2009	0	менше 1	1	1
Малайзія	2004	33	56	69	83
Мальта	2006	1	2	1	1
Мексика	1998	48	96	99	99
Нідерланди	1996	69	95	95	96
Німеччина	1999	7	30	32	51
Нова Зеландія	1991	56	63	71	83
Норвегія	1999	37	82	86	91
ПАР	2001	4	46	99	99
Південна Корея	2004	43	80	87	91
Польща	2008	0	1,4	11	25
Португалія	2000	24	80	83	87
Росія	2006	0	9	3	7
Румунія	2007	0	менше 1	н.д.	1
Сінгапур	1998	67	91	96	97
Словаччина	2005	0	н.д.	менше 1	2
Словенія	2004	0	77	н.д.	100
США	1986	47	65	76	83
Туреччина	2005	30	99	99	99
Угорщина	2003	3	30	17	20
Фінляндія	2006	0	23	33	45
Франція	2001	4	27	33	34
Чехія	2004	менше 1	1	1	3
Чилі	1999	83	98	99	99
Швеція	2002	15	55	63	77
Японія	2004	0	31	44	50

Джерело: [208].

Додаток М

Рис. М.1. Диференціація соціальних допомог та інших поточних трансфертів відповідно до методології Державної служби статистики України

Джерело: складено автором за даними [94].

Додаток Н

Таблиця Н.1

Розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових грошових витрат

	(відсотків)						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Всі домогосподарства (тис.)	17679,6	17637,5	17609,2	17613,0	17633,8	17539,4	17417,5
<i>Із середньодушовими грошовими витратами у місяць, грн.</i>	<i>відсотків</i>						
до 180,0	66,3	55,7	47,1	36,3	21,0	9,5	5,7
180,1-240,0	15,6	17,3	19,6	21,2	17,2	10,5	7,9
240,1-300,0	7,9	11,1	12,2	14,1	16,4	12,3	9,8
300,1-360,0	10,2 ¹	5,8	7,7	9,4	12,3	12,3	11,1
360,1-420,0	...	10,1 ²	13,4 ²	19,0 ²	9,3	11,3	10,3
420,1-480,0	23,8 ³	9,1	9,2
480,1-540,0	7,5	8,8
540,1-600,0	5,7	6,8
600,1-660,0	4,4	5,8
660,1-720,0	3,3	4,2
понад 720,0	14,1	20,4

¹-понад 300 грн; ² – понад 360 грн; ³ – понад 420 грн.

Джерело: складено автором за даними [94].

Таблиця Н.2

Розподіл домогосподарств за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів

	(відсотків)								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Всі домогосподарства (тис.)	17341,1	17199,0	17096,8	17050,3	17022,7	16984,1	16090,4	14455,5	15073,7
<i>Із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами у місяць, грн.</i>	<i>відсотків</i>								
до 480,0	14,2	4,1	3,1	1,6	0,6	0,6	0,3	0,3	0,3
480,1-840,0	47,2	27,3	24,0	11,4	6,6	4,2	3,1	2,1	2,9
840,1-1200,0	38,6 ¹	28,9	29,5	30,1	25,4	17,9	12,9	10,7	11,9
1200,1-1560,0	...	18,6	19,1	22,7	24,5	24,5	24,1	23,5	22,5
1560,1-1920,0	...	9,7	10,7	13,6	15,8	18,1	19,3	20,6	19,3
1920,1-2280,0	...	11,4 ²	13,6 ²	20,6 ²	27,1 ²	12,1	13,7	14,2	14,1
2280,1-2640,0	8,0	8,9	9,9	9,8
2640,1-3000,0	5,1	6,1	6,4	6,5
3000,1-3360,0	3,1	4,1	4,2	4,2
3360,1-3720,0	2,2	2,0	2,5	2,6
понад 3720,0	4,2	5,5	5,6	5,9

¹-понад 840 грн; ² – понад 1920 грн.

Джерело: складено автором за даними [94].

Додаток П

Таблиця П.1

Децильний розподіл населення за доходом та споживанням, %

Year	Income or Consumption share by deciles (%)									
	lowest	2nd	3rd	4th	5th	6th	7th	8th	9th	highest
2014	4,48	5,97	6,85	7,71	8,54	9,44	10,51	11,84	14,04	20,62
2013	4,39	5,88	6,83	7,70	8,53	9,40	10,44	11,77	13,98	21,07
2012	4,41	5,81	6,73	7,58	8,47	9,42	10,54	12,01	14,25	20,77
2011	4,39	5,85	6,80	7,63	8,49	9,46	10,55	11,95	14,12	20,75
2010	4,42	5,79	6,72	7,58	8,50	9,43	10,49	11,90	14,18	20,98
2009	4,20	5,47	6,51	7,44	8,36	9,33	10,45	11,92	14,28	22,04
2008	4,08	5,56	6,50	7,35	8,28	9,31	10,50	12,03	14,48	21,90
2007	3,77	5,00	6,06	7,05	8,04	9,11	10,36	12,01	14,71	23,88
2006	3,71	4,99	6,07	7,07	8,06	9,12	10,36	12,00	14,67	23,94
2005	3,65	5,15	6,18	7,13	8,09	9,15	10,48	12,16	14,83	23,17
2004	3,59	5,20	6,22	7,17	8,13	9,17	10,51	12,16	14,73	23,13
2003	3,80	5,29	6,24	7,16	8,10	9,08	10,34	12,00	14,64	23,35
2002	3,62	5,15	6,15	7,16	8,12	9,19	10,49	12,14	14,81	23,17
1999	3,65	5,15	6,17	7,14	8,15	9,26	10,54	12,16	14,58	23,20
1996	2,90	4,25	5,41	6,48	7,56	8,73	10,10	11,93	14,96	27,68
1995	2,37	3,79	4,85	5,92	7,06	8,35	9,92	12,00	15,33	30,40
1992	4,09	5,45	6,56	7,56	8,52	9,54	10,71	12,21	14,55	20,81
1988	4,38	5,93	6,92	7,83	8,75	9,73	10,82	12,14	13,99	19,51

Джерело: складено автором за даними [200].

Таблиця П.2

Year	The average income or consumption of bottom X									
	x=10%	x=20%	x=30%	x=40%	x=50%	x=60%	x=70%	x=80%	x=90%	All
2014	172,16	200,79	221,60	240,27	257,85	275,34	293,70	313,86	338,93	384,28
2013	174,96	204,66	227,17	247,10	265,67	283,83	302,73	323,52	349,48	398,55
2012	166,33	192,73	213,10	231,30	248,93	266,66	285,36	306,31	331,99	377,17
2011	158,95	185,38	205,66	223,31	240,12	257,19	275,02	294,72	318,78	362,07
2010	141,50	163,43	180,66	196,16	211,35	226,44	242,06	259,43	281,04	320,13
2009	126,54	145,67	162,50	177,91	192,71	207,44	222,78	239,83	260,98	301,29
2008	132,20	156,17	174,32	190,27	205,88	221,84	238,75	257,63	281,13	324,01
2007	117,88	137,11	154,57	171,04	187,11	203,40	220,62	239,98	264,42	312,68
2006	97,02	113,76	128,75	142,78	156,38	170,07	184,48	200,64	220,98	261,51
2005	100,38	121,00	137,32	152,01	166,11	180,36	195,77	213,10	234,74	275,01
2004	83,33	102,02	116,14	128,72	140,72	152,74	165,77	180,34	198,29	232,13
2003	78,79	94,24	105,95	116,58	126,85	137,09	148,13	160,71	176,58	207,34
2002	67,02	81,19	92,08	102,20	111,83	121,55	131,93	143,54	158,06	185,15
1999	44,49	53,63	60,82	67,37	73,77	80,28	87,17	94,80	104,01	121,89
1996	49,69	61,25	71,73	81,56	91,15	100,89	111,20	122,85	137,68	171,34
1995	48,59	63,14	75,24	86,77	98,36	110,50	123,77	139,05	158,52	205,01
1992	98,76	115,18	129,58	142,82	155,40	167,90	180,85	195,10	212,46	241,46
1988	44,97	52,93	58,97	64,33	69,43	74,51	79,74	85,35	91,83	102,68

- Spatial CPI is a price index that reflects differences in prices faced in different locations at the same date
- (*) National distribution is based on aggregated Lorenz curve from original rural and urban distribution. Rural and urban distributions must be included when aggregating poverty measures from a group of countries.
- (***) No valid PPP available. International poverty measures cannot be computed.
- (☆) PPP is regression based.
- The estimation of the global poverty headcount assumes that nobody lives below the \$1.25 a day in high income countries. Although there are a number of people with household incomes below \$1.25 per person in rich countries, estimated per capita consumption is above this threshold for nearly everyone. Countries of this type can't not be used in aggregation

Джерело: складено автором за даними [200].

Додаток Р

Розподіл доходу у деяких державах-членах ЄС та Україні

Таблиця Р.1

Розподіл доходу у деяких державах-членах ЄС у 2007 р., %

№	Назва країни	Квартилі				Децилі										Коефіцієнт Палма*
		I	II	III	IV	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	
1	Болгарія	8,5	17,7	25,9	47,9	1,8	4,1	5,5	6,8	8	9,2	10,7	12,6	15,2	26,1	1,43
2	Естонія	10,1	17,4	25,2	47,3	2,8	4,6	5,7	6,6	7,8	9,1	10,3	12,2	15	25,9	1,31
3	Латвія	9,1	16,6	25,7	48,6	2,4	4,2	5,3	6,3	7,5	9	10,6	12,7	16	26,1	1,43
4	Литва	9,7	17,4	25,4	47,6	2,5	4,4	5,7	6,7	7,7	9	10,4	12,3	15,5	25,7	1,33
5	Польща	10,4	17,9	25,2	46,5	2,9	4,7	5,9	6,9	7,9	9,1	10,3	12,1	15	25,1	1,23
6	Румунія	7,9	16,4	25,4	50,2	1,9	3,6	5	6,2	7,6	9	10,4	12,5	15,8	27,9	1,67
7	Словаччина	13,4	20,1	25,8	40,7	4	6	7	7,9	8,6	9,6	10,6	11,8	13,7	20,9	0,84
8	Словенія	13,5	20,5	26,3	39,6	4,1	6	7,1	8	8,8	9,7	10,8	12	13,9	19,5	0,77
9	Чехія	13,4	19,6	25,3	41,7	4,2	6	6,9	7,6	8,4	9,3	10,4	11,7	13,8	21,8	0,88

* Розраховано автором.

Джерело: складено автором за даними [190].

Таблиця Р.2

Розподіл доходу у деяких державах-членах ЄС у 2013 р., %

№	Назва країни	Квартилі				Децилі										Коефіцієнт Палма*
		I	II	III	IV	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	
1	Болгарія	9	17,3	25,2	48,5	2,2	4,2	5,5	6,6	7,8	9	10,4	12,1	15,2	27	1,46
2	Естонія	10	17,4	25,6	47	2,6	4,7	5,7	6,7	7,8	9	10,5	12,7	15,8	24,6	1,25
3	Латвія	9,2	16,7	25,4	48,6	2,3	4,3	5,4	6,4	7,5	8,8	10,6	12,6	15,8	26,1	1,42
4	Литва	9,5	17,1	25,3	48,1	2,6	4,3	5,5	6,5	7,7	8,9	10,5	12,3	15,3	26,4	1,40
5	Польща	10,8	18,4	25,6	45,2	3,1	4,9	6,1	7,1	8,2	9,2	10,5	12,2	14,9	24	1,13
6	Румунія	8,7	17,8	26,3	47,2	2	4,1	5,4	6,8	8,1	9,4	10,9	12,9	16,1	24,1	1,32
7	Словаччина	12,8	20,6	26,6	40	3,5	5,9	7,1	8	8,9	9,7	10,9	12,3	14,2	19,5	0,80
8	Словенія	12,8	20,5	26,4	40,3	3,8	5,7	6,9	8	8,9	9,8	10,8	12,1	14,1	20	0,82
9	Чехія	13,8	19,8	25,2	41,3	4,2	6,1	7	7,7	8,4	9,3	10,3	11,6	13,8	21,4	0,86

*Розраховано автором.

Джерело: складено автором за даними [190].

Таблиця Р.3

Динаміка розподілу загальних доходів* за децильними групами населення в Україні, %

Децилі	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I	3,7	3,6	3,5	3,6	3,7	3,5	3,5	3,5	4,2	4,1	4,2	4,4	4,5	4,5	4,5	4,7	4,5
II	5,3	5,1	5,0	5,1	5,2	5,1	5,0	5,0	5,8	5,7	5,7	5,9	6,0	6,1	6,2	6,2	6,1
III	6,2	6,2	6,0	6,1	6,1	6,1	6,0	6,0	6,7	6,6	6,7	6,8	6,9	7,0	7,0	7,1	7,1
IV	7,2	7,1	7,0	7,0	7,1	7,0	7,0	7,0	7,6	7,5	7,4	7,6	7,6	7,7	7,7	7,8	7,8
V	8,2	8,1	7,9	8,0	8,0	8,0	7,9	7,9	8,4	8,4	8,3	8,3	8,4	8,6	8,5	8,6	8,8
VI	9,2	9,2	9,1	9,1	9,0	9,0	9,0	9,0	9,3	9,2	9,2	9,1	9,2	9,4	9,3	9,3	9,5
VII	10,5	10,4	10,4	10,4	10,2	10,4	10,3	10,2	10,4	10,3	10,3	10,2	10,2	10,5	10,3	10,4	10,5
VIII	12,2	12,1	12,2	12,1	11,9	12,1	12,0	11,9	11,8	11,8	11,8	11,6	11,6	11,8	11,6	11,7	11,6
IX	14,6	14,8	14,9	14,7	14,7	14,7	14,8	14,7	14,0	14,1	14,1	13,8	13,5	13,8	13,7	13,7	13,6
X	22,9	23,4	24,0	23,9	24,1	24,1	24,5	24,8	21,8	22,3	22,3	22,3	22,1	20,6	21,2	20,5	20,5

*До 2006 р. включно – сукупних видатків.

Джерело: [94].

Додаток С

Таблиця С.1

Розподіл домогосподарств за розміром середньодушового грошового доходу (грн.), який домогосподарство вважає достатнім, щоб не відчувати себе бідними, %

Шкала 2010 р., 2011 р., грн.	2010	2011	Шкала 2012 р., 2013 р., грн.	2012	2013	Шкала 2014 р., 2015 р., грн.	2014	2015
до 500,0	–	0,0	до 1900,0	5,8	4,8	до 2000,0	8,8	5,0
500,1–700,0	0,1	0,0	1900,1–2300,0	12,4	10,9	2000,1–3000,0	24,8	14,9
700,1–900,0	0,1	0,1	2300,1–2700,0	8,8	8,5	3000,1–4000,0	17,2	14,6
900,1–1100,0	3,8	1,1	2700,1–3100,0	73,0	19,9	4000,1–5000,0	23,1	24,2
1100,1–1300,0	2,4	0,8	3100,1–3500,0	–	4,2	5000,1–6000,0	7,4	9,4
1300,1–1500,0	9,6	5,8	3500,1–3900,0	–	0,5	6000,1–7000,0	3,9	5,4
1500,1–1900,0	2,6	2,1	3900,1–4300,0	–	12,3	7000,1–8000,0	5,7	8,3
1900,1–2300,0	18,1	16,5	4300,1–4700,0	–	1,2	8000,1–9000,0	1,1	1,7
2300,1–2700,0	9,2	9,3	4700,1–5100,0	–	19,1	9000,1–10000,0	5,7	10,9
понад 2700,0	54,1	64,3	понад 5100,0	–	18,6	понад 10000,1	2,3	5,6

Джерело: [110].

Таблиця С.2

Розподіл домогосподарств за розміром середньодушового грошового доходу (грн.), який за оцінкою домогосподарств відповідає майновому становищу середнього класу (%)

Шкала 2010 р., 2011 р., грн.	2010	2011	Шкала 2012 р., 2013 р., грн.	2012	2013	Шкала 2014 р., 2015 р., грн.	2014	2015
до 1000,0	0,0	–	до 5000,0	21,3	18,8	до 6000,0	17,8	9,0
1000,1–1500,0	0,3	0,0	5000,1–6000,0	78,7	8,8	6000,1–8000,0	14,7	11,4
1500,1–2000,0	2,3	0,5	6000,1–7000,0	–	6,1	8000,1–10000,0	24,9	21,4
2000,1–2500,0	2,9	0,8	7000,1–8000,0	–	12,8	10000,1–12000,0	5,5	4,7
2500,1–3000,0	7,1	3,9	8000,1–9000,0	–	3,6	12000,1–14000,0	2,4	2,0
3000,1–3500,0	2,7	2,3	9000,1–10000,0	–	18,9	14000,1–16000,0	14,7	15,7
3500,1–4000,0	7,1	5,8	10000,1–11000,0	–	0,6	16000,1–18000,0	3,5	3,0
4000,1–4500,0	1,5	1,8	11000,1–12000,0	–	4,5	18000,1–20000,0	8,2	12,7
4500,1–5000,0	17,0	14,6	12000,1–13000,0	–	0,8	20000,1–22000,0	0,2	0,3
понад 5000,0	59,1	70,3	понад 13000,0	–	25,1	понад 22000,0	8,1	19,8

Джерело: [110].

Додаток Т

Рис. Т.1. Моделі фінансової поведінки домашніх господарств

Джерело: [67, с. 400–401].

Додаток У

Таблиця У.1

Структура надходжень ПДФО до Зведеного бюджету України у 2007–2011 рр.

Рік	Квартал	11010	11010	11010	11010	11010	11010	11010	11010	11010	11011	11011	11011	11011	11011	11011	
		100	200	300	400	500	600	700	800	900	000	100	200	300	400	500	600
		Податок з доходів найманих працівників															
		Податок з доходів фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності і незалежної професійної діяльності															
		Податок з доходів фізичних осіб на дивіденди та роялті															
		Фіксований податок на доходи фізичних осіб від зайняття підприємницькою діяльністю (нараховувався до 1 січня 2011 р.)															
		Надходження сум реструктурованої заборгованості зі сплати податку з доходів фізичних осіб															
		Податок з доходів фізичних осіб у вигляді вигравше або призи, отриманих внаслідок проведення конкурсів та інших розіграшів, вигравше в азартні ігри															
		Податок з доходів фізичних осіб - нерезидентів															
		осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, органів і установ виконання покарань, податкової															
		Податок з доходів фізичних осіб - працівників закордонних дипломатичних установ України з фонду оплати праці в іноземній валюті															
		Податок з доходів фізичних осіб - працівників закордонних дипломатичних установ України з фонду оплати праці в національній валюті															
		Податок з доходів фізичних осіб від інших видів діяльності															
		Податок з доходів фізичних осіб від продажу нерухомого майна та надання нерухомості в оренду (суборенду) власникам найм. (субнайм.)															
		Податок з доходів фізичних осіб від продажу рухомого майна та надання рухомого майна в оренду (суборенду)															
		Податок з доходів фізичних осіб від отриманого платником доходу внаслідок прийняття ним у спадщину майна, коштів, майнових чи немайнових прав															
		Податок з доходів фізичних осіб-шахтарів															
		Фіксований податок на доходи фізичних осіб від зайняття підприємницькою діяльністю															
2007	I	90,79	0,8	0,72	0,99	0	0,05	0,08	3,65	0	0	2,92					
	II	89,98	0,96	0,89	0,84	0	0,05	0,09	3,67	0	0	3,13	0,38	0	0		
	III	90,09	0,72	0,77	0,81	0	0,06	0,07	3,73	0	0	2,9	0,82	0,01	0,01		
	IV	90,01	0,6	0,75	0,78	0	0,06	0,09	3,73	0	0	2,77	1,17	0,02	0,01		
2008	I	90,19	0,78	0,7	0,73	0	0,07	0,09	3,88	0	0,01	1,74	1,61	0,03	0,17		
	II	90,59	0,86	0,9	0,63	0	0,06	0,09	3,61	0	0,01	1,46	1,6	0,05	0,16		
	III	90,97	0,7	0,8	0,64	0	0,06	0,08	3,58	0	0,01	1,45	1,57	0,04	0,12		
	IV	91,47	0,61	0,72	0,62	0	0,06	0,08	3,56	0	0,01	1,32	1,41	0,04	0,1		
2009	I	92,13	0,81	0,47	0,7	0	0,09	0,09	4,18	0	0,01	0,69	0,49	0,05	0,31		
	II	92,29	0,83	0,59	0,62	0	0,06	0,08	4,06	0	0,01	0,62	0,53	0,05	0,26		
	III	92,38	0,7	0,54	0,61	0	0,05	0,08	4,07	0	0,01	0,67	0,63	0,06	0,19		
	IV	92,27	0,72	0,53	0,59	0	0,04	0,09	4	0	0,01	0,74	0,79	0,06	0,16		
2010	I	92,24	0,7	0,56	0,61	0	0,05	0,06	4,02	0	0,01	0,64	0,65	0,07	0,38		
	II	92,12	0,67	0,72	0,57	0	0,03	0,08	3,92	0	0,01	0,61	0,68	0,09	0,31	0,18	
	III	91,5	0,57	0,76	0,54	0	0,03	0,08	3,96	0	0,01	0,69	0,82	0,09	0,23	0,73	
	IV	91,2	0,53	0,72	0,5	0	0,03	0,09	3,89	0	0,01	0,76	0,96	0,1	0,19	1,03	
2011	I	88,98	0,83	0,47	0,16	0	0,09	0,06	4,11	0	0	0,69	1,4	0,43	0,36	2,14	0,26
	II	88,74	0,74	0,63	0,08	0	0,07	0,07	3,93	0	0	0,86	1,64	0,5	0,37	2,06	0,3
	III	88,56	0,72	0,67	0,05	0	0,06	0,07	3,87	0	0	0,83	1,95	0,52	0,34	2,04	0,3
	IV	88,37	0,69	0,7	0,04	0	0,07	0,07	3,81	0	0	0,87	2,29	0,49	0,29	2,04	0,26
Середнє значення		90,74	0,73	0,68	0,56	0,00	0,06	0,08	3,86	0,00	0,01	1,32	1,13	0,14	0,21	1,46	0,28

Джерело: розраховано автором за даними [93].

Продовження додатка У

Таблиця У.2

Інформація щодо збору податку на доходи фізичних осіб та військового збору до Зведеного бюджету України станом на 01.07.2015

Код платежу	Назва платежу	Загальні надходження до Зведеного бюджету України, тис. грн	Надходження з платників - суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання*, тис. грн	Частка**, %
11010000	Податок та збір на доходи фізичних осіб	44718997,0	11165780,5	25,0
11010100	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку у вигляді заробітної плати	31239894,7	10245673,6	32,8
11010200	Податок на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу, що сплачується податковими агентами	1974507,6	108784,2	5,5
11010300	Податок на доходи фізичних осіб із доходів у формі заробітної плати шахтарів-працівників	264614,5	209634,0	79,2
11010400	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується податковими агентами, із доходів платника податку інших ніж заробітна плата	1789670,0	474184,6	26,5
11010500	Податок на доходи фізичних осіб, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування	877330,3	4266,3	0,5
11010600	Фіксований податок на доходи фізичних осіб від зайняття підприємницькою діяльністю, нарахований до 1 січня 2012 року	-20,0	-46,6	233,6
11010700	Надходження сум реструктурованої заборгованості зі сплати податку на доходи фізичних осіб	23,7	0,2	1,0
11010800	Податок на доходи фізичних осіб із доходу у вигляді процентів	3988801,3	123237,6	3,1
11010900	Податок на доходи фізичних осіб із суми пенсійних виплат або щомісячного довічного грошового утримання, що оподатковуються відповідно до підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу	484423,3	н/д	н/д
11011000	Військовий збір	4099751,5	1147522,3	28,0

Надходження з платників - суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання, які є платниками рентної плати за користування надрами, тис. грн

**Частка надходжень з платників - суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання* до Зведеного бюджету України в розрізі окремих платежів, %

Джерело: складено та розраховано автором за даними [93; 95].

Продовження додатка У

Таблиця У.3

**Самооцінка стану здоров'я членами домогосподарств за децильними
(10 %-ми) групами домогосподарств залежно від розміру
середньодушових еквівалентних грошових доходів у 2013 р.**

	Всі домогосподарства	у тому числі за децильними (10 %-ми) групами за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів									
		перша (нижча)	друга	третья	четверта	п'ята	шоста	сьома	восьма	дев'ята	десята (вища)
Кількість населення – всього (тис. осіб)	43786,1	5303,3	4136,4	4289,0	4374,6	4538,4	4449,8	4421,5	4420,1	4031,0	3822,0
у т.ч. оцінили стан здоров'я як (%):											
добрый	50,4	61,8	50,5	50,5	49,2	46,5	47,9	48,6	48,4	47,7	50,5
задовільний	40,2	32,3	38,3	37,8	39,1	42,0	41,9	41,9	43,2	45,2	42,4
поганий	9,4	5,9	11,2	11,7	11,7	11,5	10,2	9,5	8,4	7,1	7,1

Джерело: [94].

Продовження додатка У

Таблиця У.4

Динаміка фактичної ставки податку на доходи та частка утримань із доходів фізичних осіб у вигляді заробітної плати в Україні

Дата	Інтервали доходу		Величина доходу, грн	Сума внесків, грн			Соціальна пільга, грн	Оподатковуваний дохід, грн	Сума ПФДО, грн	Фактична ставка податку, %	Загальна сума утримань, грн	Частка утримань з доходу, %
				ПФ	ФСС ТВП	ФССБ						
На 01.01.2004	1	МЗП	205	2,60	1,03	1,03	61,50	138,84	18,05	8,80	22,71	11,08
		ПМ*1,4	510	8,70	5,10	2,75	61,50	431,95	56,15	11,01	72,70	14,25
	2	ПМ*1,4+1 грн Мах ЗП	511 2 660	8,72 51,70	5,11 26,60	2,56 13,30	–	494,61 2 568,40	64,30 333,89	12,58 12,55	80,69 425,49	15,79 15,99
	3	Більше Мах ЗП	4 000	51,70	26,60	13,30	–	3 908,40	508,09	12,70	599,69	14,99
На 01.01.2005	1	МЗП	262	3,74	1,31	1,31	131,00	124,64	16,20	6,18	22,56	8,61
		ПМ*1,4	570	9,90	2,85	2,85	131,00	420,55	54,67	9,59	73,12	12,82
	2	ПМ*1,4+1 грн Мах ЗП	571 4 100	9,92 80,50	5,71 41,00	2,86 20,50	–	552,51 3 958,00	71,83 514,54	12,56 12,55	90,32 656,54	15,82 16,01
	3	Більше Мах ЗП	6 000	80,50	41,00	20,50	–	5 858,00	761,54	12,69	903,54	15,06
На 01.01.2006	1	МЗП	350	5,5	1,75	1,75	175,00	166,00	21,58	6,20	30,58	8,74
		ПМ*1,4	680	12,10	6,80	3,40	175,00	482,70	62,75	9,20	85,05	12,5
	2	ПМ*1,4+1 грн Мах ЗП	861 4 830	12,12 91,50	6,81 48,30	3,41 24,15	–	658,66 4 662,45	85,63 606,12	12,57 12,55	107,97 773,67	15,85 16,02
	3	Більше Мах ЗП	7 000	91,50	48,30	24,15	–	6 836,05	888,69	12,69	1 052,64	15,03
На 01.01.2007	1	МЗП	400	2,00	2,00	2,00	200,00	194,00	29,10	7,27	35,10	8,78
		ПМ*1,4	740	6,93	7,40	3,70	200,00	521,97	78,30	10,58	96,35	13,02
	2	ПМ*1,4+1 грн Мах ЗП	741 7 875	6,95 149,63	7,41 78,75	3,71 39,38	–	722,93 7 607,24	108,44 1 141,08	14,63 14,49	126,51 1 408,84	17,07 17,89
	3	Більше Мах ЗП	10 000	149,63	78,75	39,38	–	9 732,24	1 459,84	14,55	1 727,60	17,28
На 01.01.2008	1	МЗП	515	10,30	2,56	2,56	257,50	242,08	36,31	7,05	51,73	10,04
		ПМ*1,4	870	17,40	8,70	4,35	257,50	582,05	87,31	10,04	117,76	13,53
	2	ПМ*1,4+1 грн Мах ЗП	871 9 495	17,42 189,90	8,71 94,95	4,36 47,48	–	840,51 9 162,67	126,08 1 374,40	14,49 14,47	156,57 1 706,73	17,98 17,96
	3	Більше Мах ЗП	11 000	189,90	94,95	47,48	–	10 668,00	1 600,23	14,56	1 932,06	17,56
На 01.01.2009	1	МЗП	605	12,10	3,03	3,63	302,50	283,74	42,56	7,03	61,32	10,13
		ПМ*1,4	940	18,80	9,40	5,64	302,50	603,66	90,55	9,63	124,39	13,23
	2	ПМ*1,4+1 грн Мах ЗП	941 10 035	18,82 200,70	9,41 100,35	5,65 60,21	–	907,12 9 673,24	136,07 1 451,06	14,46 14,46	169,95 1 812,32	18,06 18,06
	3	Більше Мах ЗП	12 000	200,70	100,35	60,21	–	11 638,74	1 745,81	14,55	2 107,07	17,56
На 01.01.2010	1	МЗП	869	17,38	8,69	5,21	434,50	403,22	60,48	6,96	91,76	10,56
		ПМ*1,4	1 220	24,40	12,20	7,32	434,50	741,58	111,24	9,12	155,16	12,78
	2	ПМ*1,4+1 грн Мах ЗП	1 221 13 035	24,42 260,70	12,21 130,35	7,33 78,21	–	1 177,04 12 565,74	176,56 1 884,86	14,46 14,46	220,52 2 354,12	18,06 18,06
	3	Більше Мах ЗП	15 000	260,70	130,35	78,21	–	14 530,74	2 179,61	14,53	2 648,87	17,66
На 01.01.2011	1	МЗП	941	33,88			470,50	436,62	65,49	6,96	99,37	10,56
		ПМ*1,4	1 320	47,52			470,50	801,98	120,30	9,11	167,82	12,71
	2	ПМ*1,4+1 грн 10 МЗП	1 321 9 410	47,56 338,76			–	1 273,44 9 071,24	191,02 1 360,69	14,46 14,46	238,58 1 699,45	18,06 18,06
	3	10 МЗП+1 грн Мах ЗП	9 411 15 997	339,72 575,89			–	9 071,28 15 421,11	1 361,65 2 440,17	14,47 15,25	1 701,37 3 016,06	18,07 18,85
	4	Більше Мах ЗП	17 000	575,89			–	16 424,11	2 610,68	15,35	3 186,57	18,70
На 01.01.2012	1	МЗП	1 073	38,63			536,50	497,87	74,68	6,96	113,31	10,56
		ПМ*1,4	1 500	54,00			536,50	909,50	136,43	9,09	190,43	12,69
	2	ПМ*1,4+1 грн 10 МЗП	1 501 10 730	54,04 386,28			–	1 446,96 10 343,72	217,04 1 551,56	14,46 14,46	271,08 1 937,84	18,06 18,06
	3	10 МЗП+1 грн Мах ЗП	10 731 18 241	386,32 666,68			–	10 344,68 17 584,33	1 551,72 2 782,46	14,46 15,25	1 938,04 3 448,14	18,06 18,90
	4	Більше Мах ЗП	25 000	666,68			–	24 343,33	3 931,49	15,73	4 598,17	18,39
На 01.01.2013	1	МЗП	1 147	41,29			573,50	532,21	79,83	6,96	121,12	10,56
		ПМ*1,4	1 610	57,96			573,50	978,54	146,78	9,12	204,74	12,72
	2	ПМ*1,4+1 грн 10 МЗП	1 611 11 470	58,00 412,92			–	1 553,00 11 057,08	232,95 1 658,56	14,46 14,46	290,95 2 071,48	18,06 18,06
	3	10 МЗП+1 грн Мах ЗП	11 471 19 499	412,96 701,96			–	11 058,04 18 797,04	1 658,56 3 195,50	16,39 16,39	2 292,66 3 897,46	19,99 19,99
	4	Більше Мах ЗП	20 000	701,96			–	19 298,04	3 280,67	16,40	3 982,63	19,91
На 01.01.2014	1	МЗП	1 218	43,85			609,00	565,15	84,77	6,96	128,62	10,56
		ПМ*1,4	1 710	61,56			609,00	1 039,44	155,92	9,12	217,48	12,72
	2	ПМ*1,4+1 грн 10 МЗП	1 711 12 180	61,60 438,48			–	1 649,40 11 741,52	247,41 1 761,23	14,46 14,46	309,01 2 199,71	18,06 18,06
	3	10 МЗП+1 грн Мах ЗП	12 181 20 706	438,52 745,42			–	11 742,48 19 960,58	1 761,23 3 393,30	16,39 16,39	2 434,74 4 138,72	19,99 19,99
	4	Більше Мах ЗП	21 000	745,42			–	20 254,58	3 443,28	16,40	4 188,70	19,95

Джерело: [36, с. 280–281], дані за 2013–2014 рр. складено автором.

Додаток Ф

Таблиця Ф.1

Оцінка навантаження на заробітну плату в Україні в 2011 р.

Рівень заробітних плат, %	Одинак				Одружена пара			
	67	100	167	67	100-0	100-33	100-67	100-33
Кількість дітей, осіб	-	-	-	2	2	2	2	-
1. Валова заробітна плата (за рік), грн	21 169	31 596	52 765	21 169	31 596	42 023	52 765	42 023
2. Податкова соціальна пільга	0	0	0	0	0	5 646	0	0
3. Податкові кредити та грошові трансфери, що включаються в оподатковуваний дохід	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Оподатковуваний дохід (до загального бюджету) (1-2+3)	21 169	31 596	52 765	21 169	31 596	36 377	52 765	42 023
5. Податкові зобов'язання до загального бюджету (за виключенням податкових кредитів)	3 061	4 569	7 630	3 061	4 569	5 230	7 630	6 076
6. Податкові знижки	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Податки, що сплачені в державний бюджет (5-6)	3 061	4 569	7 630	3 061	4 569	5 230	7 630	6 076
8. Регіональні та місцеві податки	0	0	0	0	0	0	0	0
9. Обов'язкові соціальні відрахування працівників	762	1 137	1 900	762	1 137	1 513	1 900	1 513
10. Загальна сума коштів, сплачених до загального бюджету (7+8+9)	3 823	5 706	9 529	3 823	5 706	6 742	9 529	7 589
11. Грошові трансфери від уряду	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
12. Чиста заробітна плата, грн	17 346	25 890	43 236	17 346	25 890	35 280	43 236	34 433
13. Податки та збори, що їх утримують податкові агенти (підприємці) – ЄСВ 37 %	7 833	11 691	19 523	7 833	11 691	15 548	19 523	15 548
14. Персональна середня податкова ставка (10/1), %	18,06	18,06	18,06	18,06	18,06	16,04	18,06	18,06
15. Податковий клин (10+13-11)/(1+13), %	40,19	40,19	40,19	40,19	40,19	38,72	40,19	40,19

Джерело: розраховано автором за даними [94].

Продовження додатка Ф

Таблиця Ф.2

Оцінка навантаження на заробітну плату в Україні в 2012 р.

Рівень заробітних плат, %	Одинак				Одружена пара			
	67	100	167	67	100-0	100-33	100-67	100-33
Кількість дітей, осіб	-	-	-	2	2	2	2	-
1. Валова заробітна плата (за рік), грн	24321	36300	60621	24321	36300	48279	60621	48279
2. Податкова соціальна пільга	0	0	0	0	0	6438	0	0
3. Податкові кредити та грошові трансфери, що включаються в оподатковуваний дохід	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Оподатковуваний дохід (до загального бюджету) (1-2+3)	24 321	36 300	60 621	24 321	36 300	41 841	60 621	48 279
5. Податкові зобов'язання до загального бюджету (за виключенням податкових кредитів)	0	0	0	0	0	0	0	0
6. Податкові знижки	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Податки, що сплачені в державний бюджет (5-6)	0	0	0	0	0	0	0	0
8. Регіональні та місцеві податки	3 517	5 249	8 766	3 517	5 249	6 015	8 766	6 981
9. Обов'язкові соціальні відрахування працівників	876	1 307	2 182	876	1 307	1 738	2 182	1 738
10. Загальна сума коштів, сплачених до зального бюджету (7+8+9)	4 392	6 556	10 948	4 392	6 556	7 753	10 948	8 719
11. Грошові трансферти від уряду	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
12. Чиста заробітна плата, грн	19 929	29 744	49 673	19 929	29 744	40 526	49 673	39 560
13. Податки та збори, що їх утримують податкові агенти (підприємці) – ЄСВ 37 %	8 999	13 431	22 430	8 999	13 431	17 863	22 430	17 863
14. Персональна середня податкова ставка (10/1), %	18,06	18,06	18,06	18,06	18,06	16,06	18,06	18,06
15. Податковий клин (10+13-11)/(1+13), %	40,19	40,19	40,19	40,19	40,19	38,73	40,19	40,19

Джерело: розраховано автором за даними [94].

Продовження додатка Ф

Таблиця Ф.3

Оцінка навантаження на заробітну плату в Україні в 2014 р.

Рівень заробітних плат, %	Одинак				Одружена пара			
	67	100	167	67	100-0	100-33	100-67	100-33
Кількість дітей, осіб	-	-	-	2	2	2	2	-
1. Валова заробітна плата (за рік), грн	27 979	41 760	69 739	27 979	41 760	55 541	69 739	55 541
2. Податкова соціальна пільга	0	0	0	0	0	7308	0	0
3. Податкові кредити та грошові трансфери, що включаються в оподатковуваний дохід	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Оподатковуваний дохід (до загального бюджету) (1-2+3)	27 979	41 760	69 739	27 979	41 760	48 233	69 739	55 541
5. Податкові зобов'язання до загального бюджету (за виключенням податкових кредитів)	4 046	6 038	10 084	4 046	6 038	6 935	10 084	8 031
6. Податкові знижки	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Податки, що сплачені в державний бюджет (5-6)	4 046	6 038	10 084	4 046	6 038	6 935	10 084	8 031
8. Регіональні та місцеві податки	0	0	0	0	0	0	0	0
9. Обов'язкові соціальні відрахування працівників	1 007	1 503	2 511	1 007	1 503	1 999	2 511	1 999
10. Загальна сума коштів, сплачених до загального бюджету (7+8+9)	5 053	7 542	12 595	5 053	7 542	8 934	12 595	10 031
11. Грошові трансфери від уряду	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
12. Чиста заробітна плата, грн	22 926	34 218	57 144	22 926	34 218	46 606	57 144	45 510
13. Податки та збори, що їх утримують податкові агенти (підприємці) – ЄСВ 37 %	10 352	15 451	25 804	10 352	15 451	20 550	25 804	20 550
14. Персональна середня податкова ставка (10/1), %	18,06	18,06	18,06	18,06	18,06	16,09	18,06	18,06
15. Податковий клин (10+13-11)/(1+13), %	40,19	40,19	40,19	40,19	40,19	38,75	40,19	40,19

Джерело: розраховано автором за даними [94].

Продовження додатка Ф

Таблиця Ф.4

Оцінка навантаження на заробітну плату в Україні в 2015 р.

	Одинак				Одружена пара			
	67	100	167	67	100-0	100-33	100-67	100-33
Рівень заробітних плат, %	67	100	167	67	100-0	100-33	100-67	100-33
Кількість дітей, осіб	-	-	-	2	2	2	2	-
1. Валова заробітна плата (за рік), грн	33 728	50 340	84 068	33 728	50 340	66 952	84 068	66 952
2. Податкова соціальна пільга	0	0	0	0	0	7308	0	0
3. Податкові кредити та грошові трансфери, що включаються в оподатковуваний дохід	0	0	0	0	0	0	0	0
4. Оподатковуваний дохід (до загального бюджету) (1-2+3)	33 728	50 340	84 068	33 728	50 340	59 644	84 068	66 952
5. Податкові зобов'язання до загального бюджету (за виключенням податкових кредитів)	5 383	8 034	13 417	5 383	8 034	10 594	13 417	10 686
6. Податкові знижки	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Податки, що сплачені в державний бюджет (5-6)	5 383	8 034	13 417	5 383	8 034	9 589	13 417	10 686
8. Регіональні та місцеві податки	0	0	0	0	0	0	0	0
9. Обов'язкові соціальні відрахування працівників	1 214	1 812	3 026	1 214	1 812	2 410	3 026	2 410
10. Загальна сума коштів, сплачених до загального бюджету (7+8+9)	6 597	9 847	16 444	6 597	9 847	12 000	16 444	13 096
11. Грошові трансферти від уряду	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
12. Чиста заробітна плата, грн	27 131	40 493	67 624	27 131	40 493	54 953	67 624	53 856
13. Податки та збори, що їх утримують податкові агенти (підприємці) – ЄСВ 37 %	12 479	18 626	31 105	12 479	18 626	24 772	31 105	24 772
14. Персональна середня податкова ставка (10/1), %	0,20	0,20	0,20	0,20	0,20	0,18	0,20	0,20
15. Податковий клин (10+13-11)/(1+13), %	41,28	41,28	41,28	41,28	41,28	40,09	41,28	41,28

Джерело: розраховано автором за даними [94].

Додаток X

Таблиця X.1

Утримання та нараховання на фонд оплати праці в 2014–2015 рр.

Платники та база нараховання	Ставка, %
<i>Роботодавці</i>	
Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат	від 36,37 до 49,7 залежно від класу професійного ризику; за інвалідів – 8,41
Сума винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами	33,7
Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності/ допомоги по вагітності та пологах	33,2
<i>Наймані працівники</i>	
Сума нарахованої заробітної плати за видами виплат	3,6
Сума винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами	2,6
Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності/ допомоги по вагітності та пологах	2

Джерело: [95].

Таблиця X.2

Порівняльна характеристика діючої у 2013 р. та пропонованих моделей ЄСВ

Показник	Діючий порядок у 2013 р.	Модель 1	Модель 2
Нарахована заробітна плата	3650 грн.	3650 грн.	3650 грн.
Нарахування ЄСВ на заробітну плату (Роботодавець)			
Ставка ЄСВ	40,2%	37% МЗП +19% перевищення	41% МЗП + 15% перевищення
Сума ЄСВ	1467,30 грн.	912,74 грн.	864,18 грн.
Утримання ЄСВ із заробітної плати (Працівник)			
Ставка ЄСВ	3,6%	3,6%	3,6%
Сума ЄСВ	131,4 грн.	131,4 грн.	131,4 грн.
ПДФО			
Ставка	15%	15%	15%
Сума	527,79 грн.	527,79 грн.	527,79 грн.
Загальна сума ЄСВ+ПДФО	2126,49 грн.	1571,93 грн.	1523,37 грн.
Надходження ЄСВ до бюджету	189 млрд. грн.	143,5 млрд. грн.	141,1 млрд. грн.

Джерело: [95].

Продовження додатка X

Таблиця X.3

Порівняльна характеристика урядових моделей реформування ПДФО

<i>Модель 1</i>			<i>Модель 4</i>		
	Ставка	Сума податку		Ставка	Сума податку
До 10 МЗП	15%	1761,23	До 5 МЗП	15%	880,61
від 10 до 17 МЗП	20%	3405,04	від 5 до 17 МЗП	20%	3992,12
від 17 МЗП	25%	23197,54	від 17 МЗП	25%	23784,62
<i>Модель 2</i>			<i>Модель 5</i>		
	Ставка	Сума податку		Ставка	Сума податку
До 10 МЗП	15%	1761,23	До 3 МЗП	15%	528,37
від 10 до 40 МЗП	20%	9007,84	від 3 до 17 МЗП	20%	3815,99
від 40 МЗП	25%	21796,84	від 17 МЗП	25%	23608,49
<i>Модель 3</i>			<i>Модель 6</i>		
	Ставка	Сума податку		Ставка	Сума податку
До 1 МЗП	10%	117,42	До 1 МЗП	15%	84,77
від 1 до 10 МЗП	15%	1761,23	від 1 до 17 МЗП	20%	3842,06
від 10 до 40 МЗП	20%	9007,84	від 17 МЗП	25%	23634,56
від 40 МЗП	25%	21796,84			

Джерело: [95].

Продовження додатка X

Таблиця X.4

Рейтинг найбільших платників податків України – фізичних осіб

Персона	Сфера інтересів	Сума ПДФО, 2012-2014 роки, млн гривень	Позиція в рейтингу Forbes “100 найбагатших українців”
Рінат Ахметов	Металургія, ПЕК	379,796	1
Борис Колесніков	Харчопром	164,081	46
Володимир Кличко	Спорт (бокс)	75,979	-
Мірча Луческу	Спорт (тренер, ФК “Шахтар”)	51,997	-
Віталій Кличко	Політика	48,659	-
Дмитро Фірташ	Гірничо-хімічний бізнес, медіа	48,533	17
Микола Гута	АПК	24,728	-
Сергій Тігіпко	Машинобудування, фінанси	20,437	10
Вадим Новинский	Машинобудування, металургія	19,629	6
Петро Порошенко	АПК, медіа, харчопром	17,909	8

Джерело: [69].

Додаток Ш

**Результати регресійного аналізу валового національного продукту та
приватних витрат на охорону здоров'я у 2010 р. у 157 державах**

<i>Регресійна статистика</i>	
Множинний R	0,884067
R-квадрат	0,781574
Нормований R-квадрат	0,780165
Стандартна похибка	823,6946
Спостереження	157

Дисперсійний аналіз

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимість F</i>
Регресія	1	376295937,9	376295937,9	554,622	4,5178E-53
Залишок	155	105163282,3	678472,7889		
Всього	156	481459220,2			

	<i>Коефіцієнти</i>	<i>Стандартна похибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значення</i>	<i>Нижні 95%</i>	<i>Верхні95%</i>	<i>Нижні 95,0%</i>	<i>Верхні95,0%</i>
Y-перетин	-167,273	83,20738735	-2,01031889	0,046132	-331,64018	-2,90658	-331,64	-2,90658
Змінна X 1	0,088578	0,003761192	23,5504141	4,52E-53	0,08114782	0,096007	0,081148	0,096007

Джерело: розраховано автором за даними [192].

Додаток Я

Таблиця Я.1

**Реалізація законодавчих ініціатив щодо медичного страхування
громадян**

Дата реєстрації	Номер реєстрації законопроекту	Назва законопроекту	Ініціатор законопроекту	Останній етап проходження законопроекту
31.07.2000	6009	Проект Закону про медичне страхування громадян	Марковська Н.С.	Проект не прийнято (19.10.2000)
29.12.2000	6152	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Марковська Н.С., Черненко В.Г.	Проект не прийнято (24.05.2001)
06.03.2001	6152-1	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Франчук І.А.	Прийнято в другому читанні (17.01.2002)
07.05.2001	6152-2	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Ющенко В.А.	Включено в таблицю поправок (17.01.2002)
14.05.2002	0944	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Франчук І.А.	Знято з розгляду (11.09.2003)
08.10.2003	3370	Проект Закону про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування	Поліщук М.С., Римарук О.І., Бахтеєва Т.Д., Бондаренко В.Д., Лобода М.В., Сятиня М.Л.	Знято з розгляду (20.01.2005)
27.01.2004	3370-1	Проект Закону про загальнообов'язкове медичне страхування	Добкін М.М., Морозов О.В.	Знято з розгляду (20.01.2005)
12.12.2003	4505	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Франчук І.А., Богатирьова Р.В., Григорович Л.С.	Проект не прийнято (15.06.2004)
06.02.2004	4505-1	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Шурма І.М., Кузьменко П.П., Сухий Я.М.	Проект відкликано (15.06.2004)
16.06.2004	5655	Проект Закону про обов'язкове медичне страхування	Добкін М.М., Морозов О.В., Хомутич В.Ю.	Направлено на висновок Уряду (27.07.2004)
09.07.2004	5771	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Шурма І.М., Сухий Я.М.	Знято з розгляду (03.11.2005)
19.09.2006	2192	Проект Закону про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування	Бахтеєва Т.Д., Червонопиский С.В., Григорович Л.С.	Проект відкликано (23.11.2007)
09.02.2007	3155	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Сухий Я.М., Денісова Л.Л., Шевчук С.В., Мельничук М.В.	Проект відкликано (23.11.2007)
12.02.2007	3155-1	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Бульба С.С., Григорович Л.С., Карпук В.Г., Стасів Л.В.	Проект відкликано (23.11.2007)
27.11.2007	1040	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Сухий Я.М.	Проект не прийнято (17.12.2010)
18.12.2007	1040-1	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Григорович Л.С., Добряк Є.Д., Карпук В.Г.	Проект не прийнято (17.12.2010)
22.01.2009	1432	Проект Постанови про проведення парламентських слухань на тему: "Шляхи реформування охорони здоров'я та медичне страхування в Україні" (травень 2009 року)	Бахтеєва Т.Д.	Постанову підписано (21.02.2009)

Продовження додатка Я

Продовження табл. Я.1

Дата реєстрації	Номер реєстрації законопроекту	Назва законопроекту	Ініціатор законопроекту	Останній етап проходження законопроекту
30.03.2009	4279	Проект Закону про фінансування охорони здоров'я та медичне страхування	Коновалюк В.І.	Проект відкликано (22.05.2009)
30.06.2009	4744	Проект Закону про фінансування охорони здоров'я та обов'язкове соціальне медичне страхування в Україні	Бахтеєва Т.Д., Сорочинська-Кириленко Р.М., Коновалюк В.І., Шаров І.Ф.	В порядок денний не включено (06.09.2012)
13.08.2012	11077	Проект Закону про загальнообов'язкове державне медичне страхування	Яценко А.В.	Проект відкликано (12.09.2012)
21.03.2013	2597	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Сухий Я.М.	Надано для ознайомлення (26.03.2013)
05.04.2013	2597-1	Проект Закону про загальнообов'язкове державне медичне страхування	Дудка В.В., Бахтеєва Т.Д., Шипко А.Ф., Кіссе А.І., Фабрикант С.С., Біловол О.М.	Проект відкликано
30.07.2015	2462а	Проект Закону про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування	Шипко Андрій Федорович	Проект відкликано (01.11.2016)
14.07.2016	4981	Проект Закону про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування в Україні	Денісова Л.Л., Шипко А. Ф., Розенблат Б.С., Єфремова І. О., Поляков М. А.	Вручено подання Комітету про розгляд (07.02.2017)
18.07.2016	4981-1	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування	Мусій О.С.	Вручено висновок комітету (07.02.2017)
02.08.2016	4981-2	Проект Закону про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування в Україні	Богомолець О.В.	Вручено висновок комітету (07.02.2017)

Джерело: складено автором на основі [92].

Продовження додатка Я

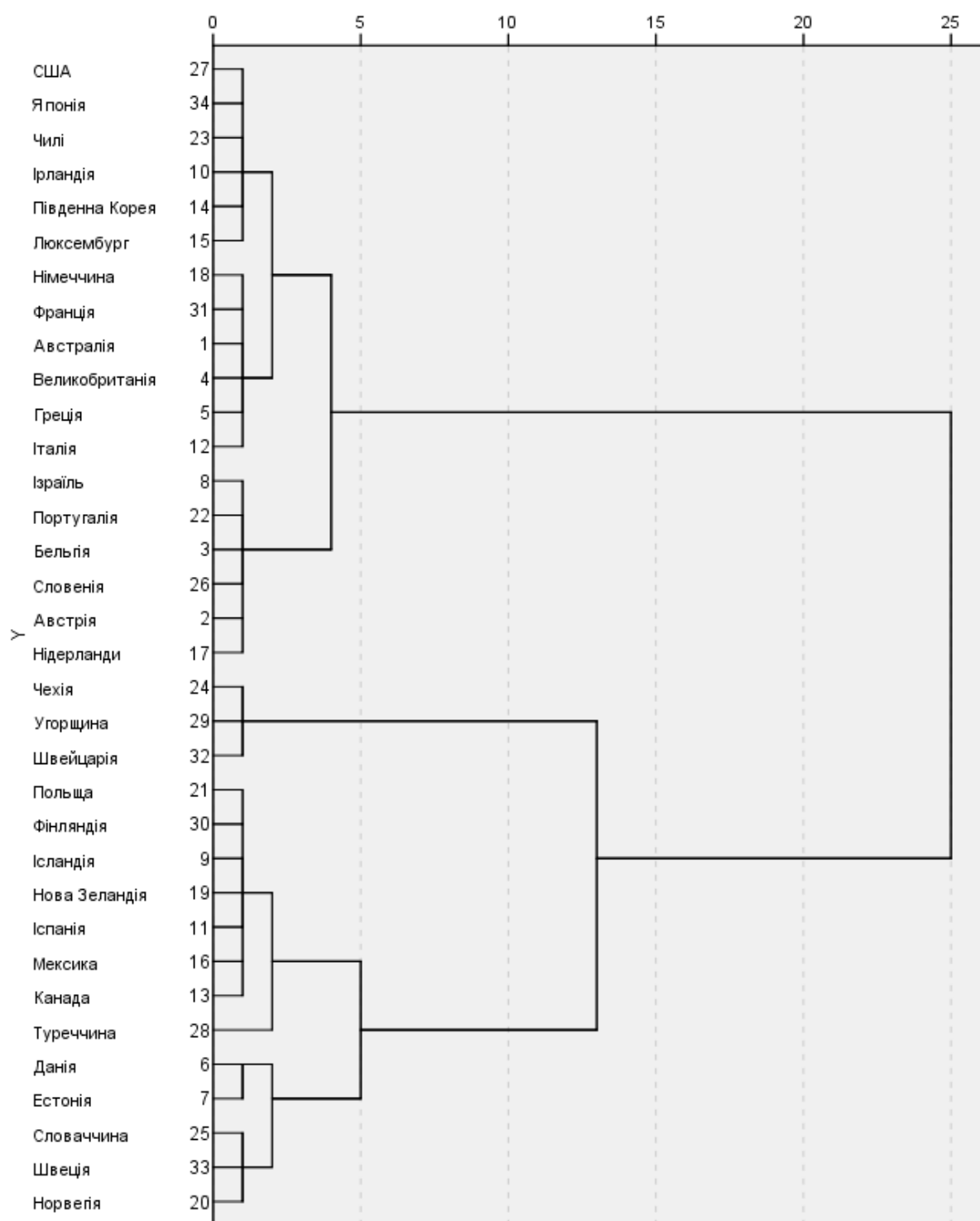

Рис. Я.1. Дендрограма граничних нормативних ставок РІТ держав-членів ОЕСР з використанням методу міжгрупових зв'язків у 2013 р.

Джерело: побудовано автором за даними [189].

УКРАЇНА
ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. К. Маркса, 31, тел. 0 (44) 331-04-88, факс 0 (4597) 60-552,
 e-mail: ndi@asta.edu.ua, веб-сайт: http://ndi-fp.asta.edu.ua

big 05.02.2023 № 56/01-26
 на № _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукового дослідження
Задорожньої Ліни Адамівни

Наукові розробки Задорожньої Ліни Адамівни були використані при виконанні науково-дослідної роботи (номер держреєстрації: 0112U005559) на тему: „Науково-методичні засади оцінки податкового потенціалу”, виконуваної Науково-дослідним інститутом фінансового права на замовлення ДННУ „Академія фінансового управління” за кодом Державного класифікатора видів науково-технічної діяльності ДК 015-97, код П. 2 29 „Дослідження та розробки в галузі економічних наук” (Прикладні наукові дослідження з питань реформування державних фінансів).

Наукові розробки Задорожньої Л. А. використовувалися при підготовці наступного підрозділу:

2.1. Методологічні підходи до оцінки податкового потенціалу у зарубіжних країнах на основі прогнозування податків.

Зазначені матеріали становлять наукову та практичну цінність у сфері реформування державних фінансів.

Директор
 к.е.н., с.н.с.

Д. М. Серебрянський

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Начальник Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету державної податкової служби України

А.М. Новицький

2014 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Комісія у складі: першого заступника начальника Науково-дослідного центру з проблем оподаткування, д.ю.н., професора Лисенка Володимира. Васильовича.; заступника начальника Науково-дослідного центру з проблем оподаткування, д.е.н., професора Швабія Костянтина Івановича – керівника науково-дослідних робіт «Проблеми запровадження загальнообов'язкового декларування доходів та майнового стану громадян в Україні», «Створення мікросимуляційної моделі податку на доходи фізичних осіб»; начальника відділу дослідження проблем протидії податковим правопорушенням Науково-дослідного центру з проблем оподаткування, д.е.н., с.н.с. Пилипіва Віталія Володимировича – керівника науково-дослідної роботи «Механізм моніторингу цін у контрольованих операціях для цілей оподаткування та шляхи підвищення його ефективності»; начальника відділу податкового прогнозування та інформаційних технологій в оподаткуванні Науково-дослідного центру з проблем оподаткування, к.е.н., с.н.с. Скоромцової Тетяни Олександрівни – керівника науково-дослідної роботи «Моніторинг цін на товарних ринках в системі трансфертного ціноутворення: міжнародний досвід і механізм впровадження в Україні», склали цей акт про наступне.

Результати наукового дослідження, які містить дисертаційна робота Задорожньої Ліни Адамівни, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, були використані у таких науково-дослідних роботах:

– «Проблеми запровадження загальнообов'язкового декларування доходів та майнового стану громадян в Україні» (номер державної реєстрації 0113U000280), яка виконувалась на замовлення Міністерства доходів і зборів України у 2013 р.;

– «Створення мікросимуляційної моделі податку на доходи фізичних осіб», що виконувалась Науково-дослідним центром з проблем оподаткування на замовлення Міністерства доходів і зборів України (номер державної реєстрації 0114U002294), що виконувалась у 2014 р.;

– «Моніторинг цін на товарних ринках в системі трансфертного ціноутворення: міжнародний досвід і механізм впровадження в Україні», що виконувалась на замовлення Державної фіскальної служби України (номер державної реєстрації 0113U000282), що виконувалась в 2013-2014 рр.;

– «Механізм моніторингу цін у контрольованих операціях для цілей оподаткування та шляхи підвищення його ефективності», що виконувалась Науково-дослідним центром з проблем оподаткування на замовлення Державної фіскальної служби України (номер державної реєстрації 0114U002293), що виконувалась у 2014 р.

Комісія вважає, що практичну значущість становлять запропоновані методичні підходи і рекомендації щодо формування ефективної системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб. Наукову цінність становить систематизація міжнародного досвіду щодо реформування у сфері оподаткування доходів фізичних осіб, досвіду Угорщини та Великобританії щодо запровадження мікросимуляційних моделей персонального прибуткового податку та застосування системи попередньо заповнених декларацій в світі. Практичну цінність складають пропозиції автора щодо удосконалення системи адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні, аналіз проблем трансфертного ціноутворення, пов'язаних з необхідністю запровадження контролю повноти сплати податку на доходи фізичних осіб в рамках контролю за трансфертним ціноутворенням.

Перший заступник начальника НДЦ ПО НУДПСУ,
д.ю.н., професор

В.В. Лисенко

Заступник начальника НДЦ ПО НУДПСУ,
д.е.н., професор

К.І. Швабій

Начальник відділу дослідження проблем протидії
податковим правопорушенням НДЦ ПО НУДПСУ,
д.е.н., с.н.с.

В.В. Пилипів

Начальник відділу податкового прогнозування та
інформаційних технологій в оподаткуванні
НДЦ ПО НУДПСУ, к.е.н., с.н.с.

Т.О. Скоромцова

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
(Мінфін)

вул. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044) 206-59-47, 206-59-48, факс 425-90-26
E-mail: infomf@minfin.gov.ua Код ЄДРПОУ 00013480

07.09.2015 № 31-11180-16-17/28108
На № _____ від _____

**Національний університет
Державної податкової служби
України**

Про розгляд наукового дослідження

Міністерство фінансів України розглянуло аналітичну записку «Сучасні тенденції оподаткування доходів населення в умовах глобалізації» здобувача Задорожньої Ліни Адамівни, надіслану листом Національного університету Державної податкової служби України від 17.08.2015 № 2343/01-08, згідно з якою пропонується запровадити в Україні неоподатковуваний мінімум з механізмом його індексації для платників податку на доходи фізичних осіб, і повідомляє.

Відповідно до Указу Президента України від 23.07.2014 № 614/2014 створено Національну раду реформ, метою якої визначено стратегічне планування, узгодження позицій щодо впровадження в Україні єдиної державної політики реформ та їх реалізації. Відповідальним за проведення податкової реформи визначено Міністерство фінансів.

З метою створення сприятливого податкового середовища, обговорення широкого кола ідей, пропозицій та напрацювань було створено Цільову команду з проведення податкової реформи під головуванням Міністра фінансів, до складу якої увійшли представники виконавчої та законодавчої влади, бізнесу, наукових кіл, міжнародних експертів та громадськості.

Основними спільними проблемами різних індустрій було визначено високий рівень тіньової економіки, нерівномірне податкове навантаження на бізнес, *значне навантаження на фонд заробітної плати*. Відповідно до цих проблем, спільно із громадськістю та бізнесом були визначені основні пріоритети реформ, серед яких, зокрема створення більш *справедливого податкового навантаження всередині країни*.

Основні параметри податкової реформи були представлені Міністром фінансів 3 вересня 2015 року на засіданні Національної ради реформ. Зокрема, з податку на доходи фізичних осіб передбачається підвищення ставки з 15 до 20% з одночасним зниженням до 20% єдиного внеску, що нараховується роботодавцями на фонд оплати праці та скасуванням утримання єдиного внеску з заробітної плати працівника (3,6%).

172328 * В контексті існуючого зниження рівня багатства громадян України, визначеного за результатами зазначеного наукового дослідження, пропозиція щодо запровадження неоподаткованого мінімуму доходів фізичних осіб є слушною та буде розглянута під час підготовки нової редакції Податкового кодексу України.

Заступник Міністра

Корнієнко С.М., 206 57 78

 Національний університет
державної податкової служби
України
Вх. № 209/01-07
17 " 09 2015 р. **О. МАКЕСВА**

Вих. № 01/17-1 від 12.01.2017

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Задорожньої Ліни Адамівни

Результати дослідження Задорожньої Ліни Адамівни щодо практичних підходів до оцінки податкового навантаження на доходи фізичних осіб, рекомендації щодо удосконалення податку на доходи фізичних осіб використані в процесі реалізації проектів «Приховані тригери економічного зростання в країнах Вишеградської четвірки та в Україні» (донор – *The International Visegrad Fund*), «Аналіз якості проведених реформ та їх міжсекторального впливу» (донор – *Міжнародний фонд «Відродження»*) та під час публічної консультації „Реформа Державної фіскальної служби України: бути чи не бути?“, яка відбулася 9 листопада 2015 р. у м. Києві (вул. Інститутська 14, офіс 10, конференц-зал Міжнародного центру перспективних досліджень).

Наведені рекомендації дозволили сформувати науково-практичні пропозиції щодо реформування механізму податку на доходи фізичних осіб в Україні з метою досягнення визначених цілей податкової політики держави.

Виконавчий директор

Сергій Кіщенко

ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА
СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ
ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

вул. Університетська, 31
м. Ірпінь, Київська область, 08201
тел./факс +38 (04597) 60-294
11.02@nusta.edu.ua

THE STATE FISCAL
SERVICE OF UKRAINE
UNIVERSITY OF THE STATE
FISCAL SERVICE OF UKRAINE

31, Universytetska Str.
Irpın, Kyiv region, 08201
tel./fax +38 (04597) 60-294
11.02@nusta.edu.ua

21.09.17 № 2279/01-23
на _____

Спеціалізованій вченій раді

Довідка

про використання результатів дисертаційного дослідження
Задорожньої Ліни Адамівни
у навчальному процесі Університету державної фіскальної служби України

Викладені в дисертаційному дослідженні Задорожньої Ліни Адамівни наукові та практичні рекомендації щодо заходів підвищення регулятивної ефективності персонального прибуткового податку в Україні використовуються при викладанні дисциплін “Податкова система”, “Адміністрування податків” та “Агресивне податкове планування”.

Перший проректор з навчально-методичної
та виховної роботи

О.А. Шевчук